

МЕНЕЛАОС ЛУНДЕМИС

ЕДНО

МОМЧЕ

БРОМ

ЗВЕЗДИТЕ

НАРОДНА МЛАДЕЖ

МЕНЕЛАОС ЛУНДЕМИС ЕДНО МОМЧЕ БРОИ ЗВЕЗДИТЕ

Превод: А. А. Коджаев

chitanka.info

КНИГА ПЪРВА

ЧАСТ ПЪРВА

ГЛАВА ПЪРВА

Вятърът духаше като циганин. Сякаш се бе заел да разпали някъде огромен огън, за да стопли света. Защото светът мръзнеше. Мръзнеше светът през тази есен. Мръзнеше като грешник. Мръзнеха и къщите на този град. Те бяха се сгушили там горе, в скута на планината, още от стари времена и сега бяха се разкаяли. Но беше много късно. Вече бяха станали град. Лесно ли се вдига и се премества цял един град?

Но да си признаем и истината, студът нямаше право да довтаса толкова рано. И вечният календар дори не беше съгласен с такова нещо. Студовите трябваше да дойдат много по-късно. Водата замръзваше и реките се сковаваха. А това беше работа на ветровете през зимата. Но през месец септември тези неща не бяха редни... Та по това време ветровете са още топли. Ухаят на зрели плодове, не носят облаци със себе си и са лекокрили като боси момчета.

Ето като това босоного момче, което тича тази вечер по пътя, който води към града. То тича, защото зъзне и защото вятърът го блъска като някаква малка дрипа. Името му е Мельос, но това не е важно, защото никой не го пита. Ето сега то върви по широкия път с акации, който разделя града на две части. Хубав е този път. През лятото ухае силно от акациите и градините, които се простират край него. Всяка неделя дори го поливат с вода с един пробит варел, натоварен на двуколка, за да не се прашат роклите на момичетата. Хубав навик... Защото иначе момичетата може би нямаше да излизат на разходка, а тогава каква прелест би имало едно шосе!

Босото момче сега е стигнало до моста, където пътят се среща и се кръстосва с реката. Оттук ще мине то и ще потъне сред сивите квартали по този стар мост, чиито основи треперят от бързоструйните води. Тази река от утре ще влезе в малкия му живот. Защото по-надолу тя напоява младите тополи, които обграждат двора на училището. Тя

струи и обикаля белоснежната сграда, опасвайки я като син пояс. Оттук се вижда добре червеният покрив на училището, двете колони, изправени пред входа, и широките му прозорци. Колко хубаво ще бъде там вътре от утре!... Момчетата ще имат право да носят фуражка на главата си с емблема кукумявка^[1] и ще говорят важно-важно.

Това училище приличаше напълно на училището от неговите мечти. Също така се белееха стените му, така блестяха и прозорците му през самотните нощи. Такова го виждаше той в сламената си постеля...

Кое беше това момче? Ами че кое друго, освен Кривия. То още усещаше на езика си неприятната стипчивост на самотата, с която бяха го напоили страниците на една друга книга... „Заоблачава се“, но тя сега вече е останала назад. Кривия сега е голям. Скоро лицето му ще се покрие с мъх. Точно три години изминаха оттогава. Момчето порасна, порасна и стана по-бледо, но не наддаде на тегло. То изстрада още много и не вкуси никаква радост. През всички тези години то търсеше топлота. За хляба си заплати твърде рано с пот, която миришеше още на мляко. Ето кое беше това момче. Кривия от старата книга, който не намери селото с радостните деца, защото облаците, подир които той тичаше, бяха волни и непрекъснато бягаха.

Какво прави той впрочем през всички тези години? Нищо. Трупаше знания и горчивини. Искаше да стане добър човек, но не знаеше как? Търсеше Майково, но пътищата го заблудиха. Какво можеше да прави впрочем? Един ден дълго блъска главата си над това. Блъска я, въртя я, тъй както циганите въртят плетените кошници, и най-после реши: ще се сприятели с книгите. В тях ще потърси онова, което възрастните криеха ревниво зад мустаците си. Ще се сприятели с картинките и с приказките, които тези мънички дядовци — книгите, седнали на колената ти, разказват просто и без молби.

Но в селото, гдето бяха го взели ратайче, нямаше книжарници. Затова трябваше да помоли някой от онези чичовци, които слизаха в града и продаваха царевичката си, да му донесе една книжка. И един ден това стана. Той помоли един такъв старик, сложи в ръката му две три монети и му каза: „Моля ти се... ако намериш там, дето отиваш, някоя книга, в която да се разправят хубави приказки, купи ми я. Нали ще ми я купиш, много те моля...“

Дядката сложи монетите на дланта си, попипа ги с пръст, обърна една, за да ѝ види опаката страна... поглади мустаците си... и му ги върна. „Вземи си ги — му каза той. — Ако книгата разказва хубави приказки... ти ще ми ги разправиш и така ще се разплатим. Ако ли пък не са хубави... ще ти отрежа едното ухо. Съгласен ли си?...“

Момчето се изплаши. Старецът тогава прихна да се смее... „Хайде, хайде... успокой се... — рече му той. — Няма да ти отрежа ухото, ще ми дадеш една паричка. Съгласен ли си?“

След три дни старикът донесе една книга, малко по-дебела от евангелието, и му я даде.

— Въртях я отвсякъде, но нищо не можах да разбера — каза той на момчето. — Я вземи я ти, може би ще те познае и ще се разберете с нея.

Момчето я отвори разтреперано. Тя приличаше на малка къщичка. „История на Севах моряка“ — пишеше върху корицата. Само това. Детето се нахвърли жадно на книгата. Чете я, чете я цяла зима. Четеше я и я препрочиташе и пак я препрочиташе и я научи наизуст. Дядката, който беше му я донесъл, слушаше и мустаците му потрепваха. Хубава книга. Само че си имаше една особеност — разправяше своята история само на този, на когото си искаше.

Докато се измине годината, момчето беше погълнало още около десетина книги. Тогава именно почна да се говори за ратайчето из всички къщи. Научи за него и учителят. И един ден заръча на момчето да дойде при него в училището. То си облече чиста риза и отиде...

— Я ела тук... — каза му учителят. — Ти ли си този, който разправя приказките?

— Не съм аз виновен... — промълви детето.

— Та кой ти каза, че си виновен? Това, което вършиш, е много добре. Но защо не дойдеш да те запишем в училището да учиш писмо при нас? Е... защо? Не искаш ли?

Да се учи писмо в училището! Дали обича училището! Ами че имаше ли нещо по-хубаво от училището! Но как да се учи в училище? То, ратайчето, учеше писмо на крак, тичайки, тук прочиташе един ред, там — друг. Говедарче. Вървеше подир юниците. Те си пасяха трева, а то поглъщаше книгата. Дали обичал писмото, казва! Какви са тези думи, господин учителю! Ами че на колко парчета може да се разкъса едно такова малко човече? Виждаш, че училищата на този свят са

отворени през деня. Те отварят своите врати, когато се отварят и вратите на кошарите. Къде да върви? Там или тук?

То върви, разбира се, със стадото. И срещу това получава малко пари, които му струват много пот. То ги събира малко по малко, както мравката — зърната. Намислило е нещо... има намерение, като събере достатъчно пари, да отиде при някой учител и да му каже: „Ето вземи тези пари и ми дай писмо, но хубаво писмо, училищно...“ Момчето се надяваше, че няма да го изпъдят. То беше чувало за учителите, че са хора приветливи и че няма да го нахокат.

И ето сега учителят сам дойде при него. Щастливата му звезда му го изпрати. И то какъв!... Истински учител, с очила! Вика го и в училището! Време беше впрочем. Момчето се потупа по джоба на сакото.

— Какво е това? — запита го учителят.

— Пари.

— Отде ги имаш?

— Спечелих си ги.

— А защо така ги подрънкваш?

— Те са, за да ме учиш на писмо. Но не са много. Като събера повече, ще ти ги донеса тук, за да ме учиш. Може ли да стане това, даскале?

Дали може?...

Учителят вдигна ръка, за да махне една пращинка от окото си. После погледна момчето дълбоко в очите.

— Тъй... — каза му той. Гласът на учителя беше някак си променен, нещо като че ли малко дрезгав. — Остави ги там и си върви... Утре, след като прибереш от паша юниците, ела!

— Да си донеса ли и плоча, и калем, даскале? Да си донеса ли и хартия, и молив?

— Не, не, момчето ми... Как се казваш?

— Мельос.

— Не, Мельос — гласът му пак се беше поизменил.

Но сега беше още по-променен и по-дрезгав.

Момчето се поспря. После изпразни джоба си върху масата и си отиде. Учителят не се и обърна да го погледне.

Беше се загледал втрънено през прозореца, като че ли там навън внезапно беше изникнал някакъв свят и той го изучаваше.

От следващата вечер Мельос започна да отива при учителя. Прибираше говедата, поеше ги, слагаше им кърма, изливаше кана вода върху главата си, избърсваше се, пъхваше в пазвата си книгите и тайно се промъкваше в дома на учителя. Бяха се уговорили да не се узнае тайният им план.

Една вечер, докато затваряше вратата на плевника, за да отиде да си легне на одъра, момчето видя, че светилничето му гори. Кой можеше да бъде? То заприсъпя на пръсти. Изкачи няколко стъпала...

— Я ела тук — чу един дебел глас то.

Краката на Мельос се подкосиха. Там на одърчето, със скръстени крака и пъхната сред мустаците лула, го чакаше господарят му.

— Ела тук... — извика му той отново. — Приближи се! Седни! Къде скиташ нощно време?

Момчето трепереше.

— И оставяш отворена вратата на обора. Защо правиш това?

— За да не... За да не дигам шум и ви събудя — отговори му момчето.

— Ами ако ни откраднат добитъка? А? Можеш ли да ми отговориш, а? Ако дойдат, непрокопсанико, и ни откраднат говедата, от кого ще ги търся после? А?

— Аз... — промълви момчето.

— Ти ли? Ето ти богаташ! И с какво ще ги платиш? А? Можеш ли да ми отговориш и на това?

— Няма да ги откраднат... — осмели се да отговори момчето.

— Виж ти!... А откъде знаеш това? Нима имаш вземане-даване с крадците? Така ли е работата, а? С тях, изглежда, хаймануваш, а? С тях се събираш значи? Чакай да видиш ти, утре ще се разберем. Утре ще те предам на полицията, ще видим тогава.

— Не!... — отговори момчето и гласът му затрепери. — Не, не ходя с тези, за които говориш. Аз...

— А къде по дяволите ходиш тогава?

— Ходя на училище.

— На училище ли? Я виж ти! На училище ли, каза? Е, обърка се светът! Добре де, глупчо... значи, науката не може без твоята мутра. Значи, така да се каже, ако ти не се изучиш, науката ще изостане, а? Искам да ми отговориш на това! Така. Слушай сега, без много приказки: от утре край. Или орач, или поп! За говедар съм те главил, а

не за писар! Разбрахме ли се? Хайде сега върви да си легнеш, че утре работа те чака. А освен това гориш и толкова олио...

Момчето загаси светилничето, тръшна се върху сламата и плака чак до сутринта.

На другия ден заряза всичко, захвърли книгите на буницето и не ги погледна вече. Беше взело решение. Орисията му беше такава — да дружи с говедата.

Такива мисли минаваха през ума му. Но беше се излъгало. На третия ден, когато се връщаше от паша, учителят го спря.

— Научих всичко, нещастно дете! — каза му той. — Но няма да те оставя да се затриеш. Слушай сега! Ще ти дам, каквато книга и да ти потрябва. Ще четеш значи, докато преминеш всички класове. И като изкараш основното училище и имаш кураж и за гимназията, не се спирай. Един ритник на чорбаджията и карай. А сега вземи тази торбичка. В нея са книгите. Хайде не плачи сега! Пожелавам ти добър успех!...

Учителят си отиде. Момчето го проследи дълго с поглед, докато той се изгуби зад облака прах, който стадото дигаше.

Както му заръча учителят, така и направи. Прочете от край до край книгите, които той му даде. Всичко научи наизуст.

Един ден през лятото учителят се запъти към ливадите.

— Дойдох да видя напредъка ти — каза му той.

Седнаха там под една дива круша и си поговориха. Попрелистиха и книгите. Поговориха и за намеренията си. Огън беше това дете. Учителят се смая. Когато се разделиха, всичко беше наред. През есента можеше да се яви на изпит в града. Учителят беше готов да му даде свидетелство — че е преминал всички уроци, „целия материал“, както той се изрази, че поведението му е примерно и пр. и пр. И че успехът му е отличен.

Сега нищо не бе в състояние да спре нашия приятел! Последният месец изтече сред луди вълнения и безкрайни мечти, докато настъпи най-после есента, натежала от плод, с благоухания, които гърдите му за първи път вдишваха. Поръча си при селския шивач и една горна дреха — каквато и да е, все пак беше нещо ново! Даде и обувките си на обувчаря да им сложи подметки. Изпра долните си дрехи на коритото при водопоая. Уреди и сметките си с чорбаджията. Всичко беше наред.

Учителят го придружи до кръстопътя. Тук те се ръкуваха... но учителят държеше нещо в ръката си и не можеше да стисне здраво.

— Какво е това, господин учителю?

— Вземи ги. Това са твоите пари. Вземи ги, за да имаш там в града малко пари на ръка. Животът там е тежък. Там ще ти трябват пари за наем, за храна, за тетрадки. Вземи ги.

Поиска да целуне ръката на учителя, но не я виждаше, защото очите му бяха се замъглили от сълзи.

---

[1] Кукумявка — символ на мъдрост за гърците. Б.пр. ↑

ГЛАВА ВТОРА

И ето сега тази привечер Мельос седи на моста и гледа голямото училище. Оттук започва старият град с плесенясалите си, струпани една до друга къщи и с калдъръмните си... Той седна на перилата на моста, взе малко вода, да измие краката си от праха, и обу обувката си. После метна през рамо торбичката си и изчезна в тесните улички.

Къде отиваше той? И на самия него това не му беше още ясно. Търсеше квартира. Търсеше някоя бедна къща с добродушна хазайка и нисък наем, тъй че когато ѝ го плаща, да не прави кисело лице.

Но как можеше да открие това? Нима беше написано на вратата на всяка къща каква е, кой е собственикът ѝ и какъв характер има? Всички къщи са каменни, с потъмнели дъски и камъни и стари, изгубили цвета си прозорци. Всички имаха застарял вид. И всички през това време бяха тихи. И така Мельос потропваше с новите си подметки по каменната настилка и се вглеждаше във вратите — дали няма да намери някоя отворена, дали няма да се появи някоя домакиня с благ поглед на прага. Напразни надежди. Тези планински градове се страхуват от студа като котките. Още с първото есенно захлаждане те опустяват. Улиците се опразват, сякаш са погълнали хората. Щом слънцето залезе, всички врати се залостват, сякаш има карантина.

Нещастният Мельос обикаляше нагоре-надолу по сокаците и не смееше да почука на никоя врата. Но къде щеше да преспи? След малко щеше да се мръкне съвсем и безстопанствените кучета щяха да го подгонят. Той забеляза да се белее някаква стена и се приближи към нея. Вратата беше затворена като уста на мъртвец. Дали не беше гробище този град? Стори му се, че нещо се движи по улицата. Мельос се спря като прикован. След малко пред него се изправи една едра жена.

— Какво чакаш? — запита го тя.

Очите ѝ бяха кръгли, долните ѝ клепачи бяха малко подути. Беше неприветлива.

— Добър вечер... — каза Мельос.

Тя се приближи да го види по-добре.

— А... добър вечер... Е, какво чакаш?

— Къща. Търся къща.

— Къща ли? За какво ти е къща?

— Искам стаичка под наем.

— Тъй, стаичка... Под наем... Ами с какво ще плащаш за нея?

— С парите си...

И той подрънка джоба си.

— Тъй, с парите си... Е... не знам.

Тя си отиде. Дали не беше призрак?

Мельос започна да тича. Ами ако сега го нападне цяла тълпа от призраци и му отнеме говора? Беше чувал за подобни неща от възрастни хора. Но както и да е. Трябваше на всяка цена да влезе в някоя къща, макар и непозната, и затворена. И то час по-скоро.

Той затвори очи и се стовари върху една врата... Отвътре се чуха стъпки.

— Кой е? — попита един глас.

— Аз... — отговори Мельос.

Измина се половин минута.

— Кой аз?

— Ами аз... един непознат. Отвори, лельо!

Зад вратата настъпи тишина. Навярно някой размишляваше.

— Момче ли си?

— Да, момче...

Отново настъпи тишина зад вратата. После стъпките се чува много наблизко.

— Почакай...

Издърпа се едно резе. После вратата се откряна. През пролуката се появиха две старчески очи, които се спряха върху него и го заоглеждаха. Тези очи го пробуждаха като игла, сякаш нещастното момче беше някаква дреха, която зашиваха.

— Студено е... — казва момчето отвън с тънкото си гласче.

— Да, студено е... — отговаря жената. — Но какво да те правя. Сама съм. Мъжа ми го няма, на оран е.

— Нека вляза вътре, лельо. Ще го почакам. С пари ще живея у вас. Търся стая под наем. Не съм крадец. Дойдох за училището.

— Добре... — отговаря неприветливо жената. — Влез, докато той си дойде. Но нямаме стая за даване под наем. Ела, влез, но да сме наясно, не съм ти обещала нищо. Само временно ти позволих да

влезеш, за да не мръзнеш навън като птиче. Свали вързопчето си. Остави го там и седни. Където и да е, скоро ще си дойде. Да, да, там. Ако пък искаш... виж, ако искаш, на, ела тук. На, влез в тази стаичка. Вземи и вързопчето си. Тъй. Седни там временно и ще видим. Аз ще отида да погледна вечерята. Нищо не сме се уговорили, нали? Разбрано, нали?...

Мельос се пхна в стаичката, която жената му посочи. Нямахше светлина. Само няколко лъчи от лампата на кухнята се промъкваха в нея. Той постави вързопчето си в един ъгъл и седна. Беше много изморен. А сърцето му биеше, сякаш отвътре удряше някакво чукче. Един щурец прояждаше някакво старо дърво на покрива. Да е жив и здрав този щурец, загдето му прави компания. Щастлив беше той, щом можеше да яде, колкото си иска, и да спи на сухо местенце. А той!... Кой знае къде ще мръзне утре...

Домакинята се колебаеше между „да“ и „не“. А отде да знаеш какъв е и мъжът ѝ? Орач бил, казва. Истина е, че земеделците не са коравосърдечни хора, но все пак отде да знаеш какви са земеделците от града. Ако домакинята беше някоя милостива жена, разбирам, щеше да го подхване с добро, щеше да го помоли, щеше да го склони. Но тя беше колеблива, мнителна, с плахи очи. Какво добро можеше да ти направи тя? Къде да намери толкова доброта, та и за ближния ѝ да има. Виждал е майки да изхвърлят децата си на улицата като помия, виждал е братя да се ядат един друг.

Непозната е къщата, дето той влезе, при това като нощен гост. Домакинята не успя да му види добре дори очите, та как тогава да го посрещне гостоприемно? Нима го познаваше отпреди? Пак добре, че не го подгони с някоя главня. Да си признаем... пак добре!...

Щурецът непрестанно стържеше като часовник, който гризе времето. Най-после откъм улицата се чу продължително цвилене. Жената захлупи припряно тенджерата. Бързите ѝ стъпки отекнаха в преддверието.

Мельос, който до този миг се ослушваше нагоре към тавана, сега започна да следи и шума от стъпките долу в двора.

Жената слезе с лампа да светне на мъжа си.

— Закъсна... — чу Мельос гласа ѝ. — Какво ти се е случило?

Мельос напрегна още повече слуха си, за да чуе гласа на домакиня. Надяваше се да долови нещо. Беше свикнал да познава

човека по гласа му.

— Бъди благодарна, че успях да се прибера... — рече мъжът ѝ.

— Какво ти се е случило? Пази, боже!

— Фотяс!

— Е, какво се е случило? Христе боже и света Богородице!

— Уплаши се от една невестулка и насмалко щеше да ме хвърли от самара. На, виж го! Още трепери, сякаш го биеш с пръчка. Трябваше да сляза и го доведох, като го теглех.

— Фотяс... Фотяс... — каза му гальовно жената. — Пруст...

Чу се шум от копита. Две животни влязоха вътре и спряха точно под стаичката.

— Да го вържа ли на яслите? — запита жена му.

— Да, но донеси ми първо нишадъра и после му стопли малко трици.

— Да го намажем ли с малко оцет?

— Добре се сети, дай!

След това се чу как мъжът ѝ започна да успокоява животното с гальовни думи и да му разтрива гърба с оцет.

— Прави му удоволствие... — каза жената.

— Харесват му такива работи на дявола. Фотяс... На, смръкни!

Чу се как животното пръхна.

— Така! Браво! Така, юначето ми! Ето виждаш ли, Арети... мина му.

— Еее! Слава богу. Знаеш ли...

— Какво?

— Горе имаме гост.

— А! Добре ни дошъл. Направи ли нужното?

— Чакай де!...

— Какво?

— Още не съм ти казала кой е.

— Който и да е, добър е. Почука ли, преди да влезе?

— Почука.

— А, тогава е добър. Лошите не почукват.

— Чуй най-напред де!...

— Казвай!

— Момченце е. Почука на вратата и потърси стаичка. Искал стая под наем, казва, защото щял да ходи на училище тук.

— Що за дете е?

— Измъчено изглежда. Не го разпитах подробно. Носи си и едно вързопче с дрешки.

— Изглежда, че ще ходи в гимназията.

— Така изглежда.

— Е, какво му каза?

— Казах му: „Седни там на торбичката си, докато дойде мъжът ми“.

— Добре си направила...

— Да прекара нощта... пък утре, много му здраве.

— Не бързай... За да почука на нашата врата, ще рече, че няма свои близки тук.

— Така мисля и аз.

— Така... Остави сега, ще видим после...

— Какво? Ще го приемеш ли?

— Казах: остави сега, ще видим после. Да го видим какво представлява. Какво друго искаш? А, да... Какво сготви за вечеря?

— Потърсих малко зарзават, но... не намерих. Имах за едно варене боб и го сложих в тенджерата.

— Готов ли е?

— Отдавна ври. Да вървим ли?

— Да вървим, да вървим. Само ако имаш малко... топла вода.

— Качвай се, всичко съм ти приготвила.

Стъпките им се чува по стълбата. Мельос стана от пода и седна отново върху вързопчето си. Добър беше чичото... Думите му излизаха направо от сърцето. И колкото повече го слушаше, толкова по-леко му ставаше. Стана му топло. Горната му дреха започна да го топли като кожух. След това започнаха да сипват от ястието и миризмата му изпълни къщата. Ех, топла сготвена храна... и един дом да те гощава с нея! И домът да бъде топъл като майчина пазва. Да. Но дали ще го поканят? Ще му кажат ли гостоприемното „заповядай“? Или ще го оставят да се насити от миризмата? Млъкни, Кривия, не се отчайвай. Сега, ето след малко... Ето това не са ли стъпки? Не спряха ли пред вратата ти? Да, да, така е.

— Момче...

Да, вярно. Това е гласът на домакина. Момчето се размърда.

— Спиш ли, момченце? Стани, стани. Ела да вечеряме, пък и да се запознаем. Бре! Бре!... Така сам ли седиш там в тъмното? Ще загубиш очите си.

Мельос се изправи, пооправи се уж и излезе.

— Бре! — извика старецът, като излязоха на светло. — Та ти си бил цял юнак, бе! Как ти беше името?

— Мельос...

— Ето това ще рече име! Да си жив и здрав дълги години да му се радваш, момчето ми! Аз съм бай Анестис. А тази тук е леля Арети. Седни. Тук, тук, на софрата. Така! А... такъв ли срамежлив си ти? Ами че така ще умреш от глад. Жено, лъжица за Мельос! Хай добре си ни дошъл. Бръкни дълбоко да хванеш и боб. А така, браво! Ееех... Арети, тази вечер си сготвила ядене като за везири!

След малко се чуваше само шумът на лъжиците, които работеха здравата.

Старецът поиска да му досипят.

— Студът ми отвори апетита... — оправда се той. — Искаш ли и ти, момчето ми? Не? Добре, няма да те насилвам.

Като привършиха с яденето, старецът се оригна, оттегли се и се облегна в ъгъла.

— Ела сега при мене. Аз ще си свия една цигара, а ти ще ми разкажеш житието си. Нали за гимназията си дошъл? Аз се сетих. Видя ли, нали ти казах, бабо... И тъй?

— Ще държа изпити... — рече момчето. — Цяло лято и цяла зима съм работил. И сега съм дошъл на изпит.

— Ех, ех, ех...

— Спестих малко пари за книги и за наем. Ще ям сухоежбина.

— Много скъпо купуваш учението си, момченце! И какво намерение имаш да правиш с това учение?

Тук Мельос се обърка. Какво щял да прави с учението ли? И питат още! Просто искаше да се учи! Не можеше без учение. Ето... копнееше за учението, ей тъй... както за хляб, как да го каже?

— Искам да се уча... за... да чета книги.

— Е, добре де, научил си се да четеш. После? Каква полза ще имаш от това?

— Искам да се отърва от говедата. Да мога да нося чисти дрехи. Да пиша кръгли букви като учителя и да мога да говоря хубаво. Да не

ми се смеят... После искам да узная тайните, които книгите крият... и да мога да ги казвам на хората.

— Само за това ли искаш да учиш?

— Казват, че като не си знаел писмо, бил си като сляп.

— Е, та сляп ли си ти?

— Не зная. Може би съм...

— Не виждаш ли всичко, което е пред теб?

— Виждам. Но може би има и други неща, които не виждам... сега... а утре ще мога да ги видя.

— Много отрано си се натоварил с големи грижи, синко. Млад си още за такива главоболия.

— Другите деца ходят на училище. А аз не можах да ходя навремето. Трябваше да си спестя пари. Сам съм, нямам никого.

— Какво? Я повтори това! Езика ще ти изтръгна! Нямам никого, казва! Ами аз какъв съм? А!... Аз не съм ли ти чичо? Какво приказвахме толкова време? Забрави ли вече?

— Ще... ще... ме приемете ли?

Анестис се престори на сърдит.

— Арети, я откачи точилката оттам да го понатупам! Я виж ти, дали ще го приемем! Утре рано-рано да вървиш да се запишеш. И ако нещо искат да ти попречат, кажи им: „Ще кажа на чичо си“. Ходи, момчето ми, на училище! Не обръщай внимание на това, което преди малко ти говорих. Така на смях ти го приказвах. Ходи, па може и моите очи да отвориш, защото останах сляп за този свят. Хайде върви сега да спиш. Постлала ли си му, Арети? Хайде лека нощ. Аз ще изляза рано, още в зори. Ако ти потрябва нещо сутринта, поискай го от леля си. Хайде, агнето ми, и дано те видя да преуспяваш.

Мельос се оттегли, без да продума. Искаше да каже сума ти неща, но не можеше да си отвори устата. Но и да беше успял да я отвори, пак нищо нямаше да излезе от нея, защото нямаше глас. Странни неща започна да върши той, когато се намери сам в стаичката. Съблече се да си легне и забрави да си събуе обувката. Ръцете му трепереха. После му дойде да избухне в смях. И най-после заспа с насълзени очи. Насън Мельос видя една златна къща, построена на един връх, с желязна ограда наоколо. С години обикаляше той около нея и не можеше да влезе. Най-после прескочи оградата и се намери вътре.

ГЛАВА ТРЕТА

Голямото училище още отрано сутринта беше отворило вратите си. Дядо Тодос Цагалос работи дни наред с бабичката си Зумбуля, за да го постегне. Почистваха паяжините по таваните и се караха.

Старицата беше станала от праха като овалян в брашно херинг. Старецът запушваше цепнатинките с едно заострено дърво. Той беше съдрал една своя стара кавадия^[1] и два дни наред се занимаваше с тази работа. Да, трябва да кажем това, дядо Тодос не беше облечен като другите старчета. Не носеше панталони, потури или беневреци. Той носеше кавадия. Значи нещо като синя антерия, каквато носят поповете в къщи, но по-хубава и с изящни цепки отляво и отдясно. Бай Тодос харесваше много тази си дреха. Не би я заменил нито с владишки епитрахил, нито пък с царски одежди. И Зумбуля си имаше своя особена носия. Кафява атлазена фуста моаре, къса връхна дреха без ръкави, извезана около шията, и бебешка шапка с копче отгоре като калимавка на арменски поп. Двамата напомняха на двойка пъстри птици, която бог знае каква буря бе довеля тук в този град. Живееха в сутерена на голямото училище в една стаичка, построена нарочно за двамата.

В този последен ден от ваканцията и двамата станаха рано сутринта — с птиците. Изметоха, поръсиха двора и зачакаха да пристигнат „козленцата“ и да обърнат всичко с главата надолу.

Те имаха ежедневни разправии с дечурлигата, които наричаха „изчадия на Луцифера“, но горко на тях, старите, ако децата биха мирясали... През лятото, когато никой не идваше да ги безпокои, те се караха помежду си и с нетърпение очакваха да пристигнат „палавниците“ да ги пораздвижат. Бяха навикнали да се гонят и да се дърлят постоянно с тях. И така, като отвори училището, бай Тодос отиде и седна зад вратата и задебна да пристигне някой палавник, който да му даде повод да се поскара. И ето че случаят не закъсна!

От първата уличка се зададе едно слабичко момче. То носеше мастилница и учебници. Момчето отиде и се опря на колоната — не посмя да влезе вътре. Старецът зачака то да влезе и да му изцапа мрамора... Но напразно. Най-последно, като се увери, че нищо няма да

излезе и че момчето е теле, бай Тодос тръгна сам да го предизвика. Поизкашля се два-три пъти, изсекна се в една шарена кърпа и отиде на другата колона.

— Какво насам, джеременце? — запита го старецът с полузатворени очи.

— Добро утро... — рече момчето.

Напразно. Това дете е добре възпитано. То не ми върши работа. Виж ти обноски, келешът му с келеш!... Виж ти смирен поглед!...

— За изпит ли? — запита го той.

— Да.

Както си каза, тъй и излезе. Крайно учтиво, говори на „вие“.

— Добре де, чиновете ли сънува, та не можа да дочакаш да се съмне?

— Нямам часовник господине — отговори плахо момчето. — Рано ли е? Не знаех. Тогава да дойда по-късно?

— Ела... ела тук! Хайде! Такъв ли си бил ти! Плахо гущерче, като девойче! Седни тук! Сега след малко, където и да са, учителите ще дойдат... Селянче ли си?

— Да.

— Не се ли насити на учене в селото си, та и тук дойде да събираш знание? Ела насам! Ела тук! Къде бягаш? Обиди ли се?... Добре де, взимам си думите назад. Имаш ли родители? Добре де, добре, не се цупи!... Какъв мъж си ти! Готов си да се надуеш като мляко на огън. Няма вече да те разпитвам. Гледай само да я караме двамата с тебе добре. Аз съм училищният надзирател. Не ща никакви гюрултии. Виждаш ли онова прозорче? Ето виж... виж какъв тел, на!... С такъв дебел тел съм замрежил прозореца, но „луциферчетата“ пак чупят стъклата с топката си. Ти играеш ли на топка?

— Не.

— Ще те видим. Казвам ти всичко това предварително, защото аз съм... Седни сега там и мълчи... защото идва учителят. Господин Анахоридис.

И двамата се скриха зад колоните. След малко пристигна и друг учител.

— Виждаш ли го този? Това е господин Скамвурас. Той ще те изпита.

Едно дребничко човече с маслинен костюм и с пеперудка се приближи към училищната врата. Мельос му каза „добър ден“. (Но какво му трябваше?) Учителят се спря и го погледна със скрито смущение.

— Добър ден, господин Скамвурас... — рече прислужникът и протегна ръка усмихнато и стеснително същевременно. — Честито новата учебна година.

Учителят каза „благодаря“ и също се смути. След това се обърна към момчето.

— За... за писмен изпит ли? — запита го той. И веднага пак се смути. — Как се казваш?

— Да, за изпити... Мельос Кадрас.

— Ела след малко! Доведи го, бай Тодос! Позакъснял си, но...

— Нямах възможност през юни, господине... — каза момчето.

— Добре, ще видим. Като дойде и господин директорът...

Учителят се изкачи по стълбата и влезе вътре.

— Добър ли е? — запита момчето с несигурен глас.

— А!... Куме! Много разпитваш. Нищо няма да ти кажа. Сам го открий. И е, и не е... както сам го прецениш. За всички хора е така — както сам го прецениш. И моя милост съм добър, но кой ми признава добротата. И ти си добър, но къде ти е палтенцето, та да не зъзнеш в туй есенно време! Зная какво ще ми кажеш. Нямах, защото си беден. Но защо си беден? Това не зная. Дотука ми стига умът. Когато пораснеш, помъчи се да откриеш това ти и заради мен. Аз съм си изял вече хляба. Сега мълчи... Че директорът пристига. Виждаш ли го този високия? Този, този, русия, с червеното лице... Ето този е господин директорът. Пожелавам ти добър успех. Аз отивам в мазето си.

— Лош ли е, дядо?

— Не знам! Открий го сам.

Старецът дигна полите на кавадията си и си отиде. Директорът се приближи и гледайки надутото, се изкачи по стълбата и влезе вътре.

Той беше тежък човек с права стойка и бели вежди. След малко отвътре се появи дядо Тодос със своята кавадия.

— Пст... момче! Момче, на теб казвам... ей, смокварче^[2]... Ела! Господин учителят те чака вътре. Стъпвай тихо! Я ми кажи! Почакай... На кое казват „тихо“ във вашето село?

— Тежки са подметките... — отговори момчето. — Не мога тихо.

— Преди да си опитал, никога не казвай „не мога“.

— Опитах се, но не мога.

— Тогава хайде влез! И добър успех!

Мельос отвори вратата, която бай Тодос му показа. Вътре беше тихо. Чиновете бяха подредени и чакаха като празни кошери.

Учителят гледаше навън през прозореца. Момчето успя да зърне профила му. Лице сухо, с цвят на дървени въглища. Коса права, гъста, ниско подстригана. Възраст — трудно определяема.

— Пристигна ли?... — каза той по едно време. — Седни там. Не там, на първия.

После се подпря на катедрата и го загледа.

— Имаш ли свидетелство?

Момчето издърпа внимателно свидетелството изсред другите документи и го разгъна.

— А... — извика учудено учителят и се наведе да види по-добре. — Бележките ти са добри. Също и поведението ти. Добре.

Той сгъна документа и почна да потупва с него лявата си длан. После отиде отново към прозореца и погледна навън. На Мельос му се стори, че учителят няма вече да се дръпне от прозореца, че там ще го завари нощта. Колко време се измина така? Сам не знаеше. Един петел изкукурига. Най-сетне и сега ли не ще се пробуди?

Не, и сега не се пробуди. Да не би да се е отказал от намерението си? Или пък е забравил, че е учител! Докога ще продължи това?

Но не, не продължи много. Малко преди Мельос да се отчае, учителят се извърна.

— Къде са настойниците ти?

Мельос се поколеба.

— Никъде... — каза той най-сетне.

— Тогава... кой се грижи за теб?

— Аз.

— А кой те научи да четеш?

— Аз...

Внезапно пеперудката мръдна странно нагоре-надолу по гърлото му. Учителят отиде на катедрата и отвори една книга. Измъкна един лист, написа двадесетина реда и му го подаде.

— Това са „въпросите“ — каза му той. — Препиши ги на чисто един по един на листа си и отдолу отговори. Работи спокойно.

След това се изкачи на катедрата, отвори една книга и се зачете в нея.

За Мельос тези въпроси бяха играчка. Залови се и веднага ги преписа. После написа и отговорите, сгъна листа и почна да гледа учителя.

— Какво има? — запита той, като се сепна по едно време. —
Защо не пишеш?

— Написах ги.

— Прекрасно. Напиши тогава отговорите.

— Написах ги.

— Как?!

Учителят с един скок се намери долу.

— Невъзможно! Не може да бъде! Я дай да видя!

Взе листа, прегледа набързо написаното, тупна се един-два пъти по устата и постави листа на катедрата.

— Поздравявам те... — рече той сериозно и някак си мрачно. —
Страхувам се обаче да не би да си назубрил уроците за шести клас.
Харесвам силната памет въобще, но никога не поощрявам
механичното зубрене. Учил ли си правопис?

— Не.

— Но въпреки това грешките ти са малко. Сега нека минем към
устния...

Половин час по-късно в класната стая влезе директорът.

— Господин директоре... — рече учителят стеснително. —
Приключихме.

— Как изкара? — запита той рязко и измери с недоверчив поглед
момчето.

— Добре... Мога да кажа... общо взето, много добре.

— М-м... Я да видя... — и взе листа, за да провери. — Мм... —
отново измънка той. — Да... А устният?

— Също... мога да кажа...

— Добре. Оттук ли си, момче? Защо се явяваш със закъснение?

— Господине... — рече Мельос и преглътна. — Не... не... знаех.
Дойдох от село.

— Няма значение! Трябваше да знаеш. Повтарял ли си някой клас? Защо не отговаряш?

— Н... не...

— Защо се запъваш? Посещавал ли си редовно и шестте класа?

— Не... не съм...

— Какво „не“?

— Не съм посещавал никакво училище.

— Никое ли? Как? Господин Скамвурас!... Какво откривам тук?

Горкият господин Скамвурас... би предпочел самият той да бъде на мястото на момчето. Пеперудката му помръдна нагоре-надолу и се затегна около врата му до задущаване. Учителят стоеше облегнат на катедрата и поглеждаше ту директора, ту момчето.

— Не можех да допусна подобно нещо, господин директоре. Наистина трябва да се признае, че това е нещо удивително.

— Какво „удивително“ има тук, господин Скамвурас? Касае се за едно нечувано мошеничество! Да се отбележи името на учителя.

После се обърна към момчето:

— Как посмя ти, младежо, да измамиш цяла една гимназия? А?... Мълчиш, е? Мълчанието на... виновника! Престани веднага да плачеш!

Внезапно момчето вдигна високо глава и двамата учители се намериха пред едно разярено тигърче.

— Не... не плача! Защо да плача? Не съм виновен. Нито пък съм излъгал. Защо не ми признавате знанията, господин директоре? Това ми показаха — това научих. Защо не ми ги признавате сега? Нима училищните знания са по-други? Нямах пари да посещавам училище и съм се учил на полето. Нима това е лошо? Сега вие ми казвате, че моите знания не важат...

— Млък!!

Директорът беше посинял от яд.

— Ще си вървя... — рече момчето. — И който ме попита, ще казвам, че бях събрал малко пари да уча в гимназия, но ме изпъдиха, понеже това, което знаех, го бях учил на полето и затуй не важало.

— Я виж ти наглост! Я виж ти нечувана дързост! Питам те за името на учителя, за да отнеса въпроса до министерството. На тоя въпрос искам да ми отговориш.

— Вероятно... — учителят направи опит да се намеси. — Вероятно е забравил името на учителя. Нали, момче?

— Не — отговори Мельос. — Помня го!

— А защо тогава не го кажеш?

И директорът протегна ръка да му дръпне ухото.

— Не съм Юда! — извика Мельос и си плю на петите.

Директорът се спусна като вълк след него.

— Ела тук!... Ти! Тук Хей... Ти!...

Мельос вече се спускаше по стълбището.

— Надзирателю!... Хей!... Хвани го!...

Мельос летеше по стъпалата. Вратата е пред него. Но нещо я затули. Една синя кавадия.

— Я ела тук, бръмбарче! Ти ли беше тихият?

— Дръжте го! — крещи отгоре директорът.

— Пусни ме... — моли се с насълзени очи момчето. — Бай Тодос, ти поне си добричък... пусни ме.

— Бих те освободил, пилето ми, но после и мен биха ме освободили от служба... а после какво ще яде бабичката ми? Ту-у-ук! Не ритай, защото ще ти сложа юзда!...

— Дядо, пусни ме, иначе ще те ухапя.

— Мирно-о-о!

— За последен път ти казвам... Пусни ме.

— Млъ-ъ-ък, казах.

— Е, тогава на, пък и аз!

Както държеше мастилницата си, Мельос плисна с все сила мастилото в очите на бай Тодос. Старецът го пусна, за да защити очите си, и малкият пакостник изчезна. Само за миг, преди да завие по сокака, той успя да зърне директора, който ръкомахаше като луд горе на мраморното стълбище.

---

[1] Кавадия — дълга памучна роба. Б.пр. ↑

[2] Смокварче — южна птица, която кълве смокини. Б.пр. ↑

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

Мельос изчезна в уличките. Крясъците на директора го гонеха чак до горните махали. Там горе не живееха хора с колосани яки, хора с очила — всички онези, които години наред тичаха като вълци подир него. Там горе живееха отрудени, бедни хора с набръчкани чела, жени, тънещи в мизерия, с немити бебета на гърди.

Там горе можеше да седне на някой камък, да хване главата си и да помисли за сполетялата го беда. Ето значи как всичко рухна. И учение, и мечти. Всичко... Вратата на голямото училище се затвори, сякаш я бе преградила цяла планина. Сега, Кривия, положението стана по-лошо. Сега всички пътища свършиха и само тази река, която тече пред тебе, ти остава...

Подпри се малко на това черничево дърво... хвани сърцето си и му кажи да млъкне. Ето погледни онова момче, което те гледа там от водата. Усмихни му се... ще видиш... че ще ти се усмихне и то!

Една жена малко по-нагоре яростно тупаше една черга. Ето така го биеше и него животът години наред, непрекъснато. Не плачи, срамота е... А освен това-онова светлокафяво кученце те гледа...

Да, там до него беше застанало едно кученце и го гледаше. Преди малко то мина замислено, после се поспря, за да размисли по-добре, и изведнъж се върна обратно и седна да го гледа. Сега, когато директорът се беше разсърдил толкова много, трябваше да минат години, докато се успокои. И докато на директора му минеше ядът, Мельос щеше да порасне и нямаше да го приемат в училището. Като си помисли това, той не можа да се сдържи повече и почна да плаче. Реката поемаше сълзите му и ги отнасяше в морето.

Днес водата нямаше настроение. Беше мътна.

Старо приятелство свързваше Мельос с реките. Обичаше той водите им, познаваха се. И може би затова реката се бе огорчила и течеше мътна. Всичко, което Мельос виждаше днес, беше потъмняло — и дърветата, и кокошките, които шляпаха из водата, и патките, които плуваха като параходчета...

Дори и един чичо, който носеше някакви тенджери и ръчни мелници, му се видя тъмен. Колко черен беше! Беше провисил една

торба през рамо и вървеше, като тракаше с тенджерите си и хвалеше достойнствата им. На главата си носеше шапка, покрита с разноцветни крпки.

По едно време спря пред жената, която тупаше чергата, и започна да я увещава:

— Вземи, госпожа... — казваше ѝ той. — Бакърът ми е злато... кълна се в хляба си! Хайде вземи. Какво са два наполеона? Две парчета хляб. Децата ми са гладни... и са ми дребни. На, кълна ти се в месеца ни май! Хайде купи си една мелница да правиш сутрин на пашата си каймаклия кафе, та да върви и да благоухае. Хайде, госпожо! Ех, нямаш ли сърце, бе! Даром ти я давам... Вземи една тенджера да готвиш чорбата си...

Жената се слиса и не знаеше какво да му каже.

— Няма го стопанина ми... — каза му тя.

— Тъкмо! Вземи стоката! Като си дойде стопанинът на обед да яде чорбата, „аман“ да каже: „Услади ми се залькът. Какво чудо чорба си направила днес, жено?“ Вземи я, госпожа. Безценна стока ти давам.

— Върви си сега, на обед, като си дойде мъжът ми.

— Таман!... Вземаш тенджерата сега, стотвяш и на обед ще дойда за парите! Хайде дръж!... Вземи я! Вземи я, ти казвам... хайде, ето оставям я и ще си вървя... Приятен обед, госпожа, хаирлия да е...

Той направи две крачки...

— Чакай! — извика домакинята. — Почакай да ти дам парите. Белята си намерих с тебе!

Циганинът се смее и показва всичките си жълти зъби.

— Хаирлия, хаирлия да е!... Злато купи, госпожа, а не бакър...

Жената избърсва ръцете си, влиза в дома си и му донася парите, две монети от по двадесет драхми.

Циганинът ги взима, притваря очи и потърква парите по брадата си.

— Да ти е честита, госпожа. Евала^[1].

Той отвори кесията си и ги пъкна вътре. После дойде близо до момчето. Там имаше една пейка от бял камък; циганинът седна на нея, сложи шапката си на земята и избърса с длан потта си. После пъкна ръка в пазвата си и извади парче черен сух хляб, но много черен... Кой знае... Може би беше почернял от кожата му. Той взе хляба, топна го в реката и после го сложи върху камъка да се размекне. След това пъкна

отново ръка в пазвата си и извади оттам някаква хартия. Имаше нещо увито в нея и както изглеждаше, мазно, защото беше го увил в много хартии. Той започна да го отвива. Най-после се появи едно парче халва.

Отчупи си с лявата ръка хляб, отвори уста и метна вътре парчето. После метна и парче халва... Затвори очи и почна да дъвче. Мляскаше... мляскаше сладко-сладко... а мустаците му мърдаха като на заек.

Наслаждението му обаче не продължи дълго време. Внезапно той забеляза, че момчето го наблюдава с такива едни опулени очи... Побърза да глътне хапката си и му изпрати с мустаците си една усмивка. Очите му се покриха с толкова много бръчки, че напълно ги закриха.

— Искаш ли хляб? — запита го той.

И без да дочака отговор, отчупи едно голямо парче и му го подаде.

Момчето се засрами и зачупи пръсти от стеснение.

— Вземи... — каза му циганинът. — На, яж... яж...

Момчето не помръдна.

— Яж... яж... — настоя циганинът. — Берекетлия...

Очите на циганина са изпълнени с толкова благодост, че момчето се срамува да не приеме хляба. Протяга ръка и го взема.

— Искаш ли халва? — запитва отново циганинът. — Вземи халва... Яж... яж... Берекетлия...

Двамата ядат — седнали там под черничевото дърво. Кученцето — онова светлокафявото — гледа завистливо и идва и то да си изпроси нещичко. Циганинът и момчето му подхвърлят трохички...

Тримата образуват щастлива компания. След малко, позавидели на щастието им, пристигат, клатушкайки се, и патките, за да получат своя дял. Приятна гледка представляват те, тъй както проточват шиите си, за да хванат залька... И когато го изпуснат, крякайки, тичат и се гмуркат да го уловят във водата.

Като се наядоха, циганинът сви шепите си, гребна вода от реката и се напи. После изми ръцете си, напълни отново шепите си с вода... и:

— Буйрум... — каза той на момчето. — Пий... пий. Берекетлия!

Мельос не се церемони много, нито пък погледна да види дали ръцете му бяха чисти. Те бяха честни ръце — това знаеше той... Ръце бедни, но жилави от въртенето на чука. Водата дори му се услади — сърцето му беше попарено и затуй бе жадно.

— Ааа... — рече циганинът и се облегна на черницата — Да свием сега и по една цигара... Ти пушиш ли?

— Не...

— Добре правиш. Не пуши!... Ще станеш жълт.

Той порови в торбата си и извади стиска тютюн. Почисти го от трохи и влакна, след това издуха праха от камъка и сложи тютюна върху него. После бръкна с два пръста в едно джобче на жилетката си, извади цигарена хартия, подуха, за да отдели едно листче, напльончи пръста си, изтегли листчето и почна да свива с мерак цигарата.

Мельос и кученцето го следяха с най-голямо внимание.

След малко цигарата беше готова. Той запуши единия отвор на цигарата, после извади от пояса си огнивото, кремъка и праханта, запали и отново ги пъхна в пояса си, след това се облегна по-удобно на черничевото дърво.

— Ти ходиш ли на училище? — запита той Мельос, издухвайки пушека.

Вместо отговор очите на Мельос плузнаха в сълзи. Циганинът се смути. Загледа момчето натъжен, много натъжен... Той приличаше на опушен светия в някоя стара черква.

— О-о-о-о! Какво ти стана?... — запита той момчето. — С какво те обидих, та плачеш? Ето сега... плачеш. С какво те обидих, а? Добре де. Не искаш — не искаш. Добре. Щом като не искаш, няма да ходиш. Какво плачеш. И моите дечурлига не ходят. Плачат ли те? Е добре, нека не отиват. Видях една книга. Нищо не видях в нея. Една хартия, пълна с въшки. Е, де! Казах ти, не ходи! Защо плачеш още. Вай! Не си добър аркадаш ти.

Момчето продължи да плаче още по-сърцераздиращо...

— Свършено е с училището, чичо, свършено е с училището за мене, свършено, свършено е...

Циганинът хвърли в реката цигарата си, която се разтопи във водата, и се наведе над момчето.

— Брей, чорбаджи... Бе, кой те е обидил? Аз съм тук! Ей, погледни. Аз съм тук! Който смее, да дойде... Кълна се в бога! Главата

ще му строша. Ето тъй! Виж! — И той почна да тъпче земята с продупчените си обувки. — Знаеш ли кой съм аз? Аз съм Битрос... ха-ха-ха...

Мельос беше неутешим. Закрил очи с ръце, той плачеше горчиво. Циганинът се приближи още повече и седна до него със скръстени крака. Дори и кученцето се разтревожи и дойде и то по-наблизо.

— Ах, яврум... Голяма мъка ми причиняваш... Какво има, сърце мое? Кажи го на мене. На мене го кажи...

— Изпъдиха ме от училището, чичо. Днес ме изпъдиха и свършено вече. Няма вече да ме приемат... Затвориха ми вратата. А да знае човек писмо е много хубаво нещо, чичо... Аз много обичам писмото.

— Изпъдиха ли те? Бре!... Кажи на баща си тогава да им удари един бой. Ако пък си нямаш баща, аз, Битрос, ще ги натупам. На, виж. Ето тъй, тъй. Учителю, ти ли направи това? На ти сега — пух, пух, пух! Хайде сега ставай... хайде върви у дома си. Ако пък си нямаш дом, ела при мен. У чичо си Битрос. Аз ще те взема. Е, недей така! Какво ти трябва писмо? То разваля очите. Не е ли така?

— Аз обичам писмото.

— Тогава ще ходиш. И ако не те иска учителят, ето сопата ми. Не плачи... Хайде така. Хайде край...

Наведе се, гребна малко вода от реката и му изми очите. После го вдигна, постави го на пейката и му посочи с тоягата си една самотна къщурка сред дърветата.

— Ето... виждаш ли е-е-е-е оная къща? Ето най-малкото сега си играе. Виждаш ли го... ето сега си играе. Мършавичко е малко, но нейсе... Ето сега си играе...

Едно циганче без гащи си играеше пред колибата с пръстта. Мельос погледна очите на циганина. Колко милно гледаха!

— Ето сега пак се заигра... — рече отново циганинът с щастлив глас. — А горката жена пере ли, пере. Виждаш ли го? Това е най-малкото! Имам и други. Ето тъй... Когато нещо ти домъчнее, ела у нас. А? Няма да забравиш. Ще дойдеш. А? Хайде сега. Аз ще пообиколя да изкарам нещо за дечурлигата. Хайде, хаирола^[2].

Циганинът се запъти към долните махали, като постоянно се обръщаше и поглеждаше към момчето, правейки му знак с тоягата си

— да не забрави къщата му. После се загуби из сокаците. След малко глухо се чу песента му и тракането на тенджерите из махалата.

Мельос постоя и погледа колибата му. Тя беше малка, сгушена сред дърветата. Детенцето с черното коремче продължаваше да си играе... Взимаше пръст от едно място и я пренасяше, после пак се връщаше, взимаше отново и пак я пренасяше.

Дълго време той гледа детето. После лека-полека взе да слиза надолу, да слиза заедно с реката...

---

[1] Евала (тур.) — благодаря. Б.пр. ↑

[2] Хаирола (тур.) — на добро да е. Б.пр. ↑

ГЛАВА ПЕТА

Напразно чакаха през целия ден у дома на бай Анестис да се завърне момчето. Леля Арети поддържаше огъня и току излизаше на прозореца. „Какво ли се е случило с това дете?“ — казваше си тя постоянно. Най-после, като удари обед и момчето не се яви, тя остави храната в стаичката му, покри я с една кърпа, седна и зачака. Свечери се, а момчето все още го нямаше. След малко се стъмни, по дюкяните запалиха лампите. Но детето все го нямаше.

Първата дума на бай Анестис, когато се завърна отвън, бе за него.

— Как изкара момчето, Арети?

— Че как да е изкарало!... — отговори тя изтръпнала. — Нима съм го видяла?

— Какво?

— Изчезна. От сутринта го няма.

— Пази, боже! Ами че защо не си излязла да видиш?

— Къде да отида? Едно момче, което мина край нас, ми каза, че училището било затворено. И все си казвах, че всеки миг може да дойде.

Бай Анестис се позамисли.

— Да не би да си го обидила, бабичко? Познавам те аз тебе... Правиш ги ти тези работи.

— Боже господи! Защо ще го обидя? Отлетя като птиче и ето няма го вече...

Бай Анестис вкара конете вътре. Беше потънал в размисъл. Пригответи без настроение зобта и им окачи торбите. Нито ги почеса, нито ги погали... Къде ти друг път! Забавляваше се с тях, сякаш бяха деца! Сега махна бавно партенките си и като пъшкеше, се изкачи горе. Палеше цигара от цигара, клатеше постоянно глава и цъкаше: „Цъ... цъ... цъ...“. Къщата му се стори студена и той каза на Арети да запали огън. Дори не я запита, както обикновено всяка вечер: „Какво ще ядем тази вечер“. Беше сит, като че ли беше преял.

Спомни си, че някога, когато беше малък, една птичка беше влязла веднъж у тях и бе кацнала на полицата при огнището. И тогава

бе есенно време, беше се захладило. Птичката стоеше на полицата и ги гледаше. Подскачаше насам-натам, за да се сприятели с тях. На обед слезе на пода и почна да кълве трохичките. Опитоми се. До вечерта беше се сприятелила с всички. Но най-много я обикна Анестис. Забавляваше се с нея, правеше ѝ разни игри и до вечерта станаха просто неразделни. Но когато се събуди на сутринта и се затече да ѝ даде захар и да ѝ каже „добро утро“, птичката беше отлетяла.

Беше видяла навън слънчевия ден и беше хвъркнала да му се порадва. И не се върна вече у тях.

Какво отчаяние почувствува тогава момчето!... Два дни нито говореше, нито се смееше. Езикът му се свърза и то загуби напълно апетита си. Цяла седмица бе като отровено.

Ето такава скръб чувствуваше той и тази вечер. Чувствуваше същата болка сега в сърцето си. И си спомни след толкова години за птичката... И Мельос бе влязъл така в дома му, преспал бе една вечер и сутринта бе отлетял.

Арети се мъчеше да го поуспокои. Казваше му, че не е сигурно дали е избягал. Може би е забравил къде се намира къщата и сега търси да я намери в тъмното, но не може.

— Къде ще пренощува, Арети? — повтаряше той всеки миг. — Къде ще се спре клетото дете? Мислиш, че има много като Анестис да го приютят ли? Ще мръзне в някое мазе и на сутринта ще го намерят вкочанено.

— Може би се е промъкнал в някоя плевня и се е пъхнал в сламата, а сутринта рано-рано ще тръгне да си дойде, отде да знаеш...

— Каквото и да ми казваш, няма да ме успокоиш. Честолюбиво момче беше то и го е било срам да не ни бъде в тежест, така си е въобразило сигурно.

Седнали до огъня, двамата разговаряха до полунощ все около същия въпрос. Опитаха се да поговорят за друго нещо, но все момчето им бе на езика.

По едно време старецът се сети за нещо.

— Арети, излизала ли си днес от къщи? — запита той жена си.

— Не... Само една крачка направих тук до Севдини, да ѝ поискам ръчната мелница за кафе.

— Я ми кажи оставяла ли си вратата отворена?

— Да... Какво, една крачка съм направила.

— Това е! — каза той високо. — Към обед ли беше?

— Около обед ще да е било.

— Точно така е станало. През това време то е дошло, влязло е, взело си е бохчата и си е отишло. Запали светилника!

— Къде ще вървиш?

— Запали го, ти казвам! Ще отида да проверя за нещата му.

Той стана възбудено и влезе със светилника вътре. Но щом отвори вратата, пламъкът изгасна. Изглежда, че прозорецът беше отворен. Той погледна през него звездите и се замисли. По едно време се сепна. Някой дишаше в тъмното. Старецът се хвана за сърцето.

— Мельос!... — извика той. — Момче! Ти ли си?

Нещо черно мръдна долу. Постелката позашумоли.

— Мельос! — извика той отново. — Защо не се обаждаш, сине? Ти ли си? Няма ли да проговориш? Аз съм, чичо ти...

Лежачият не се обади. Вместо отговор почна плач.

— Арети!... Светни веднага! Тук е!

Арети донесе веднага лампата и намериха момчето, плувнало в сълзи.

— Какво ти се е случило, момчето ми? — запита го благо старецът. — Какво пострада, милото ми? Стани... стани. Да вървим вътре. Всичко ще ми разправиш. Арети! Сложи масата. Момчето е гладно.

— Не... — обажда се тъжно Мельос. — Не искам.

— Я ставай! Като ми разкажеш всичко и ти поолекне, ще видиш, че и мене ще изядеш. Арети, стопли храната. И аз ще ям. Ogладнях. Хайде, момчето ми. Да вървим!

Старият го заведе вътре, като го прегърна през рамо. Мельос търкаше очите си със свити юмруци, за да избърше сълзите.

— Седни тук, тук... Облегни се на възглавницата. Виждаш ли, имаме и огън. Хайде сега... Ще се наядем добре и после ще ми разкажеш всичко. Какво си сготвила, Арети? Нещо на запържено ми мирише.

— Малко говеждо с кромид лук — яхния направих...

— Ех, златни ръце си имала!... Напълни каната от червеното. Ще отпразнуваме случая.

— Не, чичо! Аз няма да ям.

— Ето ти пак. А бе, ще ядеш, та ушите ти ще плющят. Затова ли те държа тук, а? За да стоиш гладен ли? Не го слушай, Арети... Сложи софрата. Ако не ядеш, какви сили ще имаш утре за училището?

Какво му хрумна да спомене за училището! Очите на Мельос отново плувнаха в сълзи.

— Ето ти пак! А, няма ли да ни кажеш какво ти се е случило?

— Няма вече училище, чичо Анестис. Изпъдиха ме. Свършено...

— Изпъдиха ли те? Та кой разбойник стори това нещо?

— Директорът на училището...

— Я виж ти! Та теб ли намериха да изпъдят, проклетниците! Златото ли? Не плачи... Аз съм тук. Всичко ще оправя. И на училище ще ходиш, и писмо ще учиш. Не плачи!

— Няма! Няма вече... — казваше непрекъснато Мельос. — Никой вече няма да ме приеме в училище.

— Е, добре де, тогава ни разкажи какво се е случило?

Мельос избърса очите си и му разказа всичко. За учителя с пеперудката, за директора. За голямата обида, която директорът му нанесе пред очите на учителя... И накрая за стария прислужник на училището, онзи с кавадията, и за мастилото, с което опръска лицето му.

Така му поолекна малко на сърцето.

След това старецът поглади мустаците си и размисли отново за това, което чу. Подложи на преценка и кривото, и правото. В какво беше се провинило момчето и в какво другите. Накратко казано — за всичко беше виновен директорът. Той беше обидил момчето, той го беше подгонил. И какво можеше да стори клетото момче? За да не го хванат, плисна мастилото в лицето на стареца.

— Е, не беше право и това, не. Старецът не ти е бил виновен. Да си кажем правичката... не е дребна работа това, което си сторил... цяла мастилница в лицето му! Ето кое обърка всичко. Всичко друго може да се оправи. Цялата трудност сега се състои в това, как да се подхване старецът. Ти каза, че той живее в сутерена и носи кавадия, нали? Добре, с него ще се оправя, но с директора няма да мога да се справя, а пък заради него е станало всичко. Беден с беден ще се разберат, но с другия какво може да се направи... Но слушай да ти кажа, този господин няма никакво основание да се сърди. Той е обидил детето. Свършено! Арети, утре сутринта рано-рано ще ми приготвиш

другите дрехи. Ще отида и ще оправя всичко. Хайде сега свършено. Станалото — станало. Арети, сложи да ядем!

Както каза, така и стори бай Анестис. Сутринта, преди още да се съмне добре, той се приготви и се запъти към сутерена. Почука няколко пъти на вратичката. Отвътре се чуваше хъркане. Несполука. Готвеше се да пообиколи из двора, докато се събудят, но в този миг вратичката се отвори и се появи една глава, изцапана с мастило.

— Какво обичаш, куме? — запита го прислужникът. — Мене ли търсиш?

— Тебе, куме, тебе. Ако обичаш, моля ти се, направи си труда да дойдеш да поговорим за нещо.

— Почакай...

Бай Тодос издърпа напълно резето, плисна малко вода на лицето си, тури в джоба на кавадията огнивото си и излезе. Бай Анестис беше се оттеглил на края на двора, там, дето течеше реката, и беше се подпрял на една от тополите, които растяха край брега. Като патките са тези дървета. Където има вода и прохлада, там са и те.

— Е, какво ви носи насам? — запита го старият училищен надзирател и очите му сред изцапаното с мастило лице се стараеха да го познаят.

— Не се познаваме... — каза му Анестис. — Напразно се мъчиш. Дойдох при теб с една молба... за едно...

— Остави... — каза му старият — разбрах. Ти си бащата на вчерашния дявол. Виждаш ли ме? Като не се научих аз на писмо, научиха се очите ми. Ти ли го тъй отгледа и възпита? Да ти са живи и здрави ръцете!

— Ха... ха... — позасмя се добродушно Анестис. — Не, не е мое. Даже и не го познавам достатъчно. Не желая и да го извиня. Виновен е.

— Я повтори това още веднъж! Така значи, виновен е! И сега аз трябва да му простя. И утре да дойде и да ми повтори пак същото! Съседче ли ти е?

— Не! То е едно нещастно сираче. Но му съчувствувам, сватанак, жал ми е за него, как да ти кажа... ето тъй, сякаш бабичката ми го е родила. Нямам си свое, бездетни си останахме. Завчера дойде и кацна в дома ми като птиче на покрив. Дава ли ти сърце да го изпъдиш? Не, кажи ми... Ти какво би направил, куме?

— Ще ти изпръска лицето с мастило, помни ми думата! Опърничаво хлапе е то.

— Не е такава. Ти не знаеш какво са му правили там горе онези с оглавниците на врата, големците. Обидили са го грозно, наранили са го точно, дето най-много го боли, и при това са го погнали. А ти си се опитал да му препречиш пътя... и то какво да прави, клетото. Да се остави в ръцете им ли? Всеки би направил същото, камо ли то, което е толкова чувствително.

— Е, какво искаш да сторя сега, куме? И да му благодаря ли отгоре. От вчера насам бабичката се мъчи да изчисти лицето ми и не може да го измие. Добре, че не ослепях...

— Слушай, сватанак... и двамата сме от една черга — бедни сме, за хляба се борим... ще оставим ли едно сираче да го сполети нашата съдба? Да не може да научи малко писмо и да прогледне? Грях ще ти тежи на душата...

— Недей ми казва толкова нещо, куме... сърцето ми не познава жестокостта. На, кълна се в душата си, която ще предам. Аз дори съм му простил... Но каква полза? Агите, онези горе, няма да му простят... Но това не значи, че всички аги са същите. Например... един от тях — Скамвурас се казва — днес дойде и ме запита съвсем отдалече дали не се е явило това момче... дали не съм го виждал някъде... и дали не съм знаел къде живее...

— Какво разправяш, сватанак?

— Искрено, точно така е. И беше така нажален, така нажален... Сякаш беше изгубил човек от семейството си. После ме запита за очите ми и дали не са пострадали нещо. „Изпръскани са с мастило само, нищо повече — му казвам. — Но какво да ти кажа, господин учителю, му казвам, кълна ти се... знаеш ли какво кротко момче беше сутринта... Колко възпитано!... Възпитание да видиш ти, не шега. Сега как стана всичко това? Просто умът ми не го побира...“ — „Така е, правилно е — каза той. — Сега, ако можеш... гледай да го намериш.“

Анестис се зарадва от сърце.

— Имал си значи такива хубави новини да ми кажеш, а си мълчиш?

— Имах си свой план. Исках да те поизпитам... Да узная как се държи в къщи. Дали не вдига скандали. Дали не е урсюзин... Ето сега

ти казах всичко. Вземи сърцето ми — кажи какво друго искаш да сторя?

— Желая ти щастливи старини, сватанак, и бог да пази бабичката ти. Нямах представа как ме облекчи. Благодаря ти от все сърце. Сега, ако обичаш, кажи ми къде се намира къщата на оня милостив учител. Ще отида да го помоля.

— Няма нужда. О!... — изведнъж бай Тодос пъкна ръка в джобчето на кавадията си и извади един часовник. — Куме, изгорях! Време е да отворя вратата. Ако не е отворена в определеното време, оня, „големецът“, реве като говедо... Господи боже, сгреших.

— Приятна работа... — каза му бай Анестис. — Ние сме вече приятели. Някой ден вземи стопанката си и намини при нас, ела ни на гости.

— Да, някой неделен ден.

— Ще ти известя чрез момчето.

Двамата старци се разделиха. Стиснаха здраво коравите си ръце и всеки тръгна по своята си работа.

ГЛАВА ШЕСТА

Домът на учителя беше скромна приземна къща с тесни прозорци, които гледаха към една разрушена стена. Нито един гост не беше прекрачил дотогава прага ѝ. Потиснатост царуваше навсякъде, в цялата къща, дори и в душите, които я обитаваха. Преди малко оттук беше излязъл Анестис. Той се връщаше изпотен и с бързи крачки в къщи. За час време беше уредил всичко. Беше намерил един скъп на думи човек със спокоен поглед, който го изслуша, без да го прекъсне, и най-после се изправи и с тих глас каза на своя посетител, че с готовност ще направи необходимото.

Даже му каза и „моля“. „Моля нека момчето дойде следобед“ или по-добре след приключването на предобедните занятия, за да го види. Тук, в къщи. После придружи госта си до външната врата и му рече „прощавайте“. Защо пък му каза „прощавайте“. Старецът не можеше да проумее това. Държеше каскета си в ръка... Излезе... и продължи все тъй да го държи по пътя от смущение. Изкачи се у дома си, стъпвайки шумно по стъпалата, и още на сред стълбата извика на Арети да му приготви всичко за излизане.

„Всичко се нареди“ — каза той на старицата. После отиде при момчето, накара го да седне на един стол и му разказа всичко тихо — кротко, сякаш хранеше някое птиче със сусам.

След това obu обучащата си и излезе. Преди това напомни на момчето да не забрави да отиде там... „Следобед“ да отиде там, дето му каза. Има един звънец на външната врата, който като го врътнеш, звъни като звънец на велосипед. Да не се заплесне... „Следобед“.

Когато остана сам, учителят попрелисти набързо и някак си разсеяно „материала“, който имаше да предава днес. Изпи чая, който сестра му донесе, и изяде един сухар. Върза пеперудката си и излезе.

Тази негова сестра беше ангел плашило на дома. Висока, кокалеста, със суха изпъната кожа, тя се разпореждаше из целия дом, затворена между четирите стени. Слънце я не виждаше. И за какво ѝ трябваше слънце? За да ѝ разкрие истината ли? За женитба не можеше и дума да става — дори ако всички момичета на света биха изчезнали. И годините бяха я засенчили. Сега цялата ѝ радост се състоеше в това,

да пере, да четка дрехите на скъпия си брат, да му приготви яденето... а вечерно време, докато той чете, тя да плете мълчаливо. Целият смисъл на живота ѝ беше този брат. Тя го беше отгледала, тя го беше изпратила на училище, тя му беше и баща, и брат, и род.

Тя се бе посветила като монахиня в служба на домашния си Христос и на него поднасяше благовонията на кухнята си. Обичаше го с цялата любов и привързаност, на които бе способна. Само от време на време, още преди годините да натежат на гърба ѝ, нещо тайнствено се обаждаше вътре в нея и я измъчваше известно време... после тя пак се отдаваше на готвенето и на плетенето си.

Днес, след като брат ѝ излезе за училище, тя се поспря на прозореца, който от години гледаше все към стената, изпусна една тъжна въздишка, после го затвори и надяна отново ярема си. Избърса праха, изми чиниите, подреди къщата, взе след това една тепсия и сипа малко леща, за да я изчисти. Едно добре приготвено ястие щеше да достави удоволствие на изморения. И днешният ден щеше да протече все така сив като рало все в една и съща бразда. Но на обед, както стоеше в кухнята и режеше на ситно кромид за запръжка на яденето, неочаквано се случи нещо — едно тихо почукване на вратата накара сърцето ѝ да подскочи. Кой можеше да тропа по това време на вратата? Такова нещо никога не се бе случвало. Дали не се е случило нещо на брат ѝ и е напуснал посред час училището. Избърса очите си, които бяха се насълзили от лука, и забърза да отвори. Най-напред се опря за малко зад вратата и зачака. Отново се почука... Не, не беше брат ѝ, познаваше тя чукането му. Ами сега какво да прави? Да отвори ли? Но кой можеше да е там пред вратата? Такова ненадейно нещо не беше ѝ се случвало никога. Тя се приближи внимателно и погледна през ключалката. Нищо не се виждаше. Ами сега какво да прави? Отиде към прозореца да открехне капациите му. Те скръцнаха жално, сякаш се сърдеха, че ги събуждат от дълбокия им сън. Едно слабичко момче стоеше пред вратата. Тя затвори прозореца и отиде да му отвори.

— Какво има?... — това беше първата ѝ дума, като му отвори.

— Господин... господин... учителят? — запита момченцето, като хвана илика на копчето си. — Господин учителят тук ли живее?

— Да, тук... За какво ти е?

— Заръча ми... заръча ми да дойда и... — гласът му се схвана.
— Заръча ми да дойда — каза то и млъкна.

— Заръча ли ти? Добре. Но... — размисли жената. — Най-после... — каза тя — добре. Ще се позабави малко. Но влез да го почакаш.

Мельос избърса обувките си и тръгна след нея. Покани го да седне на един стол и се затече в кухнята. След малко дойде и го почерпи със сладко. Но гледаше много подозрително нещастния Мельос. Той се уплаши от тази затворена къща и по едно време му хрумна да офейка. Но тогава какво щеше да стане? Не. За нищо на света не трябваше да направи това. Ще чака. Нека го е страх. Нямаше да го изядат, я! Но защо го гледа така тази кранта? И колко тъмно беше всичко тук! Завеси, стени, мебели, всичко беше мрачно — в тъмнокафяв цвят. Стори му се, че падна в някакъв гроб.

Най-после по някое време вратата се хлопна. В коридора се чуха провлачени стъпки и след малко познатият на Мельос масленоцветен костюм влезе в стаята. С една свенлива благост учителят дойде и застана до момчето. Даже му се усмихна колебливо и седна на стола. Свали очилата си и почна да ги върти, да ги върти, да ги върти безцелно.

— Разбира се... — каза той след малко. — Значи... Във всеки случай не трябваше да избягаш. Господин директорът, разбира се, бе засегнат. Сега, разбира се... и прочее. Всичко ще се уреди. А относно бягството ти... не мога да се начудя. Защо стана това нещо?

— Нали, учителя ми... — рече детето. — Нали искаха да изпъдят учителя ми, понеже ми даде свидетелството.

— Ааа!...

Той почна да бърше очилата си с една кърпичка. Смая се от чувствителността на момчето. На трогателната му преданост към оня човек, учителя, който го бе облагодетелствувал. Не беше свикнал да среща такава признателност.

Толкова години, застанал пред чиновете, той беше свикнал да слуша само шушукания и скрити подигравки. Всичко това беше натрупало постепенно огорчение в душата му. Не, той не беше успял да спечели детската душа въпреки всичките си усилия, въпреки всичките си бащински чувства. Не беше успял да разбере болката й. Смущаваше се пред децата, сякаш го улавяха в някаква нередност. Сравняваше себе си с другите свои колеги и виждаше разстоянието, което го делеше от тях. Със своята суровост, с грубото си и често пъти

варварско отношение те печелеха повече. Може би децата не ги обичаха и тях, но не им се подиграваха. Слушаха ги със страх и уважение. Те, колегите му, обикаляха из стаите с пръчка или линия в ръка. Той не беше взел никога в ръка не само линия, но дори някой по-голям молив, за да не изплаши децата и го намразят. Но каква беше ползата от това? Изведнъж сред урока всички биваха обхванати от кашлица... Или пък се правеха на разсеяни и пишеха с молив на черната дъска! Или пък всички чанти падаха едновременно от чиновете и децата, навеждайки се да ги вземат, му се плезеха.

И само това да беше!

Един път посред урока внезапно всички се изправиха. „Господин учителю, звънецът удари! Междучасие!“ — завикаха те. А той, вместо да извади часовника си и да ги смъмри, каза... „извинете“ и ги пусна на двора, за да вдигнат там целия свят на главата си и да принудят директора да се покаже на прозореца и да ги нахока, но с поглед, отпращан към него, за да му даде да разбере грешката, която бе допуснал. О, каква мъка и каква скръб му причини този случай!...

А любопитното е там, че вместо да им направи забележка и да ги накаже, им поиска извинение. „Извинете, допуснахме грешка“ — каза им. И те неочаквано започнаха да кашлят...

Но трагедията на Скамвурас не свършваше дотук. Отдавна беше подушил, че бяха му измислили прякор, но се преструваше, че не чува и не вижда. Когато за пръв път чу новото си име, дълбока скръб засенчи цялото му лице. „Момчета!... — беше извикал някой, който го бе забелязал пред вратата. — Пристига Песпес^[1].“ На обед се прибра в къщи, потънал в скръб, и не сложи нито зальк в устата си. Защо и отде накъде му измислиха този прякор? Какво искаха да кажат с това? На какъв недостатък му се присмиваха? Беше изминало много време, без да узнае това, когато един ден му го казаха направо в лицето. Имаше урок по естествознание. Не беше негов предмет — заместваше учителя по физика и математика, който беше заболял от грип. Урокът им беше за твърдокрилите насекоми.

— Кажете ми едно твърдокрило насекомо — казва учителят.

— Пеперудата! — обажда се зевзекът на класа.

— Браво. Можеш ли да ми покажеш една пеперуда?

— Не мога, господин учителю... — отговаря зевзекът.

— Защо, момчето ми, кажи ми. Хайде кажи... кажи...

— Не мога, господин Песпес...

Внезапно му притъмня пред очите.

— Защо? — запита той ученика, преструвайки се, че не е разбрал нищо.

— Защото е долу под брадичката ви, господин Песпес.

Той дигна несъзнателно ръка до брадичката и напипа пеперудката си.

Поизкашля се, посмути се, почука с моливчето по катедрата и премина към друга глава от урока.

На другия ден сутринта той върза, после развърза и след това отново върза пеперудката си... Най-последно я захвърли и си сложи вратовръзка. Но още щом влезе в класната стая, децата се развикаха: „Господин учителю, господин учителю! Развърза се! Развърза се и виси!“

— Какво виси? — запита той добродушно.

— Пеперудката ви, господин учителю.

Пръстите му се насочиха към вратовръзката, после грабна дневника и вдигна един да разкаже урока. Само този единствен път той направи опит да се разсърди, но се разкая, защото стана още по-зле. Всички почнаха да треперят... и така силно трепереха... че цялото училище се разтърси и директорът бе принуден да дотича, за да види какво става.

На другия ден той пак си сложи пеперудката и се преструваше на глух.

Как стана това?... Как се стигна дотам да го вземат на подбив? Как започна това? Той не може да разбере. То дойде някак си от само себе си, постепенно, естествено, като неизбежно последствие.

Нито веднъж не успя да спечели поне един ученик. В ничий поглед не може да види многожеланото уважение. Дори едно обикновено съчувствие. Беше се убедил вече окончателно, че някои от добродетелите бяха напуснали завинаги душата на днешната младеж.

Но ето сега вижте! Пред очите му стои едно ей такова дребно същество и защитава своя учител... И то с какъв жар! Какъв човек беше този учител? Как бе успял да извърши такъв подвиг? Какво е правил? С какъв метод е постигнал това нещо?

След всичко това не му оставаше нищо друго, освен да се помъчи да открие тайната. Най-сетне той спря да трие очилата си и

запита момчето с интерес:

— Значи обичаш учителя си?

— Разбира се, господине.

Позамисли се, преди да му зададе втория въпрос.

— А защо, момчето ми?... Защо?

— Не знам... — отговори то смутено — Защото... ме учеше.

— Тъй, за това значи... Дали не го обичаш... понеже и той те е обичал?

— Да, господине!... — отговори момчето разпалено.

Само за това ли?... Но защо не се бе случило такова нещо и с него? Нима той не обичаше децата? Нима вършеше нещо друго, освен да ги обича? Защо тогава го огорчаваха толкова много? „Добродетелта... — прошепна един глас вътре в него — добродетелта не е умряла още.“

— И така, Кадрас... няма нищо повече. Утре ще дойдеш направо в класа си.

— Господине... — извика момчето и очите му плувнаха в сълзи.

— Бла... Благодаря ви много.

— Няма защо... няма защо... — каза той смутено.

— А... директорът? — запита с разтреперан глас Мельос.

— Разбира се! Господин директорът ме помоли...

Значи директорът бил добър, толкова добър?... А той се държа така с него. О! Не е познавал никак, никак не е познавал големците! Мельос стана. Да му целуне ли ръка? Дали трябваше? Ами ако пък учителят се отвращаваше от него. Дали нямаше да го сметне за раболепен? Не му целуна ръка. Каза му само „благодаря, господин учителю“ и си тръгна, но в този миг забеляза, че учителят му подава ръка. Какво да прави сега с тази протегната ръка? Да я стисне... Но досега не е правил такова нещо... Струваше му се, че не подхожда за възрастта му. Само големите се „здрависват“. След като почнат да пушат. Какво да направи сега?... Но щом учителят се здрависа с него, значи, че е пораснал. Той пое подадената му ръка и... вместо да я стисне... я целуна, без да се усети.

После вдига глава целият засрамен. И какво да види?

Учителят беше се изчервил много повече.

— Значи... утре... — каза му той и не знаеше къде да си дене ръцете.

Сестрата на учителя го придружи до вратата. Щом стъпи на прага, той хукна с такава бързина по улицата, че птиче дори не би го настигнало.

Когато се завърна вътре, сестрата завари учителя да търка ръцете си. Нечувано нещо!... Какво беше това? От толкова години вече не му се бе случвало такава нещо. Не можеше да си спомни да е правил такава нещо.

— Сложи да ядем!... — каза учителят с нотка на тържество в гласа. — Гладен съм.

И почна да барабани с пръсти. Сестра му просто литна. Но докато сипваше храната в чиниите, насмалко не почна да се кръсти. Някой вътре в стаята... си подсвиркваше!

Лъжицата падна от ръката ѝ. И изведнъж сестрата вдигна престилката и избърса очите си.

Ядоха, като сърбаха шумно супата. И това се случваше за пръв път. Досега стъпваха безшумно, ядяха тихо и се разбираха почти само със знаци.

След малко тя го изпрати до външната врата за следобедния му урок. Учителят вървеше след нея в коридора; неволно погледът му се спря на огледалото и изведнъж... той се опули! Там в това старо стъкло един мургав мъж се усмихваше. Попипва за миг пеперудката си... опитва се да я развърже... После се приближи до огледалото, дигна ръце и я стегна, радостен, горд! Пеперудката се напери на врата му като петленце, което прави първите си горди стъпки.

---

[1] Песпес — кажи-кажи. Б.пр. ↑

ГЛАВА СЕДМА

Първите дни протичаха объркано. Трябваше да влезе в ред това и онова. Тук в първи клас^[1] вратлетата не бяха още свикнали на ярема. Необходима беше някоя и друга седмица, за да се сдушат, за да се създадат приятелства. Дните все още не минават гладко, закачат се като зъбци, почукват с тояжката си, опипват наоколо, за да разберат накъде вървят.

Стаята на първокласниците има западно изложение. Сутрин е сенчеста, но следобед слънцето я пече убийствено. Накараха всички ученици да се острижат. Двама-трима зевзеци обаче, подучени от по-големите ученици, се престориха, че страдат от очи, и така спасиха косите си. Тези зевзеци седяха на задните чинове и всички повтаряха класа. Попът ги наричаше „перси“^[2]. Един от задния чин пошушна тайната и на Мельос. Беше едно немирно момче с опърлена коса като бялка, който се смяташе за „Цар на персите“.

— Не ме болят очите — отговори му Мельос.

— А нима мен ме болят?

— Тогава защо не я острижеш?

— За да не изглеждам като таралеж, затуй.

— Добре, но мен не ме болят очите... — повтори Мельос и наведе глава над читанката си.

— Аз не съм сополанче като тези от долните класове! — каза отново бялката... — Разбра ли?

— Разбрах, но аз ще я острижа.

— Е, острижи я! Щом като си овен. Какво мога да сторя аз? Острижи я!...

Това момче беше се родило заедно с вироглавието. Всичко вършеше наопаки. Казваше се Дакридзикос или Христидис, но учителят по вероучение го прекръсти Ахристидис^[3] и този прякор му остана. Странеше от ученето, сякаш то беше някаква лоша пъпка. Телохранители му бяха двама други зевзеци — Куркулос и Хамоляс.

Сега вече почнаха лека-полека да се очертават „звездите“ на класа. Едно тихо и жълтеникаво като кашкавал момче беше първо по вероучение, но последно по всички други предмети. Казваше се

Хадзиастериу. Майка му сигурно беше скъперница и набожна. Това заключение можеше да се направи от много неща. Книгите му миришеха на кандило. Майка му острига косата му, преди да кажат това. Чорапите му бяха плетени на ръка — домашна работа, а облеклото му беше от преправени износени дрехи. По география Евантия Мускура туряше всички в „джоба“ си. Тя беше брюнетка с намръщени очи. Седеше заедно с другите на задните чинове и не говореше с никого. Впрочем всички момичета се държаха надутно и важничеха. Евантия почваше урока си винаги с израза „А пък...“

— А пък Полигирос е главен околийски град на Халкидическия полуостров. И произвежда зехтин. А Ормилия пък...

— Достатъчно, Мускура. Отлично...

„Отлично!... Отлично!... Мускура...“ — съскаха зевзеците, когато минаваше край тях, за да седне на мястото си... — „А пък... отлично, Мускура!“

Класът си имаше и своя велик математик. Аргириос Евангелу. Той беше едно тронаво мургаво момче с гъсти вежди, син на бакалин, което през свободното си време седеше зад тезгяха на бакалницата им. Беше нисък, плещест, преждевременно сериозен и имаше белег от рана на долната част на брадичката. Той просто знаеше на пръсти задачите.

По старогръцки си съперничеха обаче други — Артемиос Лаинос и Ньоня Лянгура. По латински Асперитис — Христофорос Асперитис, дошъл някъде отдалече и малко темерут. По френски език Алики Спавери имаше такова произношение, че караше учителя да се възхищава.

По съчинение се отличаваше Велико Принола, най-голямата в класа. Тя имаше коси с цвета на житото и кафяви очи и беше готова всеки миг да се превърне в жена. Звездата на Мельос беше още мъждива, забулена от вродената му срамежливост. Но денят, когато той засенчи всички, не закъсня да дойде. Класът си имаше и други две звезди: Хамоляс — шило и закачлив, — малцина имаше като него в училището, и Куркулос.

Изпъкваха още неколцина със своята необоснована индивидуалност — Неархос Кандарихос, Статис Каламизос и Тетида Иереми. Начело обаче стоеше, както казахме, Дакридзикос със своята външност на бялка. Пред него другите „перси“ бяха сбирщина. Бройки и имена — нищо повече. Но там, дето бройките и имената свършваха,

имаше и една бройка, която почваше под нулата. Фолос — „юдата“ на класа.

На учителя по френски просто му идваше да се пръсне от тяхното дебелоглавие. Той беше особен екземпляр. Анемичен, проскубан, грохнал, готов за оня свят. Едно комарче с име на човек, казваше се Алберт Анахоридис. Един много изстрадал човечец, който се усмихваше добродушно и измъчено, каквото и да му правеха. Беше нисък, изпит — някакво подобие на човек.

През междучасията момчетата се сгромолясваха по стълбите като камъни от планина. Юрваха се с викове още от вратата и заливаха двора като масло. Дворът беше просторен, опасан от реката. Тя служеше като ограда; а покрай водата, отсам и оттатък, имаше друга ограда от стройни тополи. Водорасли и ментови храсти се зеленееха и ухаеха край водата, а сред тях играеха, подскачаха и крякаха малки пъстри жабчета.

Момчетата крещяха като лодкари. Бай Тодос, застанал пред вратата на своето мазе, се кръстеше.

— Ех! Боже, божичко всемогъщи! Що за магарешки бодили са тези!... Какви ли не деца са виждали очите ми, но това са луцифери триж проклети... Ех, царство твое небесно и силата на отца... Богородичке мила!

И точно тогава един удар с футболна топка по главата просваше бай Тодос на земята. Старицата взимаше светена вода и поръсваше двора, за да пропъди злите „духове“. И именно през това време зевзеците намираха удобен случай да прережат с пила телената мрежа, която предпазваше стъклата. Ако не чуеха да се трошат стъкла, сърцето им не можеше да намери мира. Разболяваха се.

Момичетата си имаха свой отделен двор. И те си имаха своите тополи и обрасъл с ментови храсти и водорасли бряг. Едни големи момичета от последния клас се облягаха на тополите и се замисляха. Преподавателското тяло излизаше на големия балкон. Учителите пушеха безгрижно и се преструваха, че не чуват крясъците и писъците, които идваха отдолу. Господин Скамвурас оставаше най-отзад. Стесняваше се да застане до другите, сякаш беше от друга категория, сякаш беше излишен. Страхуваше се да се покаже, за да не го забележат децата и да го засегнат пак с някоя от онези непоносими закачки. Не можеше да забрави онова, което му бяха устроили

миналата пролет. Под балкона се бяха насъбрали около десетина души от зевзеците и играеха на „хвърчи... хвърчи...“ Случи се тъй, че той се намираще там съвсем сам през това време. Долу под него учениците крещяха:

— Хвърчи... хвърчи... щъркелът!

— Хвърчи... хвърчи... метлата!

— Хвърчи... хвърчи... пеперудката!... — извика най-последен един, а другите почнаха да се превиват от смях...

Господин Скамвурас се прибра в къщи посърнал. А на обед не яде.

Тазгодишната есен се влачеше лениво. Тя беше една от онези недъгави и болнави есени, които покашлюват, покашлюват и после увяхват и окапват. Земята не се зеленее, прави се на умряла. Но животът дебне изпод пръстта, както лисицата се спотайва зад храста с полузатворени очи. В дома на бай Анестис се приготвяват за зимуване. По ъглите са сложени дебели миндери с възглавници — всичко е покрито в калъфи от домашна тъкан. Дори и прозорците са облекли зимните си дрехи. Един ден кира Арети стъпи на един стол и окачи домашните завеси, които придадоха на стаите възтъмен оттенък. Купът на чеиза понамаля, защото Арети извади от него килими и черги и ги постла. Тя беше способна жена — домакиня и в кръвта си... Но криеше нещо в сърцето си и беше като вцепенена понякога. На никого не казваше нищо. Мельос се мъчеше да открие това „нещо“ в погледа ѝ, но тя изплашено го отместваше.

През вечерите момчето четеше под светлината на лампата, а сърцето на бай Анестис пърхаше като лястовица. Цялата къща беше залята от някакво сладостно, непознато досега ухание. Ухаеше на момче, ухаеше на наука... На стареца му идваше да отиде някъде и тайно да се наплаче. Това щеше да бъде нещо като благодарност, като молитва.

През такива часове, когато се случваше Арети да отсъства, старецът се шумгваше при момчето и му казваше с умолителен глас:

— Ех... няма ли да ми дадеш и на мен от тези твои златни буквички?

Момчето се усмихваше щастливо и погалваше набръчкания му врат.

— Да ти ги дам всички, бай Анестис.

— Чакай. Би ли ги побрала всички главата ми. Колко са?

— Двадесет и четири.

— Ех... — въздъхваше старецът. — Много са ги направили. Учените не са ни имали никак предвид нас, бедните. Гледали са само своята угода!... Всичко за свое удобство!...

— Толкова са буквите, бай Анестис. Те не са виновни. С по-малко букви не бихме могли да напишем всички думи.

— За какво ми са на мене всички думи? Аз искам да напиша две думи. Анестис Кальоритис. Нищо повече. Чакай... колко букви са нужни за тези две думи?

— Пак двадесет и четири.

— Видиш ли? Видиш ли как са объркали работата? Да не би да вземеш тяхната страна! Но нека... Както изглежда, нищо не става. Научи ме поне алфата. Я ми я покажи, да я науча, та да не ми се изплъзва. Има ли в тази книга някоя такава буква?

— Пълна е.

— Видиш ли... — каза пак притеснено бай Анестис. — Наблъскват ти безброй алфи и хич не ги е грижа как ще се справиш. Я ми покажи сега една.

— Малка или главна искаш?

— Ех... Така ли било сега? Ето ти беля! За всички букви ли е така? Двойни ли са?

— Всички са двойни.

— Ами че тогава те не са двадесет и четири, момчето ми, а четиридесет и осем. Свършено. Сега вече напълно се отчаях. Не е за мен да уча писмо. Но нищо... Щом като се залових, я ми покажи буквата „а“.

— Коя от двете искаш? Голямата или малката?

— Ами... че като ще уча една, поне голямата да науча. Хайде покажи ми голямата.

Мельос избра една главна буква „А“ и му я показа.

— Я дай тук! — каза старецът и дръпна книгата към себе си. — Тази ли е?

Погледа я, погледа я... Нищо не можеше да проумее. Най-после се помъчи да я оприличи на някое от сечивата си. Почна да търка и да пули очите си... Но нищо. Най-после отсече:

— Виждаш ли я, пустата!? — каза той. — Прилича на стълбата на клисаря, на която се качва да гаси кандилата. Каж ми, момчето ми... как се пише „Анестис Кальоритис“? Разбира се, искаше ми се да науча повече. Искаше ми се да науча повече, за да ти пиша писмо, когато пораснеш и отидеш далече и те загубя... Да мога да те намеря, когато ми потрябваш... Но нищо. Няма да успея. Времето не ми стига. Но научи ме поне да пиша името си. Ще ми потрябва.

— Добре, бай Анестис. Ще те науча. За една седмица ще се научиш.

— Искам да си напиша името на един кръст и да го оставя настрана и когато склопя очи, да го забият на гроба ми.

— Недей така, бай Анестис.

— Мълчи... — каза старецът и почна да се смее, като бършеше тайно сълзите от очите си. — Как ще умра, щом ти си при мен! Питай, когото щеш. Това няма никога да стане!...

Подобни радости не траеха дълго време. След малко Арети се връщаше от мазето или от някоя съседка и ги накарваше да станат, за да сложи софрата. В тенджерата имаше винаги нещо, което подскачаше нетърпеливо и след малко се разливаше в чиниите, дигайки пара. Хранеха се мълчаливо. Или понякога спираха за миг, държейки лъжицата в ръка като сопа, за да чуят фученето на вятъра и да му се заканят, задето се мъчи да срути колибата на бедняка.

След като се нахранеха, кира Арети раздигаше софрата и се залавяше с някакво плетиво... Мельос отново разтваряше книгите си... А старецът измъкваше кесийката си с тютюн, свиваше цигара и се облягаше на стената, за да се любува на момчето си.

— С-с-с-с... — прошепваше той на Арети, без тя да му е казала нещо. — Чете...

И притваряше очи, за да почувствува отново голямото, много голямото си семейно щастие...

---

[1] Касае се за първия гимназиален клас, съответстващ на седми клас на българските училища. Б.р. ↑

[2] Игра на думи — на гръцки „перси“ значи също така „лани“. Б.р. ↑

[3] Ахристидис — „а“ е отрицателна приставка в сложни думи и значи „без“ или „не“. В случая прякорът „Ахристидис“ в буквален

превод означава „ненужен“. Б.р. ↑

ГЛАВА ОСМА

Всеки ден звънецът пееше, увиснал на слабите ръце на дядо Тодос. Този звънец беше една микроскопична ръчна камбана, чието езиче висеше като на запъхтяно куче. Затова и старецът казваше „лае“, а не „звъни“. Преструваше се, че се отвращава от звънеца, че му е дотегнал, и го наричаше „дрънкало“, но само да посмееше някой да позвъни с него. Дори и на бабичката си не даваше. „Остави, не знаеш ти...“ — ѝ казваше той, сякаш това беше някаква голяма наука. Долу в подземното си царство те имаха един котлон за дървени въглища, на който си готвеха ястията, тоест боба, защото никой не помнеше да са готвили някога нещо друго. Цялото училище ухаеше на фасул, напук на попа — учителя по вероучение. Брадата му се умирисваше на боб („храбростта му“^[1], както казваше скришом учителката по гимнастика, за да го ядоса, понеже се перчеше с нея като със сабя).

Един ден, хванал брадата си с ръка, попът слезе да види бай Тодос. Бабата се изплаши, защото помисли, че идва „да я вземе“.

— Всички сме добре... — каза тя.

— Добре сте, но няма да сте... — рече ѝ пророчески попът.

— Пази боже! Защо, отче?

Попът я погледна сурово в очите и изля в ухото ѝ една дума, изгаряща като разтопено олово.

— Целулозата.

— Божичко! Какво е това, отче?

— Смърт.

— Господи, помилуй!

— Скорбялата...

— А това пък какво е? Богородичке!...

— Друга смърт.

— Бог да простре ръчичката си над нас!...

Бай Тодос, който четкаше в ъгъла кавадията си и му беше прекипяло, се приближи и застана почти до брадата на попа.

— Къде са тези първа смърт и втора смърт, отче даскале?

— В боба.

Старецът поклати насам-натам глава.

— Шегуваш се... — каза му той.

Попът повдигна веждите си. Те приличаха на две змийчета, готови да се нахвърлят едно върху друго.

— Не чух добре.

— Шегуваш се... казах. През червата ми, отче, досега са минали тридесет декара боб. Нищо не ми стана. Глава дори не ме е заболяла.

— Да, но стомната много пъти...

— Стомната си е стомна, а бобът си е боб. Защо плашиш бабичката ми, попе? Това имаме, това ядем. Дай ни овнешко, овнешко ще ядем.

— Да, но еднообразието на храната...

— Колко пари ми струва... „еднообразието на храната“? Аз искам гърненцето ми да пее. Ако ти пък искаш да ти пее псалми, хвърли му вътре мръвки.

Попът стисна брадата си в шепите и си отиде. И беше толкова ядосан, че на урока, вместо да говори за „Пътя към Емаус“, почна да развива пред учениците теории за „гибелните последици от прекалената употреба на бобовидните растения“.

Той беше един заядлив поп, само нерви и косми. Очите му бяха малки, зловни и подвижни. Когато почваше да се ядосва, смесваше псувни с черковни изрази, тъй че човек не можеше да различи дали се моли или ругае. Той не обичаше своя предмет. Често пъти го смесваше с уроците на другите преподаватели. Веднъж дори предаде на учениците пеене, но по мелодии на византийски тропари. Разбира се, другите преподаватели узнаваха за тези неща, но не смееха да обелят дума, защото той се хвалеше пред тях, че имал „високопоставени покровители“.

Галеше брадата си като козината на някое малко животно; тя му служеше и за играчка, и за броеница. Ако би се случило да загуби ръцете си на война, би прекарал живота си в дълбока скръб, затуй че нямаше да има с какво да гали брадата си.

— Не мога... — казваше той. — Откакто се родих на света, така съм си свикнал. Стар навик...

— Добре де, отче свети... — казваше му учителката по телесно възпитание, която според него беше „дъщеря на сатаната“ — добре де, преподобни колега... ами преди да пуснеш брада, какво си галил?

— Имах си коте... — отговаряше ѝ той, като движеше брадата си нагоре-надолу като физармоника.

Тази му слабост към космите го бе накарала да стане поп. Усещаше някакъв болезнен сърбеж по пръстите си.

— Едни имат слабост към шах... — казваше той. — Други — слабост към...

— А вие слабост към брада... — казваше му сатаната в рокля.

По отношение на бележките беше стиснат като скъперник. Никога не пишеше отличен. Смяташе това за светотатство.

— Никой не е отличен, освен бог! — казваше той с особен глас, сякаш афоресваше.

Свещената му брада се навирваше нагоре, за да потвърди това. Тя приличаше на дълга и тясна разноцветна метла. По средата ѝ се очертаваше една бяла линия, чиято горна половина беше жълта от тютюна, сякаш бяха я залели с йод. Това караше децата да приковават очите си върху нея и да се развличат с цветовете ѝ.

Този поп издаваше една особена миризма. Той не миришеше на тамян както всички попове по света. От него лъхаше миризма на смокини. А това беше още по-чудно, защото никой никога не го бе виждал да яде смокини.

Общо взето, този учител в расо имаше малко на брой, но силни страсти. Мразеше от дън душа боба, вероучението и децата — зла орисия, защото и с трите неща се бе сблъскал на едно и също място.

Той имаше майка, която бе расла, стигнала бе до старостта и тук бе спряла. Нямаше намерение да продължи по-нататък.

„Тук ще стоя — казваше тя упорито — и ще чакам второто пришествие!...“

Живота си прекарваше на прозореца. Оттук изсмукваше тя живота, сякаш беше разтворен във въздуха.

— Защо не я поразкарате навън, колега свети! — запитваше го „изкушението“.

— Много ѝ са годините... — отговаряше ѝ той — затова.

— На колко е?

— Никой не знае. Аз съм ѝ „изтърсакът“.

Смях бликваше като водоскок.

Дори и директорът се опитваше да се усмихне и сурово поглеждаше учителите със сините си очи. Той не знаеше как се смеят

хората.

Попът се изправяше като разярена вълна.

— Оттеглям се... — казваше той. — Тук тържествува безсрамието! — И хвърляше свиреп поглед към гимнастичката с такъв устрем, сякаш запращаше и очите си върху нея.

Учителят по математика се смееше, като мучеше и щипеше врата си, сякаш искаше да хване някаква невидима муха; Скамвурас се замисляше... и го беше срам за всичко това. Страхуваше се да не разсърди някого, да не обиди някого, да не би някой да си помисли нещо лошо.

— Госпожице — казваше той.

— Да — отговаряше „изкушението“. — Вие защо не се смееете?

— Въобще...

— Въобще, да, но отчасти би трябвало от време на време да се смееете, колега.

Скамвурас се изчервяваше. Адамовата му ябълка подскачаше като момиче с панделка.

— Извинете... — казваше той.

Учителят по математика наблюдаваше замечтано гимнастичката иззад мазните си клепачи. Тя му изглеждаше като нар, като възкиселичко грозде. Но той таеше дълбоко, много дълбоко чувството си. Каквото имаше да каже, той го изразяваше с погледа си и с едни неуместни ръмжения.

Винаги когато някой ѝ направеше някаква забележка, той изцвилеше високо и вземаше страната ѝ. Тогава в миг игривите ѝ очи се насочваха към него и му отговаряха гаменски: „Благодаря, чичко“. Така получаваше той своето възнаграждение.

Тя се казваше Хлоиду. Госпожица Аглаица Хлоиду.

— Гальовно име... — казваше с влажни уста математикът.

— „Харесва ли ви?“ — запитваха синеоките гамени под сенника на веждите ѝ.

— „Извънредно много“ — изръмжаваха два искрящи вълка от своя гъсталак.

През време на междучасията говореха винаги за една екскурзия, която беше минала в царството на легендите.

— Разбира се, че ще направим екскурзия... но... — казваше директорът.

„Изкушението“ почваше да се закача. Най-много се занасяше с най-нерешителния.

— Вие, господин Скамвурас — казваше му тя. — Вие трябва пръв да гласувате.

— Но защо, госпожице, защо аз, колежке? — запитваше свенливо той.

— Защо... Защото, колега, пеперудката ви — и посочваше връзката му — и тя, горката, се нуждае от малко въздух, малко цветя...

— Чудесно — изреваваше математикът.

— Неприлично... — протестираше попът.

Скамвурас ги гледаше, потънал в срам и отчаяние. Другите се люлееха смутено на столовете си. И само неудържимото възхищение на математика ечеше в стаята на директора.

Брадата на попа се тресеше като чердже, което изгърсват от балкона.

— Ах, министерството... Министерството... — казваше той.

— И законодателите!! — подшушваше някой тихо.

— Разбира се, и те — повтаряше и попът — покваряват учащата се младеж. Тази крехка...

— Не се залавяй с нея — отговаряше му математикът, — щом като не обичаш тази младеж.

— Мразя младежта! — пенеше се той.

— Видя ли? Какво са виновни законодателите тогава? Няма да правят и коват закони, за да не ги обвиняват в лентяйство.

— Лентяи са!

Директорът се обаждаше: „Господа... Господа...“ — и спорът утихваше. След малко биеше и звънецът. Тогава един след друг всеки угасваше цигарата си, слагаше линията в дневника си, вземаше го под мишница и се отправяше към своя клас.

Децата нахлуваха в сградата като вълни, които заливат мазетата на крайбрежните къщи.

„Беее...“ — блееха зевзеците и влизаха като овце в кошара.

Бай Тодос със звънец в ръка се заканваше с мустаците си. Напразно ги заплашваше. В такива мигове нищо не можеше да спре „зверчетата“. По-лесно би било да кажеш на морето „спри“, отколкото на тях.

— „Рожби на Луцифера — мърмореше под мустаците си старецът. Беше чул тези думи от попа. — Изроди!“ — продължаваше той. — „Ненужни мебели и нечестивци“. „Луциферчета...“ — почваше сега той със своите епитети. — „Козленца мои... пакостничета мои мили... с-с-с!...“

— „С-с-с-с-с-с-с...“ — се чуваше из цялото училище... сякаш всички чешми се бяха отворили и изпускаха въздух.

Старецът закриваше с ръка мустаците си, за да го не видят, че се смее.

След малко всички влизаха в клас и училището утихваше, сякаш се бе опразнило.

---

[1] Игра на думи; „гениас“ — дълга брада, и „генеос“ — храбър.
Б.р. ↑

ГЛАВА ДЕВЕТА

От дясната си страна на чина Мельос имаше за съсед едно дребно мургаво момченце, което ухаеше на бонбони. Казваше се Стамирис. Мимакис Стамирис. Той носеше блестящо чисти дрехи и когато се смееше, на брадичката му се образуваше трапчинка.

Полека-лека Мельос, без да усети, се сприятели с него. То не беше покварено момче. Както изглежда, още не беше разбрало какво значи богат и какво — беден. Смяташе, че в училище всички са равни, че са само ученици и нищо повече. В неделя двамата отиваха из лозята и заедно търсеха костенурки. Къпинаците гъмжаха от тях. Те писукаха по цял ден в храстите или пък се кюскаха една друга като овни. Когато ги хванеше някой с ръце, те се попикаваха и Мельос предупреждаваше приятеля си да внимава, защото казваха, че ако те напикае костенурка, гушата ти се покривала с неизлечими пъпки. Ами че нали такива пъпки ги наричали „костенурки“^[1]. И Стамирис внимаваше. И се чудеше даже, че Мельос знаеше толкова работи. Мельос му обясни един въпрос, който го измъчваше — защо погребват умрелите легнали. Той му каза, че това се прави, за да не ходят нощно време и да не влизат в домовете на живите. „Не гледай, че са мъртви... нощно време оживяват.“

— Но аз не вярвам на тези неща... — добавяше Мельос. — Бабите разправят това, селянките.

— А ти какво ще кажеш, а, Кадрас?

— Мисля, че... ами че как могат да се изправят, щом като са умрели. Те нямат сила да дишат, та ще имат сила да ходят! Нали е така?

— Де да зная аз. Само това зная — че умрелите са лоши. Каза ми го баба ми... няма какво да се спори.

Мельос се позамисли.

— Имаш ли дядо? — запита го той.

— Не, умря.

— А завари ли го жив?

— Че как да не го заваря?

— Е, приживе беше ли лош?

— Не.

— Тогава как може?... Не вярвам на баба ти. Тя приказва, каквото ѝ скимне. Аз вярвам, че... няма умрели!... — каза Мельос изведнъж и сам се изплаши от куража си.

Стамирис опули очи.

— Няма ли — каза той. — Тогава какво има в гробищата?

— Кости. Виждам съм ги с очите си.

И двамата се гледаха уплашени. А Мельос, за да покаже, че никак не го е страх, почна да си подсвирква. Стамирис се почувствува горд със своя приятел. Сега той разбра защо Мельос беше изпреварил всички в уроците.

— Ще го кажа на сестра си... — каза му той — и тя да знае това.

— Имаш ли сестра?

— Имам.

— Как е?

— Какво „Как е?“ Просто... сестра, момиче... Как искаш да е? Ако искаш, можем да станем другари и тримата. Нещо сме намислили. Ще я попитам дали бива да ти го кажа и на тебе.

— Не ходи ли тя на училище?

— Как да не ходи! Но тя е още в основното, в пети клас. Знаеш ли какъв хубав глас има? Майка ни я нарича „славейче“.

Щом като има такъв глас, добре я нарича. Ами... ще приеме ли да другарува с мене?

— Защо да не приеме? Какво ти липсва на тебе?

— Аз зная какво ми липсва... но щом на тебе не ти пречи...

— Какво да ми пречи? Аз не виждам нищо лошо. Какво ти липсва?

— Аз съм селянин!... Това е.

— Селянин ли?... Тя казва, че ще се омъжи за селянин, за да язди коне... Луда е за коне. На мен никак не ми харесват. Аз ще построя един параход! Ще взема един параход, за да псуват моряците му. Знаеш ли какви ругатни изричат? Чух ги веднъж, като се връщахме от Пирея. Ругаят и плюят по цял ден и виждаш, че тези хора не се страхуват от нищо.

Мельос го слушаше и не можеше да разбере какво искаше да каже.

— Нямам кон... — каза Мельос. — Нито пък има някакво село, за което да мога да кажа, че е мое. Аз съм селянин, защото нося селски дрехи. Както и да е, нека оставим въпроса за твоята сестра. Освен това... аз няма да правя вече приятелство с момичета.

— Защо?... Те умират за това!...

— Каквото щат, да правят. На мен не ми е приятно.

— Тя разправя, че... нали и без туй ще се омъжи, защо да не си вземе мъж още отсега? Тя има и известни планове.

— Е, и какво ще го прави, като го вземе?

— Какво ще го прави ли? Фий-й-й-й!... Е, добре сме... ти значи нищо не разбираш от тези работи? Ще си го вземе, за да го има за себе си, и ще си имат своя къща, и ще готви, за да ядат. И когато им е студено, ще спят един до друг, за да се топлят. Великолепно! Добре де, ти не знаеш ли това?

— Аз зная други работи.

— Какви работи?

— Ако трябва да се ожениш, ще се ожениш, ако имаш любов... Ако нямаш любов, по-добре момичето да си остане в къщи. Ще се обикнат ли сестра ти и онзи, за когото ще се омъжи?

— Като й позволят да се омъжи, ще се обикнат. Как няма да се обикнат! Мама й каза да почака и тя чака. Ти ще се ожениш ли?

— Не. Най-напред да ми покарат мустаци. Докато не ти покарат хе-е-е... такива големи мустаци, нямаш желание да се ожениш.

— Глупости. Сестра ми няма никакви мустаци, а желае.

— Шашав!... Нали е момиче, как може да има мустаци? Никога няма да има.

— И когато порасне ли?

— И когато порасне.

— Тогава ти си шашав. Баба ми има мустаци. Глупчо!... А се правиш, че всичко знаеш.

— А бре, я ми кажи жените имат ли мустаци?

— Ами баба ми защо има тогава?

— Защо ли? Защото... сигурно не е жена, затова.

— Не е жена ли? Ами че нали носи рокля! Даже един ден й я подръпнах.

— Срамота... Не те ли е срам?

— Тя ме наби...

— Добре е направила.

— Но мустаци си има, кълна ти се. Зъби може и да няма, но колкото за мустаци — има си доста. Ако искаш, даже ще преброя космите ѝ и ще ти кажа колко са. Ако искаш да знаеш, има си и брада. На брадичката си тя има една черна бенка и върху нея е поникнала брада, да ослепея, ако те лъжа!

— Не съм чувал за женска мутра с брада.

— Е, тогава тя как може да има?

— Не зная... — отвърна Мельос. — Знам ли аз! Може би се е намазала с някакъв мехлем и така да ѝ е поникнала. Как се казва сестра ти?

— Аграмбели... Харесва ли ти такава име?

— Не.

— И на мене не. А майка ми лудее за него. Казва, че по-хубаво име нямало. Аграмбели... пф... Нито да го изречеш не можеш. Аз всеки ден я подигравам.

— Щом като е добро момиче, защо се подиграваш с нея?

— Добро е. Колкото за добро момиче, много е добро... Искаш ли тогава да другаруваме и тримата?

— Не.

— Защо, бе Кадрас? Знаеш ли колко добро момиче е! Даже ще я караме да ни пее. Знае и френски... Искаш ли?

— Не.

— Виж ти пак „не“. Защо, бе Кадрас?

— Клетва съм дал да не другарувам никога с момичета...

С това момче другаруваше Мельос То беше най-тихото момче в класа. Стамирис не беше най-добър в уроците, но по поведение беше първи. Само по краснопис беше ненадминат. А по рисуване пък учителката казваше, че щяла да изпрати рисунките му в Атина, за да му изпратят награди. В чантата си носеше винаги сладкиши, но Мельос беше доста труден в почерпушките. Не приемаше от никого нищо.

— Вземи ги, бе глупчо!... И ще ги дадеш на мене — обаждаше се зад него Хамоляс, който следеше разговора им.

Хамоляс не беше момче за другаруване. На всичко се подиграваше и в нищо не се отличаваше. Попът направо му го казваше:

— Хамоляс... няма да хванеш и „минимума“. Главата ти е един огромен хамбар за трици и нищо повече.

Хамоляс не се интересуваше много от това сега. Той гледаше да му е пълен джобът със семки и да дъвче, та ако ще, светът да пропада. Искаше Стамирис да му нарисува носа. Те не се спогаждаха никак помежду си. Хамоляс постоянно плюеше под чина и правеше кал или пък чоплеше носа си и лепеше сополите си по тетрадките на околните ученици. Пъхаше люспите от семки в джобовете на Мельос. Всеки ден подканяше и двамата да се присъединят към „бандата“ им.

— Ние имаме най-добрия водач, бе! — казваше им той.

— Кого имате за водач?

— Дакридзикос!

— Няма да дойда... — каза му Стамирис. — А какво правите?

— Изкопаваме дупки в планината, после палим огън вътре и печем кестени.

— Лъжеш. Колко пъти досега сте пекли?

— Нито един път. Къде да намерим кестени?

— Е, тогава защо казваш „печем“?

— А, бе глупчо! Ако имахме кестени, нямаше ли да печем?

— Не, няма да дойдем — каза Стамирис. — Ние си имаме наша „банда“.

— Кой ви е водачът?

— Кадрас.

Хамоляс се скъса от смях.

— Ха!... Става ли той за водач, бе? Кадрас никога не се е бил и нито един път не се е задирил с Песпес. Такъв може ли да стане водач? Кои други са в бандата ви?

— Никой друг. Аз, Кадрас и сестра ми.

— Не ви ли е срам, бе, да имате момичета в бандата си? Тю! Добре, че не ви приемам в бандата ни. Хубава ли е сестра ти?

— Че какво те интересува това?

— Не... Ако е хубава, да дойдем да я откраднем.

Мельос и Стамирис се надумаха никога вече да не му проговорят и се обърнаха на другата страна. Хамоляс щеше да се пръсне. Секнеше се шумно, риташе чина. После пък започна със своите щуротии Дакридзикос. Пъхна в носа си една съвсем малка свирка, която свиреше, когато той дишаше. Попът се помъчи да я открие, накара ги

да вдигнат ръцете си високо, прегледа устата им... Нищо. Свиренето продължаваше. Богословът просто полудя. Какво ли не направи, за да открие кой свири. Но напразно... Най-после се реши на следното: строи всички ученици и почна да ги разпитва един по един.

— Знаеш ли кой свири?

— Не.

— Ти?

— Не...

Никой не знаеше. Най-после стигна и до Мельос. Смръщи вежди, впи в него два шиша и го запита свирепо.

— Ти знаеш ли кой свири?

— Да, господин учителю! — отговори Мельос.

— Слава на твоята дълготърпеливост, господи... Слава тебе... — извика възраждан попът. — Браво, младежо! Винаги съм те сочил за пример. Ето един прилежен и безупречен ученик. Браво!... Кой е той, моето момче?

— Няма да кажа.

Очите на попа заиграха като пумпалчета.

— Нечувано! — изкрещя той. — Това просто... Не, ти не разбира какво отговори, нали?

— Разбрах, господин учителю. Зная кой е, не мога да лъжа. Но не искам да го издам.

— Ужас! И ти се наричаш ученик? И ти се наричаш младеж? И носиш името грък? Ще доложи случая на съвета и ще поставя въпроса за твоето изключване! Чу ли ме?

— Да.

— И не се каеш?

— Не.

— Вън!... Вън, нечестивецо! Юда! Нищожество!

Крясъците му го преследваха чак до стълбището. Мельос беше вече излязъл на двора, а гласът на попа още се чуваше. През междучасието „персите“ го заобиколиха. Викаха около него като бесни и не можеше да се разбере какво казваха. Едни го псуваха, други му казваха „браво“. Във всеки случай самият той нямаше причина да обвини себе си за нещо. Постъпи така, както трябваше да постъпи. Другояче не можеше. Нека го изпъдят.

На другата сутрин Мельос рано-рано се изправи пред мазето на бай Тодос. Той му се закани с глава.

— Какво си направил пак, немирнико? Големи бели отвори ти на нещастния господин Скамвурас. Чакай да видиш какво им казал. А! Сетих се: „Трябва да поощряваме искреността, а не да я осъждаме“. Ето това е учител. Хайде, пиленце, пак се отърва... Разказа ли всичко на чичо си?

— Всичко му разправих.

— И какво ти каза?

— Каза ми, че правилно съм постъпил.

— Така, а? Значи и той се води по акъла на децата? Значи тъй, а? Тъй ти е казал?

— Да.

— Добре ти е казал. И всеки честен чичо би трябвало да каже това. Искаш ли сега да те почерпя с градински чай, за да ти дойде сърце на място?

— Искам.

— Ето тъй те искам да ми отговаряш. Кой е пък този, който сега затули вратата? Приятел ли ти е?

Пред прага беше застанал Стамирис. Мельос излезе навън и двамата се отправиха към тополите. Облегнаха се на един ствол и изядоха двата геврека, които Мельос беше донесъл в торбичката си. Каквото му даваше бай Анестис, Мельос го донасяше тук и го изяждаше заедно със Стамирис.

— Знаеш ли... — каза Стамирис — разказах в къщи това, което стана вчера, и всички останаха много доволни. „Браво!... — казаха. — Това ни хареса“.

Той замълча за миг, като се колебаеше, но после му каза решително:

— Сестра ми каза да ти обадя нещо.

— Та откъде ме познава тя мене?

— Аз ѝ приказвам всеки ден за теб, как тъй откъде те познава?

— Е, какво ти каза?

— Каза ми да ти обадя... да се ожените!

— Какво ми влиза на мен в работата!

— Тя ми каза това и ми заръча да ти го кажа.

— Ами че нали тя не ме е виждала, бе, какво разправя тогава.

— Нищо от това. Аз ѝ казах същото. Но тя ми каза, че това не е важно. Стига, казва, ти да я искаш, тя е готова. Иска само да знае дали я искаш. А аз ѝ казах, че няма да ти кажа.

— Добре си казал.

— Да, но се притесни.

— Какво да ѝ правим? Тя ще иска да се жени всеки ден. Ти ли ще трябва да ѝ намираш мъж?

— Не, това не е истина. За първи път си избира мъж. Тебе.

Мельос се намери в голямо затруднение и наведе глава.

В този миг бай Тодос ги повика за чая. Тръгнаха към сутерена. Вървейки, Мельос разсъждаваше за прищявката на сестрата на своя приятел. Какво искаше да каже тя с тези думи... Да се подиграе ли с него? Не. Няма го майстора!

— Висока ли е? — запита той замислено Стамирис.

— Не. Ей такава дребосъче е.

— И иска да се омъжи!

— Щом като иска, какво да ѝ правим?... Най-напред искаше някой си Мърморко от една приказка. Настояваше баба да ѝ го намери, за да се омъжи за него. Сега иска теб.

— Утре ще си намери друг и ще ме зареже като Мърморко. Я да ни остави на мира!... Познавам ги аз всички тези...

— Само едно ще ти кажа аз на теб. Тя не е като другите. Познавам я добре. Каквото каже, казва го от сърце. И щом като казва, че те иска, то значи, че наистина те иска. Още от отдавна ме кара да ѝ говоря за тебе. Сега вече иска да се омъжи за теб. Обмислила, казва, добре това...

— Аграмбели, каза, че се казва, нали?

— Да.

— Е, та име ли е това? Признай, моля ти се и ти!

— Съгласен съм. Но тя казва, че името ѝ няма да ти пречи, та чак да разтурите женитбата си. Значи... какво да ѝ кажа?

Мельос поразмисли.

— Кажи ѝ, че трябва да пообмисля въпроса. И че добре ще бъде да знае, че аз не съм като онези мърморковци, които познава. И че ако тя иска женитба, то аз не искам, защото за мен е важно да имам любов. Това ще ѝ кажеш. Да вървим сега, че дядото ни чака с чая.

[1] Игра на думи — „хелони“ на гръцки значи и костенурка, и живеница, скрофули. Б.р. ↑

ГЛАВА ДЕСЕТА

Още от началото училището закипя здравата и сега казанът вреше по цял ден. Класните стаи шумяха като кутии, пълни с насекоми. От време на време само откъм двора се чуваше като ехо гласът на гимнастичката, която даваше команди „Ръце-е-е на кръст — едно!“

Хамоляс подсмърча, сякаш носът му е нарگیленце. До катедрата се е изправил, тежък като планина, господин Карлафтис. Той търси със зачервени очи „дръвници“.

— Знаете ли всички урока си? — запитва той.

— Да! — извикват всички и най-силно „царят на персите“.

Хамоляс е изненадан и се обръща назад:

— Наистина ли знаеш урока? — запитва той Дакридзикос.

— Зная на баба ти хвърчилото! — отговаря му той с потъмнели от яд очи.

— Ами защо каза, че го знаеш?

— Така, от яд... Искам да ядосам Карумбалос, затова.

(Такъв прякор бяха измислили на математика.)

— Ще те чуе, бе.

— Нека ме чуе, това искам! Да ме чуе и да ме изпъди. Но не, не ме изпъжда.

— И аз искам, но не ни пъдят.

Учителят протяга ръка и сочи с косматия си пръст Хадзиастериу. „Кашкавала“ става и се отправя към черната дъска. Мухите също се вдигат и го следват дотам. Ама че странни са тези гадинки... Навсякъде мраз, а те още живуркат.

Кашкавала пише една дроб — „три четвърти“. Карумбалос го запитва, като го поизпръсква със слюнки, за да го събуди. Той беше „дръвник“ по математика, всички знаеха това.

— Кое число е по-голямо, Хадзиастериу? Числителят или знаменателят?

— Ммм... ммм... ммм... — почна да мънка Кашкавала.

Той мразеше числата, както хората ненавиждат митниците.

— Какво ще ни каже там горе господин Хамоляс? — запитва преподавателят.

— Числителят!... Господин учителю!...

— А защо числителят, господине!

— Защото той е по-голям, господин учителю?

— А защо е по-голям, господине?

Дакридзикос дигна ръката си като копие.

— Кажи, плачевни Дакридзикос^[1].

— Защото, господин учителю, числителят яха знаменателя! А знаменателят е по-малък, защото числителят е по-голям и е яхнал знаменателя!...

— Браво, плачевни Дакридзикос! Заслужена двойка!... Отличник измежду отличниците!

Всички около него се кикотят, а Дакридзикос скърца със зъби като заек.

Мельос не може да проумее как тъй този негов съученик, от когото всички треперят и го признават за велик водач, се оставя да се резили пред очите на всички.

По едно време Мельос вижда как той се обръща към Куркулос и му казва побеснял:

— И ти ли, бе, ми се смееш? Добре, почакай сега, като излезем. Ще видиш. Ухото ти ще изям.

Като го вижда да говори така сериозно, Мельос му повярва. Всички прихват сега да се смеят още повече. Учителят също продължава да му се смее... и класът вече не може да се сдържи. Дакридзикос провира ръката си под чина и ощипва Мельос.

— Ти защо не се смееш, бе?

Мельос го поглежда изненадано.

— Защото не желая... — му отговаря. — Защо да се смея?

— Само ти се държиш надут. Какво, само ти ли ще си тук умникът?

— Не знам защо... Но не ми е до смях.

— Знаеш ли какво ги правя аз такива вирнати носове като тебе? Питай да ти кажат.

— Не искам да ти се подигравам... — казва му Мельос.

— Значи? Защо не искаш? Не съм ли достоен?

— Да.

— Тъй ли!... Ти ли си келявият горделивец, за когото говореха? Глупчо! Казали са ти, че лайното ти е мед и ти — хап! — в устата. Хайде навън, бе, да те науча аз тебе.

— Без причина не се бия.

— Виж ти, без причина, казва глупакът!... Нали те ощипах, бе, нали те напсувах!

— Нищо от това. Ти не си виновен. Грешката е в тези.

— Ех!... Божичко!... Дайте ми нож да го намушкам! А бе, на тебе казвам... на кой език да ти го кажа... Не ми харесва да ме съжбяляват. Как да ти обясня това?

— Не те съжбялявам, кой ти каза, че те съжбялявам.

— Ами защо тогава не се смееш?

Мельос сега повиши малко тон.

— Защото съм ядосан, затова! Яд ме е на тези, на Карумбалос. Ето това!

Учителят забеляза разправията им и почука с линията.

— Какво става там, Кадрас? Заканва ли ти се?

Мельос се притесни, че трябва да излъже.

— Не, господин учителю... — отвърна той. — Говорехме за урока.

Сега Дакридзикос го ощипа още по-силно.

— Защо го излъга, бе? Нали ти никога не лъжеш?

— Не искам да те издам... — каза му Мельос.

— А... тъй значи, съжбяляваш ме? А ти пита ли ме мене дали искам да ме съжбяляват?

— Кой ти каза, че те съжбялявам? Да не си някакъв клетник, та да те съжбялявам...

— Тъй те искам! Ами тогава защо ме защищаваш?

— Защото... защото...

— Хайде кажи де!... „Защото... Защото“... Кажи де!

— Защото те онеправдават! Затова.

Дакридзикос не намери думи да му отговори на това.

— Хайде млък!... — каза му той. — Не искам да приказвам с теб. Нека да бие междучасие и ще ти кажа аз на тебе. Хайде сега гледай пред носа си, че ще ти тегля някоя по-силна. Не си ти виновен. Какво да те правя? Виновен е Песпес, който ти наду главата.

Урокът продължи сред викове и задявания от страна на Карумбалос. След Каламизос и Лянгура, които също получиха бележка „под минимума“, учителят дигна своя „любимец“ Евангелу, после удари по катедрата с юмрук и им държа едно конско:

— Слушайте... — каза им той. — Всички сте мулета!... Училището не е „почитам, почиташ... и гладен съм, гладен си...“, защото ако вие мислите така, тогава и аз „бия, бия и ритам, ритам“. Нали сме наясно? Наложително е да се разберем, защото ако настоявате да не се разберем, тогава ще останете и догодина всички да правите компания на уважаемия господин Дакридзикос! Математиката, господа, не е празни приказки и бълвочи. Нали разбрано? Математиката е положителна и практична наука. Ха сега махайте се! Звънецът би!

През междучасието, щом като слязоха в двора, Дакридзикос се спусна и сграбчи за яката Хамоляс и Куркулос.

— Дръжте ме, бе!... — каза им той отчаяно. — Дръжте ме, че ще го пребия...

Телохраниелите се извърнаха и погледнаха Мельос. Куркулос тръгна, за да набие Мельос. Но Дакридзикос го сграби.

— Закъде си тръгнал, бе? — каза му той. — Аз нямам ли ръце?

— Е, тогава защо не му нанесеш няколко бързи?

— На теб ли сметка ще давам? — Но след това се засрами... — Оставете го — каза им, — пазя го, за да го удавя в реката.

Мельос се запъти към тополите. След малко и Стамирис тръгна към него. Но Куркулос го спря.

— Не отивай, бе — каза му той. — Не отивай при него.

— Защо? Нали ми е водач... — отговори решително момчето и тръгна.

Щяха да ядат леблебия. Напълниха си шепите и почнаха да хвърлят в устата си зърно след зърно.

— От сестра ми са... — каза му Стамирис. — Харесват ли ти?

— Хубави са.

— Каза ми да ти предам, че няма никакъв Мърморко, нито някой друг... и бъди спокоен.

— Пак същото ли почна? Нали ти казах. Щом като нямам мустаци, за какво ми трябва женитби?

— Нея не я интересува това. Тя ми каза: „По-добре, че няма, щеше да прилича на котарак“. Самата тя каза това.

— Тя няма ли си книги да чете, а? Само за женитби ли ще говори.

— Харесва ѝ. Затова се е омъжила няколко пъти досега.

Мельос опули очи.

— Омъжила ли се?... И друг път ли се е омъжвала?

— Много пъти.

— Добре де... От коя възраст е започнала да се омъжва тя, а?

— Още от съвсем малка. Първия път се омъжи в един и същи ден с Марина.

— Че коя е пък тази Марина?

— Куклата ѝ.

— И... за кого се омъжи?

— Кой, Марина ли?

— Не, бе, сестра ти!

— За мене!

Мельос се разсърди.

— Я се махай, бе!... Ами че може ли брат и сестра да се женят?

— Така ни казаха и други, че не можело... но ние се оженихме и нищо не ни стана.

— Щом като сте се оженили на шега, какво искаш да ви стане?

— Да, но сега тя не иска да се омъжи на шега. Сега иска наистина.

— За кого?

— За тебе.

— Нямам намерение, така ѝ кажи. Това ѝ кажи и край.

— Да, но ще плаче...

— Че какво да ѝ правим? Ще напуснем училището си сега и ще го ударим на женитби ли?

— Тя е готова да го напусне...

— Нека го напусне. Та каквото прави едно хлапе, и ние ли ще го правим? Хайде сега да вървим, че звънецът удари.

Следващия час имаха пеене. Урокът по пеене представляваше една линия, която ръката на преподавателката размахваше наляво-надясно. Да, но днес госпожа Раул, вместо да бъде преподавателка, стана разпоредителка. Щом като влезе, първата ѝ работа бе да се

отправи към първия чин и да каже да направят едно място. После застана до катедрата, погледна към задните чинове и извика името на приятеля на Мельос.

— Стамирис! Вземи си чантата и ела тук.

Момчето не разбра. Взе си книгите и се изправи. Преподавателката го хвана за ръка и го настани на първия чин.

— От днес... — каза му тя — това ще бъде мястото ти.

— Защо, госпожо? — запита я наскърбено момчето. — Мястото ми беше там.

— Мълчи. Ти не знаеш къде е мястото ти. Отсега нататък ще седиш при тези деца. И те ще бъдат твоите приятели.

— Не. Аз си имам приятел — Кадрас.

— Нали ти казах, мълчи! Кадрас да се сприятели с подобните си. Изисквам послушност! А освен това твоите родители ми поискаха това...

Стамирис се поспря и я погледна смаяно. После скръсти ръце върху чина, скри лицето си в тях и почна тихо и безутешно да плаче.

Плачеше като скромнен гражданин за детронирания си любим крал. Сега училището щеше да му изглежда като празен дом.

В началото Мельос седеше безмълвен на мястото си. После полека-лека започна да разбира... Някои хора, които той не познаваше и не знаеше защо вършеха това, копаеха пропасти между хората, издигаха непристъпни планини. Кои бяха те и защо вършеха това! Досега той не беше видял никого от тях. Само едно долавяше — че на този свят всеки си има своето място и че то не е еднакво за всички. Сега кой беше този, кой разпределяше местата?... Нима бог? Но големите, освен другите злини, които правеха, бяха извършили и това зло: бяха създали бога според своя ръст и нищо не оставаше за децата от тоя бог.

Мина му през ума да изкрещи това пред някого. Да изкрещи за извършената неправда. Но не намери никого, който да е достатъчно силен. После сви юмруци. И тогава за пръв път — за пръв път тогава той откри, че единствената сила, на която можеше да се уповава, беше в неговите ръце. Тя беше неговото аз. Беше малкото, бедното негово аз. И никой друг.

[1] Игра на думи — „Дакридзикос“ в буквален превод значи „плачльо, сълзльо“. Б.р. ↑

ГЛАВА ЕДИНАДЕСЕТА

Мазето на бай Тодос побираше хиляда деца. Хиляда и нещо дори. По тавана се редяха такива едни дебели греди и от тридесетина години насам той все бесеше децата по тях... и нито едно не беше обесил досега.

Всяка есен, когато в училището пристигне новата реколта, старецът води децата да видят този таван.

— Елате тук, смокварчета... Виждате ли тези дебели керестета по тавана?... Виждате ли ги?

— Виждаме ги, дядо! — отговарят уплашено децата.

— Не сте ги видели добре. Я ги погледнете още един път.

— Погледнахме ги.

— Е... какво са?

— Греди.

— Правилно. Ха сега да вземем другия урок. Ами за какво служат там горе тези греди? Мога ли да зная?

— Можеш. Те са, за да крепят тавана.

— А... Така са ви казали, нали? Имате грешка. Не... съвсем не са за това. Тези греди — рожби на Луцифера и семе на сатаната, — тези греди са, за да беся непослушните деца.

Тук взима думата другият „преподавател“ от мазето — кира Зумбуля, бабичката му.

— Кълна ви се в името на Христа... дядото ви казва самата истина. Милиони дечурлига е обесил досега.

— Нали го видяхте? — казва старецът. — Това исках да ви кажа. А сега пръждосвайте се... междучасие. И още нещо... Има едни деца, дето правят от обувките си носилки за кал и домъкват калта чак горе! Не искам да погледна дори такива деца! А има пък и едни други, които чупят стъклата с топката си, та вятърът влиза вътре и бабичката ми изстива. Чакайте, не си тръгвайте още, има и други неща... Навън е дворът, камъче дори няма по него. Казвам ви това да го знаете, защото утре, ако видя камъни, ще ме накарате да обеса някого. Това исках да ви кажа. А сега махайте се! Свършихме.

Децата се юрват навън, бръмчейки като рояк пчели.

— Казваш им всичко, каквото са правили другите, за да го направят и те.

— Бабо! — извика разярено бай Тодос. — Не искам никой да ми се меси в занаята.

— Май че ти харесват дяволиите им — продължава бабичката, — търсиш ги като емфие. Така ми се струва на мене!

— Е, та какво? Какво ти пречи на тебе!... Мой дерт, твой касавет^[1] ли? Я виж ти!

— Търсиш си го и си го намираш... Това ти казвам аз.

— Искаш да се вкочанясаме тук вътре като костенурки ли? Или мъките на лятото искаш — пак да прегракваме от викане? Хайде да ти видя гърба сега! Свърших и с теб.

Мельос седи на чина си с други две деца, но като че ли седи съвсем сам. От деня, в който го разделиха с най-добрия му приятел, нито играе, нито говори. Първия ден той се опита да отиде при него през междучасието, но учителката веднага дотича и го изпъди. Колко зла беше станала тя.

А преди не можеше да му се нарадва. Още недовършила песента, и Мельос я започваше и я изпяваше по-сладко от нея. „Моето славейче“ го наричаше тя. А сега го гонеше като някакво кутре. Но това не беше най-тежкото. Най-лошото и най-горчивото за него бе това, че и приятелят му се съгласи с нея. През първия ден след края на часовете Мельос го изчака, за да отидат заедно към реката и да си поговорят за бедата, която ги бе сполетяла. Но приятелят му го отбягна и оттогава започна да прави всичко възможно да не бъдат заедно. Той промени напълно своето държане. Сега играеше с богаташките момчета от своя чин — едни охранени, сресани момчета — и всеки намираше, че тъкмо те му подхождат.

Хамоляс каза на Мельос да отидат към лозята да си отрежат тояги. „Ще ги обгорим даже, му каза... Знаеш ли колко тежки стават?“

— Ами какво ще ги правим?

— Ще бием хамбурите.

— Че какво ти пречат те. Нямаат даже какво да ядат...

— Пречат ми, мръсниците! Не си ли виждал какви черни тумбаци имат?

— Та затова ли трябва да ги биеш?

— Трябва.

Би ли могъл такъв човек да стане негов приятел? Мельос не виждаше защо да не търпи циганчетата и дори се сърдеше много, задето ги наричаха „хамбури“. Повечето от тях имаха черни майки с жълти нокти от пушене на тютюн. Един байчо беше му казал, че пушат, защото „кахърите“ им са много. А освен това най-добрият му приятел, Битрос, беше циганин; защо да им се присмива?

— Няма да дойда... — каза той на Хамоляс.

Тогава Хамоляс му направи друго предложение. Да отидат да потърсят едни такива тръстики, от които да си направят „пикала“.

— Какво е това?

— Пикала ли, бе? Не знаеш ли? Едно такова нещо, което се напълва с вода и с една пръчица се бута и то пикае. Ако искаш, можем да направим и „цевки“ с фунийки и ще стреляме.

— По кого ще стреляме?

— По циганките... по кого другиго?

— Защо? Какво са ни направили?

— А бе, ти! Виждал ли си човек да не е закачал циганка? Откъде да зная аз какво са и сторили. Защото... продават сита, затова.

— Аз не закачам циганки — каза му Мельос. — Те имат „кахъри“. Така ми каза един байчо. Намери си друг.

— Ами, разбира се, че ще си потърся друг. Ти си мърша, за какво си ми?

Дакридзикос като техен „главатар“ проточи шия от задния чин.

— Остави го, бе! — каза той на Хамоляс. — Нали този прие момиче в „бандата“ си? За какво ни е дотрябвал тогава?

Хамоляс се замисли.

След малко обаче го побутна с лакътя си и му каза тихо на ухото:

— Хайде за момичета!

— Какво ще ги правим?

— Ще ги откраднем!

— Ами къде ще ги заведем, като ги откраднем?

— В планината!

— Не, няма да дойда. После ще дойдат майките им и ще ни закарат в полицията.

— Та това искам аз! Не си ли виждал как правят на киното?

— Добре... Какво ще правим момичетата, като ги откраднем?

— Питаш какво ще ги правим ли?... Ще ги караме да ни пекат кестени, а после ще ги щипем до посиняване.

— Такива работи не върша. Само уличниците вършат това.

— Ще ме обадиш ли?

— Няма.

Хамоляс стана сериозен.

— А бе Кадрас... — каза му той замислен. — Ти никога не обаждаш. Защо не обаждаш?

— Не съм издайник.

— Виждам го... но защо не си?

— Та ти издайник ли си?

— Ами че как да не съм! Умирам да обаждам!... И после обадените да ми се сърдят, а аз да почна да ги бъхтя с юмруци.

— Лъжеш... Аз никога не съм те виждал да обаждаш.

— Не си ме виждал, защото не се е случвало. Чакай да се случи, та да видиш какъв издайник съм аз.

— Не, не си такъв.

— Глупчо! Ти ли ще ми кажеш какъв съм? Аз си зная! Направи нещо, та ще видиш дали няма да те обадя!

— Не, няма нищо да направя. Нито пък ще ме обадиш.

— Хайде, бе Кадрас... Кажеш нещо да те обадя... Ще се пръсна, не виждаш ли?

— Лъжеш. Нито си пък издайник.

Учителката по рисуване им подвикна да пазят тишина. Хамоляс млъкна за малко и после почна отново, но по-тихо:

— Я ми кажи... мъчно ли ти е, че ти отнеха „бандита“?

— Не. Добре направи, че тръгна с другите. И никак не ме интересува, че ходи с тях.

— Ние воним като ярета... те са богаташки деца. Напръскват дрехите им с парфюм.

— Кой ти каза, че воним?

— Е, какво сега? Трябва да си признаем: воним като умрели котки. Ето питай и Дакридзикос... Да не вземеш сега да кажеш, че дори благоухаем. Благоухаеш ли, бе Дакридзикос?

— Бабината ти трънкина! Аз воня като кучешко лайно! А той, благоухаел съм, ми разправя!

— Така е.

— Глупак! Нали ти казах да не дружиш с него!

Мельос млъкна и не им проговори до края на часа. Дори и през междучасието не се приближи до някого. Когато се качваха да влязат в клас, към него се приближи съученичката му Мускура.

— А бе Кадрас... — каза му тя — какво ти разправяха „персите“ през време на урока.

— Нищо... — отговори ѝ той, като се изчерви. — Какво ви интересува?

— Не ми казвай... Аз зная какво разправяха. Но ти не правиш добре, дето говориш с тях. Те са хаймани... Говорят за момичета.

Мельос не знаеше как да се държи с нея. За пръв път говореше с голямо момиче.

— Ние, момичетата, те смятаме за най-доброто момче в класа ни... — продължи Мускура. — И затова не искаме да дружиш с тях.

— Не говорехме за вас... — каза ѝ Мельос.

— Заклевах ли се?

— Да. Говорехме за едни момичета, които те искат да откраднат.

— Кои? Те ли?

— Да, те. Но аз им казах, че това не е хубаво.

— Вярвам ти. Ти си добро момче.

— Но след това разбрах, че се шегуват.

— Наистина ли?...

— Не че им прави удоволствие да крадат момичета, ами искали да ядат кестени... но нямали.

— Ааа... ти значи полека-лека ще ни кажеш сега, че са добри момчета?

— Ами че такива са.

— Жалко, Кадрас... Ние те смятахме за по-друг.

— Какво да ви правя...

Мельос се отдалечи и отиде на чина си. Не можеше да търпи Мускура. Тя беше като автомат, който казваше уроци. Гласът ѝ беше провлечен, монотонен... Така беше свикнала да зубри, че умът ѝ не си правеше труда да каже нещо свое. Всичките ѝ думи бяха взети в заем от книгите. И сега беше дошла да му се прави на умна. Явно беше, че искаше да се сприятели с него. Но Мельос не възнамеряваше да си създава нови неприятности.

Някой ден щеше да се случи и с нея същото, каквото и със Стамирис. Госпожа Раул щеше да дойде и щеше да ѝ каже: „Мускура! Не ти прилича с него.“

Щом като Мельос седна на чина си, Хамоляс подаде бледата си като платно муцуна.

— Какво ти разправяше тая, бе Кадрас?

— Какво те интересува?

— Интересувам се... Защото тя умира от желание да узнае дали говорим за момичета. Иска да я откраднат.

— Е, защо не я откраднете?

— Голяма е, не може да се открадне. Ако беше по-малка, щеше да видиш.

— Само мене не ме месете.

— Зная, че си бълзльо. Само като видиш нещо... напълваш гащите от страх.

— Тъй ли мислиш? А, имаш грешка и ще ти го докажа.

— Та това искам и аз!

— Ще видиш!

— Ако ти беше мъж, слушаш ли, бе, щеше да хвърлиш Стамирис в реката, задето измени на приятелството ви.

— Не се унижавам дотолкова, затова не го направих.

— Не се унижаваш ли? На друг разправяй тези приказки... Искаш ли да ти кажа защо другаруваше ти с него?

— Защо?

— Защото те хрангутеше, бе! За това!

Мельос се изправи, извърна се назад и удари с юмрук наведената, бледа като платно мутра на Хамоляс. От нея рукна веднага кръв.

Всички „перси“ се спуснаха към него да го пребият, но в този миг влезе учителят. Скамвурас се поспря на катедрата, поогледа се и забеляза окървавения нос на Хамоляс.

— Кой ти направи това, Хамоляс? — запита го той.

— Кадрас, господин учителю — обади се Фолос.

— Това, което казваш, не е за вярване... — каза му учителят.

Хамоляс ритна Фолос.

— Аз направих това, господин учителю — каза смирено Мельос. Учителят стана жълт като восък.

— Добре... — каза му той. — През междучасието остани тук.

През целия час Дакридзикос и Хамоляс отзад ритяха най-ожесточено Мельос. Скамвурас поглеждаше своя малък приятел със смутено изражение. Най-после звънецът би и двамата останаха сами в класната стая.

— Истина ли е това, което твърдеше твоят съученик, Кадрас? Просто е невероятно. Защо направи това, момчето ми? Надявам се, че си се разкажал.

— Не, не съм се разкажал, господин учителю.

— Не? Какво значи това?

— Не, защото ме обиди. Той ми каза, че съм бил приятел със Стамирис, защото ме хранел със сладкиши.

Скамвурас прехапа замислено устните си. Той стържеше с линията едно петно от мастило върху масата, мъчейки се да го изтрие.

— Не... не мога да те обвиня, момчето ми. Ти имаш чувство за чест. Поздравявам те. Но от друга страна, ти си ученик. Трябва да се съгласиш, дете мое, че училището има свой закон, който не обръща внимание на причините, а разглежда само делата. Поради същата причина, за която ти наказва Хамоляс, аз съм длъжен да те накажа, за да запазя достойнството си. Трябва да те накажа, момчето ми. Ако аз не направя това... някои хора, разбира се, те няма да бъдат нито Дакридзикос, нито пък Хамоляс, при все че бих предпочел да бъдат те, някои хора ще засегнат достойнството ми. Ще ме обвинят, че проявявам благоразположение, че не съм безпристрастен. Нали ме разбираш сега, дете мое?... Какво ще кажеш сега, Кадрас?

— Трябва да бъда наказан, господин учителю.

Скамвурас помисли още малко, дълбоко натъжен.

— Добре, момчето ми... Отивай си сега. Ще... ще докладвам за наказанието ти.

Мельос веднага хукна да бяга, за да не види учителя си още понатъжен.

---

[1] Касавет (тур.) — грижа, мъка. Б.пр. ↑

ГЛАВА ДВНАДЕСЕТА

Зимата вече си отиваше, тътрейки към планината премръзналите си крака. Настъпи пролетта. Цъфнаха като малки пламъчета цветчетата на прасковите. Бай Тодос хвърли полушубката си и обикаляше из двора по антерия.

Мельос си нямаше приятели. С „персите“ не можеше да другарува. Умът им беше все в градините. Мислеха как да намерят някоя стълба и щом настъпеше пролетта, да си построят колиба върху някое дърво и там да живеят. Някоя вечер, когато нямало да духа вятър, щели да запалят, казваха, една свещ и после щели да тичат из целия град и да разправят, че една звезда се е отронила от небето и паднала върху дървото. Дакридзикос искаше да поставят и едно знаме, което щеше да им послужи и за война. Защото те възнамеряваха да обявят голяма война. Имаше едни селянчета от съседното село, които идваха в града с едни ей такива сопи, биеха „персите“ и после побягваха към селото си. Ако им стискаше, нека дойдеха открито, през деня, та да си премерят честно силите с камъни, а не да нападат със сопи! Такова беше мнението на Дакридзикос. И цялата „банда“ беше съгласна с него. Фолос, който все се увърташе около главатаря с надежда, че той ще приеме и него в „бандата“, се приближи до Дакридзикос и му предложи да отидат някой неделен ден в черквата, където отиват старците, и да откраднат тоягите им.

— Я млъкни, бе! — каза му Дакридзикос. — Ако искам да крада, та теб ли ще чакам да ми кажеш?

— Нашата банда не краде — обади се Хамоляс.

— Ами каква банда е тогава тя?

— Тя е банда, за да яде кестени.

— Лъжец!... Не крадели, казва... А момичетата, дето искахте да откраднете? Не крадели, казва.

— Момичетата... Момичетата, бе глупчо, ни трябваха, за да играем на „кино!“

— Не сме банда за кражби... — каза сериозно Дакридзикос.

— Ами дето се задявате с „Полата“, с бай Тодос, та това честно ли е! Ами дето окачвате на гърба на Песпес листчета? Хайде де, кажи

ми, че и това е честно?

— Това е съвсем друго нещо. Това не е кражба. Нито пък безчестие. Ето питай този. Аз не му говоря, но питай го да ти каже.

Мельос беше се опрял на стената и слушаше, без да взема участие в разговора им.

— Защо не говориш сега? — нахвърли се Хамоляс срещу Мельос. — Там дето не трябва, си пъхаш гагата, а сега, дето се налага — мълчиш!

— Не, не е безчестие... — каза сериозно Мельос.

— Чуваш ли? — нахвърли се той сега на Фолос. — Хайде върви при майка си да те накърми.

— Да кажа ли на „Полата“, че вие затворихте кучето в мазето?

Дакридзикос се отпрати към Фолос и го хвана за яката.

— Слушай! Ако още сега не му кажеш, не си мъж! Хайде върви вътре. Вътре, вътре!... Ей сега му го кажи!

Главатарят го заблъска към мазето. Като обли камъчета се търкулнаха всички след тях.

Старецът излезе учуден от стаичката си.

— Какво има пак? Какво има пак? На караконджули ли си играете?

— Кажи му, бе! — извика Дакридзикос, като продължаваше да го държи за гушата.

Дечурлигата бяха възбудени.

— Да не ме уплашиш нещо!

— Не, не! Кажи го сега!

— Казах го вече!

— Казвай го!

— Байчо... — каза злорадо Фолос.

— Какво има? — запита подозрително старецът.

— Ей този затвори кучето тук... Ето казах го!...

Всички забелязаха как мустаците на стареца настръхнаха. Изведнъж той се отпрати към вратата и я затвори. После се върна и сграбчи Фолос за гушата.

— Какво! — изрева той. — Значи ти си издайник? Значи си предател, а?

И после каза една хубава своя приказка, която никой не разбра, но която много му се харесваше.

— Дини-мани... пир мейдани! Ти си значи мръсната люспа! Юда неден! Падна вече в ръцете ми, Искаринотски! Дай въжето, бабо! Бързо въжето на гредата!

Бабицката излезе с въже в ръце и го праметна през една греда. След това старецът сграбчи предателя за косата:

— Настъпи часът ти вече, Юда, ще те обеса! Две хиляди години ми се изплъзваш из ръцете.

— Ще обадя на директора, ще видиш!... — ревеше Фолос.

— Две въжета!... — изкомандува бай Тодос.

Но в този миг, без той да разбере как стана това, Фолос се измъкна от ръцете му. Всички хукнаха след него, но предателят офейка.

Разправията в мазето продължаваше. Бай Тодос схвана, че моментът е много удобен, за да даде един урок.

— Слушайте — започна той, — от предателството... от предателството се отвращавам като от сопола си. Ами скандалът хубаво нещо ли е? — ще ме запиташ. — Не. Но предателството...

Внезапно старецът млъкна и хвана едно момче за ухото.

— Ти, бе, ела тук... Знаеш ли какво е предателство?

— Предателство... — започна, запъвайки се момчето. — Предателство е да си издайник и да обадиш, че кучето, което беше затворено, Дакридзикос беше... и...

— Чакай. Ще повторя още един път всичко отначало. Предателство е: седя на софрата си и ям тайната си вечеря, а ти не си пъхаш гагата и не лапаш с лъжица в ръка думите ми, а лапаш фасула си — правилно постъпваш... пристигат злодеите Юди. Кой е учителят тук? Ти дума не обелваш. Това предателство ли е? Не. Я повторете и вие това заедно с мене: „Не“.

— Не!...

— Е, тогава, какво, по дяволите, е предателство? Не бързайте... И това ще научим. Всичко ще научим полека-лека. Предателство, значи, е...

В този миг обаче едно от големите момичета от последния клас подаде глава през прозорчето и го прекъсна.

— Какво има, дъще? — запита го бай Тодос.

Така се обръщаше той към големите. Всички бяха „дъщери“ за него.

— Господин директорът... — каза момичето.

— Какво? — каза бай Тодос, който веднага схвана за какво се отнася. — Да отидем горе ли? Добре, ще отидем.

Влезе в стаичката, облече самото си върху кавадията и излезе.

— Урока — каза той на децата и изглеждаше малко смутен, — урока ще вземем друг час. Сега имаме съдилище.

Спокойно, смело, с трезвен ум и крепко сърце бай Тодос влезе в канцеларията. Тя беше пълна. Директорът, прав, застинал в зеления си костюм, с червендалесто лице, приличаше на домат върху стъблото си.

— Ела по-насам, дядо... — каза му той. — Това момче — и посочи Фолос — те клевети. И затова искаме ти да определиш какво наказание трябва да му наложим. Конкретно той те обвинява в страхотни неща...

— За да сме наясно, господин директоре... що за обвинения ми отправя?

— Казва, че си направил опит да го обесиш поради това, че извършил едно похвално деяние.

— Какво деяние, господин директоре?

— Обаждане на виновника, който извършил деяние, противно на училищния правилник.

Бай Тодос се поизкашля в една червена кърпа за нос, за да прочисти гърлото си.

— На писмо... — започна спокойно той. — На писмо, господин директоре, баща ми не ме е научил. От това, което каза, може би нищо не разбрах. Аз... на честност не съм се учил в никакво училище. Какво е добро и какво зло, съм го открил сам с малкия си ум. Дето срещна Христос, веднага го познавам. „Ето, казвам си, този е Исус Христос“. А където пък срещна Юда, и него пак познавам. „Този е, казвам си, злодеят Юда, който предаде Христос. Да му сера на брадата...“ Боже, прости ме!...

— Много далече... много далече отиваш... — каза му нетърпеливо попът.

— Ще дойда и по-отблизо. И Танасис Ваяс^[1] знам кой е. „Този е, казвам, онова магаре, дето се отрече от рода си и служи на турчина.“

— По въпроса... по въпроса... — обади се Карлафтис.

— Ето и друга приказка, която не разбирам. Ще дойда, където искаш. Но с това, дето казваш... значи, че предателството е добро

нещо — няма да се съглася никога. Отпиши ме.

„Браво!“ — чуха се два-три гласа. И тогава се дигна такъв шум, че училището се разтърси. По-късно бай Тодос разправяше, че дори и вълците в мъгла не се нахвърлят така един срещу друг, както те се сдавили помежду си с думи. Старецът нямаше вече какво да прави там вътре. Събра полите на кавадията си и излезе.

Децата не бяха си отишли; чакаха го още там, за да узнаят какво го е сполетяло. Бяха почнали вече да се тревожат. И ето че след малко той се появи на вратата побледнял, с посинели устни и ги разбута, за да мине.

— Направете път!... — извика старецът, като ги блъскаше. — Отдръпнете се да мина!

Никой не посмя да го запита. Старецът влезе с големи крачки в стаичката си, взе звънеца... после отиде до гредата, откачи ключа и повика Зумбуля.

— Слушай, бабо... — каза ѝ той. — Вземи този ключ. Взе го, нали? Добре. Сега вземи и този звънец. Взе ли го и него? Добре. Върви сега да ги предадеш на директора. *Господин* Тодос, кажи му, ми ги даде да ти ги предам и да си намериш друг надзирател. Защото той, кажи му, си дава оставката. Господин Тодос, кажи, ми заповяда това. Няма да ме учат те мене на старини какво значи честност, не! Нито ще ме научат да казвам „браво“ на предателчетата и да наказвам честните момчета — няма значение, че са палави. Разбра ли? Няма значение това! Ако не дойдат, кажи им, да ми се извинят тук... няма да пипна повече звънеца. Ха сега върви!

После се обърна към момчетата. Старецът се запъна за миг. Опита се да каже нещо, но го преглътна, сякаш преглътна сълзи. Но бързо се съвзе.

— Марш сега и вие! — каза им той. — От утре лудориите си ще правите другаде. Мазето се затваря. Марш! Още ли сте тук? Затворено е вече, не чувате ли? Мазето приключи. Изпитите свършиха!

Виждаше се, че се мъчи да се представи за лош.

— Марш! Казах!...

„Взззз...“ — забръмча за миг мазето, сякаш някой беше отворил бъчва с шира.

— Не искаме училище без мазе! — извика едно от децата и всички останали се съгласиха с това.

Старецът се разпени.

— Кое е това гущерче, което посмя да ми отвърне? А вие, „големите“, какво сте се натрупали тук? Засрамете се — връзки носите вече! Нека излезе пред мене този храбрец, та да го заведе вързан при баща му. Всички вълка!

Мазето бързо се опразни и бай Тодос се залости вътре, като затвори и капациите на прозорците.

Минутка след това звънецът удари, но този път съвсем объркано. Тежко мълчание легна над целия двор. Дори и момичетата, които бяха узнали какво се бе случило, също мълкнаха. Звънецът ги подкани отново сърдито с променен с глас. Долу продължаваше да цари мълчание. Кой ги беше подучил? Никой. Всички обаче бяха съгласни да не мръднат нито с пръст. Дворът беше изпълнен с вкаменени деца. Звънецът се измори да вика сам отвътре и излезе на балкона. Тогава всички видяха, че той висеше на широкия ръкав на попа. Напразен труд. Колкото и да се напъваше попът със звънеца си, никой не се помръдна. Даже сега децата направиха и нещо друго. Всички се обърнаха с гръб към училището и продължиха да мълчат по този презрителен начин. Кой ги научи и на това? Никой. Сами се досетиха. Брадата на попа се тресеше като слама, развявана от северняка.

— Безочieto достигна своята връхна точка! — каза той. Остави звънеца на пода и почна да пляска с ръце. — Учениците и ученичките — извика той — да влязат незабавно в класните си стаи!

Никакъв отзив.

— Училище ли е това? — изписка той.

Нито дума.

— Това е обор! Обор за глухоними!

И влезе вътре, като ритна звънеца, който той беше оставил на прага. Зловещото упорито мълчание продължаваше. Никой не се и запита докога. Очите на децата се бяха приковали на отсрещния покрив, сякаш той беше съсредоточил върху себе си — оня полусруттен покрив! — целия смисъл на живота.

Това мълчание се наруши по един най-неочакван начин. Чу се звън, но не онзи отблъскващ и намръщен звън на широкия ръкав, а познатият напевен звън на бай Тодос. Мустаците му мърдаха в такт със звъненето. Едно „ааа!“ се разнесе из целия двор и дечурлигата се юрнаха като прилив.

— Полека-а-а! — викаше усмихнат старецът и мустаците му трептяха от радост. — Полека... Дяволчета!... Луциферчета... Рожби на сатаната!

---

[1] Танасис Ваяс — грък родоотстъпник, верен приятел на Али паша Янински. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ТРИНАДЕСЕТА

От няколко дни насам в училището цари голямо оживление. Приготовления, сноване насам-натам, бъркотия, ужас. Наближаваше националният празник. „Празникът на нашето национално възраждане“, както го наричаше Карлафтис. Попът обаче го наричаше иначе, и то с много думи. „Денят на благовещението Богородично, т.е. историческият ден на непорочното зачатие на нашата пресвета божия майка и света дева Мария.“^[1] Разбра ли, Дакридзикос?

— Разбрах, господин учителю... (Бабината ти трънкина разбрах).

— А ти, господин Хамоляс?

— И аз, господин учителю.

— Какво и ти, господине?

— И аз разбрах.

— Какво разбра?

— Ами... зачатие на благовещението... И на Пелагия^[2].

— Кажу целия израз, както аз го казах.

— Целия ли?

— Точно така, целия!

Хамоляс беше изпаднал в лошо положение.

— Целият израз е... на благовещението... на зачатие... на...

— ... на нашата света дева Мария — подсказа му Мельос.

Хамоляс не го чу.

— На госпожица Мария, господин учителю! Нейното беше! — извика тържествуващ Дакридзикос.

Попът се тресеше цял от смях като планина, разтърсвана от земетресение.

— Стига, Ахристидис, освети ни. Седни, защото ще се пръснем. Мулета! Ах, мулета... Ще повтора всичко отначало, за да го запомните.

Този празник значи беше причината за голямото раздвижване в училището.

Приготовленията бяха започнали седмица по-рано. Едни огъваха парчета тел, правеха от тях букви, а след това ги обкичваха с лаврови

листа. Други боядисваха. Трети чистеха двора и рисуваха с кръгли камъчета знамена, дати и изрази „да живее“.

Карлафтис беше избрал за „персите“ най-неприятната работа. Беше ги изпратил да се ровят в прахта на склада и да изровят оттам портретите на героите от въстанието пред 1821 година^[3]. Тези портрети всеки път се захвърляха безразборно в склада и веднъж в годината ги изваждаха, почистваха ги с благоговение от прахта и ги окачваха по стените на големия салон, където ставаше тържеството. Дакридзикос намери и тук удобен случай да покаже своето главатарство. След като разгледа добре портретите, той се обърна към другите и каза:

— А, бе, какво, по дяволите, е това!... Братя ли са били всички тези? Браво, майко гелада^[4]!...

— Защо, бе?

— Как защо? Не виждаш ли? Я погледни какво пише тук? — Аспьотис. Тук пак: Аспьотис. Всички са братя.

„Персите“ се почесаха по главата. Дакридзикос даваше нареждания. Катереше се по гредите и размахваше като велик художник четката, с която почистваше прахта от суровите образи на героите. По едно време се спря пред образа на стария мореец^[5], почисти добре картината и прочете: „Теодорос Колокотронис“^[6].

— Хей, слушайте! — извика той на другарите си. — Този носи моето име!

Бандата на „персите“ се юрна и се спря пред войнствения лик на „Стария“.

— Чакай, че май прилича на теб даже... — каза Куркулос.

Хамоляс кимна утвърдително.

— Дали не е дядо ти бе, Тори?

— Краставици на търкалета! Ами че дядо ми е още жив, бе.

— Че какво от това! Нима не може да е дядото на майка ти?

— Значи — каза Дакридзикос, на когото много му се искаше да повярва на това... — чакайте, че колкото повече гледам портрета, толкова повече ми се струва, че прилича на мен.

— Да, но презимето... — внесе внезапно съмнение Куркулос. — От къде на къде? Той — Колокотронис, а ти Дакридзикос.

Хамоляс обаче нямаше намерение да се откаже от своето откритие.

— А бе, сменяват си имената! Някои имат манията да не носят дълго време едно и също име. Ето например! Как ти от Христидис стана Дакридзикос! Може би пък Христидис да е станало от Колокотронис.

— Мискини недни!... — рече Дакридзикос. — Да не оставят имената на хората по местата им!

— Да... — продължи Хамоляс — ако обръснеш мустаците му, напълно ще заприличаш на него. Освен това нали и ти си главатар?

— Та що за лайно съм аз!

— Аз мисля... — продължи пак Хамоляс — че и без туй ще станеш като този, когато пораснеш. Защо тогава да не станеш още отсега? Кажу ми, че си станал вече като него.

— Да, но не виждаш ли, че той носи друго име?

— Ами защо не му го промениш! Изтрий го и напиши своето. Аз мисля да си го напишеш.

Куркулос си чоплеше носа.

— Когато пораснеш, напиши си го... — рече той.

— Защо да го не напиша още отсега?

— Наистина ли ще го напишеш?

— Какво мислиш, че няма да го напиша ли! Дай ми един молив, бе! Но химически да е.

„Възстановяването“ на историческата истина стана там, на самото място. „Главатарят“ изтри с мерак името на войводата и написа с главни тлъсти букви: „ТЕОДОРΟΣ ДАКРИДЗИКОС“.

Но ето че Хамоляс му завидя. Той потърси сред купчината картини и измъкна една.

— Ето, бе — каза им той. — Я погледнете! Кажете сега, че не прилича на баба ми.

Куркулос го чумоса.

— А бе, глупчо! Този е Мъулис. Я прочети! Адмирал Мъулис.

— Адмирал ли? Ех, тогава още по-добре. Казват, че баща ми, преди да почине, бил каикчия.

— Не ми се вярва сега и ти да напишеш името си.

— Вече съм го написал. Дай си молива, бе, Дакридзикос.

На другия ден настъпи часът да окачат портретите. Рано-рано още в класа влезе Карлафтис. Зад него вървяха бай Тодос и Зумбуля, носейки портретите. Старецът имаше вид на бито дете.

— Я да видим, деца... — каза Карумбалос — помните ли въобще нещо от гръцката история? — Протегна ръка, взе един портрет и закри надписа му. — Знаете ли кой е този? — запита той, като обърна портрета към децата.

— Колокотронис! — извикаха те в един глас.

— Я да видя и аз... — с престорено съмнение каза Карлафтис. — Хм... И аз така мислех, но изглежда, че всички сме сбъркали. Е, значи всичките грешите. Я погледнете по-внимателно.

— Колокотронис е, господин учителю! — извикаха упорито децата.

— Казвам ви, че правите грешка. Това е Теодорос...

— ... Нали казахме — Колокотронис!

— Не бързайте. Този е Теодорос Дакридзикос!

Стаята гръмна от викове и шум.

— Всички сте боси по история... — извика Карлафтис. — Я да опитаме още веднъж.

Той остави Колокотронис настрана и взе друг портрет.

— Дали знаете кой е този?

— Знаем! Мяулис.

— Краставици на търкалета! Пак направихте грешка. Този е негово превъзходителство господин Хамоляс!

После се изправи пред катедрата и промени внезапно шеговитото си изражение.

— Ще отмъстя! — изрева той с кървяшали от гняв очи, сякаш бяха изругали целия му род. — Ще залича от лицето на земята тези нищожества, дето светотатствуват! И небесата дори да се застъпят за вас, пак няма да ви спасят!

После той се обърна към бай Тодос, който му пошушна нещо на ухото: „Недей... Недей, господин учителю... зелени са още, не разбират. Като узреят, сами ще се накажат...“

— Старче! — изрева той като ранен звяр. — Достатъчно е и това, че те улових в момента, когато се мъчеше да изтриеш написаното. Добре, че сварих навреме да спася веществените доказателства. Не ме гледай така, защото ме вбесяваш повече! Веднага върви да ми донесеш пет тояги от онези, които имаш в мазето. Избери само чепати!

— Отидоха... — рече старецът и махна с ръце. — Отидоха, бабата ги изгори. Изгори ги, без да разбере, за да свари бобеца си.

— Без да разбере... — рече умърлушено и старицата.

— А, тъй ли?... — изрева побеснял Карумбалос. — Е, природата обаче се е погрижила да ме дари със зверски юмуци! Излез, Дакридзикос! Ела насам! И ти, Хамоляс! Удари часът да избавя света от бreme като вас.

— Не мога да гледам... — каза старецът.

— Ще припадна... — рече старицата.

— Тогава махайте се! Аз сам ще раздам правосъдие.

И трагедията започна. Карумбалос се нахвърли като побеснял върху децата. Старецът се спусна да ги спасява... а Зумбуля — да спасява стареца, но и двамата получиха своя дял. Карумбалос беше толкова разярен, че цяла армия дори не би могла да го възпре.

Цели пет дни „персите“ не дойдоха на училище. И когато се явиха, отново бяха се свили като старци. Беше в навечерието на празника. Героите се мъдреха един до друг на стената с вирнати мустаци, с изключение на Бубулина^[7], която беше голобрада като яйце. Дисхармония. Но за щастие художническото око на Дакридзикос, въпреки че беше подутото и затворено, забеляза несъответствието.

И ето, дойде най-сетне великият исторически ден. Сутринта всички бяха отишли под строй на парада. А следобед се състоя тържество в училището. Реч по случай празника държа попът. Всички учители стояха прави, гърбом към героите, и слушаха речта.

Седем пъти се изкашля попът, преди да почне. После тежко, сякаш ковеше желязо, започна да произнася историческите слова. Той започна с две стихчета:

*„Цял в слава, цял в радост, ден свещен се днес
разсъмва.*

Нацията на колене паметния ден приветствува.“

„Точно тъй. Паметният ден на нацията. Защото историческата нация, гръцката нация, нацията на прославените наши деди, е паметна нация. Нация на Богородицата, християнска. На този ден божията майка зачена и роди син...“

Полека-лека попът се увлече и забрави историческата половина на празника и се ограничи само в християнската му страна. Той се

увлече дотолкова, че когато се готвеше да завърши, учителите бяха принудени да му напомнят тихо да каже нещо и за нацията.

— Свърших... — каза тихо попът и продължи: — Това, значи, беше историческото съдържание на този светъл, паметен ден. Затова... („Нацията“, му пошушнаха отново неговите колеги.) Затова... (продължи той с лице, обърнато към слушателите, хвърляйки кос поглед към колегите си) затова нека всички извикаме с цялата си душа („Нацията!“, напомниха му отново). Да живее нацията!... — извика той.

— Ура! — извикаха с облекчение всички.

— Да живее Отечеството! — продължи той.

— Да живее... — съгласи се малко сухо и господин Алберт, а след него и другите.

Но попът не можеше да им прости, че го объркаха. Прочисти гърлото си значи и извика с най-тържествен глас:

— Ура и за непорочното зачатие на пресветата наша божия майка и света дева Мария!

— Ура... — измънкаха засрамени колегите му и се обърнаха, за да скрият усмивките си.

Но там ги очакваше друга, по-страшна изненада. Те откриха, че там сред наперените герои на въстанието от 1821 година ги следяха войнствените мустаци на Бубулина!...

Дакридзикос зад гърба на своите съученици следеше трагедията със спокойна съвест, че е изпълнил напълно своя естетически дълг.

Преподавателите излязоха навън, задушавайки се от смях. Господин Алберт изтича да закрие резила и да спаси тържествения дух на този ден. Събра набързо портретите на героите като колода карти за игра и ги постави на масата.

— Тържеството завърши... — рече той на децата.

— Господин Анахоридис... извикаха те — празникът продължава довечера.

— Ще отпразнувате останалата част от деня без героите.

— Може ли празник без герои?

— Може... може... — казваше господин Алберт, като претърсваше всичките си джобчета.

Най-после откри в един от тях гумичка и се надвеси над портрета. „Пардон, мадам“, рече той на Бубулина и почна да изтрива

мустаците ѝ.

И после:

— Елате... — каза той на децата. — Хайде нищо, елате да ги окачим отново. Но внимавайте... Аз съм на мнение, че жените са си жени, а мъжете — мъже... N'est-ce-pas?^[8] Умният ще разбере... Дакридзикос, ела за малко.

„Главатарят“ отиде с готовност. Двата седнаха в един ъгъл и заприказваха тихичко. Алберт погледна жално Дакридзикос с наскърбените си очички.

— Съжалявам... — каза му той. — Съжалявам за това, което си изпати. Строги сме, защото ни е мъчно. И господин Скамвурас много... много съжалява. Боят не възпитава, не, не възпитава. И не помага. Ето за доказателство: ти извърши още по-голяма простъпка. Защо направи това, момчето ми? Трябва да тачим свещените традиции. Защо промени пола на Бубулина?

— Господин учителю, не съм променил листа^[9] ѝ... — отвърна наивно Дакридзикос. — Поставих ѝ само мустаци.

— Именно за това говоря. Защо го направи?

— Отвращавам се, като гледам тези кози да се месят в работите на мъжете.

— Дакридзикос!

— Накажи ме... Признавам се за виновен.

— Не... Не... Аз... аз... те обичам, дете мое. А ти ми причиняваш толкова мъка... Защо правиш така?

— Защото... защото... и аз, господин учителю, и аз... и аз те об... Ай, по дяволите!

— Дакридзикос!

---

[1] Националният празник на Гърция 25 март съвпада с християнския празник Благовещение. Бел. ladyofthesea. ↑

[2] „Пелагия“ и „панагия“ имат известно съзвучие и ученикът ги бърка; на български не може да се предаде игрословието. „Панагия“ значи „Богородица“. Б.пр. ↑

[3] Начало на въстанието против отоманското иго. Б.пр. ↑

[4] Елада — Гърция, „гелада“ — „крава“. Б.р. ↑

[5] От Морея (друго име на полуостров Пелопонес). Бел. ladyofthesea. ↑

[6] Видна личност от гръцкото въстание през 1821–1828 г. Б.пр. ↑

[7] Бубулина — героиня от гръцкото въстание през 1821 г. Б.пр. ↑

[8] Нали (фр.). Бел. ladyofthesea. ↑

[9] Игра на думи — „филон“ на гръцки значи и „пол“, и „лист“.

Разликата между двете думи е само в правописа. Б.р. ↑

ГЛАВА ЧЕТИРИНАДЕСЕТА

Скоро настъпи и пролетта начело с палавия април. Той ту се мръщеше, ту се смееше. Лудетина! Всеки негов ден изваждаше на показ и по едно ново цвете. А след това срокът му се свърши и той отиде да спи, прегърнат с март. На календара се появи друг месец. Май... който раздвижи цялото училище за излет. Но на сутринта се дигна такава силна буря, че хвърли на легло половината град. Поизстина и Мельос и лежа десет дни в къщи. През това време той разбра, че въпреки всичко, което кира Арети правеше, за да му угоди, тя не го обичаше. Вършеше всичко само за да не огорчи бай Анестис. Вечерно време той му носеше леблебии, сядаше до възглавето му и разказваше разни случки. Един ден донесе пълна шапка с череши. Това бяха първите плодове, които градините даваха...

Колко топъл щеше да бъде домът, ако очите на кира Арети гледаха малко по-благо... Тогава светът на момчето щеше да бъде по-спокоен. И то би могло за първи път през малкия си живот да каже, че онези, които са създали света, са го създали за всички хора, а не само за половината от тях. И че бог, където и да се намираше, сега беше почнал да простира ръка и над малките хора. Ех, че хубаво щеше да бъде, ако имаше за четене и някаква книга с приказки! Затова, тъй като нямаше какво да прави, Мельос рисуваше с поглед по тавана. Чертаеше по изронената мазилка лодки и влакове, които бързаха да пристигнат, за да не ги изпревари нощта. Те взимаха вода и въглища от гарите и тръгваха отново, оставяйки зад себе си бели и синкави кълба дим.

Един от тези влакове, боядисан с черна боя, нарочно се бе отправил за гората да издири едно момче, което беше се заблудило. Но разните там зверчета бяха се сприятелили с това момче и не искаха да им го вземе. Затова те поставяха препятствия пред влака, за да го преобърнат. После влакът се разсърди, почна да плюе вряла вода и ги опари...

Бай Анестис от това и онова, което Мельос му казваше, разбираше, че детето беше още трескаво и че трябваше да постои още

в къщи. Като чу това, кира Арети отиде пред иконостаса и коленичила, плачеше... и молеше бога да я закриля и да не ѝ позволи да изругае.

Но Мельос не долавяше нищо от всичко това и продължаваше да чертае по мазилката своите приказки. Дори понякога това, което рисуваше, беше толкова хубаво, че самият той се прехласваше от красотата му и се тревожеше да не би да изчезне. А мазилката беше невярна. Тя променяше всеки миг своите приказки. На Мельос му идваше да се пръсне от мъка, че беше така непостоянна. Той напрегна малката си главичка, за да измисли нещо. Потисна я, подхвана я с кротост... трябваше да намери някакъв начин да връзва приказките, за да не му се изплъзнат. Но таванът, колкото и да беше добре настроен към него, не можеше да му даде нищо повече. Беше му дал изронената мазилка, изпълнена с рисунки и палячовци. „Е... Мельос, за другото вече ти сам трябва да помислиш.“ Така е, имаше право таванът. И така, Мельос почна отново да напруга и да измъчва главичката си.

И един ден Мельос с малката си болна главичка откри съвсем сам начина, който хората бяха открили преди хиляди години. Начинът, по който човек можеше да стане писател. Притегли молив и тетрадка до постелката си и започна да записва приказките, които му разказваше таванът. Ничия друга ръка обаче не се намеси, никой друг не му помогна. Полека-лека той почна да не чувствава нужда дори от тавана и захвана да ги съчинява съвсем сам. Това бяха негови приказки, от неговата глава, и нищо повече.

Една вечер се случи тъй, че останаха само двамата с бай Анестис, и Мельос, без много да му мисли, издаде тайната си.

— Какво разправяш, момчето ми? — извика старецът. — Я ми обясни!

— Ето ги тук.

— Повери ги значи на тетрадката?... А защо не ги даде на мен?

— Да, чичо, но... ако ги загубиш?

— Да... Да... Имаш право. Ако ги загубех? Нали тетрадката ги пази здраво, а? Пази ли ги? Това искам да знам.

— Пази ги. И са изцяло мои. Аз ги написах с моите ръце.

— Ами кой ти ги даде, момчето ми?

— Главата ми.

— Ето! — извика зарадван до немай-къде старецът. — Нали казвах аз! Той има глава! Голяма глава ще стане момчето. Е... ще ми

прочетеш ли някоя? Прочети ми, че искам да ти кажа една идея. Сега ми хрумна, като те слушах да ми приказваш. Но първо ми прочети нещо.

Мельос притегли тетрадката към себе си и почна да му чете последната си приказка. „Имало една мравчица тя била настинала била и кувичка и отишла пред една къща и казала отворете ми студено ми е и ще умра, а жената била разчорлена с коса паднала пред очите ѝ ходиш и се скиташ по тухларните и по трапищата казва му тя, а после идваш и чукаш по чужди врати не съм си играл казало момчето работел съм да си изкарам хляба и да се уча на писмо на писмо ли какво разправя този парцаланко за учене. За твоята мутра ли е учене виж ти ученето е за онези, които имат големи къщи богати и ядат месо и имат много дрехи и детето си отиде и не научи писмо стана говедарче... дойде пак време за училище и пак почука по чужди врати почука и по една дете живееше един добър чичо, който се казваше бай Анестис и той беше много добър, а каза той ти си много бедничко на теб ти трябва учение... Но трябва ми къща рече момчето трябва ми и дрехи трябва ми и... мълчи рече бай Анестис, щом като си почукал на моята врата ще имаш къща и каквото друго ти трябва и детето поиска да му целуне ръката, а го беше срам... и...“ Но тук Мельос спря, защото бай Анестис беше почнал да плаче.

— Както го казвах... — рече той, — както го казвах, така излезе. Глава! А има и душичка... и душичка.

Избърса отново очите си с голямата червена кърпа.

— И сега... — каза му той — ето каква идея ми хрумна. Тук наблизо в бежанските къщи живее кир Стамос. Чувал ли си за него? Но къде ще чуеш. Та той, разправят, че живеел от такива писания. Пишел, пращал ги в Атина и станал голям човек.

— Много голям ли?

— Представи си! Щом като е станал и окръжен управител! Това мога да ти потвърдя с клетва. Препиши си ги на чисто и върви да му ги дадеш.

— Не, няма да отида... — каза Мельос. — Срам ме е.

— Тъй ли... Тогава... добре тогава. Препиши ги, а пък аз ще отида. Отде да знаеш, може и окръжен управител да станеш.

„Окръжният“ още на другия ден седна и ги преписа на чисто с мерак, като ги украси наоколо и с разни шарки. Бай Анестис ги взе и

развълнуван, отиде и почука на вратата на кир Стамос. Отвориха му и той влезе вътре като крадец. Измина се цял час. И по едно време ето го, че излиза от вратата замаян, но така стремително, че събори момиченцето, което му отвори. Все тъй забързан влезе той и в дома си, и в стаята на Мельос.

— Ставай!... — каза му той запъхтяно. — Ставай. Облечи се! Нали казвах... Бабо... А, забравих, няма я. Нали казвах. Още ли си тук?

— Какво да правя?... — запита смаяно момчето.

— Какво да правя, казва... Гледа ме и ме пита „какво да правя“, а не става да отиде у човека, който го чака!...

— ... У човека, който...

— ... който те чака! Нали казах. Ех, как не зная писмо! Виж го ти! Пак легна. Как да ти обясня „чака те?“ Няма време, защото се мръква вече. Кога ще вървиш?

Мельос се изправи така, сякаш му бяха дали да пие някаква билка, която предизвиква виене на свят. Изми се, облече чисти дрехи, само чисти, защото нови нямаше, и излязоха заедно.

Бай Анестис го придружи до прага на къщата.

— Търся господин Стамос, ще кажеш, така се казва той. Аз съм момчето Мельос, което чакаш. Ще те чакам в къщи.

Мельос позвъни. Едно момиченце, по-малко от него, с кафяви очи и смолисточерна коса, му отвори, застава пред него и го загледа.

— Тър... тър... — каза Мельос и разбра, че няма да доизрече думата, защото ще припадне.

— Търсиш татко, нали?... — каза момиченцето, за да му помогне.

Мельос я гледаше като пън.

— Да не би да си момчето, за което ни говори един старик, дето беше тук?

— Да... — едва успя да изговори Мельос.

Момиченцето отвори широко вратата.

— Татко е тук... — каза му то.

Мельос тръгна след него. То беше приветливо момиченце с разплетени коси, приветливо и мило като малка богородичка.

— Татко... момчето дойде — каза радостно то на баща си.

Един висок човек с черна коса, сресана на път по средата, се изправи с блага усмивка и му подаде ръка.

— А, ти ли си? — каза му той. — И тъй добре дошъл, Мельос. Подай ми ръката си.

После седна зад бюрото си. Тогава Мельос откри с детския си усет, че този човек имаше нещо, което го караше да вехне.

Никога, нито по-късно, Мельос не успя да открие какво беше то. Може би никой никога не е успял въобще да го открие.

Момиченцето си печеше кестени на печката и когато се навеждаше, косата му падаше отпред.

— И тъй, Мельос... — каза му кир Стамос — много хубави са тези неща, които си написал!... Няма да те питам кой ти ги разказа, защото всички са от тебе, нали?

„Да“, поклати глава Мельос.

— И тъй... без много приказки: би ли ми ги продал?

Мельос целият се изчерви.

— Ето — каза кир Стамос. — Виждаш ли това момиченце? То ще ги откупи с пари от своята спестовна каса. И ако някога, Мельос, станеш голям, много-много голям... тогава тези листа ще струват много повече от парите, които то ще ти даде сега. Съгласен ли си?

Момиченцето се изправи с пълна шепа кестени. Пареха го и подскачаше като сърничка.

— Татко... — каза то — може ли?

— Какво, пиленце?

— Може ли да дам на това момче няколко кестена?

— Ела да те целуна... — каза баща му и го дигна на колената си.

После се обърна към Мельос и гласът му беше много тъжен:

— Ето, Мельос... — каза му той. — В такива добри ръчички ще попаднат твоите ръкописи. А сега слушай това, което искам да ти кажа. Обичай книгите, момчето ми... каквито и книги да са. Освен това след уроците си пиши... пиши... пиши... Когато станеш мъж — само тази услуга искам от тебе, — когато пораснеш и станеш мъж, и напишеш книги, да ми изпратиш някоя, за да я прочета и да се радвам. Тъй, нали? А сега вземи си парите, момчето ми.

Той извади и му даде сто драхми и му стисна ръка със стоте драхми заедно. Стиска ръката му дълго време... без да говори. После се оттегли смутен в съседната стая с плувнали в сълзи очи.

След малко Мельос излезе от този дом, сякаш бяха го отвързали от някакво колело, което се въртеше... въртеше... въртеше... и променяше пред очите му цветовете и формите на света.

Той пое надолу, надолу... и навлезе в нивите. Когато станеш голям... голям когато станеш... боже мой! Изтегна се върху тревата. Вечерта беше тиха, приветлива, небето — като извезана със злато приказка. Кривия... ти си голям! Дължиш около двадесетина приказки, седни да ги напишеш. Кажеш: „Аз, длъжникът, се предавам. Дойдох да ви разкажа всичко, което ви дължах. Дойдох да си разплатя дълговете.“ Но кой ще ти ги даде обаче? Кой ще ти ги каже, Кривия.

Кривия... трябва да ги съчиниш тази вечер. Тъкмо си легнал добре така по гръб. Ти беше свикнал да ги взимаш от таваните. Ето... вземи ги сега от небето. И то е като таван!... Но голям и мазилката му е от звезди. Смеси тогава твоите истории със звезди. Направи малки фигурки и палячовци... „Имало едно време една птица тя ядъла мравчици една мравчица казала смили се имам гладни дечица в гнездото я виж ти си интересна майка рече птицата няма да те изям благодаря каква птица си ти, че си толкова добра желая да го разкажа на всички моля рече птицата наричай ме качулата и нищо повече ям звезди всяка сутрин отивам на небето и ям звезди, но моля ти се да остане между нас добре каза мравчицата ти, която отиваш на небето я ми кажи дали тези звезди са царевични зърна само това искам да ми кажеш с удоволствие казва птицата и така това, което виждаш са най-интересните неща в света това са царевични зърна, но никому нищо не казвай, защото ще се качат горе всички качулати и ще ги изядат и небето ще потъмнее бъди спокойна каза момчето и тъй благодаря ти много и лека нощ...“

Мельос започна отново да ходи на училище със свой, повишен дух. Никога вече не срещна оня човек, оня странен човек, който хвърли тогава парите си, за да му откупи онези драскулки. И често пъти съжеляваше заради този човек, че го беше преценил така погрешно.

Той възмъжа, започна да се бръсне... и не само че не отпечата никакви книги, но дори не се заемаше да дращи вече. „Жалко“, казваха онези, които го познаваха и които очакваха толкова много от него. Той мразеше хартията и моливите. До деня, когато встъпи в деветнадесетата си година... И тогава...

Но много избързахме. Момчето си е още дете. Годаините не са настроени да бързат, дните се влачат бавно като костенурки.

Сега ни предстоят изпити. Докато траеха изпитите, („изпитанията“, както ги наричаше директорът), бай Тодос беше строг като министър.

— Сега не е време за лудории... — казваше той — това не е футбол. Това са „изпити“, не е шега работа. Измий се, изтрий се и хайде! — на книгата. Всички ви искам — огън! Не искам да ме посрамите. За какво ни бяха толкова уроци! Сут! Всички на книгите си!...

След няколко дни, като затвориха училището, бай Тодос облече новата си кавадия, взе тояжката си и пристигна в дома на Анестис.

Горкият бай Анестис се изплаши. През всичките тези дни той очакваше това посещение.

— Какво ново? — не се стърпя той.

— Хабер и новини добри. Вече е лято. Земята плува в слънце. Полето благоухае на праскови и круши.

— Момчето, куме!... — запита нетърпеливо бай Анестис.

— Вестниците пишат и за война. Някои казват, че нямало да има... още по-добре.

— Момчето, куме!...

— Много поздравя от бабичката.

— Момчето, куме, момчето!

— Момчето ли!... Гръм да го порази! Всички момчета засрами, удари всички оземи. По всичко е пръв!

ЧАСТ ВТОРА

ГЛАВА ПЪРВА

Училищата отново отварят своите врати. Тази дума е пълна с грижи и трепет, мечти и отчаяние. За едни се отварят вратите на рая, за други — на ада.

Бай Тодос смаза бравата. После откачи големия ключ от дирека, избърса го от прахта, смаза и него и го опита на бравата, за да провери дали работи добре.

— Като часовник... — обади той на старицата.

Бабицката се загледа как старецът врътваше и отвъртваше ключа. Бай Тодос заключваше и отключваше, сякаш не можеше да се насити на това. Те седяха, с часове загледани в ключа, и му се радваха като деца. Най-после бай Тодос провеси ключа на ръката си и дръпна бабицката за дрехата.

— А сега да вървим — каза ѝ той — да оправим пресипналия звънец.

Измъчената двойка беше изпълнена с безкрайна радост. През лятото те се караха за нищо, всичко ги дразнеше. Плашеше ги безкрайната тишина на училището. Но сега бяха като двойка гугутки. Пустият двор ще гръмне от шум и глъч и мазето ще прелее от дечурлига. Ще почне своите „занятия“ подземното училище на бай Тодос. Ще пристигнат и новите фиданки от основното. Пак нови главоболия, нови караници, нови „наставнически речи“. И други деца ще научат нагледно какво значи „предателство“ и какво „честност“.

Мельос тази година щеше да остави „малячетата“. Преминаваше към големите. Той приключи и с уроците в мазето. Всеки минаваше по тоя ред. Но той нямаше намерение да завърши училището.

През лятото всички деца се скитаха безделни насам-нататък и забравяха и това, което бяха научили. Сега бяха пренесли своите лудории из сокаците на града, из околните хълмове и гробищата. Там чупеха главите си с камъни, обираха градините или пък копаеха дупки

по баирите и се завираха в тях като къртици. Богаташките деца отидоха на море или по планински курорти, откъдето се завърнаха почернели, сякаш им бяха сменили кожата.

Мельос не отиде никъде. Той не беше нито за курорти, нито за войни с камъни. Но и говедар не отиде тази година. Още през зимата кроеше планове не само за това лято, но и за целия си живот. Време беше да си избере някакъв занаят. Какъв щеше да стане? С ученето виждаше, че не можеше да продължи. С болести, с напрежение, с мъка и пот най-много можеше да изкара и тази година. Друга — едва ли. В началото помисли да стане обуцар. Заседнала работа и зимно време няма да те вали дъжд. Освен това този занаят имаше и други добри страни, а най-важното — правеше човека добродушен. Ама ще ми кажеш — откъде знаеш това? Беше го забелязал у един свой приятел кърпач. Той беше побратим на бай Тодос, който беше го запознал с него.

Обуцарят беше добродушен, сърдечен човек, същински бай Тодос по ум и разсъждение. Като почнеш да приказва, отиваше ти надницата да го слушаш. Казваше се Ангели или по-точно „дядо Ангелос“. Беше решил да отиде при него.

И затова първата му работа, след като занятията в училището свършиха, беше да отиде да се срещне с него. Завари го да пъха пирончета в устата си и да смазва конци с восък. Седна и му разказа всичко — „как“ и „защо“, — за да не го повтаряме пак отначало.

— Какво разправяш, бе, пишман майсторе! — извика старецът, сякаш го боднаха с шило. — Ще зарежеш ученето ли? Да не си посмял да ми повториш това, защото ще те проклинам дори и от гроба. Остави това. Остави тези приказки и ми кажи нещо за Тодос, че отдавна не съм го виждал. Как я кара? Какво прави неговата Зумбуля? Линее ли, линее ли?... Ех, когато човек почне да се топи, няма спиране. Изхабява се полека-лека ей като това точило. Ядеш ли леблебии? Виж го ти! Какво ме гледаш като празна делва? Понеже нямам зъби ли? Слагам ги в устата, наквават се и сами отиват в стомаха. Не се тревожи, не съм ги купил аз. Донесе ги едно дяволче, което дойде да му закърпя сандалите, и ги забрави на масата. Пази се само да не кажеш на побратима ми, че ще зарежеш училището, защото жив ще те опее. Махай се сега, да те не гледат очите ми... И да ми дойдеш пак, когато скъсаш подметките си. Хайде лека нощ.

Нищо не ставаше с обуцарството. Той разправи всичко на бай Анестис. Старецът се поболя от мъка. „Не — каза той. — Кожата си ще одера и ще я продам, но няма да ти позволя да напуснеш училището. Край.“

След това Мельос му разказа подробно какво е говорил с дядо Ангелос.

— Добре ти е сторил!... — отвърна му той.

— Да, но затова пък аз... — продължи детето — затова пък аз реших да стана дърводелец, да правя долапи и столове.

— Какво? — извика бай Анестис. — Дограмаджия ли ще ми ставаш? Никога. Да не си посмял да ми споменеш още веднъж за това.

Мельос не му говори повече по въпроса. Но след това той отиде при един шивач и му стана чирак. Майсторът беше добър. Върза му пръста с едно парцалче, за да привикне да стои свит, и му сложи като фесче един напръстник.

Разсърди се бай Анестис, огорчи се, посърна, но Мельос беше твърдо решил. Докато настъпи есента и се отворят училищата, той беше доста напреднал в занаята. Беше свикнал вече да подгъва, да зашива копчета, да глади, без да прави гънки, даже сам уши панталон на един селянин, който му даде и почерпушка.

Но училището отвори вратите си и шивачът „благодари“ на майстора си и се завърна при уроците.

Мельос пъкна в пазвата си нова дебела тетрадка и отиде да се запише.

Освен Хадзиастериу, който заболя, и едни селянчета, които бяха изключени, всички други преминаха във втори гимназиален клас^[1]. „Персите“ продължаваха да са си все същите дръвници, но понеже се бяха заседели в първи клас, издигнаха ги и тях в по-горния и ги оставиха тук. И през тази година никой не потърси приятелството на Мельос, но пък и той не потърси никого за приятел. „Персите“ го смятаха за надменен и горделив и не го търсеха. Стамирис се правеше, че дори не го познава. Но Мельос не се засягаше от това. Само от време на време се сецаше за онова момиче Аграмбели, което беше го поискало за мъж. Дали беше добродушно? Дали беше дружелюбно? Или пък приличаше на неверния си брат? Доста време си спомняше за нея и се стараше да сравни думите ѝ с нейното поведение, за да си представи очите ѝ, пръстите ѝ... Кой знае... Може би тя не приличаше

на своя брат. После друга мисъл го караше да променя мнението си. Същата ще да е... същата като своя брат, без разлика.

Учителите му бяха останали и те същите. Повечето от тях бяха напълнели и надебелели. Попът беше притурил още тлъстина. Сега той приличаше на същинска подвижна черна къща. Също и Карумбалос, и той пъшкеше от тлъстини като угоено домашно животно.

Скамвурас беше почнал малко да се поправя. Разбира се, продължаваше да носи пеперудката си. Но беше почнал някак си да се поотпуска. От деня, в който се бе изпречил с целия си ръст пред Карлафтис, някаква тайна, неизвестна сила беше заработила в него. Поопита се дори да предприеме още нещо, но смелостта му го напускаше наред път. Не може така лесно да се промени човек. Но истина беше, че уважението и любовта, които оня малък ученик проявяваше към него, му вдъхваха малко сила, чувство на самоувереност. Злобната бръчка между веждите на директора все повече се връзваше. Беше настигнала и надминала бръчката на Карумбалос. И от ден на ден директорът все повече и повече зъзнеше в костюма си.

Бай Анестис се стараеше да доставя всеки ден все повече радост на момчето. Но сърцето на Арети беше студено като лед. Тя гледаше на Мельос като на неприятел, който е дошъл да открадне маслото от кандилото ѝ. Губеше време, за да се грижи за него, време, което ѝ беше нужно за коленичене, за молитви. И накрая... две чужди очи проникнаха в тайните им, пъкна се един нос, който подушваше това и онова като коте.

Когато момчето отсъствуваше и кира Арети оставаше сама със своя стопанин, тя подсмърчаше непрекъснато, нещо, което означаваше, че е сърдита. Днес обаче тя прекали.

— Какво ти направиха пак? — каза ѝ Анестис. — Кой те е наскърбил? Ела насам...

— Какво са ми направили ли?... — обади се тя намусена. — Нужно ли е да се разправяме и повтаряме все същото... Загубих си спокойствието, свършено.

— Арети... размисли ли?... Какво са те учили? Не помниш ли какво казваше Христос? „Обичайте децата“...

— Обичайте децата, но не е казал да бъдат и болни.

— Именно тогава още повече.

— Нито пък е казал да му не знаеш рода.

— Аз зная. И той е от *майка* роден. Майчица го е раждала. В това съм сигурен.

— Как се е казвала.

— Е!... Все още е имала някакво име. Нима е била без име? За името ѝ ли сега ще се караме? Хайде аз ще кажа, че се е наричала Гаруфаля, а ти кажи — Крустала. Ножове ли ще вземем да се изколим? Във всеки случай непременно... е имала име на жена. Хайде аз предлагам да я наречем Лемоня и да спрем или пък ти искаш Вангелица? Нали знаеш... аз хатър не чупя.

— Ето... — рече Арети. — За това и онова ще разтурим дома си. Знаеш, че... брашното се свършва.

— Затова ли се ядосваш? О-о-хо!... Ще стигне и ще остане.

— С един излишен корем ли?

— А... не ти ли казах? Сватанакът Зафирис прочел във вечния календар, че щели сме да имаме, казва, голям берекет през тази година. Дъжд колкото трябва, и изобилен плод... Видя ли? Аз очаквах това. Нали ти казвах. Това дете ще ми донесе щастие.

— Ами сега какво ще ядем?

— Кюспе, трици, уров^[2]... каквото се намери.

— Ами добитъкът?

— Ще се гощаваме с него.

— Глупости разправяш. Трябва да варя и жито за помен през тази година. За родителите ти, за моите... Петохлебие, литургии...

— Е... и мъртвите ще ни гощават със своите помени.

— Какво? — сопна се Арети и се изправи с опулени очи. — Я повтори това пак! Виж ти поръки! Ще зарежа сега аз помените си заради едно циганче, нали? Върви пред иконите и коленичи. Осем метани ще направиш. Само това ми липсваше да чуя! Да натъпча чужд търбух и да оставя гладни душите на покойниците...

— Кои души бе, Арети? Тумбаците, искаш да кажеш. Тумбаците на попа и на попадията.

— Грешнико!... — изписка Арети. — Ох, какво да правя сега? Ще занеса един литър олио на поп Ангелос и ще го помоля да се застъпи пред бога за опрощение на греха ти! Пръждосвай се, махай се... от очите ми! Върви в кафенето. Да те не гледам, че изпадам в грях!

Анестис отстъпи пред гнева, взе шапката и броеницата си и се запъти към пазара, за да се разсее.

На обед Арети беше като онемяла. Анестис влезе, сякаш нищо не беше се случило. Завари момчето наведено над книгите си.

— Арети!... — извика той още от стълбата. — Сготви ли нещо? Гладен съм като вълк.

Тя го стрелна с такъв поглед, който го прободеше като игла.

— Прихванали са я... — каза той на момчето, като му смигна и го погали по главата. — Хайде ела да ядем! Но какво е това, защо само две чинии си сложила? Къде е твоята?

Арети, която тъкмеше огъня, вдигна очи, зачервени от дима, пък кой знае и от какво друго, и отново го бодна в сърцето.

— Яжте, пийте и се веселете... — каза му тя. — Аз ядох ругатни и пих оцет... „отрова“, дето казват.

— Няма ли да млъкнеш?

— Млъкнах вече. Но искам да знаете и двамата, че тук аз командувам!

— А аз пък нося!

— Тогава живеете си двамата. Аз отивам при сестра си.

— Арети... — каза ѝ кротко Анестис, мъчейки се да я умири. — А, бе, Аретинце, а, бе, душичке. Какво става днес с тебе? Ела да ядеш!

— Яжте двамата. Ако ядем и тримата, какво ще ядем утре?

Мельос се чувствуваше все по-тежко. Държеше лъжицата в ръка, без да може да я помръдне към устата си. Беше усетил накъде биеше кира Арети, но не можеше да повярва. Но това беше явно. Той смъкна кърпата за ядене и се изправи. Задушаваше се. Докато старецът се опомни, момчето се намери на улицата. Той изтича по чорапи до външната врата, погледна нагоре-надолу из сокака, извика... но от момчето нямаше и следа.

И тогава бай Анестис видя целия си живот празен, почувствува сърцето си разбито. Разбра, че напразно се е потил, бдял и изнемогвал. И тогава си спомни как баща му веднъж казваше на съседа си — един самотник, ненужен и бездетен като него. „Защо си дошъл на света, бе? Пратиха те да напълниш цяла кошара с деца, а ти напълни цяла кошара с тор. Без полза стърчиш в света. Пръждосай се!“

---

[1] Втори гимназиален клас се равнява на осми. Б.пр. ↑

[2] Уров — фий. Б.пр. ↑

ГЛАВА ВТОРА

В крайните квартали има едни колибки, сред чиито дворове горят огньове. „Цигански махали“ ги наричат на своя език големеещите се от града. Вонят, казват те, на фъшкии и парцали; и никой не влиза в тях. Тук хората се движат раздърпани, с голи кореми, боси, неподстригани. Всичко им липсва. Удобства, облекло, хляб. Само децата са в изобилие. Тези махали произвеждат дечурлига — цели стада. Смъртта покосява всяка година много от тях, но все пак остават и доста за живота.

На малко баирче под едно черничево дърво, голямо като явор, пуши разкривена къщурка. Свита, бедна, тя чака тъжно бели дни, които не идват. Стопанинът ѝ, Битрос, седи до огъня, грее ръцете си и играе с децата. Поплясква ги по задниците, милва коремчетата им и позволява да му дърпат мустаците. Стопанката му пресява царевично брашно, за да забърка качамак.

Добродушна беше жена му, с възчерна кожа и бадемовидни очи. Само едно нещо я дразнеше на тоя свят. Закачките, които ѝ подхвърляха долномахаленци и особено техните деца. Не смееше да се подаде навън, защото, щом мръднеше надолу, те почваха след нея: Циганко, скитничко, вземи баклата си и ела. Гръц — връц.

И когато се завръщаше в колибката си, беше толкова развълнувана, че не виждаше къде стъпва, и газеше децата, като минаваше.

— Жено... — казваше ѝ Битрос — хаирола... мъка е легнала пак на душата ти... Какво ти направиха?

— Сдавиха ме пак рожбите на вълка! Прости ми, господи...

— Разкай се. Какво ти сториха?

— Взеха ме на майтап... Гръц, та връц!

— Децата са бе, жено. Детинщини — играят си. Остави ги. Тук дори и жабчетата си играят, та дечурлигата ли не искаш да си играят? Съвсем каменно сърце ли имаш бе, жено!... Не ти ли е жал!

— Жал ми е... Но сърцето ми кипва и не мога да търпя повече.

— Дръж се. Утре ще пораснат...

— Да, но други ще се народят.

— Е, какво да се прави?... И други ще се народят. Какво, ялови ли искаш да станат майките им, а? Добре... Моли се да станат ялови. Но какво ще спечелиш? Или пък искаш да измрат децата им? Моли се да измрат.

— Не, не искам...

— Виждаш ли? Седни сега да се успокоиш. Хайде хаирола! Свари малко кускус да нахраним нашите деца. Остави другите да си играят. Не озорвай така сърцето си, че ще го пръснеш.

— Гонят ме с плюскалата си и плющят в ушите ми и ме стряскат.

— Ех, та това е добре... Ако не правеха това, щяха да изпочупят прозорците и тогава щеше да бъде още по-зле.

— Ами че къде прозорци у нас, нали нямаме!

— Ние нямаме, но другите имат... Остави ги да си играят, та да пораснат. Ако не играят, ще си останат малки като мравките. Искаш ли да стане така?

— Не, не искам.

— А така. Седни сега да си отпочинеш и да нахраним нашите. Зная аз... Там долу в града хората са шегаджии. Какво можем да направим? Полека-лека ще се оправят...

Добър като теленце беше бедният Битрос, с душа кротка и нежна като ружа. Най-малките деца както всякога и тази вечер играеха на конче върху колената му. Покатерваха се на тях, възсядаха ги и дърпаха мустаците му вместо юзди.

— Дий! Конче! — пискаха те. — Хайде... хайде... цъ... цъ...

Най-малкото от момичетата, с тънки като червейчета плитчици, пъхаше главичката си в черната пазва на баща си и играеше на „дза“.

— Вдетинил си се... — каза жена му.

— Какво да правя? Мъча се да ги отгледам...

— Така не растат. Не ставай шашкънин.

— И така растат. Малко смях и игра, малко ядене... Таман... Играта и смехът ги правят яшни. Сега ще излапат по една паница. Ой! Ой! Ой! Мустаците ми. Ей-й-й... жено... цяло снопче косми ми отскубна!

— Ишаллах... Падаше ти се...

Момчето се късаше от смях, размахвайки космите в шепата си като трофей. В този момент една мъничка, плаха сянка се появи пред вратата.

Когато се намери на улицата, Мельос почувствува, че му притъмнява пред очите. Краката му не го слушаха. Това беше краят. Сега вече нямаше грешка. Пъдеха го. Това, което говореха очите на Арети, сега му го каза и устата ѝ. Той беше бреме за тях. „Махай се. Ядеш хляба ни, а той не ни достига. Върви да обремениш и други. Не го ли разбираш? Внесе раздор в дома ми.“ Да, беше го разбрал. Най-напред го беше доловил във всички нейни обноски. Четеше го в упоритото ѝ мълчание, в поклоните ѝ пред иконите, в начина, по който подсмърчаше и изричаше „слава тебе, боже“. Сега вече беше чул всичко това. Не беше теле я, не беше направен от тенекия. Отново да влезе в този дом!... По-добре да се хвърли в реката.

Той почна пак да се страхува от хората. Разтреперваше се, като си помислеше за тях. Тогава си спомни за една крава. Когато навън валеше и севернякът режеше като остър нож, сънят не го спохождаше. В малкия обор нощите му се струваха безкрайни.

Но дори и да имаха някакъв край, Мельос не можеше да узнае това. Оборът му нямаше прозорец, пък и нямаше нужда от такъв. Животните виждат и през нощта. Човечетата... не трябваше да виждат дори през деня. Господарят му беше доволен, че слугата му зъзне. „Ако не мръзне, ще спи, казваше си той... А ако той спи, ще трябва аз да бдя.“

Господарят имаше една сестра. Едно красиво момиче, което бе изпратено от село с музика и хора, но се завърна скоро след това съвсем само. Мельос не знаеше какво беше ѝ се случило. Дочуваше само да казват за нея, че „не сполучи с женитбата си“. Тази сестра на господаря го съжаляваше. Често му оставяше на дъската над вратата на обора някоя и друга смокиня или бадемче, както хората оставят зимно време трохички на птичките. Когато снегът беше дълбок и говедата не излизаха на паша, сестрата все поглеждаше притеснено към обора.

— Горкичкото... — казваше тя на брат си.

— Какво ти е пак? Какво ти става пак? — питаше я той. — Пак ли почна да се трогваш.

— Няма ли да подивее така... съвсем самичко?

— Че защо „съвсем самичко“? Нали си има телетата, тора и буболечките по него...

— Да, но мръзне...

— О, де и ние да имахме неговото отопление! Торът е топъл като жар. Освен това има си и говедата. Дъхът им е като баня. Остави ти него, гледай своя хал...

Сестрата изведнъж побягваше и отиваше в стаята си, за да си поплаче. Да... имаше значи една крава, както казахме, чието теленце беше се изгубило. Беше го отнесла водата при един порой на сухата река. При тази именно крава отиваше Мельос през големите студове и се сгушваше до нея, за да се стопли. А тя го пускаше при себе си и дори му решеше косата с езика си...

Той си спомни отново за тази крава. Почувствува нужда от нея сега, когато отново го сполетя неволя, почувствува отново нужда от топлината и любовта ѝ. Искаше му се пак да усети дъха ѝ край своето ухо, онзи дъх, който беше тъй майчински...

Той вървеше съвсем покрай брега на реката. В ушите му беше останал, сякаш се бе залепил там, тревожният и отчаян глас на бай Анестис, когато се спускаше по стълбата, за да го настигне.

Прекрасно сърце... Колко сговорчив и добродушен беше той! С всички се погаждаше. Само кира Арети не се погаждаше с никого, дори и със себе си.

Той вървеше съвсем покрай брега на реката.

Сега в училище вече е почнал следобедният урок. Имаха вероучение и пеене. Учителката със своя напевен глас и подвижния си поглед ще отмерва с линията такта. — „А сега отново, деца. Да капо^[1]!“

Сега вече са ги пуснали. „Кадрас отсъствува“. Къде отива той? Реката няма да се свърши и след двадесет години дори. Но къде най-сетне отива той? Къде отива? Ето, след малко ще се мръкне. А тази вечер ще се стъмни повече, повече от всеки друг път. Иска му се да се свие някъде. Доспа му се. Оборът с кравите беше далече. Толкова далече, че сега му се стори, че беше прочел всичко това в книгите.

Патките излязоха от водата. Измиха добре краката си, постояха там край брега на реката, да поизсъхнат, и след това влязоха в курниците си. Той си спомни как прекараха заедно веднъж... Имаше и едно кученце, и един циганин тогава. А! Да, тъкмо той!... Битрос, неговият приятел. При него трябваше да отиде... Само той му оставаше. Не знаеше къде е къщата му. Но реката ще го изведе там.

Бяха се срещнали веднъж в горните махали, помнеше добре това. Да, Битрос беше. И му беше казал съвсем направо да дойде да живее при него. Беше протегнал своята черна ръка и му бе посочил къщата си. Отдалечаваше се и изчезваше вече сред къщите, но още продължаваше да му я показва.

Мельос си спомни сега колко добър беше Битрос. И какви добри приятели бяха станали. За няколко минути те бяха станали най-добрите приятели на света. Детенцето му беше с черно коремче...

Другите хора не искат и да погледнат такива деца. Изплезват цяла педя езика си и плюят... Фту!... казват и мръщят очи. Наричат ги „хамбури“, кой знае защо... И като ги запиташ „защо“, сърдят се дори. — „Как защо?“ — казват. — Хамбури ще рече хамбури и край. Кутретата защо ги наричат кутрета? Има ли „защо?“ Не. Тогава млък... Казват ги хамбури, защото са хамбури, което значи хамбури... свършено. Приятелят му, циганинът, знае това, но глади голите си гърди и се смее. Един циганин има да се тревожи за толкова много неща, че ако почне да се притеснява за всяко нещо поотделно, ще се пръсне. Наричат ги и мръсници, защото носят черни ризи...

Мельос стигна до оня камък, на който циганинът беше го покачил, за да му покаже дома си. Ето, видя го. Отдалече се виждаше димът от огъня, който бяха запалили вътре, за да се стоплят — а може би и за да сготвят. Той се приближи тихо. Сянката му се изправи разтреперана пред вратата.

Малкото момче, което беше яхнало „кончето“, спря да се смее и посочи с пръст. Битрос извърна поглед към вратата.

— Хаирола... какво има?

Битрос сложи ръка над очите си като тиган и запита:

— А ти ли си, бе джамбекир? Заповядай, бе. Мер хаба!^[2] Влез вътре. Пушекът ослепява очите, но хора не яде.

И внезапно скочи като в треска.

— Брей... Къде съм виждал аз това момче? — извика той с топлия си глас. — Ела тук, татковото. Ех... козленцето ми! Жено... брак^[3]. Ела, яврум, ела, дуду... Остави ситото. Мусафир си имаме. Ето че дойде. Мелос... седни... Седни. Ето и дечурлигата... Гуреливи са, но нищо. Това е най-малкото. Здравата дърпа мустаците ми!... Ох!... Дуду... Ето почна. Ела, даскале... хайде седни... Каквото е мое, то е и твое... Любов ни дай на нас. Това ни стига. Берекет е за нас, ааа!

Хайде седни! Ял ли си? Ние ще те нагостим. Дотегна ти, а? Ха-ха-ха... Празна работа е учението. Аз нали ти казвах: вади-очи е то. И с акъла е същото. Акъла си дори загубваш. Ядеш ли кускус?... Ех, че е вкусен. Лапнеш лъжица, лапнеш и един пръст! Ха-ха-ха! Дуду, ето го! Този е моят аркадаш. Ееех... че приятелство си имаме ние! Нали е така? Заедно го вързахме — хе там на реката. Нали е така? Холан! Я се ръкувай сега с дечурлигата. Това е най-малкото. Не се страхувай. Нямах още мустаци, но то дърпа — здравата!

Жената спусна запретнатата си рокля, за да закрие черните си крака, пристъпи към Мельос и сложи ръка върху главата му. После я повдигна нагоре, както я държеше така.

— Правиш ли „плюскала?“ — запита го тя.

Мельос разбра за какво го питаше. Долу в града това беше на мода сега. Децата правеха топчета от сдъвкана хартия, слагаха ги в плюскалата и замерваха с тях хората.

— Не... — отговори ѝ той.

Дуду го изгледа изпитателно в очите.

— Подиграваш ли се?... Подиграваш ли се с хамбурите?

— Не... — рече отново Мельос.

Битрос се разсърди. Плесна се по бедрата и дигна цял облак прах.

— Ах... — каза той. — Дуду, шербетчето ми... Какво му правиш на приятеля ми? Та той е един малък светец... Обича патките, и змийчетата дори обича... какво го мъчиш?

Циганката посочи огнището.

— Ето... — каза му тя. — Черно, съвсем черно са ми направили сърцето. Имам тук парче тръстика. Ще ти го дам да ми направиш сега едно „плюскало“. Но недей навън, чу ли? Тук ще ме плашиш. Недей навън, нали? Защото всички шейтани^[4] се сбират и викат „циганко“. Ти викаш ли „циганко-миганко“?

— Не.

— Прави ли ти удоволствие? Извикай. Но тук, чу ли? Не навънка. Навън всички викат заедно и те шашардисват.

— Игрят си... — каза Битрос. — Те не са виновни. И в техните къщи е влязла грижата. Бащите им не могат да им купят свирки и те си играят с „хамбурите“. Млъкни сега, жено. Ела сега да стотвим кускуса

и да нагостим приятеля ни. Ела, Мелос, седни. Тук, тук. Пречи ли ти пушекът? Седни там.

Циганчетата се домъкнаха с голите си коремчета и го заопипваха. Дори му се усмихнаха, сякаш им беше братче.

След малко Битрос вдигна очи и погледна Мельос. Той беше с насълзени очи.

— Хм... хм... — рече с променен глас Битрос. — Виждаш ли какво прави пушекът на очите? — И като се поизвърна, незабелязано навря черния си юмрук в очите си, за да ги избърше.

— Проклет пушек — рече той пак.

Жена му не разбра нищо...

---

[1] Да капо (итал.) — отначало. Б.пр. ↑

[2] Мер хаба (турско — циганско) — добре дошъл. Б.пр. ↑

[3] Брак (тур.) — остави. Б.пр. ↑

[4] Шейтани (тур.) — дяволи. Б.пр. ↑

ГЛАВА ТРЕТА

Едно малко облаче, което ухае на боб, излиза от мазето на бай Тодос. Старците ще изпият първата вода от боба, за да се сгреят, и после ще наляят друга, за да се свари яденето. Преди малко настъпи ветровита зора. Рекичката под тополите ромоли изплашена. Дръвчетата въздишат и губят своите листа.

Старецът гледа унесено листопада. Затова не долови нечии стъпки, които се приближиха зад него. Внезапно той се извърна и сложи ръка на къдриците си.

— А... — извика той. — А, ти ли си? Какво прави пакостничето, куме? Сигурно е болно, нали? Треската коси, коси. Няма какво да се прави... търпение... Загледал съм се тук в тази поразия. Зима, нали?... Хайде да влезем вътре! Разтревожен ми се виждаш.

— Да, разтревожен съм.

— Ех, по-скоро да минава; какво ти се е случило? Да те почерпя ли малко бобена вода? Полезна била, казват, за черния дроб. Така казват хората. Но за нас е полезна за кесията ни.

— Да ви донеса ли — рече Анестис, — да ви донеса ли една стиска планински чай?

— Планински чай ли... балсам!... Но... не желая да те лиша от него.

— Какво разправяш, куме? Нима съм го купувал! Набрал съм си го саморъчно.

— А тъй ли, значи не е купен... Е, щом като не е купен... добре.

— Набрах си го, като отивах за дърва.

— Е, щом като е така, още по-добре тогава. Защото купеният... първо, не струва, после, плаща се прескъпо. И тъй, какво ти се е случило?

— Момчето...

— Е, какво?

— Изчезна!

— Недей приказва такива неща! Защо побягна? Да не би да го е обидил някой? Какво да ти кажа, куме! Какви ли не деца са виждали

очите ми! От всякакъв род, но такова чувствително дете за първи път виждам. Да не си го обидил?

— Аз ли?...

— Твоята бабичка, нали? Разбрах го. Мъжете направиха света, а жените го разтуриха.

— Дали не си го виждал вчера?... На следобедния урок.

— Не, не е идвал. Нито вчера, нито завчера. Ако беше дошъл, щях да го видя. Наистина очите ми са били насочени към лудетините, към пакостниците... но хвърлям по някой поглед и на него. Не, разбира се, дали прави пакост, пази боже. Ето тъй... следя го, понеже е... понеже е малко болнав. Ела вътре, де. Ето, чакай да ти донеса едно столче и да седнем тук до огнището. Старата пак е малко болна. Съсипва се, горката. Къде може човек да се справи с такава огромна сграда! Всеки ден изхвърляме по двеста оки пръст. Кал, куме, кал да видят очите ти! Боже господи, къде намират толкова кал?

— Ами... зазимява се, куме. Земята се размекна вече. Я питай ти мене, дето се боря с нея навън?...

— Ех, не ги познаваш ти, сватанак, не ги познаваш ти велзевулчетата. Каквото ти подсказва доброто ти сърце, това казваш ти. Те, ако не намерят кал, ще вземат пръст и вода и ще направят кал!

Бай Анестис учудено зацъка с език — тц, тц, тц...

— Я погледни там... моля ти се! Виждаш ли? Тлъста земя, чернозем, пръхкава като пяна. Да я пресееш, камъче няма да намериш. Е, тогава къде намират онези дяволи камъните? Цели скали, брате... сякаш ги докарват нарочно от планината! Умът ми се смая. Ах, куме, да ми прости господ, дойдох до едно заключение.

— До кое, куме?

— До следното: или няма бог, или ако има, той е само за нас — възрастните. Децата ги командува дяволът.

— Ами защо не си смениш занаята, сватанак? Това исках да ти кажа.

Бай Тодос скочи от стола си.

— Ех... исках, куме, кълна се във всемогъщия, който сега ни чува, исках. Но не мога, не мога, не ми е по силите. Ще посърна полека-лека като славей, затворен в клетка. То ми стана вече като страст.

Отвън се чу лек шум. После едно плахо *добър ден*. Едно момче се изправи пред вратата, но в стаичката беше полутъмно, пък и от парата на фасула беше станало още по-тъмно... и не можаха да различат кой е.

— Училището ли си сънувал — сопнато се обади бай Тодос. — Хайде ела сега насам. Ела да се стоплиш... да видим каква муцуна има дяволът... прости ми, боже... рано-рано.

Момчето се приближи. И двамата онемяха. С изпомачкани дрешки, бледен от лошото спане, пред тях стоеше виновникът за скръбта им — Мельос.

Бай Тодос веднага излезе навън и се изсекна шумно. Духаше, духаше, просто край нямаше секненето му.

Като се върна вътре, той видя момчето, облегнало се на гърдите на Анестис, който не можеше да отрони ни дума.

Беше чувал да казват „скръбта го вкамени“, но не беше виждал това досега.

— Хайде... ето го... — каза училищният прислужник. — Това беше то... Видя ли го? Ето това беше то.

Кое беше „това“, което „беше“? Бай Тодос си бърбеше и сам не знаеше какво приказва.

— Върви при леля си... как се казваше, куме Анестис, леля му?

— Арети.

— Върви при леля си Арети. Къде се скиташ нощно време по пустите сокаци? Ще те изядат таласъмните. Знаеш ли ти колко таласъми има в този град? Ти не знаеш това. Я попитай нас, старите, дето знаем. Еее... насмалко на мене, дето ме виждаш... Насмалко щяха да ми вземат гласа. На, заклевам ти се в името на Христа, който сега ме слуша. Трайте си сега... това беше то... Мълчете, да чуем какво става горе. Отдавна дочувам нещо. Нещо става горе.

Бай Тодос се наведе и обу ботинките си — някакви стари обуца, които не можеха повече да остарят, и излезе навън, като си бърбеше за това, което „става горе“. На пояса си носеше и грамадния ключ от голямата врата.

— Ето виж! — каза на момчето бай Анестис, когато двамата останаха сами, и извади от джоба си няколко затворени плика. — Писма! Където минех, оставях и по едно. Е!... Виждаш ли?... Ненапразно ме научи.

Мельос ги взе и ги скри в пазвата си, защото бай Тодос се връщаше. Той беше извън себе си от яд. Мустаците му играеха.

— Нали ви казах, че нещо става?! Е!... Нещо стана...

— Какво се е случило, куме?

— Бяха затворили куче в училището.

— Какво думаш?

— Можеш ли да си представиш? И да не мислиш, че беше някакво кутре... Не... един такъв пес, два метра дълъг. Добре, че не се нахвърли върху мен. Пак късмет съм имал. Същото бяха ми погодили и миналата година.

— А сега къде е?

— Хукна към гарата... сякаш бързаше, пръчът му с пръч, да не изпусне влака.

Анестис го беше зяпнал.

— Просто главата ми не побира това нещо... — каза той. — Какво печелят?

— Два удара по задника. Какво да спечелят? Злото е в душицата им. Самият сатана се е настанил в главата им и ги командува. Не си ли бил и ти дете? Бил си. И аз също... Правили ли сме ние такива чудесии и поразии? Не.

— Аз мисля, сватанак, да напуснеш. Да си намериш друга работа. Все ще си изкараш два залъка хляб и шепа бобец.

— Недей!... Ако имаш сърце, не ми повтаряй тези думи. Накарай ме да отида и да се върна бос до Цариград, постави ме на слънце, намазан с петмез. Ще издържа. Но да бягам оттук... Не ми споменавай за това. Няма да мога.

— Добре, добре... Разбирам те. Нали ми разправяше надълго и широко. Е... Време е и аз да си вървя при добичетата си. Погрижи се само че за момчето. Щом свърши уроците си... и после право в къщи. А, нали, Мельос?

— Не... — отговори тихо момчето.

— Какво?

Анестис се наведе да вземе каскета си.

— А, бе момчето ми... — каза бай Анестис. Погледът му бе влажен и изпълнен само с молба.

— Разбирам те... — каза му училищният прислужник — но нищо няма да направиш. Остави го. Сега ако ще реката да потече

нагоре, то пак няма да се върне в къщи. Ах, защо ги разбирам така добре тези дечурлига! Ех, майчице... майчице... — каза той на себе си — защо си ме такъв сърцевед родила? Куме, остави го. Аз ще го оправя. — Той се обърна сега към момчето: — Ела тук... мирно... виж къде държа сопата... заедно със смокините! И да знаеш какви самоски смокини са!... Но ги давам само на оня, когото обичам. Само гледай да не ни подуши директорът. Защото все ме пита кое момче е мирно и кое — лудо. Е, обаждаш ли ги, ще кажеш? Мм... Когато е някое приятелче като тебе, не го обаждам. Юда ли съм? Не. Кажи де! Позволявам ли на някое друго луциферче да се грее толкова много на мангала както на тебе? Не. Хващал ли съм те някога за ухото, за да те заведа при директора? Кажи си направо... водил ли съм те? Не. Кажи го де!

— Не... Но и другите не ги водиш.

— Какво? Хм... Не съм ги водил, казва! Какво, няма пред очите ти да ги водя? Водя ги тайно. Знаеш ли колко съм лош!

— Не си... — отговори му уверено момчето.

— Я слушай! Ти ли по-добре ме познаваш, или аз? Виж ти! Говориш така, защото не знаеш. Знаеш ли колко джеременца съм изгорил? Чакай! Не си ли виждал някого с поведение „много лошо“. Е, аз съм го наредил. Вземи сега смокинята. Зная, че ще я вземеш...

Момчето не я взимаше.

— ... освен ако не ме обичаш.

Мельос я взе.

— Ах, майчице, майчице... защо си ме родила такъв сърцевед? Чичо си Анестис не обичаш ли? С чисто сърце искам да ми кажеш! Казвай. Обичаш ли го?

— Да.

— Ето. И това знаех. Гледай си работата, куме, и двама ни обича той. Тогава ясно е вече като бял ден. Нещо трябва да му е направила бабичката ти. Ах, зная ги аз... зная ги... Хър... Мър... Хър... Мър... Нали е бездеткиня? Знам я. Това вони, онова смърди... Ааах... познавам ги, нещастнико, познавам ги. Слушай, Анестис... То няма да дойде сега. Напрасно си хабиш думите. Ако имаш някоя сестра, някоя племенница... Най-последно някоя твоя близка... дай го там... а по-късно ще видим. Нали?

— Да, това ще направя. Още утре ще го наредя. Но къде да остане тази вечер?

- Остави го, ще преспи тук при мен.
- Аз ще вървя при Битрос... — каза момчето.
- Какъв е този? — запита соннато бай Тодос.
- Мой приятел...
- Приятеля си ли ще предпочетеш, или чичо си Тодос?
- Не мога да го напусна, без да го предупредя. Приятел ми е.
- Добре де, предупреди го... Предупреди го, даже можеш и да преспиш. Но утре ще отидеш в къщата, която ще ти намери чичо ти, нали?
- Да — отговори момчето.

Когато остана сам, Мельос отиде край реката и отвори първото писмо на бай Анестис Простичко писмо. Вместо думи по листа имаше само черти... черти... и после името *Анестис Кальоритис*... но колко голямо и трогателно писмо!...

После отвори и другото... И то беше същото. После и третото... всички бяха еднакви... еднакви... Големи, кратки и трогателни писма!

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

Лоша е тази зима в този град. Безмилостна, хаплива. Реките струят, нямат желание да погледнат нищо. Струят начумерени, забързани. Бързат час по-скоро да се хвърлят в морето, да се удавят. Няма време. Как може тъй да погрознее този град!... Пушекът излиза изплашено от комините, кучетата са си загубили опашките. Тъга покрива всичко. Гарги ровят като циганки в боклука. Открадват по някое парцалче и отлитат към гнездата си. Неприятни птици, с грозен саркастичен глас, с глава, покрита със сива чалма, и клюн от долнокачествена мед... Цяла нощ грачат на покрива ти. С хората нямат много разпавии — най-много да разсърдят някоя домакиня, на която са откраднали сапуна. Нито с врабците имат особени разногласия, въпреки че кълват в един и същи харман. Но помежду си се ядат като снахи. Какво имат да делят? Неизвестно... Но може би имат някаква наследствена кавга, защото новите поколения искат на всяка цена да се подслонят под бащиния си покрив. Обаче зетьовете и снахите не се съгласяват, защото развалят спокойствието им. Освен това притесняват и старите, които, каквото щещ, кажи, заядливостта си я имат като мезе... На това отгоре прибави и студовете, прибави и старостта.

Бог не може да се побере под стряхата им, за да ги помири. И затова те сами се мъчат да разрешат споровете си. Под стрехите има гарги от всички възрасти. Под един и същ покрив можеш да намериш пет поколения — от старчоци до младоци... но по ум всички са еднакви. Когато са будни, гледаш ги и си казваш: „Ето тези са новоизлюпени, онези стари“... Но когато спят, всички изглеждат стари. Когато спят, всички изглеждат болни, нещастни и стари. В новата квартира, в която се настани Мельос, беше си създавал връзки с гаргите, разбира се, не приятелство, а ей така, познанство. Преструваше се понякога, че е забравил на перваза някое вълнено парцалче, парче мухлясал хляб, някой лист тютюн, някоя счупена кафена чашка... Те не разваляха никому хатъра. И шапката на бабата да беше оставил, и нея щяха да задигнат. Един ден задигнаха кафеничето.

Имаше една гарга с шия, опръскала с мастило — сигурно беше откраднала някоя мастилница. Беше съседка на Мельос и той я познаваше най-добре. Дори беше я кръстил „Факьоло“. Много го занимаваха тези кражби на гаргите и веднъж запита за това старата собственица на дома, която ходеше все начумерена. Тя беше се скарала със себе си от години насам и не можеше да се помири.

— Мамо-стринко... — каза ѝ той един ден. — Пак дойде оная крадла гарга и ми задигна едно копче.

— Какво да ти правя?... — каза му навъсено старицата. — Да не ми е сватя, та да ѝ го поискам обратно? Къде са ти очите?

— Не мога да разбера за какво ѝ са толкова неща?

— Ами... сигурно има щерки.

— Че какво от това?

— Как какво? Събира им чеиз. Това значи да си майка. Събираш, събираш... приготвяш зестра на дъщеря си, а после идва зетят и те изхвърля на улицата.

— Не е ли добра дъщеря ти? — запита я Мельос, който също имаше собствено мнение.

— Докато тя имаше нужда от мене, беше добра... Сега, когато аз имам нужда от нея, стана лоша. Но нищо. Няма да я прокълна. Ще го намери от дъщерите си. Спокойна съм.

— Да, но ти каза, че зетят ти е виновен.

— Така ли ти казах? Грешка направих. Тя го насъсква. Но не се тревожа, спокойна съм. От дъщерите си ще го намери.

Една-две гарги си позволяваха да влизат и вътре в стаята му; беше им разрешил това.

Но какво да ги правиш... Непризнателни птици бяха те. Влизаха в стаята му, тършуваха навсякъде и не му обръщаха никакво внимание. „Щом не ни закача, сигурно е умрял“ — казваха си те. Нито една от тях не помисли, че може да е „незлюбив“, „дружелюбен“, нито една не помисли това...

Всички воняха като мръсни баби. Сигурно в корема си имаха някоя мърша — сигурно. Съвсем невъзможно е да вони толкова много една плът, ако вътре няма леш.

Някои от тях бяха непрокопсани. Само ядяха и скитореха насам-натам. Гладници и лоши къщовници. Изглежда, че бяха вдовици или бездетни. Никога не носеха нещо в гнездата си. Каквото намираха,

изяждаха го и после кацваха на някоя суха клонка, мързелуваха и си гледаха рахатлъка. Момчето се чудеше... Никаква работа ли нямаха? Така ли прекарваха живота си? В седене и в спане ли?

Мельос отиде отново при бабата. Тя сигурно знаеше.

— Бабо, я ми кажи, тези не носят ли яйца?

— Какво каза? Каква я мислиш ти? Могат ли всички да носят яйца? Нали старите не носят.

— А какво правят старите?

— Ядат и пърдят... като мене. Ядат значи, ако намерят нещо, защото повечето от тях не намират нищо и пукват.

— Ами защо? Не ги ли хранят дъщерите им?

— Защото са като моята Урана, затова. Но нека! От своите дъщери ще си го намерят. Къде ще отидат? Всичко на този свят се плаща.

— Искам да запитам още нещо...

— Ами защо не питаш? Аз всичко зная.

— Език нямат... Как се разбират помежду си? Само с „гаа“... какво може човек да разбере?

— С „гаа“-то ли? Не им бери грижата ти, това „гаа“ им стига, та и отгатък минава. Едно „гаа“ ще рече „искам храна“. Две „гаа“ ще рече „искам мъж“. Три „гаа“ е „махай се от главата ми! Аз открих първа умрялата мишка!“

— Добре, де... Но... нещо друго не желаят ли да си кажат?

— Всичко друго е излишно. Това им стига и дори им е в повече. Дъщеря ми бръщолеви по цял ден и се изморява. Какво печели? Нека ми каже: „Махай се, майко! Не те искам!“ аз ще го разбере. Но тя не го казва.

Дъщеря ѝ е една разчорлена вещица, която се мотае из къщи и ругае по цял ден. И не само че не се насища на ругатните, но още повече се раздразва. Не се бе заяла досега с Мельос, но нямаше и причини за това. Бай Анестис ѝ плаща добре и за наема, и за храната. Тя е едра жена, силна като буря и червендалеста като ябълка. По полите ѝ висят като гроздове едно-две сополанчета. Мъжът ѝ е прегърбен, неразговорлив, бледен. Не се е случило досега Мельос да чуе гласа му, а може би и никой друг да не го е чувал никога. Урана се държеше с него като със слуга. Пращаше го ту тук, ту там, като крещеше с ужасен глас, а той навеждаше глава и тръгваше, издавайки

някакъв провлачен звук, подобен на звука, който кучетата издават, когато почват да скимтят.

Този човек никога не разговаряше дори с Мельос. Страхуваше се да го поздрави, да не би да го види жена му. И с тъща си даже не разменяше дума. Само когато се случи Урана да слезе в мазето, двамата се свиват един до друг и си разменят по някоя и друга задавена дума с уши, обърнати към стълбата. Старата казва „шу-шу-шу...“, а той клати глава на всичко. Или пък чупи ръце и шепне „ах, ах, ах...“

На децата си обаче тя не се караше. Само ги галеше и им пееше песни. Гласът ѝ беше като звъна на катедралната камбана, когато биеше за вечерня.

Истински ужас беше животът в този дом. Когато Урана ставаше сутрин, сякаш „буря“ се надигаше. Тя беше ранобудница. Хранеше кокошките си, като яростно гонеше чуждите, и после обхождаше всички полози и се качваше горе, носейки пет-шест яйца, още топли и налепени със сламки. След това почваше като същинска крава да гали и си играе с телетата си, като се разтапяше от нежности и ласки. Пееше им и от време на време хвърляше по някой страшен поглед към чардака да види дали няма да си подаде носа старата. Запазваше едно яйце за Мельос. Така беше уговорено. И винаги избираще най-малкото. Но съмнително беше дали Мельос през цялата зима беше изял поне едно яйце. Той го даваше тайно на бабата, защото беше забелязал, че отдавна я хранеха само с каша.

Този град, казваше бабата, е с пробито небе, затова вали през цялата зима. Към обед спираше за малко, но сутрин винаги валеше, валеше непрекъснато. Мельос си нямаше мушама. Само това му липсваше! Бабата измисли нещо. Взе един чувал, направи му го като качулка и го съветваше да върви покрай стрехите. Но и това не помагаше. Тръстикovidните му крака пак се накисваха. Обущата му пропускаха и Мельос чакаше да дойде събота, за да отиде при дядо Ангелос да му ги закърпи. Дядо Ангелос беше умна глава, но мнителен и се караше на децата. Понеже накуцваше, не позволяваше на нито едно дете да се приближи до него, защото се страхуваше да не му се присмее. Говореше ти умни бащински приказки, но ги казваше тъй, сякаш те хокаше, за да не би да престанеш да се страхуваш от него. Щом старецът вземаше в ръка обувката на Мельос, първата му работа беше да подсвирне.

— Фий-й-й-й-й-й-й-й! — подсвирваше той. — Оттук цяла река с притоците си може да мине. Как успяваш така да ги съсипеш, бе, пишман майсторе? Кожа ли ядеш, бе? Гладен ли те държат онези? Заповядай, влез в колибката ми, че навън ще станеш на попара.

Взимаше канап, наплюнчваше го, после го намазваше добре с восък и го вдяваше на обуцарската си игла. След това грабваше цяла шепа клечки и ги налапваше.

— Искаш ли и ти? — запитваше той момчето. — Черпя. Много са хранителни. Я дай сега обувката си да видим къде си я изял. Ааа! Не те искам такъв гладник! Фий! А бе, ти си я оглозгал цялата. Ааа! Не сме казали чак дотолкова!

— Не може ли да се поправи?

— А! Поправя се. Поправя се, но й трябва цяла седянка. Остави я и ела утре рано.

— Не... — казва момчето.

— Не? Виж ти инат Петко. А защо?

— За нищо. Няма да дойда.

— Я виж ти? Защо, бе?

— Така.

Обуцарят кипваше. Грабваше цяла шепа пирончета, лапваше ги и почваше да ги плюе. Удряше с чука разнебитената си обуцарска маса и всичко подскачаше. Мъчеше се да си свие цигара и не можеше. Беше много нервиран. Накрая изпуфтя един-два пъти и рече на момчето:

— Седни. Тъй да бъде! Нека стане твоето. Но с този твой инат ще си развалиш характера. Зная аз. Зная и какво трябва да направя, но няма да го направя. Виждал съм и друг един такъв палячо като теб. Зная аз какво ви трябва на вас. Но не ми е работа. Нека се погрижат за това родителите ви. Не ви се сърдя, не. Зная, че вие не сте виновни. Виновно е обществото. Ако то не беше виновно, сега щеше да си имаш и втори чифт обуца и нямаше да ми се мусиш, когато ти казах да дойдеш утре рано. За всичко е виновно то, нали казах. Знаеш ли какво ще рече общество^[1]?

— Зная... причастие.

— Дрън-дрън-ярина! Обърни сега внимание и остави настрана шмекериите, защото няма да ти бъдат от полза.

— Е, какво значи?

— Мене ли ще ме учиш? Значи... Искаш да ме объркаш, виждам аз това. Дяволчета недни! Научавате някоя и друга буква и се надувате! Мислиш, че не се досещам ли? Толкова време вече се опитваш полекичка да ме объркаш. Общество... Ха!... Ти ли ще ме учиш сега какво значи общество? Полека, да не паднеш. Мислят как да изядат правото на бедняка. Един работи с ръцете си земята, а друг му казва: „Наведи се да стъпя на гърбицата ти, за да възседна коня си!“ Проклятие! Джобовете ти са пълни с пари... остави ме в хала ми!... Не мога да си купя дори прост тютюнец да залъжа мъката си! Безчестие... Пълни ти са джобовете с пари. Да, но и аз ще напълня моите с камъни!... Обувката ти е готова. Нищо не струва... Ти ли ще ме учиш мене какво значи общество! Хайде върви си сега в къщи, защото ще затворя. Я виж ти! Виж ти, глупави знания. Десет години даскалът те учи с пръчка в ръка, приема те вол и те връща обратно теле. Ех!... Да знаех две-три букви. Не повече. Само две-три! Да взема после един тебешир и да почна от врата на врата: „Крадци!“ „Крадци!“ „Крадци!“ Хайде сега! Върви си, че ще затворя! Ти ли ще ми кажеш на мене какво значи Общество.

---

[1] Общество — на гръцки „кинония“ значи едновременно и „общество“, и „причастие“. На български не може да се предаде. Б.пр.
↑

ГЛАВА ПЕТА

Мазето се пълни с премръзнали деца. Навън дъждът се лее. Колената им са целите опръскани с ледена кал. Отвратителни дни. Бай Тодос се кара, сякаш плаче. Децата така са се наблъскали, че той не може да се помръдне. Не стига, че му тъпчат кавадията, но някои и го ядосват. Виковете му се чуват надалече. Повечето от тях, за да „станат по-високи“, излизат на двора, скачат като кончета и по обувката им се налепва по десет сантиметра кал. След малко калта се втвърдява и се споява с обувките.

Бай Тодос знае какво ще стане и още отсега оплаква дните си. Преди да си отидат, децата ще оставят под чиновете всички тези токове от кал. И ще трябва да мете три денонощия, за да очисти пода.

В такива дни мазето освен на фасул миришеше и на дъждовна влага — оня особен лъх, който издават напоените с вода дрехи. Бай Тодос запушва ушите си с пръсти и се качва на един сандък.

— С-с-с-с-с!... — вика той.

Но никой не му обръща внимание. Бай Тодос повишава още повече глас.

— С-с-с-с-с... казах. Пукнете! Слушайте тук. Тези, чиито палтенца са най-мокри, да се приближат до мангала.

Всички, които носят палтенца, се приближават до огъня. Тогава бай Тодос се мушва сред останалите и дири онези от момчетата, които не носят въобще палто.

— Да се махнат... — извиква той — онези, които носят палта, да ги няма. Марш! Така, а? Ненаситни такива!... Хем палтенце, хем огън, а? Тези, които имате палта, махайте се. Нали казах? Сега ще се стоплят голичките, онези, които въобще нямат палта. Зная аз... Хм... Онези, които си имат палта, имат си и огън в къщи. Греша ли? Не, не греша. Марш! Още ли сте тук? Аз командувам мазето! Или се пръснете, или ще загася огъня и тогава всички да ви няма. Аз съм тук директорът. Марш! Как мислите вие? Джеремета с джеремета недни!

Бай Тодос беше пропит с дълбок дух на справедливост. Всичко вършеше някак си грубо, малко недодялано. „Не съм образован“, казваше той. Но действуваше справедливо. „Навремето, когато другите

учеха писмо — продължаваше той, — аз се учех да откривам гнезда. После по мое време да се учи писмо беше и малко срамно. И затова ние се учехме на неща, които подхождаха на възрастта ни. Но... слушайте, не зная какво ви учат там горе даскалите, аз обаче тук долу искам честни работи. Слушате ли? Искам честност! Свършено.“

— Ами какво значи честност? — извикваха бърборковците.

— Какво значи ли? Не знаете, нали? И искате да ви повярвам. Е, значи честност, ще рече, когато бях малък, веднъж валеше лапавица — ето както сега, — а аз изтребвах птиците с едно сито, под което слагах червейчета и трици, и така беше нагласено, че като дръпна връвта иззад маслиновото дърво, откъдето дебнех, захлупвах и улавях птичето, което идваше да си клъвне от триците, а майка ми ме питаше за училището и аз ѝ казвах: „Боже, че труден беше урокът днес“, а вие сега мислите, че това ще рече честност? А, не! Това е онова, което не ще рече честност?

— Е, какво значи честност? — питаха пак онези. — Ние нищо не разбрахме.

— ... Казват ти точно, обясняват ти го с най-големи подробности, за да го разбереш, а ти... „нищо не разбрах“. Да, и това не значи честност.

— Ами какво значи честност? — изпискваха те пак.

— Изчезна тя. Да свърши междучасието, та да ви изпратя горе и да се отърва от вас. Всичко разбирате и все на дръвници се преструвате. Ела ти тук, врабченце... на тебе казвам, джеремец. Нали Мельос се казваш?

— Да.

— Нали ти намери преди няколко дни три драхми на улицата и вместо да си купиш бонбони, както правят другите деца, отиде и си купи моливи и тетрадки?

— Не... — отговори Мельос. — Не съм си купил тетрадки. Бонбони си купих.

— Ето... на! Това значи честност. Хайде сега махайте се от главата ми и да се отърва от вас. Звънецът ми! Къде е звънецът ми, та да ви подгоня, както Исус подгони демоните!... Луцифери! Луциферчета на сатаната!...

Докато долу в мазето продължаваше „семинарът“ на бай Тодос, горе около печката в стаята на директора пламваха клюките, които

учителите наричаха коментари. Директорът беше отишъл до пощата. Преподавателят по гръцки език отсъствуваше по болест — беше настинал. Той именно беше прицелът заради неговото застъпване в полза на „народния идиом“^[1].

— ... Представяте ли си значи, господа, изумлението ми — казваше Карлафтис, — когато вместо пред ученици се намерих пред някакви малки рошави същества, които кълчеха езика си по най-отвратителен начин!

— И какво правеха, колега? Играеха танци с копия и лъкове ли? — запита невинно Аглаица.

„Колегата“ я изгледа с поглед, от който изскачаха зелени пламъци.

— Танцът, госпожице... — отговори той, побеснял от яд, — един вид танц... и конкретно хорото на Исай^[2], е единствената надежда това учебно заведение да придобие отново своя сериозен вид.

— Значи ми правите предложение за женитба, колега? — попита с най-невинен тон учителката по гимнастика.

— Не възнамерявам да превърна дома си на парфюмерия! Не!

Внезапно настъпи мълчание. Гимнастичката пребледня. Устните ѝ от червени станаха бели като платно. Погледът ѝ питаше всички: „Никой ли, значи, няма да ме защити, господа?“

Сред групата се помръдна вдървено като мъртвец Скамвурас.

— Въобще... — опита се да каже той, но езикът му не беше в състояние да изрече още нещо.

— Никой ли, значи — запита отново учителката по гимнастика с очи, готови да се разплачат.

Всички мълчаха враждебно.

— Завчера именно... — започна Скамвурас, запъвайки се и покашлювайки — Жан-Жак Русо... в труда си „Общественият договор“... за жалост паметта често ми изневерява. Във всеки случай не е от значение. Въпреки всичко рицарското държане спрямо дамите е една задължителна добродетел. Бих желал да наблегна специално върху думата „задължителна“. Не искам да се прикрия зад името на Жан-Жак Русо... мнението ми, колега... накратко... най-сетне, не одобрявам вашето държане, като съм огорчен, задето...

Вдъхновението му бе прекъснато от задавени смехове. Внезапно Скамвурас откри, че положението му е ужасно. Госпожица Аглая го

остави и си отиде, без да му благодари.

Сега като останаха сами, всички почнаха така да крещят, че нищо не можеше да се разбере.

Богословът протегна ръка към каната.

— Малко вода, драги колега... — каза той на Скамвурас. — Ето ти олицетворение на непризнателността. Отказа се от тъй безкористната ви... защита. Или греша?

Отвън се чу нервно потропване на малки токчета. Госпожица Аглая, без да продума, все още доста развълнувана, влезе да вземе маншона си.

Всички се извърнаха и я проследиха мълчаливо с очи. Гимнастичката откачи маншона си и пхна в него неспокойните си ръце... вероятно за да ги успокои от силната тревога.

В този миг възмущението на попа избухна.

— Модата вече нахлу и в този храм на просветата. Кожа и за ръцете... Отвратителна мода... Къде се е чуло и видяло? Кожа за ръцете! Виждал ли е някой такова нещо?

Аглаица се извърна и го жигоса само с една фраза:

— Всички са виждали. Но кожени украшения по челюстите никой не е виждал.

Попът сграбчи брадата си, за да я предпази.

Тогавя преподавателката по пеене бавно се изправи на мястото си и се поизкашля. Госпожа Раул беше същинска червенокожа.

— Въздържах се да говоря пред нея... — каза тя — за да не си помисли, че прося приятелството ѝ. Известно е вече на всички, че разрывът помежду ни е окончателен. Обаче вашето поведение, колеги, носи белезите на някакво... извинете ме... на някакво типично малодушие.

— Подиграва се с нас! — извика извън себе си попът.

— Детинщини... това е всичко... — рече учителката. — Представя се на немирно девойче. Може би това не е приятно, и наистина е тъй, но не е и престъпно.

— Тя е непризнателна!... — изръмжа математикът.

— Добре, че ме подсетихте за вашето присъствие, господин Карлафтис Какво стана със стария добър съюзник на госпожицата? Така ли бързо изстина въодушевлението ви?

— Тя става жертва на чудатостите си. Всеки си има по някой недостатък и господин Скамвурас си има една пеперудка... но това не значи, че той трябва да бъде ежедневният ѝ прицел.

— Моля... — обади се, изчервявайки се господин Скамвурас. — Неудобно ми е да съм предмет на вашето покровителство. Въобще... госпожица Хлоиду е имала... и има пълната свобода да се ползува от интимността, която ѝ позволявам. Следователно...

— Следователно достоен сте за съжаление. И млъквам.

— Аз очаквах да се съгласите с мене, че госпожицата е една нотка на живот.

— Една нотка на нетърпим живот, разбира се.

— От жена се роди злото! — изрева попът.

Учителката се изчерви като божур.

— Ще държа устата си затворена... — каза тя и устните ѝ пребледняваха. — Това е женомразство!... Вие бихте обожавали всички жени, ако поне една ви беше обърнала внимание. Аз зная откога госпожица Хлоиду загуби вашата благосклонност.

— Чудесно „държите устата си затворена“...

— И ще я държа, докато не настоявате да я отворя. Освен ако настоявате...

— Аз настоявам!... — извика попът.

— Моля! — нахвърли се на него математикът. — Моля! Моля! — като все повече и повече повишаваше тон. — Това не засяга вас.

— Засяга обаче морала!... И това е по-важно.

— Не се позовавайте на понятия, с които нямате нищо общо.

— Госпожа Раул... Вашият дълг ви повелява да отворите устата си — изписка попът.

— За да дам материал на вашата злоба ли? Не!

— Вие сте длъжна да направите това.

— Добре. Ще отворя устата си... но за всичко.

Буйността на богослова внезапно се пресече. Учителката взе дневника и линията си.

— Струва ми се, че не настоявате вече... — каза тя с мек тон. — Мълчанието е злато. Господа, междучасието свърши! Как не усетихте това?

Всички загасиха така нервно цигарите си, че покривката на масата се покри с пепел. Някои забравиха да вземат линията си, други

— дневника си. По стълбата математикът, който издихваше носа си — нещо, което вдигаше на крак целия квартал, срещна директора.

Проницателният поглед на директора веднага усети наелектризираната атмосфера. Избелелите му очи запитаха повелително „какво става?“.

— Запалителен материал има винаги... постоянно. А повод се намира.

— Зная. И най-запалителното вещество е...

— ... аз — извика, настигайки ги, попът. — И такъв ще бъда, господа! Докато тук ще господствува тази морална бъркотия! И докато не направите изложението, което ми обещахте.

— Търпение... Всичко ще се нареди. Ето това е неизбежната беда от закона за смесените гимназии. Докато има ученички, ще има и учителки.

— Именно това... дете има ученички! Но защо да има ученички, господа? Какво печели човечеството от това, че женските губят по седем часа на ден и се мотаят като изкушения в краката ни. Отвратителна епоха!...

Попът ги остави, като прекриваше стъпалата през две, и се втурна в първата врата, която се изпречи пред него.

— Сбъркахте — каза му госпожа Раул, която беше дигнала линията, за да даде сигнал за почване на песента.

— Действително!... — отвърна ѝ попът и излезе. — Действително сбърках... — процеди през зъби той, прекосявайки коридора — вместо да вляза в класна стая, влязох в кафе-шантан.

---

[1] Гърците си служат с два литературни езика (идиоми) — това са народният (димотики), на който говори народът, и официалният (катаревуса), на който се мъчат да говорят някои от интелигенцията. Този идиом е повече служебен, административен. Б.пр.; задължителната употреба на тази създадена от Адамандиос Кораис (1748–1833) архаизирана форма на новогръцкия е отменена през 1976 г. Бел. ladyofthesea. ↑

[2] Сватбено хоро. Б.пр. ↑

ГЛАВА ШЕСТА

През януари водите бяха вече замръзнали. Нивите бяха се покрили с ледени стъкла. Гаргите грачеха тъжно и болно. Окапваше на човека носът, ако го оставеше открит. Ручейчетата, които бяха се образували от есенните води, бяха загубили майка си. Сега те се бяха сковали по вадичките и господ дори не знаеше дали ще грейне някога слънцето, за да ги размрази.

В училището през часовете децата непрекъснато духаха ръцете си, за да ги стоплят. Стаята се изпълваше със силен шум.

— Не помага... Не помага... — казваше им боязливо господин Скамвурас.

Черните му очи се силеха да гледат уж строго, но не успяваха. Беше се намръщил по подражание и на челото му се бе врязала една отвесна бръчка — точно между веждите. Подражаваше на господин Карлафтис, защото виждаше колко го „уважаваха“ така намръщен децата. „Няма уважение, хвалеше се Карлафтис пред другите, има само чист страх, който върши по-добре своята работа. Онези, които се надяват на уважение, има много да чакат. Учителите почват да бъдат уважавани само след шестдесетата си година, но тогава вече е късно, защото си отиват.“

Обаче личеше още отдалече, че тази бръчка на господин Скамвурас беше чужда. И затова децата се хилеха. В подобни моменти той намираще спасение в дневника, затваряше го тогава внезапно и извикваше първото име, което попадеше пред очите му. Така постъпи и сега, разтвори го по средата и извика едно име.

— Принола... — каза той, но веднага се засрами. — Да дойде госпожица Принола... — поправи се после.

Велико Принола подръпна престилката си, за да я оправи, и излезе. Единствена тя правеше това нещо. От катедрата учителят забелязваше особеното ѝ движение, без да може да си обясни дали от стеснение вършеше това, или от кокетност. Миналата година обаче той помнеше добре, тя не правеше това. Принола, разбира се, беше по-голяма и готова да стане „госпожица“, но не беше станала още. Понеже я глезеха прекалено, тя почна да ходи на училище много

късно, едва когато беше навършила вече осемгодишна възраст. Беше най-голямата от съученичките си и знаеше това. Но знаеше по-добре нещо друго — че беше най-хубавата. Говореше с бавен, замислен глас, като се поспираше постоянно, за да намери следващата дума... и именно в такъв момент казваше най-много. Поглеждаше те с големите си блестящи очи, които сякаш казваха: „Не ми помагай, ще се оправя и сама... но ти трябваше досега да се досетиш”. Тя живееше в една къща с учителката по гимнастика, но нищо не беше успяла да усвои от нейните хитрини. На последните чинове седят «персите» — повтарачите, заварени там от миналата година. Всички имат диви мутри, гризат ноктите си, измислят прякори на своите съученици и кроят планове за утрешните лудории. Всички са «огън» момчета, но не обичат училището. Само един от повтарачите е тих и унесен като патка. От носа му като от чучур постоянно текат сополи. Сякаш принадлежи към оня особен вид същества, които са разрешили въпроса за своето препитание по най-простия начин. Ядат сополите си. И тогава си обясняваш защо творецът е поставил устата точно под носа.“

— Какво казва там долу негово превъзходителство — запитва учителят.

— Да — отговаря Яяс.

— Тоест какво „да“.

— Ето... това...

— Тоест... кое...

— Ами... нищо.

— Браво. Седни.

Момчето потърква ръцете си. И после сядва. А на края на годината се чуди... защо не минава в по-горния клас.

На „персите“ не им е студено. Духат ръцете си така, че се дига шум чак до небето. Но на никого не му е студено. Никой няма време, пък и не му минава и през ум да му е студено... Има да върши толкова неща, да се задиря с толкова хора. Вчера през часа по френски донесоха дафинови топчета, поставиха ги под токовете си и почнаха да ги търкалят по пода, докато те заскърцаха до полуда. Цялото училище се дигна на крак. Качи се горе и бай Тодос, който имаше свой начин да открива „изобретенията“ им... Но нищо не излезе. И едва на другата

сутрин, когато отиде да измете, събра цяла шепа дафинови топчета и ги занесе на господин Алберт Анахоридис.

— Ето... — каза му той. — Вземи „свирките“ им.

— Невероятно! — извика господин Алберт. — С тях ли свиреха?

— Когато ги прихванат дяволите да свирят, могат да свирят и с майчиното си мляко. Ааах... кир Хараламби...

— Алберт, моля!

— Ти знаеш... Когато, дете казваш, господине...

— Monsieur, моля!

— Ааа... господин учителю. Една френска дума мога... Две френски думи обаче не мога да ги кажа една след друга.

— Трябва, господин Теодулос, трябва.

— „Трябва“ толкова много работи, господин учителю, че не знаеш кое първо да направиш и накрая нищо не правиш. Да ти сваря ли един градински чай. Бабичката преди малко запали огъня. А, ето и господин Скамвурас.

Загърнат в късо сиво палто, Скамвурас пристигна със ситни крачки пред вратата на канцеларията и ги поздрави скромно с „добър ден!“.

— Някак си сте подранили днес, господин Скамвурас... — каза му бай Тодос.

— Времето предвещава дъжд, та...

— Пак ли дъжд? Ох! Горко ми — нещастник аз. Луциферчетата пак ще ми домъкнат цялата ханаанска земя... Нали правилно казвам?

Двамата дребни на ръст колеги се усмихват добродушно и някак си срамежливо. Те бяха свикнали да се погаждат. Слабички и смирени и двамата, по природа вежливи и срамежливи, те образуваха подходяща двойка. И може би тъкмо това нещо ги караше да идват така рано там, а не „изгледите за дъжд“.

— Тъкмо казвах — каза бай Тодос на господин Скамвурас, — тъкмо сега казвах да направя по един градински чай. Понеже бабичката е запалила огън... нали разбирате?

Господин Скамвурас потърси внимателно в джобовете на жилетката си.

— Не... — каза му той плахо и извади една хартийка, която веднага накара носа на бай Тодос да потръпне.

— Разбрах... — усмихна се виновно старецът. — Ще имаме пак онова с „малко“ захар и другото „средно сварено“.

— И твоето „тежко“ — каза Скамвурас.

— Пак ли? — запротестира старецът. — Пак ли черпни на стареца? Полека-лека искате да ме направите равен и подобен на вас. Какво съм аз? Един обикновен работник.

— Всички сме еднакви, бай Теодулос, създания на един и същ бог и жертви на една и съща съдба... — рече философски господин Анахоридис.

— Не, моля, мося кир Алберт.

— Наричай ме Бамби... — каза му тихо „французинът“. — Когато сме „entre nous“^[1], можем, струва ми се, да бъдем естествени.

— Ако не спреш да ме наричаш „Теодулос“, кир Бамби, напразно си хабиш думите. Ще държа за „мосю“, пък ако ще, и светът да пропадне. Нали добре го казах? Сега ще вървя за кафенцата.

Бай Тодос се запъти към мазето, като тътреше крака и покашлюваше; той каза на бабичката си с малко разтреперан от гордост глас:

— Донеси джезвето. Ще прием кафе горе — нашата компания!

— Много нависоко хвърчиш... — каза му бабата.

— Хайде, хайде...

Горе „компанията“ пушеше...

— Пак ново повишение на цените... — каза Алберт, като извади ножчето си, за да раздели цигарата на две.

— То да беше само на цигарите...

— Това не е най-лошото... ами дето си длъжен да пушиш пред тях цели. Чу ли какво ми се случи?

— Да, но как стана?

— Изглежда, че са ме следили отдавна и някой е забелязал ножчето ми. И то, по-точно, черното расо.

— Да... и какво стана?

— Не подозирах нищо... Внезапно завчера през първото междучасие, когато ставаше дума за благочестие, Хлоиду...

Скамвурас се размърда неспокойно на стола си.

— Да... да...

— Но най-добре ще бъде да ти разкажа всичко поред. Колегата Големис каза — говорехме за възпитанието, — че човек по-скоро се

оформя сам, отколкото другите да го оформят, и че ролята на педагога била повече да насочва и да подпомага оформянето на характера, отколкото да се намесва възпиращо в развитието му.

— Правилно.

— Мнението ти е и мое мнение. Черното расо обаче се нахвърли като хиена. „Това е противохристиянско!“, изрева той. Позволих си съвсем плахо да не се съглася. „Не съм на същото мнение“, казах, и тогава едната хиена се превърна в десет. „Кое е вашето мнение?“ — каза ми той. — „Вие не сте православен, вие сте копт^[2]!... Да! Вие сте копт.“ Тогава се намеси колежката по пеене. „Не знаете каква има той в сърцето си“, каза тя. „Зная обаче какво има в табакерата си“ — извика попът. Какъв вой само се вдигна тогава отвсякъде! Нали знаеш, там горе няма пощада.

— Никой ли не те защити? — запита Скамвурас.

— Не, никой. Но не и *никоя*.

— Сещам се — каза Скамвурас, — колежката Хлоиду.

— Да, тя. С оня свойствен на нея прелестен начин.

— Зная...

— ... тя каза на черното расо: „За предпочитане е да реже човек на две цигарите си, вместо да разкъсва невинните същества!“

— Браво на нея.

— Да, но не знаеш какво последва!

— Досещам се.

— Изправи се черното расо и почна да крещи невъздържано. „На вас не ви прилича да говорите. Вие сте безбожно същество!“ Всички зашумяха. Госпожа Раул настоя пред Аглаица да го опровергае. Тя каза едно „пфъ...“ и дигна златния кичур, който падаше пред очите ѝ. „Може би има право светият колега“ — каза тя. „Какво е пък това, което казваш сега? — извика учудена музикантката. — Нима не обичаш бога?“ „Обичам всичко, което прилича на бога, отговаря тя, но никак не обичам самия бог.“ Последва гняв, отчаяние и ужас. Черното расо почувствува наложителна нужда да се помоли. Госпожа Раул през всичкото останало време мълчеше. Господин Карлафтис пискаше, че министерството не проявява никакъв живот. А онова смело и прелестно същество...

— Да...

— Слезе с гъвкавата си походка в двора и отиде при ученичките.

— Действително... — започна господин Скамвурас, но не продължи, защото се уплаши от това, което дръзна да си помисли.

В този миг се появи и бай Тодос с поднос в ръка.

— Ето и подкрепителното ви — каза той.

Кафетата изпускаха пара от своите мехурчета и ароматът им достигаше чак до ноздрите на бай Тодос и дразнеше нетърпеливите му мустаци. Тук те останаха до осем часа, приказвайки си за това и за онова, с поглед прикован в далечината на улицата, откъдето всеки миг се очакваше да се появят светотатците.

Двамата бяха станали вече неразделни. Възрастта, разбира се, не спомагаше за това неподходящо приятелство. Спомагаше обаче самата съдба. Господин Скамвурас беше един малък Киринеец^[3] в живота. Трябваше да приготви зестра на сестра си, чиито години непрестанно се увеличаваха. А зестрата и възрастта са две величини „право пропорционални“. Колкото повече се увеличава възрастта, толкова повече се чувствува нужда да се увеличава и зестрата. А освен това имаше и дългове, които трябваше да се изплатят.

Господин Алберт пък имаше някаква къща, пълна със старци в един далечен град, един брат пияница и още много други неща.

— Прибирайте! — извика по едно време бай Тодос, който забеляза на улицата първия „неприятел“.

Малко по-късно канцеларията се изпълни, а още малко по-късно — и училището. Докато най-после бай Тодос би звънеца с повече строгост и умение, и утринните занятия започнаха.

---

[1] Entre nous (фр.) — буквално „между нас“; „на четири очи“. Бел. ladyofthesea. ↑

[2] Копти (етн.) — потомци на расата, населявала в древността Египет. Те наброяват около един милион. В религиозно отношение са християни монофизити, тоест признават само божествената, но не и човешката природа на Христос. Б.пр. ↑

[3] Киринеец — Симон Киринеец, който според библията вдигнал кръста на Христос, когато той паднал под тежестта му на път за Голгота. Б.пр. ↑

ГЛАВА СЕДМА

— И тъй моля, госпожице Принола... — каза тихо от катедрата си господин Скамвурас на момичето, което стоеше пред него.

— Да, господин Скамвурас.

— Само „господин учителю“ е достатъчно... — каза й той с явно стеснение.

— Да, господин учителю.

— Прекрасно...

„Прекрасно“... — но по-нататък той не можа да продължи. Тази нейна готовност за подчинение го постави в затруднение. Загадка беше това момиче. Не помнеше нито веднъж да се е изсмяло на някое от многобройните му патила. Винаги когато другите му се смееха, тя го гледаше с очи, пълни с укор и скръб. Какво означаваше това? Беше ли искрена тази скръб, или пък беше някакъв своеобразен начин на подигравка? Изключено беше тясното й общуване с Аглаица да не й е повлияло. Това момиче с разумното си държание, с неучастието си в задевките и с необяснимата боязън, която проявяваше, винаги когато я вдигаше на урок, беше станало за него причина за една скрита грижа. Дотогава единствените очи, които го ободряваха със своето плахо съчувствие, бяха очите на Мельос. Но какъвто беше недоверчив, и на тях дори не вярваше. И сега полека-лека по неподозиран от него начин един нов, загадъчен съюзник се очертаваше на хоризонта.

Скамвурас сам не знаеше защо се страхуваше от този съюзник повече, отколкото от своите „неприятели“. Дотогава той приемаше всичко с онази болезнена търпеливост, която беше известна в цялото училище. Знаеше, че ученикът беше за него едно същество, което се държеше несправедливо и го нараняваше, което го преследваше като малък кошмар. Това беше ученикът за него. И този „неприятел“ нямаше особено разнообразни прояви. Той носеше характерните детски черти на грубото и немирно дете — познатата еднообразна история във всички училища по света, където има немирни деца и безволеви учители.

Какъв вид „неприятел“ беше тогава това момиче? Какво се криеше под тази хубава и послушна маска?

Колегата по вероучение беше прекрасно опростил нещата. Изключил беше от живота ангелите, беше останал само със сатаните и се справяше с тях по един лек и много прост начин. Има само „луцифери, казваше, луцифери от всякакъв вид и възраст и нищо повече“.

И сега пред него стоеше този преобразен сатана.

Той устреми изпитателно черните си очи към нея. Помъчи се да я разрови с поглед, да изстърже обвивката ѝ, да открие истинското същество, което се криеше зад тези сладки и малки очи, зад лъскавата абаносова коса и тъмносинята престилка... Не. Нещата не можеха така лесно да се опростят. Луцифер се беше добре прикрил зад ангела.

— И тъй, госпожице... госпожице Принола... Какъв урок... значи имаме днес? Искам да кажа... тоест какво имаме този час?

— География, господин учителю!

География! Значи география са имали? Колко нещастен свят... До такава степен ли беше го объркал този „неприятел“?

— Да... География. Разбира се, география... Но това се разбира от само себе си. Искам да кажа кой урок по география?...

Тогава сред гората от деца се дигна една вражеска ръка.

— Какво има, Дакридзикос? — запита учителят от катедрата, готов да отбие атаката.

— Принола е лъжкиня, господин учителю. Нямаме география. История имаме.

Там на последните чинове, в царството на „персите“, се размахваха бясно ръце.

— Тишина!... — извика Скамвурас, обзет от страшни предчувствия.

Всички викаха „история“. А това същество, което стоеше пред него, никога досега не беше му дало повод да го заподозре в лъжа. Тогава кой казваше истината? Потърси скришом с ръка в чекмеджето на катедрата „програмата“, но за негова зла участ нямаше я там. Кой тогава казваше истината?

Нападението беше започнато от зевзеците. Това даваше повод да не им вярва. Момичето го гледаше право в очите... Искаше му се да се намира далече, сред нивите, да бъде едно обикновено селянче и да не губи всеки ден вяра в себе си и своето мъжко достойнство.

Сражението продължаваше из целия клас, без да може да се разбере кой какво приказваше. Какво най-сетне имаха този час? Кого да запита? Паметта му не беше в състояние да му помогне. Беше изчезнала. Беше го завладяла пак оная паника, която го превръщаше в нула.

В този миг той се сети за единствения си покровител. Бледото момче, което някога бе му целунало ръка. Потърси да го открие сред олелията. Намери го засрамено, с наведена глава да гледа надолу към чина. Напразно почака да вдигне очи, за да го попита. Момчето мълчеше, сякаш го презираше, сякаш го осъждаше.

Учителят започна да чука настойчиво по масата и да вика: „Тишина!“ Кого най-сетне да запита? Внезапно забеляза, че Апосперитис го наблюдава.

— Я ми кажи ти, Апосперитис... — рече той. — Какво имаме този час?

— История, господин учителю! — извика с чувство момчето.

— Мускура, ти?

— История... — рече и тя, скривайки усмивката си зад своя учебник.

Положението му беше станало отчаяно.

— Излезте вън и тримата! — извика той. — И Дакридзикос! Да! И ти, Христидис. Да, да... И тъй. Ще запитам още един и ще продължим с урока. Кадрас!...

— Тук... — обади се със слаб глас Мельос.

— Я ми кажи ти, Кадрас... Ценя високо твоята искреност и съдбата на часа ще зависи от твоя отговор. И тъй казвай, момчето ми. Какво имаме този час? История ли, или география?

Мельос застана неподвижен. Всички се изненадаха от мълчанието му. Знаеха какви чувства изпитваше той към своя учител. И очакваха да отговори веднага, без протакане: „география“. Защо мълчеше? Всички бяха приковали поглед върху него.

— И тъй, кажи, Кадрас!

Мельос се изправи на чина си, събра малко сили и отговори решително:

— История... господин учителю.

Целият клас гръмна от врява. Скамвурас на катедрата си приличаше на малък труп.

— Браво, Кадрас! — викаха всички. — Така те искаме!

Мельос излезе, без да почака да му кажат, и се запъти към другите наказани.

Скамвурас се стресна от зашеметяването си и почна отчаяно да чука по катедрата.

— Тишина! — извика той. — Млъкнете всички! Имам пълно право да разместя часовете, дори ако трябва да имаме този час история. Говорете, Принола. Идете към глобуса. Един момент. Вие двамата донесете земното кълбо... Тъй. За кой от континентите ще говорим днес? Обърни континента, който разглеждаме, към учениците. Тъй. Кой е значи този континент.

— Африка.

— Чудесно. Би ли могла да уподобиш формата му с някой познат предмет.

— Господин учителю!... — обажда, се един от зевзеците. — Италия прилича на ботуш!

— Тишина!... Италия няма нищо общо с урока ни. А освен това изпитвам госпожица Принола. И тъй, Принола... — казва той и запитва мургавото момиче — на какво прилича Африка?

Велико слага пръст на устните си. Замисля се малко. И после се обръща и казва смело:

— На сърце... господин учителю!...

Учителят внезапно откри, че момичето е станало вече жена.

Тази скрита зрялост, която всеки ден отлагаше изявата си, пристъпи към авансцената и каза името си. Скамвурас се изплаши и хвърли неспокоен поглед наоколо. Никой не разбра нищо...

Неочаквано той се улови, че оправя косата си, и свали уплашено ръката си. Дали някой е подушил нещо? Отново се огледа. За щастие никой... Поизкашля се.

— ... Въобща... — каза той.

Никаква дума не му идваше на ум. Защо не се превърне на въздух, та да не го виждат? И очите им да не го питат всеки миг така обидно!

Той бе учил двадесет години. Беше научил хиляди думи. И винаги когато трябваше да каже нещо, езикът му търсеше, търсеше и се спираше все на една и съща дума.

— Въобща... добре, госпожице... Благодаря. Седнете...

Половин час по-късно децата бяха спрели да следят урока и всички внимателно гледаха как едно от наказаните момчета притискаше гърдите си около сърдечната област и се превиваше с израз на болка.

Скамвурас прекъсна веднага урока и изтича обезпокоен при момчето.

— Какво ти е, Христидис? — запита го той. — Какво ти се е случило, момчето ми?

— Господин учителю... — рече Дакридзикос и се сви, колкото можеше. — Господин...

— Какво ти стана, момчето ми?

— Боли ме моята Африка!

Дигна се неописуем шум, но в този миг удари звънецът. Вън пред самата врата беше застанал бай Тодос с пръчка в ръка.

— Я слушайте малко! — каза им той. — Досега бях добър. Но който посмее да си отвори устата чак до дома си, кълна се във всемогъщия, че ще осакатя някого, за да отида в пъкъла и да се отърва!

Той говореше сериозно. Очите му гледаха така диво и тъй заканително държеше пръчката, че децата снишиха глас и си отидоха. Бай Тодос стоеше там мълчаливо, докато и последното дете си излезе. То беше Мельос.

— Я ела тук!... — каза му той, когато Мельос прекрачи прага. — Смокварче!... Защо не казваш добър ден на дядо си! Ела насам, само ти ще ми кажеш истината. Какво се случи днес тук?

Пръстите му обаче, които държаха здраво Мельос, се разхлабиха и детето му се изплъзна и изчезна сред другите деца. Той успя само да види, че очите му бяха плувнали в сълзи.

Бай Тодос влезе в класната стая. Учителят седеше на катедрата, подпрял главата си с ръце.

Старецът се поизкашля.

— Извини ме... — каза той. — Повече не можех да сторя.

— Благодаря... — отговори с признателност учителят.

— Извинете ме... — продължи старецът. — Тук се е случило нещо, което не прилича на нищо друго, случило се през някой от другите дни. Видях преди малко и онова смокварче... Но вие, извинете ме още веднъж, но вие сте жълт като восък, като мъртвец...

— Оставете... бай Тодос — каза му той. — Мина ми, заради онова момче...

— Е, какво се е случило? Ще полудея.

— Не желая вече никой да ми говори... никога...

Той отиде до прозореца и опря челото си на стъклото. Старецът се затътри безцелно насам-натам. После почна да ругае през зъби.

— Луциферчета... Все нещо да направите, за да уморите стареца. Кой дявол пък извади сега и тази топка тук по средата?

— Имахме география... — обади се откъм прозореца Скамвурас.

Долу на улицата той следеше Мельос, който вървеше бавно с тъжно лице.

— Не мога да разбера! — извика старецът. — В сряда имаме история, в четвъртък — география!... Утре.

Скамвурас скочи от мястото си. Тогава всичко му стана ясно. Да, така беше. Затече се разтреперан към прозореца. Момчето обаче беше изчезнало. Той застана неподвижен и една нова скръбна бръчка набразди лицето му. Отправи се бавно към катедрата, отвори дневника и намери името Принола. Наведе се и написа на нейния ред — „поведение — лошо“ и затвори дневника. Но се почувствува още по-нешастен...

Когато учителят тръгна да си излиза, старецът откачи едно листче, което беше забодено на гърба му, и му го подаде. На хартийката пишеше: Континентите са пет: „Европа, Азия, Америка, Австралия и Сърце!“

ГЛАВА ОСМА

Пет минути по-късно, когато завиваше по уличката за към дома си, Мельос забеляза на моста трима „перси“, които още отдалече имаха вид, че чакат нещо. Те стояха, без да говорят, с крака прострени напред — така че да преграждат пътя. Сигурно чакаха някого, а по мутрите им съвсем не личеше да имат добри намерения. Първоначално Мельос помисли да избяга, но след това се засрами. Най-последно защо трябваше да се страхува от тях. Никога не беше им направил зло.

Стисна под мишницата си книгите и продължи. Когато стигна на половин метър от краката им, те си ги отдръпнаха. Никой не отвори уста да продума. Мостчето заигра, после утихна. Мельос беше вече отминал, когато Дакридзикос стана и се затече след него.

— Ей, Кадрас... — извика му той. — Я почакай малко!

Мельос спря. Всички тръгнаха към него.

— Сега си наред... — каза му той. — Това исках да ти кажа. Също и момчетата.

Мельос не отговори нищо.

— Сега вече край, нали? — продължи Дакридзикос. — Наш си... принадлежиш на групата ни значи... нали? Сега ще можем да нареждаме Песпес както трябва. Ами че така трябваше да постъпиш, разбира се. Просто се отвращавах от теб като от носа си, когато те гледах да му се правиш на добър. Има един в махалата ни, който държи жезъла на владиката; през живота си не съм се отвращавал толкова от човек, колкото от този. Дойдохме да те пресрещнем, защото решихме да те вземем на нашия чин. Няма да откажеш. Ето и момчетата, и те... Нали така, бе?

— Тъй... — отговориха те.

— Свършено... — каза Дакридзикос. — Да си вървим сега. Съгласни, нали?

— Не... — отговори Мельос.

И тримата се върнаха обратно.

— Нямам никакви причини да напусна чина си... — продължи Мельос. — Никой от съседите ми не ме е закачил. Защо да ги напусна?

— Добре... Тогава само ще влезеш в групата ни. Знаеш ли... Ние отиваме и на кино, дето се бият с юмруци. Ще изпуснеш тези неща. Сега вече няма да откажеш. Нито ще обидиш някого, нито нищо. Значи споразумението ни е сключено. Нали?

— Не... — отговори Мельос. — Не мога да закъснявам. А освен това... и не искам.

— Ето сега говориш честно. Нас ни харесват честните хора. Честност, бе! Нали чу какво казваше старецът в мазето? Значи „дигайте си парцалите и пръждосвайте се другаде, за мене, Кадрас, не струвате пет пари“. Ето това се казва да се говори откровенно. Добре, бе Кадрас... защо? Не може ли да знаем това нещо? Не, ще ни отговориш на това...

— Ей тъй. Не искам да имам другари. Ако ми потрябват, сам ще си намеря.

Тогава един от „персите“, с изпоцапани колене, хвана Дакридзикос за ръка.

— Да си вървим, бе... — каза му той. — До гуша ни дойде.

— Не... — отговори Дакридзикос. — Преди да си отидем, искам да узная нещо. Я ми кажи, бе Кадрас, видя ли днес на гърба на Песпес някаква хартийка — но честно отговори, нали? Казвай: видя ли?

— Видях...

— Дотук добре... А сега... Видя ли кой я закачи? Тук ще се види дали си честен!

— Видях!...

— Чудесно. И кой беше?

— Ти.

— Много ти благодаря. Хайде да си вървим, момчета. Със здраве!...

Извърнаха се, изгледаха го право в очите и си отидоха. Вървяха като големи. Единият в средата, а другите двама отляво и отдясно като телохранители. Преди да завият на ъгъла, извърнаха се и го изгледаха още веднъж враждебно и някак си любопитно.

Мельос се завърна в къщи с мрачни предчувствия и изяде сухия си царевичник без голяма охота.

Целия следобед той очакваше да се случи нещо в училище. Но нищо не се случи. Забеляза само, че лицето на господин Скамвурас беше много мрачно и че за пръв път „персите“ бяха кротки, кротки

като никой друг път дотогава. Малко преди да завърши вторият час, учителят повика Дакридзикос.

— Болен бях... — каза водачът на „персите“ — и не съм чел.

— Нищо от това. Зная. Ела насам. Слушай, Дакридзикос, и сега нямам намерение да ти се карам. Ще бъде безполезно. Не ти се карам значи, но ще ти дам за първи път възможност да покажеш малко искреността си. Обещавам ти, че това не само няма да ти навреди, но напротив — ще повлияе благоприятно и върху твоето поведение. Ела по-насам, момчето ми. Погледни тази хартийка. Ако ми кажеш истината, ще забравя цялото ти минало. И тъй, казвай, Христидис. Тази хартийка твоя ли е?

— Не.

— Не си я видял добре, затова казваш не. Ела по-насам. Вземи я, разгледай я по-добре. И тъй, какво ще кажеш? Внимавай, Христидис... това е последната ти възможност да станеш добър човек. Кажи, момчето ми... Твоя ли е?

— Не. Не е моя.

Скамвурас го погледна с болка.

— Добре... — каза му той с отпаднал глас. — Седни. Не ми трябваш повече.

На Мельос внезапно му се стори, че учителят му, който преди имаше маслиненочерни лъскави коси, сега беше остарял. До момента, когато звънецът удари, той остана все тъй мълчалив. И щом го чу да бие, въздъхна, сякаш бяха го затворили някъде, където нямаше въздух. Мельос забеляза, че Принола беше загубила нещо и го търсеше, така че остана последна. Като забеляза това, учителят стана и веднага излезе преди нея. Девојката се завтече след него, цялата поруменяла.

— Господин учителю... — каза му тя на стълбата, а краката ѝ едва я крепяха.

Скамвурас не се спря. Той разбра. Комедията на „ангела“ продължаваше.

— Няма защо... — отговори ѝ той със студен глас и ускори крачките си.

Принола остана посред стълбата като поругана статуя. Стори ѝ се, че ще се срине ей сега там и щяха да съберат парчетата ѝ долу в подножието на стълбата.

При перилата на моста тримата „перси“ и днес чакаха Мельос. Те пак бяха прострели крака, но сега не ги отдръпнаха, когато той мина. Дакридзикос се затече и го хвана за сакото.

— Ей ти!... — каза му той. — Не те ли е срам? Пфу... Тъй, а!

Момчето не разбра. Не разбра нищо.

— Сега ми се преструваш, че нищо не знаеш, а?

Другите двама бяха го обкръжили.

— Какво съм ви направил? — запита ги той.

Тримата се спогледаха и се разбраха.

— Ела, хайде да отидем малко по-нагоре и ще ти кажем.

Тръгнаха нагоре по улицата, като вървяха край самия бряг на реката. Той не се опита да им избяга. Първо, защото му се видя недостойно, а освен това щяха да го хванат. И тримата бяха по-големи и по-бързи в краката. Но и да не бяха, пак нямаше да направи това. Не му приличаше да се покаже малодушен. Той се досети, че го замъкваша нагоре в пустите махали. След малко щяха да стигнат и при черничевото дърво, дето беше седнал веднъж с Битрос и светлокафявото кученце.

— Стой! — извика главатарят.

Спряха тук. Дакридзикос си съблече сакото.

— Слушай... — каза му той и навря мутрата си под очите на Мельос. — Търсим начин да ни изпъдят от училището, а мръсниците им недни не искат. Сега вече намерихме начин, а имаме и право. А бе, ти защо каза на Песпес, че аз му закачих хартийката?

— Това, което ти направи... не беше хубаво... — каза му Мельос. — Аз обаче не му обадох.

— Ти му каза! — изрева Дакридзикос. — Друга „патерица“ няма в класа ни!

Мельос, без много да му мисли какво щеше да му струва и как щеше да го заплати, вдигна ръка и му зашлеви един плесник. Но още преди да се опомни, се намери в реката.

Някакви жени, които бяха малко по-нагоре, изпискаха. Малките злодеи го удариха на бяг. При бягството си обаче те налетяха на един изпотен черен човек, който бързаше нагоре срещу течението на реката. Човекът веднага разпери ръчищата си и сграбчи един от тях. Другите двама му се изплъзнаха. Този, когото беше сграбчил, пискаше като безстопанствено куче.

— В реката... — извикаха жените. — Хвърли го в реката, та да се научи! Какво го държиш още, бе, циганино?

Мельос излезе от водата. Тогава видя Дакридзикос да се гърчи под една черна ръка. И черната ръка — Мельос се смая — беше на приятеля му, на Битрос...

— Битрос!... — извика той.

Циганинът гордо доведе Дакридзикос пред краката на Мельос.

— Ето го, Мелос... — каза му той. — Таман, нося ти го подарък.

— Хвърли го в реката, бе, циганино! — пискаха жените. — Какво го държиш?

— Сус!... — каза Битрос! — Този, когото е намокрил, той ще реши. Мелос... нали този те хвърли в реката? Нали е този? Аз го видях.

— Не, не е този... — рече решително Мельос.

— Вай!... Холан ти преди не лъжеше... как сега лъжеш?

— Той е!... — изпискаха жените. — Ние го видяхме със собствените си очи. Хвърли го, бе, циганино! Какво го държиш? Виж ти работа!...

— Млъкнете, бе, жени!... Не ме шашардисвайте. Ела тук, Мелос... ефенди... Погледни... Виждаш ли това? Това са очи. Е, тези очи го видяха! Защо сега лъжеш? Ей, жени!... Видяхте ли го?

— Видяхме го.

— Този ли беше?

— Този.

— Свършено. Този беше. Сега и той ще отиде в дерето да се понатопи.

Битрос вдигна детето, което крещеше, и се приготви да го запрати в реката. Мельос обаче се хвърли върху циганина и го сграбчи.

— Не... — каза му той. — Не, Битрос!... Не искам това да стане. Ако направиш това, ще ме загубиш като приятел. Ето, аз си отивам. Ако искаш, направи го, но няма вече да си ми приятел.

Циганинът се обърка. Не можеше да разбере.

— Я ела тук... — каза му той. — Мелос... Да не би да ти е приятел тази бялка?

— Да, приятел ми е.

— А защо те хвърли в дерето?

— Не ме хвърли той. А освен това ние си играехме.

За първи път циганинът се беше объркал така много.

— Еее... та игра ли беше това, я... С дерето игра олур ми^[1]? Бива ли това, бе? Защо ходиш с такива белалии приятели? Това ще го арестуват полицаи. Това само пакости прави и нищо повече. Какво ти трябва такъв приятел? Я ме остави да го топна малко във водата.

— Недей!... — изписка отново Мельос.

— Ех!... — обърна се циганинът към жените. — Това момченце има сърце като памук. Не позволява... Какво да направя?

— Хвърли го в реката!... Това ще направиш. Хайде, бре, циганино, не слушай това хлапе. Направи това, което трябва. Хвърляй го.

— Ах... — извика циганинът. — Не мога... Това момченце ми е пръв приятел. Пст... Мелос. Погледни... Да го топна само малко, а? Ето бе, малко само... Ей толкова... един пръст. Какво ще му стане? За хатър на жените да го сторя, за госпожите... защото всичките са ми мющерии... Утре ще купят от мен бакъри и джезвета... Нали, госпожи?... Само едно пръстче да го топна.

— Не... — рече Мельос.

Битрос свали от рамото си Дакридзикос. Жените щяха да се пръснат. Всички го гледаха с отвращение.

— Водата е много студена... — каза им Мельос, чиито зъби тракаха. — После може би не знае да плува и ще се удави.

— Нека! Пада му се.

— Не, аз не искам.

Битрос остави бялката на земята. Жените си отидоха разсърдени.

— Хайде, бре!... — каза той на Дакридзикос. — Бягай. Мелос, ела, ела да вървим у дома. Ще накараме жената да запали огън да се изсушиш. Хайде да вървим. Ще видиш... Малкото е вече с гащи. Ха-ха-ха!... Хайде да вървим.

Тъкмо се готвеха да тръгнат, когато зад тях се чу някакъв шум и те се извърнаха.

Дакридзикос беше се засилил и се хвърли в реката. Битрос почна да се смее.

— Ха-ха-ха! Мелос... Ха-ха-ха! Виждаш ли? Господ си знае по-добре работата. Ти се показва милостив, нали? Е... и той пък си извърши своята работа. Ха-ха-ха!

Дакридзикос плуваше като делфин; стигна на отсрещния бряг, излезе на сухо и седна на един камък. От него капеше вода и той си подсвиркваше, обаче без настроение.

— Защо, бе? — запита го Битрос. — Защо се хвърли във водата?

— Подхлъзнах се... — отговори с кротък глас Дакридзикос.

Битрос взе със себе си Мельос и заедно си отидоха. Никой нищо не каза. Но и двамата разбраха какво беше станало...

---

[1] Олур ми (тур.) — бива ли? Б.пр. ↑

ГЛАВА ДЕВЕТА

Бяха се изменили пет дни. „Свършено вече, казваха всички. Дакридзикос няма да стъпи в училище, напусна.“ Но всички се излъгаха. Дакридзикос дойде отново. Но не беше вече същият. Не риташе, не крещеше, не се подиграваше. Беше сериозен като болен и с очи, изпълнени с омраза. Хамоляс и Куркулос, като го видяха, се спуснаха към него. Но той се отдръпна от тях съвсем студено и отиде и се подпря на една топола в двора. „Какво му се е случило?“ — запита се всеки. Всички се спотаиха и го зазяпаха отдалече. И гледаха как „царят на персите“ мълчеше като пън. Бай Тодос се подпря на рамката на вратата и зачопли с ножче зъбите си.

— Лисичи преструвки... — рече той и се намръщи, сякаш ядеше зелени сливи. — Ще се преструва... ще се преструва... и после пак ще почне своето и ще обърне училището наопаки. Зная ги аз тези работи. Баща ми беше ловец на лисици.

Дакридзикос стоеше там и дъвчеше една гума. Намираше я много вкусна и непрекъснато я дъвчеше, за да я изяде... Но не се решаваше нито да я глътне, нито да я изплюе. Само когато звънецът удари с все сила, той отиде до самата река, изплю гумата, повърна и после съвсем бавно и неохотно повлече краката си — удряйки ги един о друг — и влезе в класната стая. Когато минаваше край Мельос, забеляза крака му и се вбеси. Затвори очи и го настъпи.

Никой нищо не разбра. Мельос захапа ръката си, за да не изреве от болка. Това беше варварско. Дакридзикос се накани да седне на мястото си, но се отказа и отново отиде при Мельос и навря муцуната си в ухото му.

— Аз те настъпих... — каза му той злобно. — Ще ме обадиш ли? Казвай де! Ще ме обадиш ли?

— Не.

— Е, тогава ето ти още веднъж. Ще ме обадиш ли?

— Не.

— Мръсник... — каза му той и веднага почна да плаче.

Учителят не беше още влязъл в класа. Дакридзикос грабна набързо книгите си и изчезна в коридора. След малко го видяха през

прозореца да тича по улицата. Тичаше уплашено, въпреки че улицата беше празна и никой не го гонеше и той знаеше това. Но Дакридзикос бягаше, бягаше... сякаш го беше погнала нощта и той се страхуваше да не би да го хване.

След малко вътре влезе господин Алберт, който още от вратата се помъчи да изправи стойката си. Всички се объркаха. Какво търсеше в часа по вероучение господин Анахоридис? В този момент той сам се досети и се обърка още повече. Тъкмо тогава едно черно расо закри вратата и го върна към действителността.

— Аз съм при луциферчетата... — каза му богословът. — Вие сте при сатаните.

— Действително... — рече господин Анахоридис. — Pardon, как сте, колега? Как е госпожата?

— Госпожата ли!... — извика попът, сякаш се бе запалила брадата му. — Госпожата почина, колега! Почина и аз нося роклята ѝ.

— Pardon... Помислих... че сте господин Скамвурас...

— Сестрата на господин Скамвурас е в отлично здраве!... Ха-ха! В отлично здраве... В отлично здраве... и жених очаква!

Господин Алберт пламна. Какво искаше да каже този поп? Да! Какво именно искаше да каже? Разбира се, господин Скамвурас имаше сестра, това беше известно. Но каква работа имаше черното расо в тази история?

Той поскръзна с малкото зъби, които му бяха останали. Свети Маврикий, какво ли му готвят? Душата му беше мъничка като на невестулчица и нямаше сили. За нея беше истински героизъм да се крепи в живота. А децата бяха превърнали този живот в малък ад. На това отгоре и този поп се мотаеше около него като инквизитор. Женитбата беше един непребродим океан. Но какво искаше да каже той с тези си думи? Има някои попове, които изтръгват съвестта ти и я карат да говори чрез тяхната уста. Сестрата на господин Скамвурас... безсъмнено беше едно домашно същество. Да, една забравена дама от нечии мечти. Тя беше и тъжна... Носеше рокля, която подхождаше за погребение. Никой обаче нямаше основание да каже за нея това или онова. Гозбите ѝ бяха леки, уханни. „Вие готвите извънредно вкусно.“ „Благодаря, господин Анахоридис. Чест е за трапезата ни...“ „Чест е за мен, госпожице Екатерина“. „Ако зная, че другиден ще дойдете... има едни... освен ако...“

Какво искаше да каже попът? „И жених очаква...“ „Participle passee“ от глагола avoir — имам. Да разправи урока Камонас. Колко спомагателни глаголи има, момчето ми?

— Два, господин Анахоридис.

— Точно. А сега преобърни го. Постави му сега point d'interrogation. Питаш, момчето ми, питаш!... Постави му, значи въпросителна! Постави въпросителна! Ще ви изкарам всички навън. Иди на мястото си, черно расо... Камонас. Иди на мястото си, Камонас.

През междучасието той хукна да настигне господин Скамвурас в коридора.

— Вече не зная какво... — рече той.

— Какво става?

— Нищо, нищо. Попът разпространява глупости сред хората. Но ще трябва да оправим това, драги, да оправим това.

Скамвурас го погледна озадачено.

— Съжалявам... — рече му той — бих желал да бъдете по-ясен...

— Би желал... Ами че аз тъкмо такъв искам да бъда. И затова...

— Какво става впрочем?

— Нищо. Сега вече никой не може да му затвори устата. До това заключение стигнах: никой. Вие сте наивен, не разбирате... За жалост човек трябва да израсне, да придобие свои лични лоши качества, за да открие злото в другите! Вие сте наивен.

— Нима черното расо ви е засегнал?

— Засегна ни... Точно тъй, в този именно смисъл на думата. Засегна ни. Или по-добре — засегна едно лице, което той няма право да засегне, не, няма право. Ще трябва да оправим това, разбира се. Разбира се, това ще сторим! Естествено!

Скамвурас сега се обърка още повече. Знаеше, че неговият приятел Алберт не беше особено умел събеседник. Той пренебрегваше правия път и стигаше до целта по пътеките. Но днес беше прекалил.

— Значи... — каза му той — да. Тъй. Но за да сме наясно — не разбрах. Черното расо има склонност да се присмива на хората; да се завира, да се завира навсякъде и да се присмива. Но всяко търпение има граници... Понякога... Освен това... уважението...

Скамвурас беше много объркан напоследък. Умът му беше разсеян и младият човек не можеше да се съсредоточи. Една ученичка го измъчваше повече, отколкото целият клас. Той беше нещастен, много нещастен. Напрягаше вниманието си, за да чуе какво му говорят, и не можеше да чуе. Впиваше поглед в теб... а очите му виждаха друго. Ето какво беше се случило:

Един ден, има-няма седмица оттогава, като влезе в къщи, сестра му го посрещна с едно писмо.

— Преди малко го донесоха... — каза му тя — една ученичка от училището.

Той го взе, претегли го с ръка, помириша го... Какво ли е пък това сега. Влезе в малкия си кабинет, взе ножа за разрязване на хартия и го отвори.

Буквите бяха написани от жена, бяха продълговати, неспокойни. Прочете го седем пъти. Какво означаваше пък сега това? Досега трябваше да се оправя с подигравките, с клопките, с цял един поход от малки и големи коварства. Подмятания, грубости, прякори. Той вече познаваше тези неща и ги очакваше. Приемаше ги като неизбежни малки драми в ежедневната велика драма на живота. „Врагът“ му беше известен и знаеше откъде да го очаква и как да го посрещне. Това обаче? Това днешното? Тук се появяваше една нова опасност с нова система, с непозната и сатанинска метода.

Сестра му го повика отвътре „да седне на трапезата“. Той скри писмото в джоба си и се запъти към столовата, хапейки устните си. Хранеше се унесено, сякаш дъвчеше въздух. Сестра му забеляза, че беше много тъжен! Какво са му направили пак!... Умът ѝ се пренесе при зверовете — колегите му, и малките зверчета — децата. Не, сега сигурно беше нещо друго, по-лошо. Скамвурас не яде. Стана, оставяйки чинията пълна пред себе си, и отиде да се затвори в кабинета си. Трябваше да открие неприятеля. Да открие уязвимото му място и да му нанесе удар. Той свали всички книги от библиотеката си и започна да се рови в тях. Трябваше да намери нишката на заговора. Явно беше, че писмото, което държеше в ръцете си — едно сърцераздирателно, отчаяно писмо, — беше една открадната страница от някой именит писател. Подозренията му още от началото го бяха насочили към Достоевски. Само неговите герои се измъчват така.

Това беше една неочаквана страница, отправена към него от едно същество, което с нечувана дързост се подписваше със собственото си име. „И сега чакам своята гибел. Велико Принола“.

О, ограничени небеса на отчаяните, от какво безчувствено тесто беше направена тази девойка! И защо толкова безмилостно го измъчваше? Той би предпочел и тя да окачва разни хартийки на гърба му. Да му скроява, както всички други, познатите шеги. Не искаше да си играят с чувствата. Не искаше, не позволяваше да го докосват там, където го докосна тази... жестока Велико. Велико... Колко сладко и непоносимо име...

— Екатерина... едно кафе!

Сестрата, която се движеше из къщата тихо, сякаш беше от памук, му донесе кафето и го погали по главата.

— Сото... — каза му тя. — Сотираки... какво ти направиха пак.

— Остави... — каза ѝ той. — Нищо, Катина. Благодаря.

— Винаги когато си огорчен, струва ми се, че мама ми се кара. Снощи пак я видях насън и ме питаше от гроба: „Какво му сториха на нашия Сото? Какво му сториха?... Друго ми обеща ти, Катерина...“

— Мълчи, Катинго. Нищо, нищо, ти казвам... нищо...

— Днес... — каза тя посърнала. — Днес щеше да доведеш гост... (Изчерви се и гласът ѝ затрепери.) Дори и това забрави. Помисли само колко те е заболяло това, което са ти сторили!

Той я погледна унесено. Гост ли?...

— А, да... — рече той. — Забравих. Господин Анахоридис...

— Какво?

— Каза... А, да, помоли ме да го извиня. Щял да обядва у сестра си.

Катинго посърна още повече.

— Разбрах... — рече тя. — Не иска да дойде. Има право. За какво ли пък да дойде?...

— Как тъй не иска? Какво е пък това сега?

— ... Той няма сестра. Няма никого тук. Никого.

Скамвурас подигна главата си.

— Катинго... — рече той сладко с черните си очи. — Катерина... прости ми. Несправедлив брат съм, невнимателен.

— Не, мили Сото. Никой не е невнимателен. Само че аз съм без късмет.

Скамвурас наведе главата си, за да не го гледа сестра му.

— Цяла сутрин все ме питаше — каза ѝ той, говорейки сякаш на себе си. — Аз съм отвратителен. Беше се облякъл в новия си костюм. И не можех да отгатна защо. А когато се разделихме, беше тъжен... тъжен... Сигурно е почувствувал колко самотен е и той на този свят. Сега може би е гладен... Слушай, Катерина...

Но беше вече късно — сестрата не беше там. Като чу последните му думи, тя избяга в кухнята, удари се с две ръце силно, жестоко върху сърцето си и отчаяно се мъчеше да го накара да млъкне.

Два часа по-късно Скамвурас се изправи с тежка въздишка. Тайната беше разгадана. Суфльор в онова отчаяно писмо на девойката беше самият Достоевски. Сравни го още веднъж. Прибави две думи, които тя беше пропуснала. После взе мастилото, зачеркна името на жестоката Велико и написа ясно името на ограбения писател: Феодор Достоевски. След това запечата отново писмото и на обед, когато учениците си отиваха, ѝ го подаде просто, студено. Обаче като слизаше да си върви, той зърна на края на коридора Велико да разговаря тайно с учителката по физическо възпитание. Това беше като гръм от ясно небе за него. И оттогава беше като замаян.

— Уважението впрочем към човека...

— Да...

Господин Скамвурас беше все тъй навъсен.

— Това исках да кажа. Че то не е някаква плячка. Уважението към човека, *comprenez-vous*^[1]?... Не е, не, не е плячка на всеки случаен... Да не говорим, разбира се, за колегиалния такт...

— А!... — рече смутено господин Скамвурас. — Извинете ме, че ви прекъсвам. Завчера трябваше да обядваме заедно, но съвсем изумих. Нещо постоянно ме тормозеше тогава, нещо, което, разбира се, няма абсолютно никаква връзка с вас. Една душевна криза, която нямаше никакъв училищен характер... Но както виждате, звънецът удари, а имам старогръцки в първи клас.

— Да, но нещо казвахте... Какво казвахте?

Скамвурас се хвана за слепите очи.

— О, къде мога да си спомня вече... Във всеки случай, ако желаете, елате да ядем заедно.

— Благодаря. Да, ще дойда. Жалко, че не можахте да си спомните това, което искахте да ми кажете.

— Жалко... Но мисля, че беше това: елате да ядем заедно.

Господин Алберт влезе в класа си като завоевател. И децата пред този решителен мъж онемяха.

---

[1] Разбирате ли (фр.). Бел. ladyofthesea. ↑

ГЛАВА ДЕСЕТА

Във всеки случай това беше почнало съвсем непринудено. Седенките бяха тихи и потайни. Те почваха с малко леблебии и ракия и завършваха с кафе или сушени смокини. Сестрата присъствуваше на разговорите им с плетката си. Темите, върху които те говореха, бяха малко, но разговорите протичаха приятно. И тримата чувствуваха да се създава една чудесна задушевност помежду им. Разказваха си това и онова с тих тон, сигурни един в друг, сякаш се бяха сродили чрез една и съща утроба. В началото разговорът вървеше мудро, езикът им се връзваше от свенливост.

Но по-късно полека-лека той все повече и повече се развързваше. Сестрата беше като домашна стенна картина. Тя шъташе из къщи мълчаливо, отдавайки се изцяло на това, което вършеше. Приличаше на някаква чудотворна икона с изпит образ, която ежедневно вършеше по някое и друго чудо. С три гроша гърнето ѝ вреше. За какво по-напред можеше да стигне заплатата? Щом паднеше в ръцете на брата, тя поемаше петнадесет различни посоки. Те живееха само с миризмата на заплатата. А трябваше и чеиз... Но напоследък това перо стана за нея редовната ѝ месечна отрова... В началото брат ѝ казваше безстрашно с топъл глас:

— А това е за чеиза ти...

Но скоро той откри, че този миг всеки път ставаше все по-неприятен за сестра му. И така, братът почна да отделя парите мълчаливо, без да казва дума. Един ден обаче... сестра му бавно и тъжно — сякаш със собствените си ръце убиваше надеждата си, бутна парите обратно към големия куп на масата. За миг и двамата постояха мълчаливи. Единият издаваше присъдата... а другият я потвърждаваше.

Брат ѝ погледна часовника си — единствено той можеше да го измъкне от това положение... Изправи се. Глухо, с тъжни стъпки, той стигна до вратата и излезе. Сестрата се отправи, без да мисли, към сандъка с чеиза. Отвори го, строполи се върху събираното и почна горчиво да нарежда и да плаче. След това с подпухнали от плач очи заключи отново сандъка и захвърли ключа в канала на умивалника.

Така траурно, така мълчаливо и гордо тя извърши погребението на последната си надежда.

Оттук нататък дните се вкамениха. Те протичаха бавно като вечността.

Животът бе едно мрачно чудовище, което беше дошло да изяде мечтите. Щастиято ѝ беше скърпено от вехтории. Домът живееше в полутъмнина. Някога беше минало като слънчев лъч едно момче, което се бе опитало да целуне нечия ръка... То си отиде и не се яви вече. А един ден прекрачи прага като предвестник на друга беда и господин Анахоридис. И тримата положиха усилия, помъчиха се да си припомнят, че са хора. И тримата констатираха, че вървят по засенчените места на живота. Можеха обаче да се разберат и да споделят своите страхове. Да можеш да говориш, без да подбираш думите си. Да гледаш право в очите своя събеседник и да му казваш това, което желаш, а не само онова, „което трябва“... това вече е победа, един вид избавление.

Посетителят им беше едно пребито животно, което някога бе загубило самоувереността си и оттогава бе помислило, че е загубило всичко. Сега беше намерил двама души, които бяха го приели като равен, бяха го погледнали с искрените си очи и бяха му казали „правите ни чест“.

Още след първата вечер, прекарана с тях, той се осмели да ревизира своя живот. Дали не беше сбъркал в живота? След това дойде второ разочарование. И тази вечер...

Той беше облякъл пак тъмния си костюм. Изчетка го добре, но внимателно, за да не го протърка. Обръсна се... А, да, беше отишъл и при зъболекар. Не беше стар, разбира се! Зад себе си, естествено, бе оставил доста години, но и пред себе си имаше още доста живот.

Стигна пред вратата и влезе с безупречен финес в антрето. „О!...“ — каза той, като видя, че са само двамата.

— О!... Госпожице Екатерина. Изглежда, че съм подранил!

Сестрата носеше нещо като огърлица с черна връв. Косата ѝ беше гъста и красиво вчесана.

Господин Анахоридис беше се разтреперил.

— Очаквахме ви още по-рано... — каза му тя и той се успокои.

След това изтри усърдно, с педантичност, краката си. Той направи това, сякаш се мъчеше да стъпче смущението си.

— Заповядайте.

Той я гледаше как върви пред него. Тялото ѝ издаваше скрита жизненост. Нещо едновременно и топло, и интимно. Първоначално не беше посмял да се надява. А сега се отчая напълно. Седнаха. Тежък момент. И двамата бяха толкова стеснителни, че времето дори не можа да им помогне да завържат разговор. Господин Анахоридис беше толкова погълнат от това посещение, че не забеляза дори какво беше времето навън. А що се отнася до дома... в този дом нямаше никакви атмосферни промени. Какво нещастие, че нямаха котка... Тя щеше да влезе сега в салона, Екатерина щеше да се опита да я изгони... Така щеше да се намери някаква тема за разговор. Може би котката щеше да направи и някоя пакост. Отде да знаеш! Може би пък щеше и да го одраска и Екатерина щеше да изтича да му донесе йод. По едно време му хрумна да я запита дали говори френски. Да, но ако не знаеше и се засрамеше?... Не. Започна да трие ръцете си, за да ги стопли. И едва тогава си спомни, че навън беше истинска божия благодат.

— „Enfin“^[1]... — изгърва той из устата си и се учуди сам на смелостта си.

Тя се усмихна в знак на съгласие. Той също се усмихна, понеже и тя се бе усмихнала. Оскъдно.

— Дърветата навън... — каза ѝ той... — Дърветата...

Искаше да ѝ каже колко красиво бяха се разцъфтели.

Каква опияняваща мечта беше полето... И за насекомите, които плуваха в чашките на цветчетата. Но не можа.

— Време им е... — рече тя с лека тъга.

— Време им е... — произнесе и той като ехо. — Във Франция всичко е сиво, тъмно... Никъде не е както тук. Там е хубаво през есента. Тогава, когато дърветата ронят листата си... Ходили ли сте?

— Не... Във всеки случай сигурно е така, както разправяте вие.

— Би могло да бъде по-другояче, госпожице. Би могло да бъде по-другояче... ако аз бях... малко по-различен.

Хареса ѝ тъй, както ѝ говореше. Той притежаваше особено, свое произношение. Думите му звучаха някак си чуждестранно. После, хареса ѝ тонът, с който ѝ говореше, стеснението му.

— След войната... всичко е динамично... — продължи Анахоридис, уплашен от мигновеното си мълчание. — Във всеки случай Франция е една незабравима страна.

— Ще отидете ли пак?... — запита го тя вежливо.

— Нищо друго не желая повече от това, но и нищо друго няма по-несигурно от това. Често пъти се отричаме от това, което най-много обичаме. Франция е страна, която може да те плени... опасна е като сирените^[2]. Много желая... Но не, няма да отида. Франция е страна, където хората отиват, за да разстроят живота си. Там всички са загубили живота си, никой не го е намерил отново. Не преувеличавам. Станах нещастен. В пълния смисъл на думата. Загубих собственото си „аз“. Затова и се завърнах в отечеството си, за да го намеря.

— Е... намерихте ли го? — запита го със затаен дъх старата мома.

— Не. Загубих себе си още повече. И съм по-нещастен.

— Защо тогава не отидете отново?

— Страхувам се, че ще стана още по-нещастен. Както виждате, трябва да избирам между две злини. Но не зная кое е по-малкото зло.

Известно време и двамата мълчаха. Най-сетне Алберт наруши мълчанието.

— А вие, госпожице Екатерина... Вие?

— Аз... господин Анахоридис... Аз не съм дори нещастна. Нямам да правя никакъв избор...

— Аз ви считах за щастлива... — усмихна се горчиво той.

— Също и аз смятах вас за щастлив.

— Но как... защо?

— Бяха ме заблудили вашите любезни обноски, вашата снизходителност към всичко...

Алберт откри сега със скрита радост, че момата не беше само добродушна, гостоприемна... Беше и разсъдлива, умна. И нещо повече, най-важното: че и тя беше открила още от първия момент, че събеседникът ѝ не беше някакъв „палячо“, един вид училищен смешник, за какъвто го смятаха повечето хора.

— Страхувам се обаче, че злоупотребявам с времето ви... — рече той, опипвайки верижката на часовника си. — А освен това... и колегата се позабави.

— Ще съжалява, ако не ви завари тук. Той настояваше да ви задържа. Ще видите колко много ще се зарадва, като ви завари да го чакате.

Обаче братът не се зарадва никак. Той не можеше вече да се радва на нищо. Пеперудката му беше клюмнала като наранена птица. Очите му бяха блуждаещи и неспокойни. Каза „добър вечер“ с угаснала усмивка. Сред малката компания настъпи много неловко положение.

Алберт се изправи и с отпаднал глас се сбогува. Всичко вече говореше, че той си отиваше завинаги от този дом. Ръцете му бяха ледени. Дори не протегна ръка при сбогуването. Поклони се само като тежко ранен рицар и закричи по коридора.

— Merci^[3]... — каза само със сух глас. — Merci за всичко. И adieu^[4].

Това беше всичко. Върху къщата легна тежко мъртвило. Братът побърза, сякаш го гонеха, да се затвори в кабинета си. Примусът, който пееше в кухнята, замлъкна. Сестрата загаси светлините, седна на един стол и остана там до сутринта, без да се помръдне, без дори да заплаче...

Скамвурас, като видя, че е сам и че никой не застрашава самотата му, пхна ръка в джоба си и извади едно писмо. Той не очакваше това нещо. След като беше дал поучителен урок на „литературния крадец писмописец“, той беше уверен, че оная отвратителна история не можеше да има никакво продължение. Надяваше се, че безразсъдната девойка ще скъса необмисленото писмо, ще поумнее и ще се отдаде отсега нататък само на уроците си.

Напразна надежда. Съвременният женски пол беше по-упорит, отколкото си въобразяваше бедният учител по гръцки език.

Не бяха изтекли и двадесет и четири часа и униженото девическо сърце даваше за втори път сражение, и то със свои средства сега. То не потърси помощта на Достоевски, нито упътванията на някой друг учител. Не прибягна до съюзи. Надвеси над масата маслиненочерната коса на буйната си глава и държейки в една ръка писалката, а в другата сърцето си, изля върху хартията своята мъка.

„Аз съм безумна отдавна и от вчера наказвам себе си всеки миг. Не се нуждая от книги, нито пък ме е грижа по какъв начин другите изразяват своята болка. Аз имам своя лична мъка. Сега вече няма да зачеркнете името ми от писмото. Няма да можете. Най-много можете да ме заведете при директора или да повикате моя настойник. И това ще бъде едно средство да се излекувам, защото никоя жена не може да

обикне страхливец. Но вие няма да направите това, защото не сте такъв... Как не можахте да разберете? Нужно ли е да отида по-далече? Напоследък бях станала невнимателна ученичка. Обърквах уроците... а вие нищо не усетихте. Казах «сърце». Казах това, което имате. След това открих, че бяхте засегнат. И оттогава роня сълзи върху учебниците си. Искам да ми повярвате. Не съм вече онази, която преписа страницата от Достоевски. Онова го направи една ученичка — лудетина. А сега това върши една изтерзана жена. Плаках толкова много, че ми се струва, че колкото пъти съм плакала преди това през живота си, съм плакала за сега. Дори и първия път, когато съм плакала — в първия ден, когато съм дошла на този свят — струва ми се, че съм плакала заради това, което предстоеше да ми се случи след шестнадесет години. Ще ми повярвате ли? Няма да можете да не ми повярвате. Не. Вие не можете да сте безсърдечен, вие.

Подписвам се със собственото си име и този път не прикривам някое чуждо име, нито някоя чужда страница. Сега съм самата аз, поела цялата отговорност, аз съм, с всичките си грешки и с цялата си любов.

Велико Принола“

О, любов... Името ти е безсъние. Цяла нощ в стаята си учителят по гръцки език бродеше по планини, преминаваше над стръмни пропасти, озоваваше се сред раззеленени нивя. Сънят обаче не идваше. Какво беше направил на това момиче, че то искаше да го измъчи толкова много.

Любов ли?

Не. Не можеше да повярва това. Някоя никога не го беше погледнала любовно... Но нека кажем самата истина, нима той беше погледнал някоя, за да види какво говорят очите ѝ?

Не, изключено. Не е възможно. Девойчето се забавляваше. То продължаваше по свой начин „номерата“, които момчетата му правеха. Жестока игра. А девойката имаше такива черни къдрави и дълги коси!... И такива дълбоки и честни очи. Лицемерие. Не, малка Велико... Въпреки че си проляла горещи и пленителни сълзи върху въдицата си, зад страдалческото ти лице се плези немирното дяволче. Бедният учител ще се отбранява! Няма да се остави да стане пумпал в изцапаните ти с мастило ръце. Ще задуши всички трепети на сърцето си. Много ще страда. Но ще се справи!

През последното междучасие Велико тича към реката с развети коси. Обляга се на една топола и изважда скришом едно писмо, което получи преди две минути, като минаваше — последна — край катедрата на учителя си. Отваря го. Жалко, връща писмото й. Но има нещо отбелязано на края. Наведе се и прочете.

„Десет (10). Отлично.“

Сега се отдръпва от тополата и отива да седне до самия край на брега. Косата й покрива лицето. Дълбоко в дъното се виждат някакви рибки, които си играят. Виждат се и снопчета от нежни водорасли... След това нищо не се вижда. Реката вече не тече. Текат очите на Велико...

---

[1] Най-послед (фр.). Бел. ladyofthesea. ↑

[2] Сирени (мит.) — полужени-полуптици, които омайвали със своя чаровен глас. Б.пр. ↑

[3] Благодаря (фр.). Бел. ladyofthesea. ↑

[4] Сбогом (фр.). Бел. ladyofthesea. ↑

ГЛАВА ЕДИНАДЕСЕТА

Този ден Мельос нямаше какво да прави на обед. Бяха ги пуснали рано от училище. Сви тетрадката си и я пъкна в пазвата си. Тази дебела синя тетрадка беше и „чанта“, и книги за него. Един негов съученик, който изкара зимата с домашна платнена риза, му каза, че ако отиде да се „примоли“ в общината, щели да му дадат книги.

— Аз не се моля... — рече Мельос.

— Да, но ще останеш на... поправителен.

— Нека да остана. Няма да отида.

— Ти си горделивец...

— Такъв съм. На колцина са дали книги.

— На никого. Но на мене дадоха.

— Колко дни си просил?

— Два месеца. Но ми дадоха.

— При кравите ще се върна пак, но при онези няма да отида.

— Ясно е. Затова пък ще останеш на поправителен.

— Не можеш дори правилно да произнесеш думата! Нека остана на поправителен.

— Остани, какво съм аз виновен?

Мельос пъкна „книгите“ в пазвата си и се запъти към гарата. Харесваше му да гледа влаковете как сноват неспокойни, как изпускат дим, как се движат напред-назад по линиите, там дето бяха стрелките. Някога беше решил да работи по железниците, но те бяха премазали един негов приятел и той се бе отвратил от тях. Влакът, който пристигаше от Битоля, имаше все още сняг на покрива си. Що за град беше тази Битоля, дето и през април вали сняг? Мельос беше намислил да запита бай Тодос, който много хвалеше града си, да му обясни какво търсеше през това време сняг.

Едно босо момче, което услужваше на пътниците, се покатери на покрива на един вагон и почна да яде сняг. Един железничар го подгони.

— Махай се оттам, бе! — извика му той. — Ще те хване дрисък, проклетнико!

Момчето напълни шепата си със сняг и побягна откъм другата страна на влака към градините.

Влакът избълва още малко огън и тръгна. Сега Мельос нямаше къде да отиде и беше страшно притеснен. Той имаше една грижа, една много голяма грижа.

Бай Анестис, който идваше два, а понякога и три пъти седмично да го види, от десет дни насам беше изчезнал. Какво се бе случило с него? В дома му Мельос не искаше да отиде, ако ще и светът да пропаднеше! Позаинтересува се само да узнае дали не е болен.

Не, не бил болен — казаха му. Виждали са го да излиза от дома си. Какво се е случило тогава? Дали не му е отстинал от сърцето? Но защо? Какво беше му сторил? Той си нямаше друго на света. Не. Излъгали са го, че не е болен. Бай Анестис сигурно е болен, туй то. Изключено беше да е здрав и да не дойде да го види.

През първите дни той питаше всеки обед хазайката:

— Урана... идвал ли е чичо ми?

Тя го поглеждаше тежко, сякаш го притискаше с очи:

— Не, пак не дойде. Чу ли? Искам да чуеш добре: пак не дойде.

Какво искаше да каже с това? И защо му говореше с такъв тон? Добре, не се е вестявал, не се е вестявал. Чухме това! Мельос напрягаше ума си да отгатне причината, но не успяваше. Дали не са се скарали с Урана. Тя беше такава кавгаджийка, че човек можеше всичко да очаква от нея. Дъщеря, която оставя майка си гладна и се държи с мъжа си като със слуга, всичко може да направи.

А днес, тъкмо беше турил крак на първото стъпало, за да се качи горе, и тя му се обади, без да я запита за нещо.

— Хей!... — извика му тя. — Чичо ти те забрави.

Мельос се замая, сякаш му удариха плесник...

— Не ме интересува... — продължи тя. — Нека те забрави теб, мене да не забрави. Това ме интересува. Мене да не забрави.

Мельос не можа нищо да разбере от това й ново поведение. Изгледа я в очите и се качи в стаичката си. Много скърцаха напоследък стъпалата. Всички до едно пицяха, сякаш във всяко от тях имаше по едно коте, което измякуваше, щом човек го настъпеше.

По-късно той чу крясъците на Урана, която ругаеше бабата. Тя й беше постоянно на върха на езика и на върха на обувката. Наяде се, приспа децата си и излезе като вятър.

Тогава бабата се затътри бавно и влезе в стаичката на Мельос. Седна на миндера и избърса очите си с кърпа. Те бяха навикнали... и сега плачеха и без причина.

— Разтревожен си... — каза тя на момчето.

— Да, разтревожен съм.

— Пак те ядоса тази. Всичко чух. И на другия свят ще продължавам да я чувам. Ах, защо не послушах стареца си. Още когато тя беше бебе, той ми казваше: „Удуши го“. Не го послушах. Не спря да го ругае чак до гроба му. Погреба го и още го ругае. Тя не трябваше да се казва Урана^[1], сине. Трябваше да се казва Хамко^[2]. Изглежда, че съм я заченала от куче, без да... съм усетила. Само така трябва да е. Това ми казваше и старецът, а аз му се карах. От куче съм я заченала, без да съм усетила. Ето какво си изпатих, а сега няма цар. Ами какво ти има на теб, пиленето ми? Защо очите ти са така тъжни?

— Чичо ми ме забрави... — каза ѝ той.

Бабата избърса с кърпата дясното си око, което беше по-плачливо от другото.

— Забравил те е... — каза му тя. — Не, нещастно момче, не те е забравил! Слушай ти мен.

— Какво важи това, дето ми казваш? Аз виждам, че той не идва. Това гледам аз.

— Не идва ли? А пък аз ти казвам, че идва!

— Кога? — запита момчето и я хвана за чембера.

— Полека, ще ми скъсаш шамията, а я пазя за умиралка.

— Лъжеш!

— Да... лъжа... какво ме питаш тогава?

— Питам те, но ти лъжеш. Кога е идвал?

— Днес.

— Ето видя ли каква си лъжкиня! Той идва, след като аз се върна от училище.

— Ами че той не дойде за теб, даскале, мълчи си там...

— Ето че ти хванах лъжата! Да дойде тук, пък да не дойде за мене! Ами че тогава за кого е идвал, за Урана ли? Полека!

— Да, за нея. Мълчи. Пусни сега дрехата ми и седни да ти разправа. Пусни ми само шамията, че не искам да ме погребат незабрана. Ти беше послушен преди... Какво стана с теб, та сега не слушаш?

— Добре, казвай! Слушам те.

Тя извади кърпата си и избърса и двете си очи този път.

— Два часа се караха долу в мазето. Лепнах ухото си като пеперуда на пода, за да чуя. Чичо ти я молеше да потърпи малко. Лоша година го сполетяла, казваше ѝ той. Конят му умрял, а и зърното не могъл да продаде. Дължал и десятък. Пък и вода заляла нивата му. Да имала, казва, малко търпение. Догодина щяла да получи двойно. Само момчето да не остане неуго. Нали и тя имала деца.

— А... какво каза тя?

— Пищеше, сякаш я печеха на скара. Не зная какво стана. После почнаха да говорят много тихо и не можах да чуя. Пък и ухото ми бучи... Друго нямам какво да ти кажа. Е, какво правиш пък сега? Я мълчи де... (Какво исках да му кажа още...) Да не би да си бебе? Плачеш, защото няма да се учиш ли? Ех, пък и ти. Ексик да е. Остави ученето. (Какво исках да му кажа още...)

— Не... Не плача за това.

— Ами за какво плачеш тогава?...

— За чичо си. Не исках да го сполети такава зло.

— Добрият добро не вижда, не знаеш ли ти това? Хайде, не плачи сега! Не плачи, защото очите ти ще свикнат да плачат и после няма да можеш да ги спреш. Не виждаш ли моите! Хайде мълчи!

Момчето се сви в яката си и остана така дълго време. После избърса с юмруци очите си, стегна панталона си и излезе на улицата и закричи по нея като възрастен човек. Беше взело голямо решение.

Мельос си спомни, че по пътя за училището минаваше край две фурни. В едната от тях печеха гевреци, едни хрупкави, обсипани със сусам гевреци, за които местните жители лудееха. *Хлебарница „Фурната“* пишеше неграмотно на една напукана табела.

Особено се прекаляваше с рекламата: „Симиди, по-превъзходни от всичките. Сладкиши и различни деликатеси. На вдовицата Евморфия Дака-Калиспери и наследници.“

И понеже табелата не беше побрала всичко, художникът беше продължил и на стената. „Фабрика за печени изделия. Хляб черен, бял и тъмен.“ А вдовицата Дака-Калиспери стоеше вътре невъзмутима като картина сред облак от мухи. В тази фурна имаше и едно момиченце, което всяка сутрин, когато Мельос минаваше, стоеше немито на вратата и му се плезеше. Той не му се сърдеше. То беше толкова

мръсно, че сигурно му се плезеше, за да се защити. Фурнаджийката много уважаваше тлъстините си и не се унижаваше да ги накара да се потрудят малко и да се погрижат за момиченцето. Когато Мельос се опита да влезе, малката му препречи пътя.

— Как се казваш? — запита я Мельос.

Тя го заплю.

Един от хлебарските работници я дигна и я сложи на лопатата си.

— Пак ли плюеш?... — каза ѝ той. — Ще те хвърля във фурната!

Тя му се изплези с малкото си като листче от роза езиче. Работникът залюля върху лопатата си малката и тя завика: „люли-люли, люли-люли!“ Мельос каза на господарката „добър ден, какво правите“, после се поизкашля, потърка с подметката си по пода, попрегълтна, отново прегълтна. Прегълтна още веднъж... И почна да ѝ излага своя план. Фурнаджийката стоеше така неподвижно, че той губеше нишката на мислите си. Тя го слуша, слуша... и после почна да пробива дупчици с молива си.

— Хъм... — каза жената и проби три дупчици. — Ще рече... хъм... — и проби други три дупчици с молива си.

Харесваше думите си толкова много, че ги скъпеше, дъвчеше ги и едва ги отронваше.

— Защо не вземеш да продаваш сладкиши — каза му най-после тя.

Мельос ѝ обясни, че тази стока „не се харчи“. Беднотията иска да яде сутрин рано нещо, което да ѝ хване място.

— Хъм... да ѝ хване място... хъм... Ами... бил ли си друг път геврекчия?...

Тя проби седем дупчици поред.

— Не.

— Хъм... не...

Сега фурнаджийката се зае да пробие с молива една голяма дупка и накара и самия Мельос да следи усилията ѝ.

— Не става... — отговори му тя. — Хъм... Имаш ли кошница?

— Имам.

— Мм... Не става... Мини сутринта...

— Утре ли?

— Мм... утре...

Дъската на тезгяха стана като решето.

— С кошницата ли?

— Мм... с кошницата.

Мельос беше така щастлив, че му се дощя да грабне молива, с който тя правеше дупчиците, и да го глътне.

Едва беше направил две крачки навън, и момиченцето го повика.

— Какво има, малката? — запита го Мельос.

— Казвам се Келасия... — рече момиченцето.

— Наистина ли? Тъкмо това исках да зная.

— Тебе какво те казват?

— Мене ли?... Мене ме казват Пататия^[3]...

Момиченцето примря от смях. То беше цялото като някакво звънченце, което се смееше.

---

[1] Урана — Уранос — небе. Б.пр. ↑

[2] Хамко — майката на Янинския деспот Али паша, известна със своята жестокост. Б.пр. ↑

[3] Шеговито игрословие от „кераси“ — череша, и „патата“ — картоф. Б.р. ↑

ГЛАВА ДВАНАДЕСЕТА

Слабите крака на Мельос крепяха едно дребно телце и една голяма кошница. Тялото беше му дал бог, кошницата — бай Тодос. Така го научи старецът да каже на фурнаджийката, за да ѝ внуши респект. Керасица го посрещна рано-рано пред вратата, плезейки езичето си.

— Ти си лъжец... — каза му тя — лъжец... лъжец... Не се казваш „Пататия“, ти се казваш „Мели“. Аз зная вече.

Госпожа Евморфия Дака-Калиспери преброи с благоговение гевреците си, както калугер броеницата си.

— Няма да позволяваш на мющерииите да ги мачкат. Ръцете им ще пречупиш! Така са свикнали те — само да мачкат, да мачкат...

Наброи му седемдесет парчета и после поиска да си ги отбележи. Това беше цяла трагедия. Написа една седморка като плашило. А след това една нула, прилична на змийче, което се извива да види кой закача опашката му. Но тя беше много доволна от краснописа си.

Изпроводи го чак до вратата и изпъди Керасица, за да мине Мельос. А Керасица така много искаше да погледа новия си приятел!

— Слушай... — каза му фурнаджийката. — Отваряй си очите на четири — гледай ръцете им, че онези са свикнали да посягат. И викай „парят, парят“. Баяти гевреци не взимат дори и за кучетата си. Хайде сега да видим какви печалби ще донесеш. Приятна работа.

Мельос пое по калдъръмите, като настояваше, че гевреците „парят“. И успяваше да продаде тук-таме по някой геврек. Все пак продажбата беше слаба. На един малък площад един салепаджия, който също викаше „пари“, го покани да отиде при него.

— Я ела тук — каза му той. — Защо открадна думата ми? Дай ми един препечен геврек, а пък аз ще ти дам един салеп. Трампа да направим. Може ли?

— Не... — отговори Мельос.

— Я виж ти! А защо? Стока ми даваш, стока ти давам. Какво губиш?

— Печалбата си.

Салепаджията измери с поглед малкия си колега.

— Бедняче си — каза му той. — Нали? Разбрах го. Хайде продай ми тогава едно геврече и вземи парите си. Взе ли ги? Всичко е наред, нали? А сега изпий един салеп. аз те черпя. Хайде де! Не се надувай такъв. Нали уж сме еснаф? Тъй ли е?

Мельос взе чашата със салеп след дълги молби и почна да пие, като не изпускаше из очи кошницата си.

— Наздраве... — каза му салепаджията. — Накъде си се запътил? Ела тук. Седни до мене, златна работа ще направиш. Всеки, който спре да пие салеп, ще си каже, че добре ще бъде да топне в него и едно геврече. Ха! Ха!... Виждаш ли, че ти намерих колая?

Салепаджията имаше право. Едната стока помагаше на другата. Но той продаде много скоро стоката си, дигна приборите си и тръгна да си върви.

— Утре ела пак... — каза му той. — Сега накъде ще вървиш?

— Към училището.

— Браво. Огън момче си бил ти! Даскалята са много яшни. Хайде, приятна работа.

Окачи самовара на рамото си и си отиде. Носеше бял фес и грамадни обувки с едри кабари. Панталонът му беше много тесен на колената, а широк около бедрата. Джобовите му, обшити с черен гайтан, вместо да са отстрани, бяха отпред. Носеше и един цепнат елек със сини топчести копчета, направени от конци. Беше много доволен от своята носия и каза на Мельос да не го гледа с такива ококорени очи, защото бил преспанец, обаче с голямо семейство, и че изкарва прехраната си в Гърция, и то, е-е-е, от тридесет години насам и че се казва Милован... Милован Мундосалевич и че прави най-хубавото малеби, най-хубавата боза, най-хубавия салеп, най-хубавите курабии и най-хубавия казандип... Мельос преглъщаше с усилие слюнката си. Той се измъчваше непоносимо и не му беше удобно да каже на салепаджията да млъкне.

След малко, когато остана сам, той се запъти бавно към гимназията. Имаше още половин час до биенето на звънеца. Бай Тодос го посрещна като голям търговец, когато го видя да подпира стоката си на стената.

— Ах... — рече той по едно време. — Едни ги молят да се учат, а други плащат за същото със собствената си кръв. Ето несправедливост! Ето безчувствие! Ето несправедлив и прокълнат

свят. Подпри ги тук до стената. И продавай! Продавай, без да се стесняваш, и горе главата. Труд е това, не е позор!

— Благодаря ти, бай Тодос.

— Благодарни. Благодарни на горния свят, дето гледа тези неща и не се трогва. Мъка ми е. Нека видя поне един безсърдечен бедняк. Един да видя — за пример. Седни тук! Тук до вратичката. Вземай парата, давай геврек. Аз ще пообиколя сградата, преди да почнат да прииждат луциферчетата.

Но те бяха вече почнали да прииждат.

Мечка да беше и да бяха я довели открай света, нямаше да я гледат така, както гледаха Мельос. Никой не му правеше алъш-вериш. Само Дакридзикос, който го гледаше отдалече с неутолима омраза, изпрати Хамоляс да му купи един геврек и когато той му го донесе, взе го и го ритна.

Колкото повече приближаваше времето да бие звънецът, толкова повече деца се трупаха около Мельос. Бай Тодос ги пъдеше като мухи, но те пак се натрупваха.

— А бе, не сте ли виждали гевреци! — казваше им той. — Същи са като онези, дето се продават във фурната.

Мельос стоеше пред кошницата си замислен и унил. Много го засегна това „любопитство“ на децата. Просто го задушаваше. Добре де... Толкова срамно ли беше това, което вършеше. Нито през ум не беше му минало, че ще стане така за „смях“ пред всички, понеже се реши да печели хляба си.

След като удари звънеца, бай Тодос прибра кошницата в стаичката си и изпрати Мельос в клас.

Когато се намери горе сред съучениците си, той веднага разбра, че те никога няма да му простят това.

Класът си имаше свой постоянен дежурен — едно охранено момче, което блестеше като ново автомобилче. Всяка сутрин той рапортуваше. „Ученици — шестдесет. Отсъствуват — трима.“ И ето как рапортува той днес: „Ученици — 59, геврекчия — 1, отсъствуват — 3“. Смехът се разнесе чак оттатък реката. До катедрата беше застанал попът.

— Ще слеза и ще изхвърля през прозореца тези от предните чинове, та да утихнат и останалите. Смейте се без причина. Какво се е случило?

— Така е, господин учителю.

— Какво „така е, господин учителю“?

— Класът си има един геврекчия.

— Къде е? Я да се изправи. Хм... — каза той, като видя Мельос.

— Много зайци гониш. Или поп, или воденичар. Ще изгубиш ученическия си нрав. Тук са нужни ученици, а не продавачи. По този случай... я ни разкажи урока.

Горкият Мельос... Един поне да беше изпитал попът преди него, тогава той щеше да изпее урока. За него беше достатъчно да знае началото и края, и думите му щяха да се леят като вода на бистър поток. Той притежаваше тази дарба. Но сега беше толкова смутен, толкова убит от всичко, че не само не знаеше урока, но като гледаше пред себе си попа, огромен в черното си расо, не можеше да каже дори какво имаха през този час.

Помоли някои очи да му кажат заглавието на урока... с надежда, че езикът му щеше да съчини нещо, но никой не му помогна. И тогава реши да се предаде на съдбата.

— Не зная, господин учителю... — каза той.

— Ето виж — доказателство!... — извика попът тържествуващ.
— Ето потвърждение на думите ми. Разбира се, че няма да знаеш. Предупредил съм ви — аз не съм учител по физическо възпитание, за да се интересувам дали краката ви са застанали мирно, или не. Нито дали ножчето се казва „каниф“ или прозорецът „фенетр“. Дали ще го наречеш прозорец, „фенетр“, или Кападокия... прозорецът си е прозорец! Тук ние учим за бога. И който не знае урока си, е... Знаеш ли, младежо, какво е: е-зич-ник. А сега нека ти поставим съответната бележка. Колко геврека си взел за продан?

— Седемдесет.

— И един в дневника — 71. Напредваш блестящо! Браво, браво! Отлично! Блестящо!... Хе... Хе-е-е-е!...

Мельос чакаше с нетърпение да свърши часът, за да отиде да се сгуши в кавадията на бай Тодос. Или да отиде да прегърне някоя топола край реката. Главата го болеше, а очите му горяха, сякаш бяха хвърлили пипер в тях.

На неговия чин седяха двама малки денди. Още от началото на часа те си зашушукаха нещо помежду си. После това нещо се предаде от чин на чин. И по едно време те се измъкнаха и го оставиха сам. Не

искаха да имат никакъв досег с него. Какви връзки можеха да имат те с него. Той беше работник, геврекчия, не беше вече ученик.

Сърцето му тръпнеше от болка. Той се опираше с гърди на чина и му се струваше, че се опира върху бодли. Стори му се дори, че и брадата на попа беше направена от бодли. Поне един приятел... един приятел поне да имаше... поне един приятелски поглед отнякъде... а и часът не се свършваше. Ах, ако бай Тодос знаеше, би ударил час по-скоро звънеца. Щеше да го спаси.

Другите продължаваха спокойно урока си, говореха за „възкресението на Лазар“. Попът им разказа най-подробно всичко с грубоват глас и после запита дали някой има никакъв въпрос.

— Аз!... — чу се един глас откъм края на „персите“.

— Казвай, Ахристидис...

— Господин учителю... — каза Дакридзикос, — беше ли терекия^[1] Лазар?

— Терекия в какво?

— Терекия в пушенето... Защото баща ми е терекия и казва, че без хляб, без вода, без въздух можел да издържи пет дни, но без цигара не можел да издържи нито час.

— И какво искаш да кажеш с това, о, глупако на глупците?

— Искам да кажа, че ако Лазар е бил терекия, как е издържал четири дни без цигари?

Попът се изправи като черна планина.

— Вън, светотатецо! Юда, предател! Бележка — нула. Поведение — неприлично.

Дакридзикос се изправи разсърден.

— Ще отида да се оплача на директора. От една страна, казвате, дали имаме никакъв въпрос... а после пък...

— Вън! Безсрамнико! Езичник такъв!

Космите му настръхнаха и закриха цялото му лице. Целият беше потъмнял. А очите му светеха като два огъня, които горят в мрака на някой лес. Звънецът удари.

— Вън от Преториума^[2]! Всички!... — извика попът за последен път и счупи с юмука си една дъска на катедрата.

---

[1] Терекия (гр.) — страстен любител на нещо. Б.р. ↑

[2] Преториум (лат.) — у древните римляни — палатката на най-висшия военачалник във военен лагер. Също така — гражданско съдилище. Б.р. ↑

ГЛАВА ТРИНАДЕСЕТА

Мельос не знаеше за кое да скърби повече. Направиха го на парцалче и го захвърлиха там в един ъгъл. Той искаше да знае: защо им пречеше бедността му? И кого обиждаше, като продаваше гевреци. Ти пък стани, ако искаш, тютюнопродавец, какво ме интересува това? Толкова свят хранеше той със своите гевреци. Защо да си харчат парите за топчета? Купи си геврече със сусам, та и господ да те види. Да те види и птичето и да дойде и то при теб. Защо се заяждат, защо се заяждат толкова много с него? Беше вече загубил цялото си настроение за работа. Работеше без желание, със сломено сърце. Дори и Морфия усети това и един ден му каза:

— Без настроение я караш... — рече му тя. — Изпари се меракът ти. Тежи ли ти? Остави гевреците и почни със сладкишите. Нали ти казах и друг път.

Госпожа Морфия Дака-Калиспери, откакто узна, че Мельос е ученик в гимназията, се залови да му покаже своето образование.

— Ако не ми изневерява грешката ми... — каза му тя, — сладкишите предоставят по-големи печалби и освен другото не стават и баяти дори. Или нима допускам грешка?

— Сладкиши ядат децата от първоначалното училище — каза Мельос. — А това е гимназия.

Госпожа Евморфия започна да прави дупки с молива по тезгяха.

— Паметта ми не го запомни — каза му тя. — Виждаш ли, понякога съм забраванка и паметта ми забравя малко.

Керасица се мотаеше в краката му и дърпаше сакото му. Искаше да му каже нещо. Искаше да го накара да си затвори очите.

— Добре... — каза ѝ той, — ето, затварям ги. Вече съм ги затворил. Сега какво искаш?

Чу се детски смях.

— Намери ме къде съм!... Мели, Мели! Хайде, намери ме къде съм се скрила...

Мельос отвори очите си. Детето беше се похлупило с кошницата му. Тя го беше закрила едва до половина.

— Къде ли се е скрило това немирниче Керасица? — каза уж учуден Мельос.

Смях избухна зад кошницата, която беше закрила момиченцето едва до половина. От кръста надолу то беше съвсем открито — виждаше се червената му рокличка с дипли и нашарените му с въглени от фурната крачета... Тя пишеше по краката си с въглени като с молив буквата „а“.

— Брей!... — каза майка ѝ. — Такова криене не съм виждала друг път! Бре! Бре! Бре!...

Тогава Керасица подаде нослето си и го погледна хитро.

— Като вземеш сладкиши... — каза тя на приятеля си — ще ми ги дадеш всичките на мене. Нали? Ще ми ги дадеш всичките... всичките... всичките... Нали? Нито един няма да дадеш на Фотика... нали?

— Да, Керасица. Излез сега от кошницата, защото ще сложа гевреците си.

През това време госпожа Дака-Калиспери избираше гевреците, нанизваше ги по десет на ръка като гривни и ги нареждаше като халки по пръчките на кошницата.

Керасица завидя.

— И аз гливни... мамо — почна да хленчи тя. — Ма-мо-о-о-о!

— Какво има, мари охтико, рано-рано?

— И аз искам гливни!...

— Плесница искаш ли?... Ето това искаш ти... Къде спряхме, Мельос?

— На четиридесет.

— Искаш ли да отстъпим нагоре или тези ти стигат.

— Сложи още десет, госпожа Морфия.

— Слагам ти двадесет. Ако не ги продадеш, ще ми ги върнеш при връщането си от продажбата... тъй, нали?

— Разбрано, госпожа Морфия.

Мельос нарами кошницата и излезе. Настъпил беше вече месец април и градът плуваше в леки изпарения. В такова време гласът ти ечи, сякаш се намираш в празна черква. Милован го чакаше на малкия площад вече с друга стока.

— Виж... — каза му той. — Свърши се със салепата. Свърши се, свърши се, бог да го прости. Сега продавам друга „стока“. Погледни.

Знаеш ли какво е това?

— Боза!

— Ха-ха! Какво разправяш, бе будала! Такава ли е бозата?

— Ами каква е?

— Бозата е шербет... който е малко възкисел, който е малко сладък, който е малко тръпчив, който е малко гъст... който е и малко...

— ... горчив.

— Не, бе. Не е горчив... Резлив е, не е горчив.

— Значи не е боза...

— Какво търси нишесте в бозата, е? Какво търсят бадемите? Какво търси канела? Какво търсят лешници в бозата? А?

— Откъде да зная аз?...

— Не е боза.

— А какво е? Умори ме.

— Това е *сапун халва*. Ето това е!

— Яде ли се?

— Не. Купуват я жените, за да перат дрипите си.

Точно в това време ето и един мющерия.

— Сладка ли е? — запита той и посочи сапун халвата с пръст, който трепереше от нетърпение.

— Баялдисваш от сладко... — отговори Милован.

— Отрежи ми за драхма.

Милован му отмери, както попът мери нафора, и отрязва едно парче с резачката. Мющерията грабна парчето и го лапна лакомо.

— Подиграваш се с мене... — каза Мельос на Милован. — Защо ми каза, че не се яде и че с нея се перат дрехи? Виж го този как я лапна като локум!

— Ха-ха-ха! — скъса се от смях мющерията. — Така ли ти каза? Ха-ха-ха-ха-ха!

И си ближеше пръстите.

— Така му казах... — рече Милован. — Така му казвам и го ядосвам... И после правя така (той отрязва едно парче) и го подслаждам. Вземи, бе Мелко. Сега и да не се пошегуваме ли малко? Какъв еснаф сме тогава...

Мельос взе парчето, но не го лапна веднага. Сложи го в джоба си, като го уви в една хартийка. След това отиде и седна настрани на една каменна пейка и почна да яде халвата малко по малко, за да усети

сладостта ѝ. Накрая остави и едно малко парченце за приятелката си Керасица.

После почна да обикаля със стоката. Но малко по-нататък — минавайки по моста, Мельос срещна треската. В началото не можа да я познае. Помисли, че са само тръпки, причинени от водата, която беше пил рано сутринта от един кладенец. Челюстта му затрака като кречетало. Къде да отиде да се стопли? Стаичката му беше такава, че вместо да се стопли, щеше още повече да измръзне. Оставаше му само бай Тодос. Там, само там, къде другаде да отиде.

Изпотрепа се старецът да му угоди, да му свари градински чай.

— Треска е, не се страхувай... — каза му той. — Малария. Ще ти дам хинин и ще ти мине. Нищо не е. Къде е хининът, Зумбуля?

Старицата се покачи на едно столче и пъхна ръка зад иконите. Дадох му да пие чай. След това му постлаха да легне и го завиха с всичките си черги.

— Ще ти мине... — рече старецът и му се усмихна, а после излезе навън и потъна в тъжен размисъл.

На другия ден му стана по-добре. Тръпки го побиваха от време на време, но бързо му минаваха...

Но на следващия ден дойде най-лошото. Беше през третия час. Зад катедрата седеше като вседържител, но от много долен произход, Карлафтис. Внезапно на един чин беше започнал лек земетръс. В началото беше много слаб като люлеене. Но после започна да се усилва. По същото време из класа захвана да се шушука. Математикът, който през това време се занимаваше на дъската с решаването на една задача, се обърна.

— Кое муле рита там на задните чинове?

— Кадрас, господин учителю... — обади се един от съседния на Мельос чин.

— А защо рита?

— Хвана го треска, господин учителю.

Карлафтис почеса цирея, който имаше на врата си, и заповяда на Мельос да излезе. „Да остави яслите си и да дойде на дъската“.

Мельос излезе, но му беше невъзможно да се държи на краката си. Учителят, вместо да изрази съчувствие, почна да го ругае.

— От малария ли страдаш? — запита го той.

— Не зна... я... го... спо... ди... не — рече Мельос, треперейки непрекъснато.

— Но знаеш да ядеш неузрели плодове. От тях си пострадал! А сега?... Какво искаш да те правя? Тук е училище, не е болница.

Едно добре облечено момче от първия чин вдигна ръка.

— Господин учителю... — каза то — ще зарази и нас.

— Правилно! — отговори Карлафтис, който търсеше съюзници.
— Какво да го правя тогава?

— Да го изпъдиш, господин учителю.

Карлафтис погали доволен цирея си.

— Радвам се, че сами проявявате грижа за здравето си... — рече той. — И тъй, Кадрас...

— Недейте, господин учителю! — изписка момчето. — Не ме пъдете от училището. Извинете ме, че съм болен... Ще се постарая да оздравея. Оставете ме и тази година... После няма да дойда вече. Два месеца остават само...

И трепереше!... Трепереше... Трепереше...

Там горе при „персите“ се чу шушукане. След това едно грозничко момче се изправи по заповед на „царя“ и вдигна ръка.

— Господин учителю... — каза то.

— Какво има, Куркулос?

— Ние не се заразяваме.

— Какво значи това? Какво ще рече „не се заразяваме“?

— Ето... то значи, че ние... Кадрас...

— Я говори по-ясно.

— Да дойде при нас.

— Какво „да дойде при нас“?

— Кадрас, господин учителю, да дойде при нас, защото ние, господин учителю... ние не се заразяваме от болести... Това е, господин учителю.

Карлафтис стъпи на пръсти, за да огледа по-добре тъмното „царство на персите“. Действително той видя някаква чудновати мутри... но в очите на всички се четеше единомушие и решителност.

— Но какво ще каже дълголетният цар на „персите“? Казвай, Дакридзикос.

— Ние не се заразяваме... — отговори рязко „главатарят“.

Карумбалос се изчерви.

— Великодушие на глупаци... — рече той. — Тези прояви не ми харесват... Чувате ли? Никак не ми харесват. Разбойниците нямат чувства. Ако някой ученик не може да бъде приет по някакви причини, настояването на шепа глупаци не би могло да промени последиците.

— Да се махне, господин учителю!... — изпискаха в този миг всички от първите чинове.

— Не!... — изреваха „персите“.

Карумбалос тресна линията и я счупи.

— Млък всички! Всички, казах!

Сред тази врява Дакридзикос се наведе и прошепна нещо на ухото на Хамоляс. Телохранителят веднага се изправи и се приближи превит до катедрата.

— Господин учителю... — каза той и запристъпя от крак на крак.

— Какво има, Хамоляс?

— Господин учителю... искам да отида да уринирам... урината ми... по малка...

— Сядай веднага на мястото си!

— Господин учителю... Не мога да се стискам повече... урината ми... иска да я изпикая.

— Махай се, върви!... И веднага се връщай.

Хамоляс не беше успял да направи и десет крачки в коридора, и звънецът удари. Но в класа олелията продължаваше. Мельос, без да дочака резултата от спора, взе тетрадката си и излезе. На площадката пред стълбището той видя Хамоляс да разправя нещо на Скамвурас и изведнъж този дребен човек се извиси и стана гигант. Той се запъти с огромни крачки към класната стая. В коридора срещна и замъкна със себе си и Мельос. Отвори вратата, без да почука, и се втурна вътре като отприщена вода.

— Това е невъзможно! — извика той преbledнял... — Не е възможно да е възможно!

— Кое, колега?

— Това е нечувано! Вие сте се отнесли безмилостно към едно болно дете!

Карлафтис се нахвърли на него с най-ужасен глас:

— Нима бихте желали да видите заразен от малария целия клас?

— Това не е вярно. Маларията не е заразителна.

— А вие с какво право сте дошли да ми правите забележки? Каква е ролята ви в дадения случай? Да не би да сте повишен в длъжност директор и ние да не сме узнали още това?

— Говоря ви с правото на един обикновен човек, който не е загубил окончателно това си качество...

— И какво искате да кажете, господин... Песпес?

Скамвурас се вкамени, сякаш гръм падна върху него. Обърна се преbledнял към децата:

— Извинете ме... — рече им той. — А що се отнася до нас — продължи, обръщайки се към Карлафтис, — съществува учителска колегия, а по-нагоре — министерството.

— И още по-нагоре?

Отговорът дойде неочакван и силен:

— А по-нагоре — честта, господине!...

И Скамвурас си отиде...

След него излезе и Карлафтис, плюейки с безгранично отвращение в една огромна кърпа.

Смаяните деца останаха сами в класната стая. Най-напред се съвзеха богаташките и станаха да излязат. В този миг Дакридзикос стана и се изпречи на вратата.

— Хей, вие! — каза им той с най-груб глас. — Хей, вие!...

Всички спряха. Дакридзикос застана с един скок до катедрата. Никога не го бяха виждали толкова грозен.

— Слушайте тук, бе! Който от вас каже друг път „Песпес“, ще му счупя зъбите!... Нали? Разбрано ли е?... А сега марш!

ГЛАВА ЧЕТИРИНАДЕСЕТА

*Месец май пристигна, пристигна
със бодри крачки напред.
Да го посрещнем,
деца, на полето — деца, на полето...
Да го посрещнем, деца, на полето...
деца, на полето...*

Начело на класа вървеше Хамоляс, който притежаваше и най-звънливия глас. Той беше натоварен като конче. Учителката по телесно възпитание държеше за езичето един звънец, обърнат наопаки, и вървеше със стройни стъпки като Аура^[1].

*В ръцете си дарове много
май месец красиви държи
и весело той ги раздава
на всекиго, който поиска.
На всекиго, който поиска,
и весело той ги раздава
на всекиго, който поиска.*

Попът върви разкрячен, сякаш прескача гробове. Хубав, блестящ като свила ден. Всички бяха сключили примирие.

Господин Скамвурас носеше бял баясон^[2] и се беше нагласил пак с пеперудката си. Аглаица му каза, че му „отива чудесно“ и погледна накриво учителя по математика, който беше готов да се изсмее.

Директорът вървеше напред. Беше облечен като за черква. През воднистосините си очи той виждаше света малък и грозен. Учителката по пеене тичаше възбудено насам-натам, за да поддържа такта. Под мишница държеше мандолината си. Какъв незабравим ден!...

Дакридзикос беше откраднал от дома си един черен чадър. Никой не знаеше за какво го беше взел. После разбраха. Той натъпка чадъра с хляб и други неща за ядене, върза го с канап и го метна през рамо.

— Защо не си взел някоя торбичка? — го запитаха.

— Ще видите. Искам да скачам от дърветата. Като разтвориш чадъра и скочиш отгоре, слизаш като самолетче.

Учителят по математика беше плувнал целият в пот. Пуфтеше, бършеше постоянно с кърпата си врата и пръхтеше като изпотен кон.

Мельос повървя с тях известно време, но после се отказа и се върна обратно. Никой не го удостои дори с поглед. Беше жълт като восък. А освен това нямаше и какво да яде. Беше пъхнал в джоба си пет баяти гевреци... Но какво щеше да яде утре? Когато минаваха край някакъв плет, той се скри зад едни къпинаци и изчака да се отдалечат всички. След това се върна в града. От полето се издигаха леки изпарения и всичко беше красиво. Нивята се пъстрееха, сякаш по тях бяха накацали разноцветни птици.

Градът беше останал вече далеч назад. Тук човек придобиваше смелост, която иначе не му достигаше.

По едно време учителката по телесно възпитание, без да си даде вид, че отива нарочно при него, но пък и без да покаже, че го отбягва, се намери до Скамвурас. Всички се бяха пръснали из една голяма ливада.

— Наистина... колега — каза му тя, — аз ви дължа една благодарност, която ето вече толкова време не можах да ви изкажа.

Скамвурас се поспря и я погледна право в очите. Той не беше вече оня впаничен човек. Нещо беше го преобразило неочаквано. Разбира се, не много. Но ето че това нещо бе успяло да прогони безкрайната му нерешителност и да я замести със самообладание.

— Повярвайте ми... повярвайте ми... — отвърна ѝ той. — Никой никога за нищо не ми е бил дължен, госпожице... а най-малко вие.

— Моля, не! — каза му тя малко засегната. — Тогава изглежда, че животът на уважаемия колега е пълен с рицарски постъпки... щом не помни една, която той направи за някаква незначителна гимнастичка.

Какво искаше сега от него тази надменна самка? Тя беше жизнерадостна, стъпваше като някакъв розовобузест офицер.

Презираше затворените в себе си хора... Беше гореща поклонница на природата. Какво искаше от него? Какво друго?... Беше загубила своя шут и сега скучаеше. По пътя през цялото време беше играла на топка с ученичките си. А сега беше им оставила топката и беше дошла да си поиграе с него на „смешник“. Тогава той взе едно ужасно решение — да разкрие всичките си карти и да я направи на пух и прах.

— Бих желал да ви запитам нещо, госпожице... — започна той.

— Ъ?

— Харесват ли ви искрените хора? Много искрените хора?

— Извънредно много.

— Тогава ето един удобен случай да ви кажа някои мои мисли... сега, когато при нас няма безочливи свидетели.

— И вие ли, колега, ще ми направите declaration^[3]?

Тя го погледна право в очите и неочаквано забеляза, че тези очи я гледаха с жесток упрек.

— Аз казах „мисли“, госпожице, а не чувства.

— Жалко. Но въпреки това продължете.

— Жалко... Вие губите един глупак, който би ви забавлявал през време на излета. Но както и да е. Значи исках да ви кажа някои мои мисли. И ето кои.

— Извинете... Ако възнамерявате да ме нараните, оставете за друг път.

— Не. Сега ще ги чуете. Не съм никакъв проповедник, госпожице... А радостните хора ми харесват. Те са солта на живота.

— Какво искате да кажете? Моля кажете го час по-скоро!

— Искам да кажа следното, госпожице. Ако е долно да се забавлява някой с наивността на един човек, то да се забавлява с трагедията му е пък жестоко!

Аглаица запуши с длан ушите си, после защипа лицето си. Тя беше много смутена.

— Боже мой... Какво... какво искате да кажете? Какво?...

— Това, което казах. И още нещо, което е още по-лошо... и което, като го осъзнаете, госпожице, не ще ви остане нищо друго, освен веднага да си подадете оставката.

— Кое? — запита тя отново. — Но кое?...

Внезапно обаче в нея се пробуди гордият воин. Тя отметна косите си, които се развяха като раздухан от южняка пламък, и извика

с гневен глас:

— Какво искате да кажете най-после, господине? Какво искате да кажете?

Скамвурас пребледня, но с желязна решителност изрече тези няколко сбити недвусмислени думи:

— Когато пишете писма на „Идиота“ от Достоевски, госпожице Настася Филиповна, трябва да имате смелостта вие лично да ги изпрацате, а не да си служите с девойчето Аглая Ивановна. Ето това исках да ви кажа... И сега сбогом, госпожице... Сбогом завинаги.

До един явор, сгушен в един дол, шуртеше тъжно малка чешмичка. По-долу се намираше една падинка. Водата се изливаше там и бърливо бълбукаше. Скамвурас избра това място, за да се усамоти и да прекара деня си. Наяде се. Пи студена вода в шепата си и се изтегна под дървото да си отпочине. След малко, люлян от песента на водата, той затвори очи. Но едно яворово топче тупна до него и го събуди. Скамвурас отвори очи. Още едно яворово топче тупна до него и пропъди напълно съня му. Но то не беше само — влачеше след себе си една хартийка, вързана за него с конец. Той скочи на крака и почна да търси навсякъде, за да открие този, който му го беше изпратил. Навред наоколо не се помръдваше нито листче. Развърза конца, разгъна хартийката и прочете следното: „Няма да направя опит да ви разкрия цялата истина. Няма да ми повярвате. Но трябва да знаете само това: че няма да се успокоя, докато не я научите. Ще ви преследвам навсякъде, докато не ми позволите да ви поискам извинение. И тогава ще си отида. Дотогава обаче ще упорствувам. И нека ме изключат от училище. Не ме е грижа. Сега вече не се страхувам от нищо. Това пиша днес на 1-ви май на излета. Велико Принола, ученичка от осми клас“.

Развълнуван, той се приготви да си върви. Тръгна по една пътека, по която едва можеше да се провира. Ненадейно сред къпинаците тя му препречи пътя. Цялата сияеше като зора, окъпала току-що полето. Смела и виновна... тя лъхаше любов, само любов. Любов моминска... Защото само тя е любов. Момичето, което не е станало още жена, обича два пъти повече от жената. Жената носи половината от любовта си в сърцето, а другата половина в корема. Момичето носи цялата си любов в сърцето. Той се приближи и се изправи решително пред нея.

Смелостта на девойката изведнъж се изпари. Пред него не стоеше гордата Велико, а едно отчаяно и съкрушено същество, което трепереше. Тя държеше в ръцете си един букет като птичка.

Но въпреки това Скамвурас не можа да разбере. При все че се въздържаше, той бе повече смутен от своята ученичка. Стояха един срещу друг, без да продумат. Беше станал изведнъж много бледен. Почувствува, че става пред нея дете, дете, което се обърква пред една зряла жена. А тя пък стоеше там, изгубила цялата си вяра, изпълнена с отчаяние, отчаянието, което чувствува зрялата жена, когато изгубва любовта на един много по-млад от нея мъж.

— Кажете ми... Какво да правя?... Какво да правя... — каза му тя трепереща, със светнали, сладки и гибелни очи... — Какво да правя? Какво да правя?...

Учителят задуши гласа на сърцето си... Като дете, което счупва любимата си играчка... Като мъж, който ругае, а иска да погали.

А тя... като момиче, което изпъжда, защото не знае как да задържи... Като жена, която си отива, а така много обича...

— Кажете ми тогава... Какво да правя?... Какво да правя?

— Престанете... да четете романи... — каза ѝ той студено. — И правете всяка сутрин шведска гимнастика.

Победената русалка се олюля и се опря на къпинаците. А учителят ѝ мина край нея като победител... Но той беше по-победен от нея...

Мельос се завърна в града и се луташе из улицата като заблудена овца. Дъвчеше малко по малко гевреците си и в джобовете му сега бяха останали само трохи. По едно време, завивайки по една тясна уличка, чу някакви гласове, които пееха песен, която той чуваше за пръв път в живота си. Бяха седем души, повечето младежи, наредени в редица „по един“, с някакво особено знаме начело, на което бяха нарисувани инструменти; носеше го един нисък човек с потури, който също пееше с много тънък глас. Около тях бяха се струпали хора и ги гледаха учудено. Малко по-нататък бяха залегнали стражари, които чакаха да свърши песента, за да стрелят. Дълго време лежаха по корем и се прицелваха.

Но тяхна милост певците, си караха своята. Те пееха все по-силно песента си, която се състоеше всичко на всичко от два стиха, в които се говореше за труд, за работничество и за други подобни неща.

На Мельос много му се хареса песента. Даже ако имаше още някой стих, щеше да му се хареса още повече. Проправи си път сред хората и се приближи към певците. А! Какво става там сега? Какво търси онзи стар дявол, общарят, в тази група? Мельос толкова се слиса и се обърка, че залитна като замаяно пате.

Сред певците последен в редицата беше старият кърпач, който му поправяше обувките. Мельос се запъти към него и го дръпна за самото.

— Добре, добре... видях те... — каза му старецът. — Отдръпни се по-настрани само, защото тези няма много да му мислят и току-виж, почнали „бам-бум“.

— Но защо? — запита момчето. — Да дойда ли и аз с вас да пея?

— Още не. Почакай още малко... Върви си сега и ела след десетина години.

В това време се чу:

— Огън!...

Вдигна се дим. Гръмнаха пушки... Жени припаднаха. Когато димът се разнесе, мястото беше се опразнило както в приказките.

Другият ден беше събота.

Мельос се изпотрепа да отиде час по-скоро при стария общар, за да му обясни какво значеше всичко това.

— Първи май беше — каза му старецът. — Какво друго искаш да стане?

— Ами защо пеехте?

— Защото беше Първи май.

— Ами защо стреляха по вас?

— Пак за това. Разбира се, пак за това, защото беше Първи май. Искаш да ме объркаш, а, дяволче? Ех, да имах езика на оня, който държеше знамето. Та да ти разправя за Чикаго и тям подобни... Аз само ги разбирам тези неща. Но той може и да ги разправя. Оставяш ме долу!... Ти само ядеш, а аз само работя. Богатият изсмуква бедняка, а беднякът изсмуква себе си. Не казвам ли право? Дай ми осем часа сън. Дай ми осем часа четмо и писмо. Халал да ти са другите осем — ще ти работя... Ех, погледни и ти малко към бога. Уволняваш ме. Какво ще ям? А имам и семейство. Кокошката пие вода, казва се, но поглежда към бога. Ти нито бога поглеждаш... нито закона. Но и аз съм му намерил колая. Слизам на площада и те нареждам, както

трябва... Не съм сам... аха!... Излъгали са те!... Сега ли?... Аха-а-а-а! Но... ти какво си помисли? Предизвикваш ме, а? Разпръснете се, викаш. Ето стражарите ми... Тези тук искат хляб — къде се е чуло и видяло това? Искат и да се учат. Я виж ти мутра? Огън... Гръмват кримките. Покосяват робите. Първи май... Ти върви за цветя... Аз ще дигна знаменцето си и ще сляза в Чикаго. Знаеш ли къде се намира Чикаго? Чак в Америка и още по-нататък!... Ще ме стрелят ли? Е... нека ме стрелят!...

— Да, но се разбягваш...

— Разбягвам се. Разбягвам се, защото съм една шепа. Утре ще стана цял харман, а другиден цяло поле. И ако посмее някой, нека стреля. Хайде сега върви. Останалото ще научиш от улицата. Смей се, а? Какво ли си казваш сега с ума си... обърках стареца. Хайде махай се от очите ми! На мене ли ще ми кажеш! Първи май! — казва. „Месец май пристигна, пристигна с бодри крачки напред“... Краставици на търкалета! Това е Първи май! Като възкресение господне... Възкръсва бог, за да съди земята. Гладен ли си? Гладен съм. Викай, за да се наситиш. Ти, другият, гладен ли си? И аз съм гладен. Зареви, за да се наситиш. Онеправдаха ли те? Онеправдаха ме. Ела с мене. Тебе, другия, онеправдаха ли те? И мене ме онеправдаха. Ела и ти с мен. Всички заедно, дружно, а келявият настрани. Знаеш ли кой е келявият?

— Не.

— Страхливецът. Егоистът. Той е. Виждам, че искаш да се изсмееш на стареца под мустака си, а? Но нямаш мустаци и не можеш... Хайде махай се сега от главата ми!... Експлоататор на работничеството и на масите? Още ли си тук? Дребнобуржоазна утайка^[4] от масите?

— Хм!! Не се казва така. Аз съм чувал това. Казва се дребнобуржоазен остатък.

— Я се махай! Я го виж ти! Той ще ме учи мене сега! Дребнобуржоазна помия... Вън!...

---

[1] Аури — богини на утринните ветрове. Б.пр. ↑

[2] Баясон — сламена шапка. Б.пр. ↑

[3] Любовно признание. Б.пр. ↑

[4] В тази и в следващата му реплика старият неук кърпач неволно произнася изопачено някои думи, вследствие на което се получава забавно игрословие на гръцки, обаче съвсем непрередаваемо на български. Б.р. ↑

ГЛАВА ПЕТНАДЕСЕТА

Сполетя го това, от което Мельос се страхуваше най-много. Малария. Блатистите места, калджийниците и изпълненият му с лишения живот предразположиха тялото му. После дойдоха и комарите и го заразиха с болестта. Малария. Тя значи земетръс, който изтезва тялото. Измъчва го, измъчва го и после с един удар го събаря долу.

Стаята на Мельос подскачаше, а цялата къща се люлееше като люлка. Застанала над него, Урана го ругаше високо и настървено, както обикновено правят сприхавите капитани. Качваше се и слизаше по стълбата, като ревеше с такъв гръмък глас, че децата от махалата занемяваха от страх. Тази жена беше същинска втора малария, която караше тялото на Мельос да трепери двойно повече. Сега вече нямаше защо да говори с недомлъвки. Момчето, което ѝ бяха довели, не беше момче, а машина, която произвеждаше земетресение. На това отгоре и не плащаше. За това пък и тя взе съответните мерки. Най-напред престана да му дава яйцето, сетне боба и най-после царевичния хляб. Сега Мельос се хранеше с баяти гевречета, които фурнаджийката му даваше на половин цена. Само от време на време разнообразяваше храната си и с малко сиренце или с някоя ябълка или дюля — понякога и с грозде.

Плодовете тук не липсват през цялата зима. Местните жители знаят начин да ги запазят непокътнати дори и посред зима. Можеш да видиш огромни гроздове да издържат юнашки зимата и да посрещат новите си братя. Но местните жители пазят изкуството си в тайна.

Едни казват, че покривали гроздето със слама, а други разправят, че го потапяли във вода, в която са разтворили вар.

Тези добавки към храната обаче, вместо да спрат маларията, я подсилваха. И колкото по-силна ставаше болестта на Мельос, толкова по-злобен ставаше гласът на Урана. Жена — звяр... Всеки път, когато се разсърдваше, като че ли пожар обхващаше къщата.

Един ден, след като руга, руга, руга, тя сложи ръце на кръста си и затули с огромния си ръст вратата.

— Нямах ли уши ти? — каза му тя.

Мельос не отговори. Какво да ѝ каже? Почака да види докъде ще стигне.

— Защото, ако имаше... щеше да чуеш какво ти приказвам — продължи тя — и щеше да се дигнеш с маларията си и да се пръждосате и двамата отгук.

— Работа... — каза ѝ той и челюстта му играеше. — Сега като дойда малко на себе си, ще направя една обиколка и ще ти донеса наемите.

— Купи си лекарства с тях... — каза му тя. — Не искам наеми от теб. Стайката си искам. Опразни я и ще ти дам на туй отгоре и документ, в който да се казва, че съм ти длъжница. Малария ми донесе ти. Разбра ли? Аз не съм се спазарила за такава наемателка. Искам си стаята.

— Остави ме още два дена да пооздравея, да се помъча да си намеря стайчка. Сега нямам къде да отида.

— Върви при леля си.

— Не. Там няма да отида.

— Виждаш ли? Ако беше стока, леля ти щеше да те приеме. Нямахте да ти затвори вратата. А сега искаш аз да ти бера грижата! Защо аз да ти бера грижата? Не те искам. Махай се. Колко пъти искаш да ти го кажа? Стига ми белята със старата. Не ми стигаше самара, ами сега и пискюл отгоре! Виж ти беля!...

— Добре... — каза ѝ Мельос с пресъхнали устни, целият изгаряш от температура. — Утре сутрин ще си вървя.

— Утре ли? Веднага, махай се още сега. Сега, сега. Нощта да не те завари тук. Отивам на черква. Когато се върна, да не те намеря тук. Свършено.

Тя си излезе и сякаш кошмар се махна от гърдите на Мельос. След малко се чуха стъпките ѝ, под които стъпалата на стълбата пропукваха. Сетне вратата се тресна като изстрел. Мельос остана без душа в постелката си. Долу улицата гъмжеше от следобедното движение. От време на време до стайката му долиташе някой глас, отделил се от общата глъч. Един щъркел затрака припряно с клюна си. Едно момиченце веднага подхвана песенчица:

Щъркелю — дядо хаджия,

*къде водиш ти овцете?
Долу при блатищата.*

— Мамо... мамо... мамо... той пие кафето си! Погледни... Сега пие кафето си! Пст!...

Внезапно подът почна да скърца. Провлачени старчески стъпки се приближиха към стаичката му.

— Ах... — рече бабичката. — Ах, бедното ми момче! Ах, завалията! Всичко чух. Няма спасение. Ставай и си отивай. Още сега, докато е светло. Тя ще те изхвърли навън и посред нощ. Само виж... измислих нещо — виж какво ще направиш! Виждаш ли това прозорче там? То гледа към покрива на обора. Оттатък има една дървена стълбичка; поставили са я съседите, за да се качват на сушилнята си. Като се стъмни, прибери се. Ще оставя прозорчето отворено. Само гледай да стъпваш на пръсти. Защото тя долавя и стъпките на мравката. С нищо друго не мога да ти помогна, сине. Ето тук — ето, виж — тук зад вратата ще оставя едно-две черджета. Вече идва лято. Ще прекараш. Ех, по дяволите! — почна да вали. Кога има намерение да се стопли това време! Влязохме вече в юни. Хайде, сине... върви си, преди да е влязла злата самовила.

Както го посъветва старата, така и направи. Поразходи се малко до яворите. Отиде и при госпожа Морфия. Каза ѝ, че маларията го съборила и затова не е идвал.

— Вярвам ти — каза му тя. — Няма нужда да ми се кълнеш. Виждам, че си станал жълт като восък. Вземи някой геврек от тези, дето са останали, и върви в къщи да оздравееш. Махай се оттук, Керасица!

Малката искаше да го почерпи от своя „геврек“, който беше пресен.

— Кошницата ти е тук — каза му Морфия. — Чака те.

Той стана да си върви. „Мели се казваш, извика му момичето от вратата. Аз помня. Ти казвай, колкото си щещ, че се казваш Пататия. Мели се казваш!“ Той се зарадва на закачките ѝ, но нямаше сили да ѝ се усмихне.

През нощта Мельос се покатери горе. Всичко вървеше добре. Намери и дървената стълба, и обора, и постелката, която му беше

приготвила бабата. Всичко мина добре — както се бяха уговорили. Но болестта беше останала извън уговорката им. Късно през нощта маларията се впи разярена в тялото му и борбата започна. Но тя беше толкова буйна, че събуди дори и мишките. Урана се втурна в стаята като буря. Ръцете ѝ се протегнаха, за да го разкъсат. Съседите се събудиха и си помислиха — „крадци са влезли“.

След малко изпъденият Мельос се мъчеше да намери сред мрака пътя към единственото и най-топло убежище за него в целия свят — колибката на приятеля му Битрос.

За пръв път през живота си той рече „дотук беше всичко“. Издръжливостта му се изчерпа. Свършено, нямаше за него четмо и писмо. И ако упорствуваше да придобие знанията насила, щеше да се съсипе.

Когато след няколко дни почна да посещава отново училището, всички се изплашиха от вида му. Беше станал неузнаваем. Това беше добре дошло за надутите ученици от класа, които и без туй не искаха да имат нищо общо с него.

Когато господин Скамвурас го забеляза сред другите ученици, прикова върху него черните си очи и дълго време го гледа така с безкрайна нежност и мъка.

— Добре дошъл, Кадрас... — каза му той. — Как си, момчето ми?

Малко кръв запълзя по изпитите бузи на момчето, но не успя да ги зарумени. Някакви кикотения „хи-хи-хи“ започнаха да се промъкват като змийчета от чин на чин.

Скамвурас се престори, че не чува.

— Обезпокоихме се... — рече той на момчето. — А не знаехме къде живееш, за да пратим някого да те види.

— Благодаря, господин учителю... — промълви Мельос. — Благодаря ви много.

— Добре ли си сега, момчето ми?...

— По-добре, господин учителю... Благодаря.

Учителят почука с молива си по катедрата и започна да прелиства дневника. Внезапно той прекъсна заниманието си, за да им съобщи, че от понеделник почват писмените изпити. — Длъжен съм да ви предупредя, че онези, които са отсъствували повече от предвидения

от правилника срок, ще останат да повтарят класа, независимо от техния успех.

Той замълча за миг и продължи смутено.

— За съжаление трябва да призная, че мярката е до известна степен сурова и несправедлива. Окръжното не дава възможност за никакво друго тълкуване. Кадрас... ще видим, момчето ми, какво може да се направи в твоя случай.

Учениците от първите чинове веднага скочиха на крак.

— Няма да правите хатъри, господин учителю!

— Всичко правите за геврекчията!

— Ще се оплачем!

— Всички сме равни!

— Няма изключения!

Скамвурас се изправи до катедрата и за пръв път застана заканително.

— Стига! — извика той. — Веднага седнете всички!

В отговор учениците започнаха да тропат яростно с крака. Вратата се отвори. Директорът влезе вътре, пламнал от възмущение.

— Каква е тази хавра!... — изкряска той.

— Господин директоре... тук се правят хатъри! — изписаха двама-трима.

— Онеправдават ни!

— Протестираме!

Директорът удряше с всичка сила с длан по катедрата.

— Тишина!...

После се обърна към учителя:

— Какво значи всичко това? Как се е превърнал класът в зверилник, господин Скамвурас?

— Господин директоре — отговори задавено младият учител, — бях неочаквано изненадан от масова демонстрация на враждебност.

— Това е доста видно, господин учителю, но коя беше причината?

— Обяснявах новото окръжно относно отсъствията... И изяснявайки новите нареждания, отбелязах, че в случай на отсъствие по болест, а такъв случай имаме в класа ни, ще се има предвид особеното положение.

Директорът се позамисли.

— Кой е този случай? — запита той, като понижи гласа си.

— Кадрас... Стани, Кадрас. Заповядайте, случаят е явен.

— Мм... — изръмжа директорът, когато видя за кого се отнасяше. — А... представи ли бележка от своите настойници?

— Не, господин директоре.

— Не?! — повиши пак гласа си директорът. — И вие отдавате внимание на личните уверения на един уличник?

Скамвурас за момент се окопоти.

— Не съм поискал и не съм получавал от страна на никого никакви уверения, господин директоре. Случаят е релефно изобразен по лицето му... и говори сам по себе си.

— Във всеки случай... — прекъсна го недоволно директорът — формалностите изискват бележка от настойника.

— Кадрас, господин директоре... — отговори учителят с разтреперан глас — Кадрас няма настойници...

— Как така? Нима е скитник?

Шушукане се разнесе из чиновете. За минута Мельос израсна с десет години. Той се отпрати със стиснати зъби към катедрата. Очите му бяха насълзени, но нещо гореше в него и му придаваше огромна сила. Пристъпи решително и застана пред директора лице с лице.

— И друг път, господин директоре, ми затворихте пътя и съжалявам, че не ме оставихте да забравя това. Зная, че мразите бедния свят, че презирате нещастията на другите, че се отвращавате от сираците. Зная, че продавате знанията само на онези, които плащат скъпо за тях. Но, питам ви, познавате ли някого, който да е платил по-скъпо от мене? Заповядайте, това са моите „книги“, господин директоре. Поставям ги на катедрата. Те са всичко на всичко тази тетрадка. Подарявам ви я. За да ви спомня за едно бедно, бездомно и преследвано дете и за безчовечното отношение, което вие имахте. Сбогом!

Той остави след себе си мъртва тишина. Всички се споглеждаха мълчаливо — момчета, момичета и учители.

— Излезте, междучасие — рече по едно време, заеквайки, директорът. — На пръсти. И чакайте на двора. Не дигайте шум.

Директорът излезе. След него бавно почнаха да излизат и децата. Никой не се обърна да погледне към дъното на стаята. Там Велико плачеше, разтърсвана от ридания. Тя тръгна да излиза последна. Пред

катедрата девойката се спря и го заля целия със светлина, любов и сълзи...

— Ето затова... — рече тя, — затова... Затова... ви об... сбогом!

Скамвурас почувствува, че подът под краката му пропада, и се хвана за катедрата.

ГЛАВА ШЕСТНАДЕСЕТА

През първите дни на месец юли господин Алберт, облечен в неудобен бял костюм, почука на външната врата на дома на господин Скамвурас. След малко му отвориха и той влезе вътре. Пристъпи във вестибюла и се спря неподвижен пред брата и сестрата.

— Бях се разколебал... — рече той. — Но кой знае... животът е пълен с отсъствия, студенина и скърби. Заминавам завинаги... и... може би няма да се видим вече. Посетих ви, за да ви кажа едно обикновено adieu.

Братът и сестрата стояха безмълвни. Най-после Скамвурас се опита да наруши тежкото мълчание.

— Наистина... — каза му той. — Много мъчно ми беше през цялото това време... И още повече, защото не можах да си обясня причините за това странене от ваша страна. Стари приятелю... много ни измъчваше това и мене, и Екатерина. Защо се отказахте от нас?

— Ето нещо... — каза Алберт и вътре в него почна да проблясва едва доловима надежда... — Ето нещо, което исках да узная още отдавна. От моя страна няма никаква промяна. Напротив, почувствувах, че от ваша страна поради причини, които не можах да си изясня, бях станал нежелан. И с най-дълбоко огорчение се отдръпнах тихо... И поради това сега се готвя да поискам... и преместване.

— Приятелю... — каза му развълнуван Скамвурас, — трябва да изключите всякакъв зъл умисъл от наша страна. Ние... повярвайте ми... от деня на последното ви посещение тук сме били в непрестанно очакване на този ден. Вие сте били винаги наш приятел.

Господин Алберт събра цялата си смелост, сякаш си каза: или сега, или никога.

— Именно един приятел... един брат и... и каквото може да има повече от това. Нещо по... И тъй... (внезапно обаче смелостта му го напусна) и тъй... adieu... — каза им той.

Подаде първо ръка на Скамвурас. После на Катинго. Но в този момент (какво чудо!) смелостта му се възвърна и докато държеше нещастната ръка на Катинго...

— Мога ли... — рече той на Скамвурас — мога ли, брате... тази ръка, тази ръка, която държа... да я задържа... да я задържа... завинаги?

Сестрата издърпа уплашено ръката си от ръката на Алберт и отиде да се скрие в кухнята.

— Не иска... — каза полумъртъв Алберт...

— Иска... иска... — рече Скамвурас и го прегърна. — Но влезе вътре... за да си поплаче... от щастие...

Двамата се хванаха под ръка и влязоха в салона.

— Боже господи!... — рече Скамвурас. — А ти си се готвил да заминеш! И то завинаги! Сега обаче не ми се вярва да настояваш за преместване?

— Където и да отидем вече... Където и да отидем сега, ще вървим всички заедно.

В това време позвъни звънецът. „Скамвурас!“ — чу се един глас отвън. Сотирис се завърна с едно писмо. Нямахше нужда да го отвори. Позна от кого е. Поиска пребледнял извинение и влезе в кабинета си... Капризи ли бяха това? Упоритост ли? Ирония ли? Любов ли? Какво беше? Кое от всички тях?

Писмото беше от нея. То почваше гладко, с някаква горда решителност:

„Богът на любовта нямаше сила да прекъсне зимата по средата. И така настъпи часът да ви загубя. Обаче, преди да взема утре влака — може би за кратко време, а може би и завинаги, — искам още веднъж да ви кажа това, което знаете. Искам да кажа една дума, но се страхувам да не би, щом почна да я казвам, да стане земетресение и да не успея да я изрека. Моля благото ви сърце да не ме упрекне. Само аз зная колко струвате вие, само аз и никой друг. А, да, и едно болно дете, което ме накара да се разплача... Сега, когато си отивам, искам да ви кажа още нещо: където и да отида, ще остана все същата. Където и да отида, ще чакам. Трябва да знаете това. Но горко ми... свършено е вече... Никога не ще обикна друг чин повече от оня намръщен чин в моя кът. И всички учители ще ми се виждат като същества с пружинки, които слагат и вадят от себе си знания. Отнесохте се несправедливо с една душа. Не мога да премълча това — с Аглаица. Истината, която открихте, не беше пълна. Бях отишла при нея отчаяна и я молах да ми помогне да поправа грешката, която допуснах спрямо вас през време

на урока по география. Тя ми препоръча да ви напиша едно откровено писмо, пълно с извинения, любов и сълзи. Казах ѝ, че нямам сили да напиша дори едно изречение. Тогава тя прибягна до Достоевски... Избра една страница и ме накара да я препиша. Дали направи това, за да ми помогне, или не — не зная. Може би и за да се позабавлява. Аз се смеех пред нея. Но когато изпратих писмото и останах сама, разбрах, че съм луда от любов. И оттогава съм все така и така ще остана до края на живота си. Зная, че и сега няма да ми отговорите, но сега поне няма да можете да ми върнете обратно писмото. Аз съм толкова щастлива, че ви обикнах, сякаш съм постигнала вече целта си в живота, сякаш съм изпълнила дълга си на този свят. Искам да си представям вас изправен, с безстрашен поглед. Напълно заслужавате това!

Господин учителю, любими мой... не заслужавах отличните бележки, които ми поставяхте, зная това. Но заслужавах малко внимание. Защо не ми отдадохте това внимание!

Късно през есента, когато училищата отново отворят вратите си и вие видите празен моя кът, може би тогава ще разберете, че нещастната Велико е заслужавала малко повече доброта. Няма да ви кажа сбогом. Зная, че ще ви видя пак. Любовта ми ще бди над живота ви до онзи миг, в който облакът ще се махне от вас и вие ще се засмеете... И единственото нещо, което бих искала, е — да видя първа това. Сбогом, блян мой. Мои шестнадесет години. От утре вече ще съм зряла жена. И ще чакам. Мълчаливо, храбро и търпеливо.

Велико“

ГЛАВА СЕДЕМНАДЕСЕТА

Примирие! Всичко тази вечер има много официален вид. Навред се е разстлала тиха сладост. Всичко блести... очи, яки, коси. Просто поезия. Една масичка в ъгъла е потънала в цветя. Донесоха ги колегите в строги букети, държейки ги в обятията си като „божи рожби“. Върху устните на Алберт е кацнала една много френска и много щастлива усмивка, с която той дарява всички. Душата му е като душа на птица. Беше нощ... „нощ на хименя“^[1]... но всичко сияеше като окъпано от слънце. Очите на невестата блестяха. Един малък орган свиреше нежно в сърцето ѝ песента „Радостни дни“. Устата на всички щедро пилееха сърдечни пожелания.

— Щастлив живот...

— Живот без скърби...

— Живот, изпълнен с радост...

Устата на Алберт лепнеха като мед.

Попът носеше черно лъскаво расо и въпреки че мразеше „тайнството на брака“, дойде да хапне и той нещо и да „отправи горещи благословии“. В широкия ръкав на расото му радостно потракваше една бърлива броеница... Карлафтис, стегнат в тясна твърда яка, пухтеше като „локомотив“, както скришом се изрази Аглаица. На три пъти се опита да я изгори с поглед, изпълнен с тъга и страст... но Аглаица като опитен пелтаст^[2] ги отби един след друг. И той, за да се утеша, минаваше често край малката кухня да вдъхне миризмата на ястията и да възбуди животинския си апетит.

Навсякъде се бе разляла приятна топлина. Но директорът зъзнеше, сякаш седеше непрекъснато на течение. Всичко това му изглеждаше необяснимо. А „тайнството на брака“ бе действително тайна за него... Сините му очи гледаха втренчено светлината, която трептеше по хлътналите бузички на Алберт... Ужас! За какво му трябваша такива „неподходящи неща!“... в тази неблагоприятна възраст. Безсрамие!

Госпожа Раул беше облечена в тъмен тайор, който я стягаше до пръсване. Но въпреки това тя не се спираше нито за миг. Тичаше

насам-натам да помогне на това, на онова, да донесе чаши, да налее каните с вино.

Попът гълташе питиетата като хапчета.

— Простено е... — казваше той — простено е... умереното пиене никак не вреди...

Устата на Карлафтис се изкривяваше от дълбоко съжаление към себе си и към попа.

— Хм... да... но въпреки това...

— И то при такива случаи... — добавяше попът.

— Хм... — продължаваше Карлафтис. — Случаи все се намират. Стига човек да желае. Веднага си ги създава. О, разбира се, създава си ги. Стига да не го възпират морални колебания.

И те гаврътваха чашите, следейки тайно изпод вежди директора, който се наслаждаваше на студенината си.

Само Скамвурас не пиеше. Той дигаше чашата с треперещи от вълнение пръсти, отговаряше „подобно“... или „благодаря“... или пък „същото ви пожелавам“ и я оставяше отново на масата.

Аглаица само топваше езичето си... И веднага от отсрещния край се чуваше дълбока въздишка, която излизаше от гълбините на душата на Карлафтис. Буйно чувство измъчваше вулкана, който кипеше под косматите гърди на учителя.

В девет часа дойде попът, „чредникът“^[3], както го наричаше учителят богослов, и сложи епитрахила си. Малките очички на Алберт се насълзиха. Невястата, възбудено извиваше до скъсване една малка кърпичка, която ѝ беше подала Раул.

При тропара „Исай“ всички свенливо заиграха хоро. Само директорът зъзнеше и гледаше тавана, сякаш се молеше на някакъв снежен бог, в когото той вярваше, да го спаси от този срам.

Алберт, който играеше хоро за пръв път през живота си, залиташе като дете, което прави първите си стъпки. Смееха се и трапчинките, които се бяха образували по бузите му от падналите зъби... „Това е начало на един нов живот!“ — казваше очарован той по-късно. — „Tourbillon“^[4].

Струваше ти се, че всеки миг ще плесне с ръце. След „тайнството на брака“ всички седнаха на ядене и пиене. Попът сви епитрахила си, сведе очи и започна кротко и смирено да казва молитвата „Наситете се, бедни“. После протегна ръка към хлябовете.

Вилиците заработиха като живи. Забълбука и виното в чашите. Разговорите ставаха все по-високи. От време на време смехове заглушаваха шума на вилиците. След това настъпи и часът на песента.

Чредникът изказа своите благопожелания и си отиде. Но кой пръв да почне песен? Богословът изпя с исо псалма „Непорочната невеста“. После Аглаица запя сред една атмосфера, изпълнена с натегнатост, песента „Сладки очи“, а отсреща ѝ отговаряха страшни отчаяни резове. Дует на птици! Настъпи полунощ. Високо горе звездите задрямаха, но сладостното бдение тук в този дом беше в своя апогей. Дори и малката вазичка с цветя се беше опила. Само очите на директора бяха по-безцветни от всеки друг път.

Учителят по математика непрекъснато белеше ябълки и ги поднасяше на Аглаица, сякаш поднасяше сърцето си, боднато на вилица. „Мерси“ казваше тя, гледайки винаги в друга посока... винаги на друга страна... („безчувствено същество!... колко е безчувствена!...“)

— Песен!... — разнесе се изведнъж посред нощ гласът на богослова. — Песен да чуем от невестата! Господин Скамвурас, невестата има думата! Няма да приема никакви възражения!

Горката Катинго се сви до мъжлето си, за да не я набие попът.

— Не! — изкрещя попът. — Няма да приема никакви възражения!

Вилиците затракаха и също поискаха настойчиво да чуят песен. Невестата погледна умолително своя съпруг...

„Налага се, нищо не може да се направи“, казаха малките очички на Алберт.

Катерина се изправи, цялата поруменяла. Погледна мило и покорно и като облегна главата си на рамото на Алберт, запя един малък любовен романс. Всички пиха наздравица за „сладкопойната домакиня“.

— Действително... — рече попът. — Всички сме доволни... — И внезапно с диво изражение, което не търпеше никакво възражение, впи поглед в изпитото лице на Алберт.

— Младоженико! Всякакви опити да се изплъзнеш ще бъдат напразни. Жребият е хвърлен. Ставай! Песен!... И то веднага!

— De grace^[5]!... — захленчи Албертчо. — Не съм се опитвал никога... никога... дори и като дете.

— Напрегнете паметта си! — извика попът с чаша в ръка, готов да я запрати. — Не се надявайте на ничия милост. Никой няма да може да ви спаси. Хората не ще бъдат в състояние, а бог се представлява от мене. Хайде!

— Кураж... — подхванаха го кротко другите.

— Не мога да си спомня... *parbleu*^[6]! Не си спомням вече нищо... буквално нищо...

— Кураж, Алберт...

— *Impossible*^[7]... не ме измъчвайте... Не си спомням нищо, абсолютно нищо... Само това:

Un, deux, trois
J'irai dans le bois...^[8]

— ... Но това не е песен, *mon dieu*^[9]. Това е детска игра.

— Хайде!... — крещеше непрекъснато попът и вилиците тракаха по чиниите, както крайбрежните камъчета през време на морска буря.

Малката главичка на Алберт водеше ужасна борба. Паметта му се ровеше из всички гънки на живота му, но не намираше нищо.

— Припомнете си... — казваха му умолително. — Възкресете в паметта си нявгашните дни от разцвета на вашата младост...

— Не мога... не мога... не мога... Ровя се и в най-тъмните глъбини на детската си възраст... *impossible*... Не намирам нищо... И най-слаба следа дори от някаква музика...

— Това е урсузлук!... — извикаха всички. — Урсузлук! Нещастieto ще ви преследва през целия ви живот.

— Запейте... — обади му се мило Катерина.

— *Mon dieu*... загубен съм.

— Запей или те смазвам на място!... — избухна, разтърсен из основи, попът с кървясали очи.

— Милост...

— Няма милост.

Тогава настъпи тишина. Алберт се изправи. Всички седнаха, отдъхвайки си облекчено.

— *Enfin*... — рече Алберт и вплете ръце.

Всички зачакаха с нетърпение, което граничеше с истерия.

— Най-последно... срам ме е... но... щом трябва...

Той затвори очи. Всички наведоха глави, сякаш минаваха светите дарове.

Гласецът на Алберт се изви в настъпилото религиозно мълчание плах, невзрачен, с неравни детски тремоли:

*Познавам те по острието страшно
на сабята ти,
познавам те по твоята осанка
и по твърдите ти стъпки.^[10]*

---

[1] „Нощ на хименея“ — сватбена нощ. Б.пр. ↑

[2] Пелтаст (ст.гр.) — войник, въоръжен с лек щит — пелта. Б.р.

↑

[3] Дежурен свещеник. Б.р. ↑

[4] Вихрушка (фр.). Б.р. ↑

[5] Милост (фр.). Б.р. ↑

[6] Ей богу, бога ми (фр.). Б.р. ↑

[7] Невъзможно (фр.). Б.р. ↑

[8] Едно, две, три, ще отида в гората... (фр.). Б.р. ↑

[9] Боже мой (фр.). Б.р. ↑

[10] Началните думи на гръцкия национален химн. Б.р. ↑

ГЛАВА ПОСЛЕДНА

Един голям катинар, тежък около ока, затвори голямата външна врата на училището. Бай Тодос помете за последен път... Беше много отчаян, понеже нямаше с кого да се заяде!... Луциферчетата отидоха да измъчват други хора. Имаше и едни момчета, по чиито бузи бе покарал мъх — те нямаше да се върнат вече, но тях той никога не бе обикнал. Те не бяха способни за нищо — малко кал дори не можеха да му довлечат. На този свят бай Тодос беше обикнал само едно от „мирните“ деца. И беше го обикнал не защото беше мирно, а защото не беше мухльо, защото беше и справедливо, и „бесалия“^[1] като негова милост.

Тази година беше безрадостна за стареца. За пръв път през живота му настъпваше такова тъжно лято. След като постави всичко в ред, бай Тодос взе едно столче и седна в сянката на малката врата. Изключено беше... Мельос щеше да дойде да му каже „сбогом“. И тогава той трябваше да превърне сърцето си на камък и да му разкрие... През целия този месец бай Тодос криеше това. А бабата все го караше да му го каже.

— Не искам да го отровя... — казваше ѝ той. — Ще зареже всичко по средата и ще тръгне, където му видят очите. Не, не, няма да му кажа, преди да са приключили изпитите. Зная аз каква душа носи той. Ще го нараня. Не. Ще почакам да вземе най-напред свидетелството си и после ще му кажа: „Ела, момчето ми, ще му кажа... превърни сърцето си на камък, така и така...“

— Ще се пръсне от мъка.

— Зная. Но иначе няма как. Обмислих въпроса всякак. Другояче не може.

Бай Тодос не се излъга. Една сутрин, целият пожълтял, сякаш го бяха хранили със сира, Мельос пристигна с една бохчичка. Нямаше вече какво да прави в този безсърдечен град. Той беше едно дребосъче, един зальк човек, а несретите бяха го смазали като лен. Беше намислил да отиде веднъж на кино, преди да си тръгне. Искаше да види какво беше станало онова момче, което играеше преди две-три години...

Дали беше още живо? Но нямаше пари. Преди да мине край бай Тодос, Мельос мина край Скамвурас, за да се сбогува с двамата — брат и сестра, — но ги намери трима. Беше нажален. Мина и през циганската махала. Битрос плака като дете при раздялата, също и стопанката му... Децата му зачесаха коремчетата си от скръб.

— Ах... — вайкаше се Битрос. — Дрипичка си още, къде отиваш? Вятърът „фу“, ще духне и ще те отнесе. Слушай... Ветровете... Чуваш ли? Карат се помежду си. Къде отиваш? Нито баща си имаш, нито майка, нито приятел... Къде отиваш? Я остани тук. Тук ще си имаш Битрос. Ако нямаме кускус, ще имаме мамалига, все ще се намери нещо да те нахраним... За малките поне не ти ли е мъчно?... Те непрекъснато ще плачат за тебе. Не виждаш ли? Ето виж! Стопанката не знае какво да прави. Вайка се „битти-гитти“^[2]... казва. Виж, погледни очите й... плаче, плаче, само плаче. Остани, бе Мелос. Аман... Полека-лека всичко ще се нареди. Догодина пак ще отворят училището, ще ходиш да натъпчеш главата си с четмо и писмо! Ето... виж и стопанката...

„Стопанката“ се изправи и затвори вратата. Отдавна се мъчеше да се покаже спокойна, но сега не може да издържи повече.

— Защо си отиваш?... Защо си отиваш?... — казва му тя. — Къде отиваш? Ако искаш да си правиш плюскала — направи си. Дадох ти най-хубавия миндер, най-дебелия. Други неща нямам. Какво ще правим без теб?... Малките „вря-вря“ плачат. Остани. Битрос, челебията, ще отиде да ти намери хубави дрехи. Ще ти потърси постеля кибарлия. Господарче ще ми станеш. Къде ще вървиш?...

— Я остани, бе — рече през сълзи Битрос.

Малките се вкопчиха о него и плачеха с глас.

Големи усилия бяха нужни на Мельос, за да се откачи от всички, а той обичаше всички... Мъчно му беше, но трябваше. Битрос го придружи пеша донякъде, а после го следваше с поглед...

Мельос мина и край фурната. Морфия седеше спокойна. Седеше на обичайното си място безмълвна, но в сърцето й тегнеше няма скръб...

Керасица му заръча да й донесе една майка, която „да не реже нокти“ и да „няма гребен“. Тя беше спокойна, но като видя Мельос да се отдалечава, започна отчаяно да плаче, сякаш й бяха грабнали хляба от ръцете.

Бай Тодос го притисна мълчаливо до гърдите си. После повика старицата да донесе това, което му бяха приготвили.

— Вземи ги... — каза му той. — Пригответи ги лично старата. Я ми кажи сега. Мина ли край всички да се сбогуваш? Край всички?

— Не... — рече Мельос и внезапно се разплака. Беше му тежко още от сутринта.

— Искам да отидеш да ми доведеш моя чичо — каза през сълзи той. — Кажи му, какво съм му сторил, та не иска да ме види? Аз се разболях повече от това.

— Не плачи... не плачи... Зная всичко, всичко разбирам. Не плачи! Ще го срещнем по пътя. На края на града. Там на кръстопътя е и те чака... чака те... Отдавна. Хайде сега сбогувай се с леля си. Ще те изпроводя до края на града. Да вървим.

По пътя старецът го подпитваше, искаше да го подготви, да го подсети малко за нещастията, което щеше да му съобщи — за да не се изненада много момчето и да пострада.

— Догодина ще дойдеш, нали? — каза му той. — Училището ще те чака.

— Ако съм жив, ще дойда.

— Какво значи, ако съм жив? Ти си вчерашна фиданка! Виж, да кажеш за нас, старците, разбирам. Прекръстваш се да легнеш да спиш и на сутринта те намират със скръстени ръце. Затова човек да прави, да струва, но... смъртта да не забравя. Трябва да слагаш и смъртта в сметките си... Това зная аз. Винаги... Защото ето, повечето пъти тя идва, когато ѝ е време, но има и случаи, дето се явява ненадейно и неканена. Слава на бога... Гледай в училище да се учиш, колкото може повече. Когато човек научи повече неща, казват... можел да се разбира и с умрелите. Учи се, сине... учи се много. Ще ти потрябват знанията.

Минаха по големия мост, оня, дето беше построен от желязо и камък. По него можеше да мине и каруца, дори и влак, без той да се срути. Градът скоро остана назад. След него почваше градът на мъртвите със своите гробове. Вратата беше желязна, с железен кръст отгоре. Тук бай Тодос се поспря.

— Нека минем и оттук да се сбогуваме... — рече той.

— Ще закъснеем... — каза му момчето. — Чичо ми ще чака.

— Имаме време, не се тревожи.

Минаха покрай едни каменни гробове. Върху тях се валяха кандилца и изпочупени фенери. Стърчаха разкривени кръстове.

— Какви забравани са живите... Какви забравани са... Ела насам, сине. Я погледни...

Бяха стигнали пред един дървен кръст, боядисан с черна боя. Старецът погледна момчето сериозно, право в очите.

— Сине... — каза му той със сломен глас. — Нещастни синко... Прости ми, че не съм ти казал това досега. Чаках да привършиш с уроците си. Сбогувай се сега с него. Той те чакаше да минеш...

Една птица прелетя и зачурулика. Изчурулика три ноти и отлетя. На кръста беше написано с несигурни букви:

„АНЕСТИС КАЛЛ...“

Сълзите на Мельос закриха останалите букви. По-долу беше черният кръст и още по-долу всичко беше черно.

— Седни там на земята... — каза му бай Тодос. — Кажи ми колко го обичаш. Той искаше да го обичаш... Ах, колко много искаше да го обичаш...

— Защо не ми казахте, бай Тодос?... — ридаше момчето. — Защо не ми казахте, че е болен?

— Не беше болен, сине... — занарежда старецът. — Той умря внезапно. Сърцето му се пръсна през нощта от само себе си...

Птицата отново зачурулика. Старецът вдигна торбичката на момчето и я окачи на кръста.

— Оставям те да му разправиш всичко... — рече му той... — Всичко... Всичко... И после поеми пътя, който сърцето ти ще посочи.

Старецът тръгна да си отива. Вървеше бавно, провлачено, зашеметен от гласовете, които го зовяха. Вървеше като мъртвец, получил кратък отпуск.

По-нататък го залая едно куче. Той го помами с добро и отмина. После отново всичко утихна. Една птица дори, която плачеше, също млъкна. Една камбана искаше да каже нещо, но замълча и тя по средата. Мръкваше се.

Момчето продължи да плаче само...

Здрачът ставаше все по-гъст. Утихваше и шумът от кипарисовите дървета. Светнаха светилата по небосвода. Всичко беше като мляко... като мляко... като синка... и искри. Реката шепнеше в съня си тайните

си копнежи. През тази нощ момчето не спа... не спа през цялата нощ и написа най-горчивата и най-голямата си приказка... оная, която то ще разкаже в другата, в следващата си книга.

Сутринта то тръгна. Беше се утешило. Беше успяло през цялата нощ да преброи всичките звезди... Да ги преброи всичките... бавно... една по една, всичките.

И намери, че бяха *точно*.

---

[1] Бесалия (алб.) — верен, който държи на думата си Б.пр. ↑

[2] Битти-гитти (тур.) — свършено, отива си. Б.пр. ↑

КНИГА ВТОРА

ЧАСТ ПЪРВА

ГЛАВА ПЪРВА

Две години минават, докато си поемеш два пъти дъх. Докато затвориш и отвориш очите си, събуждаш се с две години по-голям. Когато си малък, сякаш някой те гони с камъни и те кара по-скоро да растеш.

Хапваш малко хляб, пийваш малко вода, натрупваш малко горчивини... а после правиш ей тъй по бузите си и шепата ти се напълва с мъх.

Децата не броят годините си, големите ги броят за тяхна сметка.

Мельос обаче си нямаше никого. И затова самият живот се зае да му ги брой, без да го пита.

И тъй двете години отлетяха и изчезнаха като две камъчета, паднали в морето... Но се случиха и някои истории... И един ден през ноември Мельос се намери лице с лице с големия град на своите мечти. Всички обичат този град. Селяните тичат да го видят като ожаднели юници. Краката си изпочупват, сякаш тичат да видят някакъв парад. Хвърлят шапките си от радост... само да се пошляят по улиците му, да се заврат в кафенетата му, да позяпат електрическите лампи, които висят по стълбовете като зрели круши.

Мельос обаче не се интересуваше от тези чудесии на града. Кафенетата му не бяха за деца, а крушите му не се ядяха. Той гореше от желание за други неща — за училищата му! Защо, ще запиташ? И таз хубава! Тук ученето е задължително за всички. Ако не ходиш доброволно, ще те изпратят насила.

„Училището е храм...“ — дереше се до по-миналата година попът. „Краставици на търкалета“, както казваше пък великият клисар на черквата „Успение Богородично“ на име Пердикопулос...

Да, господине! Краставици на търкалета! Ако е храм, защо не ти позволяват да влезеш безплатно? А!... Кажете ми, де!... Само приказки...

В едната си ръка Мельос държеше куфар, подплатен с чувал, а в другата — връв, с която беше вързал едно червеникаво куче с бяло петно на гърба. Много си изпати с това куче Мельос, но не му даваше сърце да се раздели с него. Двама-трима умници дори го обидиха още от самото начало, когато кучето тръгна с него. „Не те ли е срам — казаха му те, — уж си гимназист, пък влачиш след себе си това улично куче? Ако ти дадем една драхма, би ли ни го дал да го удавим?“

По-нататък едни бежанчета му го поискаха, за да си го яздят. Какво им правеше кучето? При всеки подобен случай то се пъхваше разтреперано между краката на своя приятел, търсейки защита. Много неща бяха виждали очите му... А после ти разправят, че човекът бил „най-благородното животно“... Животно... това да, но не и най-благородното!... Най-свирепото, ето какво е, даже и това му е малко. Къде да имаше на света някакъв град на мечки или на вълци... та там да отиде човек да живее... Поне там нямаше да има едни мечки облечени, а други голи, нито пък едни вълци гладни, а други сити.

Мельос навлизаше в града в мрачно настроение. Колко години отсъствува той? Непълни две. Но въпреки това гледаше града с известен страх. Почна да си спомня за северните му ветрове, които режеха като ножове. Дълбоките му и неспокойни реки. Сега, разбира се, всичко благоухаше още на праскови и на прясно опечен домашен хляб. Къщите бяха пълни с дърва — нека севернякът се заканва. Седиш си край огнището, печеш си хубавите кестени, пък той нека си фуци. Но ако си имаш дърва и кестени. Ако пък си нямаш, гушиш се в дрехата си и чакаш като циганин пролетта.

Добре, че споменахме за циганин. Какво ли прави наистина Битрос? Разбира се, най-напред ще отиде при него — та кой му е най-добрият приятел? И се запъти нататък...

На моста седеше, увиснал като звънец, гологлав човек и гледаше безмълвно реката. Беше се загледал във водата и мисълта му се носеше заедно с нея. Мельос не го запита какво ще намери там, дето отиваше. Каквото отmine, не се връща. Водата тече... Дойде един обушар и изля от кофата си мръсна вода. Мечтанието се прекъсна. Колко лошо нещо е мечтите ти да вонят на кожи...

— От полските села ли идеш? — запита го гологлавият човек.

Бузите му бяха хлътнали.

— Да, оттам...

— Има ли още купни там долу? А, има ли?

— Да, има. Но вече е свършено.

— Жалко...

Човекът пооправи косата си и тръгна. Какво искаше да каже за купните? Добре, да речем, че имаше още — та какво от това?

— Господине, има още купни! — извика му той.

— А, тъй ли, още ли има... Добре, благодаря... Благодаря ти, момчето ми, благодаря. Ще вървя за класове, за паберки...

Мельос беше угрижен. Тръгна нагоре срещу течението на реката. Водата блестеше и течеше тихо като мед.

Патките плуваха като дървени корабчета. Той си спомни за рекичката край училището с тополите околоръст. Сигурно бяха израснали. Тези дървета растат много бързо като момичетата. Но циганската махала не беше вече там. Повечето от колибите бяха срутени. Но и онези, които все още не бяха сринати, бяха празни. До колибата на Битрос гасяха вар в една яма. Бяха поставени основите на една къща. По-нататък друга се довършваше, а трета пък вече се готвеше да приеме своите стопани. Какво заселване беше това? Градът беше се изкатерил до там горе и погълнал колибите.

— Тук живееше един, на име Битрос... — каза Мельос на човека, който гасеше вар.

— Може...

— Къде отидоха?

— Че откъде да зная... Когато циганинът се дигне, целият свят е негов. Ти нещо се разтревожи?

— Той ми беше приятел.

— Изхвърлят ги отвсякъде като смрадливи дрипи. Усмърдявали, казват, градовете. Не си гледат своята воня, ами циганинът им пречел! Ех, да беше тук, когато ги пъдеха...

— Какво им пречеха циганите?

— Нищичко, бе. Когато дяволът си няма работа, крои дяволии. Не е ли гадно...

— Ти ли си купил мястото?

— Ама го каза. Аз нямам за гроб да си купя, а ти... Работник съм, не ме ли виждаш? Разпердушиниха циганите, за да си построят дворците.

— Кои?

— Разбира се, не ти и аз. Онези, дето са натъпкани с пари. Голям приятел ли ти беше този, как го каза?

— Пръв приятел...

— Погрижи се да си намериш друг. Този си отиде вече, няма го по тези места.

— Мислиш ли, че няма да дойде вече никога?

— Де да го знаеш... Едни, като напуснат някой град, не се и обръщат да погледнат назад, а други обикалят наоколо като призраци. На твоя може да му домъчнее за сянката на черницата и да дойде някой ден да изкара един сън. Отде знаеш... Най-различни мераци има по света.

Мельос нямаше какво повече да прави тук.

— Извинявай... — промърмори човекът. — Мога ли с нещо да ти помогна?...

— Искам да оставя някъде кучето си, за да потърся квартира. Мога ли да го оставя тук — в колибата на приятеля си?

— Разбира се, че можеш. Аз държа ключа. Те няма да я съборят по-рано от утре преди обед... имаш време. Ето виж къде ще оставя ключа. Под това камъче.

Скоро след това Мельос пое надолу. Душата му беше огорчена. Какъв град може да бъде един град без циганска махала? На Мельос му се стори, че облаците се надвесиха още по-ниско. И реките плачеха за тяхното заминаване.

Много беше обикнал той циганите. Нещо беше се случило в сърцето му и то беше се изпълнило с цигани. Сякаш съдбата... подбира, подбира... и най-послед го свърза с тях. Защо и как, и самият той не знаеше. Ако можеш, седни и проучи тайните пътища на сърцето... Ще се объркаш.

Той беше тръгнал надолу покрай реката. Там долу, при входа на града, бяха гробищата. Сега той искаше да отиде там. Но не бързаше. Умрелите чакат... Само сърцето е нетърпеливо... На едно място реката, сякаш разколебана, правеше остър завой. Тук бяха гробищата и тя не искаше да наруши съня на покойниците. Тя знаеше... Водите унищожават бързо костите. А малко кости все са нещо...

Вратата на гробищата чакаше отворена. Бяха я забравили от години насам така отворена и никой не ставаше да я затвори. Че каква нужда имаше от това? Колкото и студен да беше севернякът, смъртта

беше по-студена. Мельос прекрачи прага и в този миг чу черковни песнопения. Плановете му пропаднаха... Къде да намери сред толкова народ кръста на чичо си? Поповете пееха сякаш не черковни, а обикновени песни. И никак не се трогваха. Погребваха света като надничари... И бяха свикнали много с работата си. Едно момиче с разчорлени черни коси плачеше. Лицето ѝ не се виждаше, но се чуваше как се караше на висок глас на майка си „защо ѝ направи това нещо“.

На Мельос му стана тежко, че говорят така лошо на един умрял човек. Искаше да си върви. А освен това му развалиха и срещата с бай Анестис. Той искаше двамата да бъдат съвсем сами. Да си поприказват. И никой да не ги чува, нито дори птичките. Един младеж държеше стъкленица с черно вино. И таз хубава... да погребват, а после да го удрят на ядене и пиене, и то тук... сред умрелите.

Тръгна да си върви. Живите хора опорочават и смъртта. Премина по един дървен мост и стигна до широкото шосе. В този миг се чуха псалми и хлипания. Силна миризма на тамян изпълни въздуха. Напред вървяха хоругвите, след тях едно момче носеше кръста, който щяха да поставят на гроба. „Георгиос Левендакис, на 12 години“.

Майката вървеше с разпилени коси след покойника. Докато вървяха по широкия път, тя пристъпяше безмълвно... Но щом свиха по мостчето и навлязоха в пътя за гробищата, от устата ѝ се изтръгнаха сърцераздирателни писъци.

— Не-е-е!... Не отивай, сине, по този път!... Недей по този път, синко!... Недей-й-й!...

Сърцето на Мельос се разби... Спря там, докато премине шествието, а после отново мина по моста, едва сдържайки сълзите си. Потърси гроба на чичо си и го намери. И тук остави сълзите, които отдавна пареха очите му, да се излеят горещи, задушавачи, отчаяни...

Едва след час можа да се изправи и тръгна по пътя за града...

Мельос не беше вече дете. През цялото това време, докато отсъствуваше, той упражняваше ума си, ровеше се, четеше... Пред него стърчаха планини от загадки, които трябваше да срине. Погълна цели десет коли книги. Къде ги намери?... Ами че той си ги купуваше със собствени пари!

Свършено беше вече с книгата „Севах морякът“, свършено бе и с нейната наслада, тя беше останала назад. Сега Мельос гълташе

стипчивия мед на живота. Той се запозна с някакви измъчени учители, които разголваха света в своите ръце, пробиваха тайни прозорци в непрогледния мрак на живота. Чудни бяха имената на тези учители — Максим Горки. Никъде не беше видял лика му, но му се струваше, че щеше да прилича на бай Анестис. „Бай Максим“, тъй му идваше да го нарече. Един ден той попадна на една негова приказка, на чиято корица беше портретът му.

Беше такъв, какъвто и си го представяше. Същински бай Анестис! Друг път видя портрета на един негов приятел: Тодорос Достоевски се казваше. Този пък беше цял-целеничък бай Тодос. Дори и по име не се различаваше. Байовци с големи умове и кротки очи. Мельос се сприятели и с други учители, които носеха очила и ходеха с дълги коси и развързани вратовръзки.

Един ден пък попадна и на един куц, чийто пострадал крак много му пречеше. Беше изгорял там долу сред пламъците на Месолонги.^[1] Хубостта му изумявала хората. Така разправяха. А веднъж пък в ръцете му попадна книгата на един циганин. Казваше се Пушкин. Имаше къдрава черна коса и тъмна кожа — същински Битрос...

Безброй бяха приятелите на Мельос. Той прекарваше летата с тях, изтегнат под гъстолистите дървеса, като дъвчеше сламчици и четеше, четеше ненаситно...

Той се задълбочаваше в четенето, без да подбира книгите. Каквото му паднеше, това дъвчеше, като някои яшни юници, които изгриват всичко, каквото намират в яслите.

И така, когато пристигна отново в града и се приготви да седне пак на чина, главата му беше като някакво кълбо, в което се блъскаха всевъзможни идеи.

„Ученик от трети клас на осмокласната смесена гимназия...“ Браво! Ето това ще рече образование. Мельос беше решил да сложи вратовръзка в четвърти клас. Лесна работа. Вратовръзките бяха евтини. Парите бяха скъпи. Но той не беше много сигурен дали ще бъде в четвърти клас. Щяха ли да му стигнат спестените пари? Защото парите наистина нямаха глас, нямаха душа или нещо подобно... но имаха крила. Нямаха оглавник да ги вържеш и да им кажеш: „Почакайте ме вие тук, че ми трябват за догодина“. Не!...

Горкият Мелъос се учеше с прекъсвания. Една година работеше, една учеше. Но къде беше изчезнал през последните две лета и къде беше прекарал цялата зима? Това ще видим...

---

[1] Тук авторът подразбира Байрон, който жертвува живота си за свободата на Гърция през въстанието 1821–1828 г. срещу турското иго. Б.пр. ↑

ГЛАВА ВТОРА

Къде беше той...

По-миналото лято, като тръгна на гурбет, Мельос се отправи отново към юниците, но не в същото село, нито със същата заплата. Той не беше някой от ония прости говедари. Сега той се спазари да получава освен храна и обувки, и хубава надница. Колкото за облеклото, задоволяваше се с това, което си имаше. От кого имаше да се срамува? Гората не му връзваше кусур, а кравите бяха негови приятелки.

В селото не беше останала полица, на която Мельос да не се бе покатерил, за да се рови за книги. Дори и в сандъците, където бабите си пазеха „булчинските“ премени, беше си завирал носа.

Повечето от книгите, които беше открил, бяха омазани, защото беше ги взел от клисаря. Този клисар беше голяма личност в селото. Знаеше по-добре от всеки друг черковните тропари и не премълчаваше това. Черквата гърмеше от псалмите му, докато той обикаляше от свещ на свещ и от икона на икона. Гласът му заглушаваше дори камбаната на черквата „Успение Богородично“, а сладостта му караше богобоязливите бабички на селото да примират. А поп Синефос го наричаше златен. „Хайде бе, благословени Пердикопулос! Стани черковен певец, бе! Удобен случай ти се отдава да се облекчиш малко от многото си грехове.“

— Благодаря ти, попе. Я ме остави, тъкмо съм си свикнал чудесно с пъкъла. Сега искаш да си разваля спокойствието ли? Пренасянето в небесата струва пари.

Попът поклащаше глава като разлютил се пушек.

— Свършено е вече! — изреваваше той с гръмкия си глас. — Ще кажа на настоятелите да те уволнят. Оскверняваш храма!

— Няма да ме уволнят... трай и не се престаравай. Да не са си загубили ума хората да си напуснат работата и да дойдат да станат клисари.

— Как, за клисар ли!

— Ех, свършено е вече, клисар бях някога, когато бях млад. Сега станах вехтория, мърша и тям подобни.

— Грешнико!...

— Благодаря ти, задължаваш ме.

— Ще им кажа да ти намалят заплатата.

— Недей, защото ще почна да крада свещите. Остави ме да бъда честен. Аз искам да съм такъв, но и вие ми помагайте по малко.

— Пердикопулос! Ще изгориш като тримата младенци в нажежената пещ!

— Не ми се вярва... Там долу е толкова студено, че дори фурната на Харвелена няма да ме загрее. Ееех, дано... къде такъв късмет!

Кавгите на попа с клисаря винаги завършваха със студено помирение. Но още през другата седмица кавгата започваше още по-настървено. Куполът на „Успение Богородично“ едва не се срутваше. За щастие те избираха време, когато нямаше богомолци — през утринната или през вечернята.

Пердикопулос не беше само клисар на черквата. Той беше и глашатай, и свидетел в съда, и разсилен, и душеприказчик. Често при големи празници стопаните го канеха на гости. Но той ядеше така нечисто, че те караше да се погнушиш от него. Бодваше с вилица месото, после го слагаше в шепата си и така го ръфаше. Пръстите му бяха по-мръсни и от боклука. Секнеше се с пръсти и изтърсваше сопола, където свари. Никого не слушаше и от никого не се срамуваше. Беше станал тиранин за цялото село. И кой смееше да му каже нещо? Заплашваше всички, че щял „да си подаде оставката“.

— Ще отида в Света гора... — казваше — и ще надяна „расото“. Хайде намерете друг на мое място.

Но къде можеха да намерят друг? Такъв ум не можеше да се намери нито по околните села, нито по паланките и градовете.

Глашатайството му пък безспорно нямаше равно на себе си по целия свят. Само че „глашатайските му хонорари“ бяха малко солени. (Онорарите му, както ги наричаха селяните.)

— Съграждани! Хей, гърци... Изчезнал е телец на цвят възчервеникав, собственост на съгражданина ни Цимбирликос Евангелос. Който го намери, ще бъде щедро възнаграден.

Стопанките бяха много доволни.

— Браво! — казваха му те... — Браво! Златна ти уста. Тежко и добре ги нареждаш, но какво искаше да кажеш?

— Изгуби се телицата на Вангелис Цимбирликос, сина на Мигдальо. Който я намери, ще получи богато „възнаграждение“ т.е. бакшиш. Имаш ли една капчица ракия? Умори ме, докато ти дам да ме разбереш!

Ето такъв беше клисарят Пердикопулос, първият библиотекар в селото. Какво ли нямаше? „Пътникът“, „Есме Туркинчето“, „Лудница или дом“, „Петнадесетгодишният капитан“, „След двадесет години“, „Двадесет хиляди левги под водата“, „Ужасната грешка“, „Коварство и любов“ от Шилер, „Вертер“ от Гьоте, „Цветята на злото“ от Бодлер. От Юго „Клетниците“... Всички омазнени, пълни с петна и драскотини, но човек можеше с голяма упоритост да ги прочете и умът му се взимаше.

След като книгите по библиотеките на селото се свършиха, Мельос почна да си купува собствени книги. Тогава именно си създаде големи приятелства. Достоевски, Горки, Флобер, Дикенс, Байрон, Зола, Балзак, Ламартин... това бяха най-добрите му приятели.

Лягаше под дивите круши, кога по корем, кога по гръб, и извличаше от книгите великите им тайни. Често пъти в тях завираха носа си и някакви любопитни мравки и се мъчеха на всяка цена да се просветят и узнаят и те тайните на света. Но кравите не бяха съгласни с тази голяма ученолюбивост на своя говедар. Имаше даже едни крави пакостници, които подвеждаха по лошия път и другите — кротките — и влизаха в чуждите посеви. И така Мельос бе принуден на два-три пъти да плати „глобални“ или джереме... както пъдарят наричаше глобата.

Мельос се чудеше как можеха да му сторят това нещо кравите, неговите най-добри приятелки. Изложиха го пред цялото село. Не че селото не го обичаше — напротив, но един говедар трябваше преди всичко да си бъде говедар и после всичко друго. Така си е. Да се учи човек на писмо е хубаво нещо, отварят му се очите, но всеки засяваше нивичката си, за да събере плода ѝ, а не за да храни с него чуждите юници!

И така Мельос остави книгите настрана. Няма значение, нямаше да мухлясат. В това го увери и клисарят.

— Дълголетни са като гарваните... — каза му той. — Бъди търпелив с тях, за да те търпят и те. Прочете ли „Сърце под камък“...

Чакай, малък си още за огъня на любовта. Я ми кажи, дава ли ти сърце да удавиш куче?

— Не.

— Не, а! Има ли някой кладенец навън по пасбищата?

— Какъв кладенец?

— Кладенец Яковов!... Как да ти обясня? Сух кладенец, пресъхнал кладенец. Има ли?

— За да хвърлиш в него кучето ли? Не, няма!

— Е, няма, няма, немци! За друго нещо ми трябва. Има ли?

— Има.

Пердикопулос се почеса по врата.

— Някой ден ще мина към ливадите да те намеря.

— Защо не? Ела!

— Така съм намислил и аз. Ще дойда. А колкото за давенето, не се тревожи. Става въпрос за Бальос, кучето на Пальостати, което трябва на всяка цена да се удави, но аз няма да направя това нещо. Бъди спокоен.

Изминаха се три дни. Пердикопулос пристигна на пасбището с тояга, която лъщеше от мазнина. Денят беше дъждовен. Но това не го спря. Горната му дреха беше станала като мушама от мазнина. Той поглади сивата мазна четка, която наричаше мустаци... поздрави само с пръст, като дигна и тоягата си, и рече:

— Здравейте, народи, и ликувайте! Къде се намира кладенецът? Не се страхувай. Ето виж... нито куче, нито котка водя с мене. Ако не ми покажеш къде се намира, ще си взема обратно всички книги.

Мельос извади книгите от кожената си торба и ги хвърли пред краката му.

— Вземи си ги... — каза му той. — Потрябвали са ми!

— Скрытата си и тайна мъдрост ти ми изяви! Знаеш ли как се казвам аз? Пер-ди-ко-пу-лос, което, разтълкувано, значи — не ми трябваш. Ако тук има кладенец, аз ще го намеря, ако ще и в нивата на грънчаря^[1] да е сврян. Много ти здраве значи и довиждане.

Клисарят изчезна сред посевите. От време на време главата му се появяваше над класовете като главата на някой удавник, която ту потъва, ту изплува. Най-после тя изчезна напълно. На Мельос му се стори, че клисарят се удави. Но вечерта гласът му прозвуча тържествено:

— Хей, съграждани... гърци! Обърнете внимание. Лекарите пристигнаха. Утре с изгрева на слънцето ще има ваксинация, което значи шарене. Всички значи се пригответе!

Селяните се кръстеха с двете си ръце. Я виж ти, оставят хората далак да ги хваща, а ваксинират... кравите^[2]... Боже пази...

Мельос събра стадото си на големия харман и зачака лекарите. Но те, вместо да се отправят към кравите, се запътиха към училището и почнаха да ваксинират децата. Ето че и хора от град да постъпят веднъж правилно.

Мельос подкара отново говедата към пасбището. Към обед обаче той долови там някакъв плач, но толкова глух, сякаш идваше от долния свят. Какво ли ставаше там сред тръстиките? Подкара говедата нататък и почна да търси... Плачът се усилваше все повече и повече и ставаше все по-отчаян. Мельос слагаше ухо на земята, катереше се по дивите круши... но нищо не можеше да открие. Там наблизко нямаше никакви гробища. Гробищата се намираха далеч от селото на една височинка с кипариси.

Тогава се сети за вчерашната разходка на клисаря. Сигурно Пердикопулос бе свършил работата си.

Той беше такава свиня, че сигурно не бе удържал на думата си и бе хвърлил кучето.

Мельос се запъти направо към кладенеца. Плачът сега се чуваше по-силно и по-отчаяно. Както си бе помислил, така и беше. Мельос се надвеси. Долу от кръглото дъно на кладенеца едно куче изпращаше отчаяния си и дрезгав лай към небето.

— Бальос, ти ли си?

— Ау-ау-ау!... — излая кучето.

Мельос му подхвърли парче хляб. То не се наведе дори да го помирише.

— Ау-ау-ау!... — продължи кучето.

Наистина кладенецът не беше дълбок. Я имаше, я нямаше пет разтега — но как да го спаси?

— Ау-ау-ау!... — дереше се кучето.

Мельос запуши ушите си.

— Млъкни, Бальос... Остави ме да си помисля. Така се обърквам.

Лаят на кучето го смущаваше. Мельос се запъти към стадото с надеждата, че ще може да помисли по-спокойно. Напразно. Не можеше да измисли начин. По едно време забеляза едно въже, намотано на рогата на Зумис, един едър, упорит вол. Помисли да вземе въжето и да го спусне в кладенеца. Добре де... Но къде може да дойде на ум на Бальос да се вкопчи за него и да го изтегли. Я да видим! Ако той сам слезе долу и вземе кучето на ръце? Точно тъй! Ами ако вместо те да излязат, паднеше в кладенеца и волът? Тогава Мельос се сети, че Зумис е страхлив и че никога не се приближава до ровове. Той се реши. Докара Зумис близо до кладенеца, върза се през кръста и се спусна. Кучето веднага спря да квичи и зачака задъхано. Мельос стъпи и прегърна животното. То почна да го души, треперейки, сякаш му казваше „спаси ме!“... После го сложи на рамото си, то прегърна послушно шията му и почна тихо и жално да скимти.

— Дий!... Зумис!... — диво извика Мельос отдолу. — Дий!...

Зумис се поуплаши, но не се помръдна. Студена пот изби Мельос. Но внезапно му мина през ума една спасителна идея. Наведе се с кучето на врата си, взе един камък и го метна срещу вола с псувни. Зумис побягна. Само след минутка те се намериха горе.

Мельос развърза въжето от кръста си и легна да си откъдне. Кучето потърси мишницата му, подуши я, легна до него и затвори блажено очи.

От тоя ден то му стана роб. Само смъртта вече можеше да ги раздели. Бальос не беше неблагодарен приятел. Скоро свикна да изпълнява службата на помощник. Докато Мельос четеше под крушата, кучето пазеше кравите... и горко им, ако направеха някоя пакост! Ако се опитваха да се доближат до посевите, кучето се нахвърляше като пъдар срещу тях и ги връщаше назад.

---

[1] Нивата на грънчаря (библейско). Б.пр. ↑

[2] Игротворие с думите: дамалисмос — ваксинация и дамалис — крава, което не може да се предаде на български. Б.пр. ↑

ГЛАВА ТРЕТА

Когато настъпи септември, Мельос се зае да обмисли всичко. Значи имаме: за книги... толкова, за записване... толкова... остават ни още... толкова... Я да прибавим и за наем... Я и за храна... Нищо не остава. Излизаше се на задънена улица. Посред годината пак щеше да закъса. А кой ще му се притече на помощ? Миналата година беше още жив бай му Анестис. Дядо Тодос сигурно е вече грохнал. А бог знае какво се е случило с приятеля му Битрос.

Не можеше така. Не, не — хиляди пъти не. Ще кажеш, че цяла година се губеше. Много й здраве. Не скърбеше ли за нея? — ще попиташ... Че как не... Но повече трябваше да скърби за себе си. Училищата не се сриват за година, нито пък буквите мухлясват. Това каза и Пердикопулос. Пердикопулос наистина беше мръсен и блуден син, както сам си казваше, ленивец, еша си нямаше, но каквото и да кажеш, познаваше света — правото си е право. Значи... какво значи? Въпросът беше ясен, нямаше повече нужда от умуване. Щеше да си продължи занаята: говедар. Слушай да ти кажа... — де да знаеш? — може би това щеше да му е за добро. Първо, щеше да си подсили кесията. Освен това щеше да сложи на гърба си най-последно някаква по-свястна дреха, бе, брате!... Да му се не видяло! Че нали беше ученик от трети клас вече! И то в Смесената!... Я чакай! Какво ще рече впрочем това? „Какъв смисъл има това“, да се изразим като Пердикопулос. Я мирувай! „Сърце под камък“... „Малък си още за огъня на любовта“ (Пердикопулос). През тежките зимни дни, когато ветровете бръснеха тревата и ровът се засипваше със сняг, Мельос не излизаше на паша. Имаше опасност говедата да ядат сняг и да ги покоси дрисъкът. И затова всеки разумен стопанин си пазеше добичето и го хранеше в къщи. И ако нямаше ечемик или овес — нищо от това. Все ще се намереше малко слама или малко сухи царевичници.

През такива дни не само овчарите, но и всеки земеделец оставя ралото си и се свира в кафенето. Като кошери бръмчат кафенетата в такива дни. Играе се главно на „ксери“^[1]. Но от време на време се чува и игра на табла или „кончина“. Тебеширът работи като автомат. „Курвулос — две напитки. Вересии шест. Сума осем. Канарьос

Василакис три напитки, една на кума му Монахокоцис. Една подводница^[2]. Три коняка, един липов и на сватанака Гифтогьорги — в брой три. Сума дванадесет“. Вечерта след училище отиваше и учителят да попрочете някой вестник. Тогава по-заможните от посетителите приближават столовете си до него, вадят броеници, за да убият времето си, и слушат какво пишат „вестниците“.

През една такава вечер даскалът, след като издуха добре носа си, им каза, „тук пише, че Индия била пострадала от наводнения. Населението било измъчвано от глад и епидемия.“^[3]

Един от стопаните го хвана „благоговейно“ за ръката.

— Даскале... — каза му той. — Прости на бедните ни умове. Но какво са се заредили една след друга тези еднакви думи? „Какво означава това“? (Пердикопулос.)

Учителят остана много доволен от въпроса.

— Поздравявам те, кир Маникарос... — каза му той, — ти си любознателен човек. Тези думи не означават едно и също нещо. Едната значи епидемия, а другата — глад.

— Бре, как се изложих! Ами как ще ги различаваме, даскале?

— По правописа, кир Маникарос.

— Тоест? Коя от двете означава епитимия^[4], даскале?

— Не епитимия, а епидемия... което значи болест.

— Тъй ли? Че как ще ги различавам?

— Думата, която означава епидемия, се пише с йота.

Всички останаха със зяпнали уста. Я виж ти каква мъдрост притежавал този даскал!

В този момент отстрани се чу един тъничък глас.

— Не е вярно!... — рече той тихо.

Всички се извърнаха и погледнаха разсърдени. Учителят се стресна и очилата му паднаха.

— Кой е този? — запита той като попарен.

— Прости му, даскале... то е по рождение такова, да никне там, дето не го сееш. Пукни, бе!... Я виж ти! Ти ще учиш на четмо и писмо даскала! Виж ти сурат!

— Но кой е това? — запита отново учителят учудено. — Никога не съм го виждал.

— Понеже снеговете са го задържали в селото, та затова. Това е говедарчето ни.

Учителят измери с поглед момчето.

— Кой ти каза това, момчето ми?

— Никой, сам го научих.

— Да... вярно, то страда от тази мания... — рече Маникарос, — затова стадото опропасти посевите. Свършено е със света, напълно се е объркал.

Маникарос не бе никакъв прост стопанин. Неговото мнение тежеше и дето се кажеше то, падаше просто като печат. Всички впрочем се съгласиха, че говедарчето го прекали и че умът му е изветрял. Маникарос го наруга здравата. Първо — като момче, какво търси в кафенето. А второ — млък! Враната един път, а вранчетата сто и десет. Децата на твоята възраст по това време почистват оборите, а не киснат по кафенетата! Я виж ти!

— Правилно — обадиха се и другите.

Мельос посниши гласа си.

— Оборът ми е чист... — рече той.

— Върви тогава на по-заветни места да слагаш примки и да ловиш врабци. Какво си се заврял тук? Да обиждаш учителя ли?

— Не съм го обидил... — рече момчето.

Учителят се почеса притеснен по слепоочието.

— Не, той не ме обиди... — рече учителят. — Кой каза такова нещо?

— Наредихме я! — изписка Маникарос. — Няма да го защитаващ, я, сега, даскале... Кажи откровенно. Той те обиди, какво сега го премълчаваш?

— Момчето има право... — рече, изчервявайки се, учителят. — И чудно как така сбърках. В бъдеще ще съм по-внимателен. Не е срамно, сгреших. Грешка щеше да бъде да не си призная грешката.

— А не! Не, ние не признаваме! — извика за сметка на всички Маникарос.

— Преди всичко откровеност, кир Маникарос... — рече учителят и стана. — Ще дойдеш ли да се поразходим, момче?

Мельос се изправи.

Маникарос плюна в мангала така, че пепел посипа чак мустаците му. Той беше глава на селото и не търпеше да му се противоречи. Тридесет години наред е бил първенец в село. Кога кмет, кога настоятел на черквата „Успение Богородично“. С богатството си

можеше да храни две села. Говореше се, че в мазето си имал пет кюпа с лири. Беше известен на двеста мили наоколо заради „услугите“, които правеше на бедните хорица. Посевът ли ти е пострадал на нивата? Да е жив Маникарос. Кравичката ли ти е останала гладна? Мулето ти ли е пукнало? Стопанката ти ли е изкарала лоша пъпка? Да е жив Маникарос. Седем слуги имаше в магазина си и двама в складовете си и други пет на крак, за да събират зърното от чуждите хармани. Че какво си мислите... И ето сега това бръмбарче ти казва „грешка“! И то на кого? На даскала!

— Бог се отвратил от гладника горделивец и от бедняка самохвалко. Ще ги помета и двамата оттук, помнете ми думата! Не за първи път ви скроява такова нещо това краставо куче! Помните ли, бе, как се лепна като репей в краката на господин депутата тогава, когато с триста зора го доведох в селото?

— Дали помним, казва. Нали и мутрата му искаше да вземе думата.

— Но го отрязахме и си сви опашката.

— Че какво, на шикалки ли ще си играем!

Учителят и Мельос тръгнаха към училището. По пътя си разменяха и по някоя дума. Беше студено. Най-сетне стигнаха до конака му и учителят отвори вратата и каза на Мельос „заповядайте“.

Той влезе колебливо.

— Я му дръпни най-напред един ром... — каза учителят, сваляйки една бутилка, която постави пред него с две чаши. — Добър е за загреване. Аз пък през това време ще запаля печката. Но ти не ми каза името си.

— Мельос.

— Имаш ли близки?

— Не.

Той разцепи с един стар нож борина и я пъхна в печката.

— Лошо нещо... Един вид роднини, разбира се, са и... книгите, но, кажи го, както щеш... Ето и аз съм самотен тук.

От цялата обстановка в стаята вееше тъга.

— Значи тъй, с други думи, ти си образован... — каза му учителят след малко. — И откъде намираш книги?

— От клисаря.

— А!... Пердикопулос!

— ... Някои съм си купувал.
Учителят драсна клечка кибрит и я хвърли в печката.
— Жалко, че не сме се познавали по-отрано... Щеше да спестиш доста разходи. Я погледни...
Полиците му бяха пълни с книги.
— По история, по литература, поезия... Горя от желание да отида да специализирам. А ти?
— Ще работя през цялата година и през есента ще отида отново на училище.
— В кой клас си?
— Трети.
— Добре ще бъдеш с уроците си... но... с учителите няма да си добре. Никога няма да ти простят начетеността ти.
— Но не всички... — рече Мельос плахо.
— Браво!... И тъй, приятелю, нали ставаме приятели? Ще ти кажа нещо... Струваше ми се, че съм корабкрушенец на някой необитаем остров и внезапно намирам човек. Сега всеки ден ще ми идваш на гости... нали?
— Аз съм говедар... — рече Мельос.
— А, да, аз пък забравих... Тогава всяка вечер. А? Нещо се колебаеш, виждам?
— А не... но... — каза Мельос, преглъщайки — като го остава само, то плаче...
— Кой?
— А, а... Бальос.
— Бальос ли? Какъв ти е пък този?
— Големи приятели сме.
— Някое овчарче ли?
— Не. Едно овчарско куче.
— Ха!... — рече учителят, някак си засегнат. — Значи ти си приятел на животните.
— Не... Спасих го от един кладенец и сега подивява, като остава само. Страх го е, да не го хвърлят отново.
— Извинявай... — рече учителят сериозно. — Милостиво сърце си имал. Но и аз не падам по-долу от тебе. Имам си един Мейданис под леглото. Мейданис, я излез...
Едно жалко на вид куче подаде недоверчиво муцуната си.

— Бяха му вързали една тенекия на опашката и му я магнах. Та оттогава се приюти тук. Ти къде го държиш?

Мельос наведе засрамено глава.

— Краката ми изстиват... — рече той, завирайки пръста си от смущение в чашата.

— Е, и какво?

— Идва при мен и се свива до краката ми.

Учителят го погледна развълнувано.

— Така, ти си имал значи голям приятел, Ме... Ме...

— Мельос.

— Мельос, завиждам ти... Вземи приятеля си някой ден и го доведи да си правят компания с Мейданис. Та и той, горкият, малко да подругарува. Какво ще кажеш?

— Съгласен съм — рече Мельос.

След това заприказваха за друго. Говориха за самотността, за снега, който затрупваше цели села, та чак се загубваха под него. Гаврътнаха още по чаша. Учителят разказа за едно пътуване, което беше предприел през лятото до Метеора. Това е една местност с огромни скали като острови посред полето. Навярно някога там ще да е било море. Изкачват те на тях с някакви мрежи. Но при слизането се объркваш. Никой не се съгласява да влезе отново в мрежата, щом веднъж погледне отгоре пропастта. Та значи преди слизането калугерите най-напред напиват посетителите, после ги турят в мрежата и ги спускат като вода в кофа.

След това учителят разказа за друго свое пътуване до остров Керкира^[5]. Целият град пее и се смее толкова много, че и ти го удряш само на смях и песен. Грижите там се смятат за оскърбление.

— Много ли е хубаво там?

— Поповете не ти препоръчват да отидеш там. Защото има опасност да се откажеш от рая. А те нямат сметка.

Мельос се завърна много късно в своя обор. Още отдалеч той долови отчаяното скимтене на Бальос. Като отвори вратата, кучето се хвърли отгоре му, прегърна го с предните си крака... и почна да се смее и да пее, и да плаче.

— Полека, Бальос... Не сме стигнали още в Керкира.

Цяла нощ Мельос сънува само мрежи, които го издигаха високо горе на Метеора и го спускаха долу. И вино...

И попове, които го преследваха с кадилници, за да не отиде в Керкира.

Зимата мина бързо. После дойде лятото и си отиде и то. След това настъпи есента. Мельос си взе „сбогом“ с учителя, със стадото, с пасбищата... вдигна куфара с дрехите си, погали Бальос по шията и... сбогом. И двамата поеха пътя. Селото зад тях пушеше лениво като огнище. Искаше да се сбогува и с Пердикопулос, но великият клисар отсъствуваше от селото; беше отишъл в града да посребри кандила и свещници на черквата „Успение Богородично“ и изглежда, бе намерил хубава ракия и се бе забравил край някой тезгях.

---

[1] Ксери — игра с карти, трупаница. Б.пр. ↑

[2] Подводница — бяло сладко. Б.пр. ↑

[3] На гръцки „глад“ и „епидемия“ е „лимос“. Различават се по правописа. Б.пр. ↑

[4] Епитимия — наказание заради нарушение на църковните канони, налагано от духовния наставник по време на изповед — или многократно изричане на молитви, или по-строг пост, или поклони до земята пред икона и др.; смисълът на епитимията е да излекува душата по пътя на нейното спасение. Бел. ladyofthesea. ↑

[5] Керкира — гръцки остров в Йонийско море, който е известен под наименованието Корфу. Б.пр. ↑

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

И тъй излязоха на пътя.

Но такива пътници не приемаха нито влаковете, нито автомобилите. Не бяха изминали и миля и Мельос разбра, че беше по-леко да вземеш със себе си при пътуване една къща, отколкото едно куче.

— Двоен билет ще платя... — казваше той умолително.

Но напразно. Никой не приемаше. А градът беше далече... много далече... И тъй тръгнаха пеш. Шосето се простираше по полето като бяла водна ивица. На някои места то миришеше на конска пикоч, на друга — на бензин, а на трети — на плодове. Ту беше право като стрела, ту пък се извиваше като пръчка. Ту минаваше през нивя, засети с царевица, ту изчезваше сред храсталаци.

Към обед двамата приятели спряха да си поотдъхнат. Намериха край един бостан уютен кът. Птиците кръжаха над пъпешите, но не смееха да кацнат. Собственикът беше поставил някакви плашила, направени от дрипи, а посред бостана имаше една вятърна мелница, която вдигаше страшен шум с крилата си. Малко по-нататък се вееше някакво знаме. То беше издигнато върху една пъдарница. В средата ѝ стоеше неподвижно някакъв човек и гледаше към шосето. Ако обаче някой се взреше, откриваше, че не е неподвижен. От време на време той помръдваше чудновато.

Мельос след дълго и търпеливо наблюдение откри, че този човек не беше истински. Въпреки че се помръдваше. Сигурно го бяха окачили с връв, та затова мърдаше.

Бальос направи една обиколка нататък, без да се страхува. Намери даже и една умряла гарга, която донесе и постави пред краката на Мельос, без да посегне на нея. Мельос се помъчи да му даде да разбере, че това беше негов късмет и трябва сам той да си я изяде. Напразно. Накрая захвърлиха гаргата в някакви къпинаци и седнаха да ядат хляб и сирене. Но Мельос не беше сложил още първата си хапка в уста и царевиците на отсрещната нива се разклатиха. Един мъж с намръщено лице излезе от царевиците и се приближи към тях.

— Колко си откраднал? — запита той Мельос.

Нито добър ден, нито нищо. Веднага „колко си откраднал“. Бальос се сви край своя приятел. — „Не се страхувай“ — каза му Мельос.

Пъдарят носеше чепата сопа, с която би утрепал и кон.

— Няма ли да отговориш?

— Не...

Сложи сопата си под мишница, приклепна и затарашува в торбата му. Мельос го гледаше мълчаливо и някак си много презрително.

— Хм!... — рече пъдарят. — Зная защо не си откраднал... Ха-ха! Видял си брат ми, който пази там горе, на пъдарницата, нали?

— Пази ли? — рече Мельос.

— Пази, разбира се, че какво прави!

— За първи път виждам сламен човек да пази.

— Сламен ли?

Пъдарят внезапно доби много нещастен вид. Пусна сопата си, свали смутен калпака си и избърса с опакото му изпотеното си чело. После простря несръчно ръката си да погали кучето. То се наежи.

— Хапе ли? — запитва той.

— Не.

— Ами че тогава какво влачиш след себе си такава страхлива гад?

Мельос не отговори. Смущението на пъдаря все повече нарастваше.

— Добре де... — започна той отново. — Аз просто съм объркан. Как успя така бързо да усетиш, че „брат“ ми е сламен?

— Бальос отиде нататък... — рече Мельос.

— Това ли е Бальос? — запитва пъдарят.

— Да.

Полека-лека човекът почна да се успокоява.

— А, тъй значи... — рече той. — Тъй значи. Ако не беше с тебе Бальос, значи нямаше да подушиш, че е сламен, нали? Тъй ли?

— Тъй.

Човекът се успокои напълно.

— Изяж си сиренцето... — рече му той. — Ако ожаднееш... виж!

Пъдарят посочи със сопата си едно дърво, което се зеленееше сред царевиците.

— ... Иди там и пий вода, колкото искаш. Оттам се разхлаждам и аз. Много е лека. Ако някой ти каже нещо, кажи, че аз ти казах.

Пъдарят повлече сопата си като детско конче и влезе в бостана. Мельос прибра торбичката си и вървейки покрай ручея, се запъти към дървото. Бальос, щом видеше някое по-голямо царевично стебло, спираше за малко и го поливаше. В една глъбянка откри и малко вода и шумно залочи. След малко стигнаха при извора.

Водата бликаше от стеблото на едно дърво и се изливаше в една яма, бълбукайки като дете, което примира от смях. Малко по-нататък тихо, без да пуши, гореше огън. Мельос утоли жаждата си, после се облегна на дървото и се вслуша отново в смеха на водата. Царевиците наоколо си играеха, като се блъскаха една о друга. Чу се шум от разместени царевични листа и там наблизко се появи пъдарят. Той беше усмихнат. Хвърли пет-шест царевици пред краката на Мельос, после пъхна ръка в пазвата си и извади оттам два жълти пъпеша. Въздухът се изпълни с благоухание.

— Дойдох да те нагостя... — каза му той. — Не гледай, че са малки... Като мед са.

Постави ги като топки близначета до самото дърво и се зае с обелването на царевиците.

— Честен човек си... — рече му той. — Въпреки че си момченце още. Закъде със здраве?

— За училище.

— А!... Значи си тръгнал, така да се каже, да се жениш. Но... не си ли малко нещо подранил?

— Аз отивам да се уча... — отговори Мельос някак си засегнат.

— Хайде, хайде, не крий! И момичета, и момчета всички сте от един дол дренки! Не ме занасяй! Нима приличам на кутре?

— Вземи си пъпешите!... — каза му Мельос. — Аз отивам да се уча. На ти и царевиците, яж си ги ти! Хайде, Бальос!

Пъдарят го хвана за ръка.

— А бе! — каза му той. — Я виж ти!... Добре де... нито да се пошегува може човек с тебе? Брей... Я седни долу. Нарочно ти казах тъй. Ами че то се вижда, че отиваш да се учиш. Няма нужда и да ми го

кажеш. Еее, то се вижда отдалече... Нали е така, бе, Бальос? Ето и кучето ти казва същото.

Бальос погледна приятеля си в очите. Съгласиха се и двамата. Първ седна Мельос, а после и кучето. Цял час останаха там и прекараха много приятно. Ту ядяха, ту приказваха. Накрая се разделиха като стари приятели. В момента, когато си подаваха ръка, пъдарят посочи кучето.

— Просто в сърцето ми влезе... — каза той на Мельос — макар че е страхливо. Обикнах го. Би ли ми го дал?

— Няма да остане — каза му Мельос, галейки ушите на приятеля си. — Ще избяга. Ще дойде да ме намери.

— Ще го вържа.

— Тогава то ще умре.

— Имаш право... — каза замислено пъдарят. — Хайде на добър час.

По шосето минаваше една каруца. Пъдарят ѝ направи знак със сопата си да спре.

Мельос ги настигна след малко и забеляза, че говорят нещо насаме. Коларят беше небръснат селянин на средна възраст, той погледна първо към каруцата си, а после отпрати към Мельос очи, в които се четеше симпатия.

— Мятай се! — каза му той.

Мельос го погледна без особено желание.

— Не мога... — каза му той.

— Понеже не му дава сърце да остави кучето си, разбираш ли? — каза му пъдарят.

— Е, та защо не вземе и него със себе си?

— Може ли?

— Че защо да не може?

— Хайде тогава мятай се! — рече пъдарят и му помогна.

Колата заскрибуца. Едни загрубели и изкривени от работа ръце се вдигнаха нагоре. На добър час!

От гробищата Мельос се отпрати към гимназията. Дали беше жива още Зумбуля?

Вратата на бай Тодос беше отворена и една кокошка поглеждаше крадливо навътре. От време на време някой я пъдеше и тя

поплясваше с криле и отново се връщаше още по-упорито.

Мельос дочу отвътре ругатни:

— Дяволска птица! — беше гласът на бай Тодос.

После се чу да казва нещо на някого вътре.

— Ето свършвам!... — рече той. — Не ме оставя на мира тази кокошка!

„Жив е“ — каза си Мельос.

Сега се чуха удари на някакъв чук, Мельос се изправи пред вратата.

Старецът държеше в ръце една обувка и я оглеждаше. Мустаците му бяха увиснали над устата и гласът му се чуваше неясно.

— Шът!... — извика по едно време той към сянката, като помисли, че е кокошката. — Ха по дяволите, проклетнице!... — отново запсува бай Тодос. — По дяволите про... — и в този миг го видя.

— ... Дяволче! — извика той и захвърли обувката. Разтвори ръце. — Бабо!...

Прегръдката му беше широка, пълна с блаженство... и старческа топлота.

След прегръдките застанаха един срещу друг и се погледнаха. Гордините бяха издълбали... бяха издълбали още по-дълбоко лицето му.

— Какво хленчиш?... — обади се тихо отвътре бабата.

— Не хленча... ами плача. Сега ще видиш. Ела вътре да те целуне... — рече той на Мельос. — Още е болна.

Хвана го за ръка. Вътре беше мрачно. Старицата лежеше бледа под завивките.

— Пиленце... — каза му тя и простря ръце да го прегърне, но те отмаляха и се отпуснаха.

— Не иска да ме прибере господ... — рече тя.

— Добре, че не те взима! — отвърна старецът.

Мельос коленичи пред леглото ѝ.

Старецът го задържа нервно навън. Момчето го погледна учудено.

— Разчувствува се! — рече той. — Не трябва да плаче, сине... Отслабва, топи се.

Седнаха на две дървени ниски столчета. Мельос посочи обувката му.

— Защо не ги дадеш на брат си да ги закърпи?... — запита го той.

— Какво? — изписка старецът, сякаш го боднаха по корема с игла.

— Какво става, дядо?

— Е, добре де, не знаеш ли?

— Че откъде да зная... Какво?...

— Че остави живот и здраве на нас... Замина за там долу и ще ми съобщи: ако е добре, да отида и аз да се срещна с Анестис. Ако ли не... Отиде ли на гроба му?

— Имаше много народ... — рече Мельос — и не останах дълго.

— Ако отидеш пак наскоро, обади ми да отидем заедно. Преди време поразкопах пръстта на гроба му. Не искам да му тежи. Сън ме не хваща нощно време.

Той отново взе в ръка обувката. Преди обаче да почне да я кърпи, старецът се поспря и отново го загледа.

— Избуял си... — рече му той. — Надминал си ме. Цяло ергенче. Ех! Да беше жив... да ти се порадва. А пък и каква хубава дреха!...

Удари три пъти с чука. После му заговори за уроците. Внезапно прекъсна работата си и отново го загледа.

— Знаеш ли... — каза му той. — Миналата година през есента господин Скамвурас все ме питаше дали си се мярнал насам. Колко ли ще се зарадва...

— Ожени ли се?

— Не. Но сестра му се омъжи, оная, старата мома. Но какво съм седнал да ти разправам, ти нали беше още тук тогава? Чудесна двойка. Ех!... Горкият господин Анахоридис...

— Напълнял ли е?

— Сложил е две мръвки на себе си. Я виж ти!... Говоря толкова време с тебе и още не съм те питал. Нареди ли се някъде?

— Още не.

— Ела при нас.

— Не. Ще обезпокоим баба. А освен това... не съм и самичък.

— Какво? Да не си се оженил?

— Имам си куче.

Старецът почеса главата си с шилото.

— Впрочем... слушай... — каза му той. — В бежанския квартал — добре, че ми дойде на ум!

— Какво? Някоя стая се дава под наем ли?

— Добре, че се сетих. В бежанската махала, дете казваш, имам една позната, моя връстница. Тя ме питаше да ѝ препоръчам някое ергенче. Би ли отишъл? Ще я намериш на третата редица. „Бежанския квартал — Нея Каликратия“. Блок трети... Би ли отишъл?

— Как се казва тя?

— Госпожа Матула. Ще си има и другар. Съвсем самотна е тя като уединен параклис. Върви още сега дори.

Мельос се сбогува. Старецът се изправи пред вратата да му се порадва още веднъж.

— Цяло ергенче... — изтръгна му се сякаш из сърцето. — Ах, Анестис, Анестис... защо избърза така скоро да си отидеш.

Мельос се запъти направо към бежанския квартал.

Бабичката беше само с едно око. Тя беше една изстрадала жена. Но беше най-симпатичната жена, която въобще Мельос бе срещал в живота си. Показа му стаичката, като гледаше в друга посока. Горкото ѝ око не само че беше мъничко, но и кривогледо.

— Ето леглото. Ето и умивалника. Ето и кърпата за лице...

Едно казваше, пък друго посочваше.

— Да, но... със себе си вода и едно куче. Къде ще го държим?

— Ммм — рече бабичката. — Имам една кошница.

— И при какъв наем?

— Няма да се караме. Няколко петачета. Старите ядат по-малко. Нито дрехи, нито обувки хабят. Зъби, за да дъвча, нямам. Сто драхми на месец. Можеш ли? Ако не можеш, не значи, че не може да ги понамалим.

— А как! Мога... — рече Мельос.

Пазарлъкът се склучи.

Мельос се отпрати за колибата на Битрос. Той вървеше нагоре и реката го приветствуваше „Здрасти... здрасти...“ Скимтенето на Бальос този път не се чуваше. Мельос се поразтревожи. Ключът беше под камъка. Взе го и пипнешком потърси ключалката. През пролуката се чуваше провлаченото, но плахо скимтене на приятеля му, което се долавяше и през вратата. Отвори. Бальос не подскочи. Сложи само глава пред него — ето тъй, като детенце — и млъкна. Месецът светеше

мътно. В един ъгъл беше разстлан талаш. А в огнището имаше огън. Онзи работник беше се погрижил за всичко.

Мельос легна върху талаша. Но не можа да мигне. Споменът за Битрос го преследваше мъчително. Спомни си за циганчетата с голите коремчета, за приятеля си, който тихо плачеше край огнището.

— Битрос... Битрос...

Навън петлите започнаха да пеят...

ГЛАВА ПЕТА

Значи нямаше грешка. Това беше трети клас. Трети клас... Представи си! Трети клас... А казваха, че край — свършено е с приказките. Че каквото е имало да става, е станало през годините, когато дедите ни са били още хлапета. Много благодаря!

Всеки дядо изкарва другия лъжец и се успокоява. Тук беше станало чудо. И то чудо голямо и невероятно. Говедата останаха на ливадите. А тук не е пасбище, а училище. Шумът, който се чува, не е шум от стадото. Нито бученето на дола. Нито шумоленето на гората, което южните ветрове разнасят навред из нея. Тук е училище, училище. Стара мечта с чинове, с карти и черни дъски. Ето... тази топола, която се гали о прозореца, се напоява от реката край училището. Трети клас се намира точно над тази река и срещу слънцето. И реката пее по един много своеобразен начин. И този порой от поздрави в двора не пада от небето, а се излива от устата на децата и не може да се сравни с нищо. Това е приказката... Приказката, която самотата му разказваше навън по ливадите, която и щурците му разказваха през нощите — че има една сграда, едно огромно училище, където отиваш и си купуваш други очи, други уши и друг ум.

Децата в двора се надпреварват в приказки. А за какво ли нямат да говорят!... Всички в продължение на три месеца се правеха на големи. Скитаха се гологлави, където си искаха, без ширити и кукумявки на фуражките си. Езиците им мелят безспирно, сякаш се състезават по бързина. Звънецът удари. Първи влязоха в клас „персите“... Две години са го чакали. Те влязоха в строй като патрул от побойници. Ругаят обувките си, които ги стягат — нетърпима мода — да ти затварят краката! Дакридзикос е като разярен зъл дух. Той е пораснал. Хамоляс също, а и цялата компания. Те гледат наоколо си злобно. Не защото са останали да повтарят класа — напротив, а защото не са ги изпъдили. Те пак заеха последните редици. Още от първия миг обмислиха как и какво трябваше да направят, за да си осигурят неминуемо изключване от училището.

Дакридзикос пъкна носа си чак в ушите им и почна да развива своя план, но Хамоляс веднага го прекъсна. Дакридзикос се разсърди.

Не беше свикнал да го прекъсват.

— Какво има, бе?

— Не виждаш ли? — каза му Хамоляс. — Ето Кадрас!

Главатарят се намуси.

— Не... Нищо не виждам — каза той с разстроен глас... — Не...

Нищо не виждам.

Хамоляс обаче скочи и дори направи знак на Кадрас да дойде при тях.

— Не, нищо не виждам... — продължи кисело главатарят. — А бе, той е за първите чинове.

Хамоляс поогледа „облеклото“ му и се съгласи с него.

— Добре — каза му той. — Имаш право.

Мельос дочу разговора им и се поспря. Поколеба се за миг и после седна с един чин по-напред. Зад себе си долови тежкото дишане на Дакридзикос.

— Добре — каза Хамоляс, — щом като не желае при нас... Какво да го правим, нека не идва!

— Усети, че ще изяде ритник, та затова не дойде.

Мельос се извърна и го погледна право в очите. Той отмести ядосано погледа си в друга посока.

— Торис... — каза му Мельос.

— Не ме закачай! Ето стената, какво се обръщаш?

— Да ти подам ръка.

— Заври я в носа си!

Хамоляс се развълнува.

— Да му подам ли моята, а, бе, Торис?... — запита Хамоляс своя главатар.

— Не!

Ясно се чу как един юмрук се заби в ребрата на адютанта.

Мельос се извърна още един път.

— Не съм за първите чинове... Само това исках да ти кажа. А да знаеш, не бих се и унижил.

Отзад не се получи отговор. Само дишането им стана по-тежко.

И онези там, на първите чинове, и те си имаха своите разправии. Къде са били през лятото. Какво са правили. Само хвалби. За какво друго можеха да мислят? Други се грижеха за тях. За преминаването в друг клас ли? Никой не се тревожеше. Всички на края на годината

щяха да бъдат обявени за „минаващи“, дори и дръвниците. Тежко и горко на „персите“. Колкото и способен да е някой от тях, бележката му ще се отмери, сякаш е злато — да не би да се даде някоя стотна от бележката повече.

От третия чин нататък никой не се обръщаше да погледне назад, сякаш зад тях беше страната на Лот^[1]. Карумбалос забеляза това и един ден подхвърли язвително:

— Обръщайте се от време на време и назад — каза им той. Грешите, зад вас не е страната Гоморска^[2]. Там е страна на магарета^[3]!

Но те не го послушаха, за да не се превърнат в сол...^[4]

По едно време шумът в класа внезапно затихна. Като ято пъстропери птици нахлуха вътре момичетата. Всички бяха сериозни като дами. И то с пълно право. Те не бяха вече сополанчетата от първи клас, които трепереха като котенца пред учителя. Моля! Това бяха госпожици! Мельос хвърли един поглед от мястото си. Освен Калъндзи — една дебелана с очила, която той помнеше още от поминалата година — всички други бяха нови. Това момиче с очилата все дебелееше — закъде бе тръгнало? Първа влезе една русокоса девойка, която отметна косата си назад, сякаш да отърси сняг от нея, и цялата стая се изпълни с искри. Тя имаше надменни сини очи и съвсем бледо лице. „Свети Георги“! — казаха „персите“ и се прекръстиха. Момичето се поусмихна, пребледнявайки още повече. Всички други минаваха със сведен поглед. Сякаш внезапно се бяха умислили. Последно влезе едно неспокойно същество, което хапеше устните си. Прекрачи прага като кос и с бързи крачки се отправи към мястото си.

Мельос се стресна. Момичето беше тънко и мургаво като ръж. С премрежени очи и много черни мигли. По коренчетата на косите ѝ блестяха ситни — ситни капчици пот, които изчезваха като невидима пара. Това момиче беше чисто като поточе в зори. Мельос, без да иска, улови погледа ѝ, прикован върху него. И се изплаши. И само веднъж през целия си кратък живот беше се уплашил така. Това се случи една вечер, когато, докато се готвеше да спи на една ливада, една звезда стремглаво се насочи към него да го изгори. Но какво ставаше сега? Нищо. Едни развети коси минаваха край него. Коси ли? Добре де, всички момичета имаха черни коси! Но защо тогава очите му останаха така приковани върху тези коси? Да не би причината да беше панделката, която така нежно ги придържаше? Това беше една синя

панделка, сякаш поточе сред гора. Нима заради това?... Не. Но нима пък... — не, не, изключено — нима, девойчето не обърка стъпките си, като минаваше край него? Ако беше се случило такова нещо, всички щяха да го забележат. Спокойствие! На края на краищата той не беше вече дете!

Един мъж трябваше да се държи като мъж. Най-после да уважи и... своята възраст! Преди малко пръстите му бяха спокойни. Какво ги прихвана сега, та почнаха да барабанят? А в очите му... — добре бяха очите му преди... кротки и тихи като на юнец. Те нямаха много работа. Гледаха, плачеха или се смееха. Какво се случи сега с тях? Светят демонично и блестят... И таз хубава! Я се овладей! Дойде някаква малка буря, ще премине! Ето погледни!... Девойчето е тихо, тихо, сякаш се плъзга по езеро. Може би се казва Параскевопулу... Артемисия Параскевопулу. Защо не? Или Ламбротея. Ламбротея Кастравецу. Я погледай по-добре „Свети Георги“. Я виж как блести в светлината на косата си. Прекръствай се и ти, когато тя минава. Остави ти Ламбротея. Какво ти пречи горкият кос? Кажи си, че и тя е една кравичка, която е дошла да попасе писмо. И се успокой. Я по-добре дай ухо към Дакридзикос, който пак нещо говори за тебе. Обзалага се на пет драхми, ако някой успее да ти „смъкне носа“.

— И какъв път на косата има!... — каза Куркулос.

— Къде е тоя път? — запита Дакридзикос. — Глупчо! Път ли е това?

— Че какво е?

— Пътека, за да се разхождат въшките!...

Мельос изведнъж почувствува, че би бил много нещастен, ако не го удари, но ако пък го удари, би станал още по-нещастен. Овладя се.

— А бе... Торис... — извърна се Мельос и само това му каза. Беше много тъжен...

Дакридзикос погледна настрани.

— Хамоляс... — обърна се Мельос към приятеля на главатаря, — я ми кажи ти какво съм му сторил?

Хамоляс влезе в борба със себе си. Най-после надви „персът“.

— Не знам... — отговори му той. — Питай самия него. Защо не питаш лично него? Отговори му бе, Торис... Не чуваш ли, че те пита? Какво ти е сторил?

Дакридзикос се изплю.

— Какво ми е сторил ли? Не виждаш ли, бе, че се прави на... на... Хай по дяволите! Не знам... Млък!

Мельос го погледна братски. Ех, и ти, Торис... Торис... Защо му се сърдиш? Знаеш ли ти колко му струва това сако? И знаеш ли какво бие под това сако? Знаеш ли какво тичане е било подир говедата и колко безсънни нощи и мръзнене му струва... и с каква безмълвна трагедия е заплатил, за да вкуси днес тази радост. Радостта, която е толкова леснопостижима за всички: да може да подпира лакти върху тази дъска, да гледа тази проядена и разкривена дъска? Да слуша цвиленето на Карумбалос и безсолната мъдрост на попа?... Ах, Торис... само да знаеше... Но Мельос не успя да продължи своите размишления. Откъм коридора се чу едно продължително „с-с-с-с...“ и всички се завтекоха към своите места. В класа влезе Скамвурас. Той беше се променил... беше станал много по-различен отпреди. Носеше, разбира се, още своята пеперудка... морскосиня с бели точки... Беше облечен в нов с маслинен цвят костюм... но очите му гледаха по-смело, ръцете си държеше по-свободно, по-естествено. Той отвори дневника върху катедрата и започна да чете имената на учениците.

— Аларихос Евангелос.

— Тук!

— Актипис Йоаким.

— Тук!

— Вурахмани Кальопи.

— Тук!

Сърцето на Мельос биеше до пръсване. Внезапно очите на учителя се присвиха. Гласът му прозвуча развълнувано.

— *Кадрас...* — рече той разтреперан и потърси с поглед да открие своя любим ученик.

— Тук... — чу се гласът на Мельос изпод сресаната му на път коса.

Бледен, учителят затърси от мястото си да го открие сред главите на момчетата. Беше се надигнал... После застана неподвижно и се постара да успокои гласа си.

— Много се радвам, Кадрас... момчето ми... — прошепна той и влажна светлинка просия в очите му.

— И аз, господин учителю... — отговори разтреперано щастливият глас на Мельос.

Скамвурас се наведе над катедрата си и се помъчи да намери изпуснатия ред в дневника. Гласът му още не беше се успокоил.

— Марнерис Александрос...

— Тук!

— Ксиполиту Евтерпи.

— Тук!

Списъкът на учениците вървеше гладко. Мельос наблюдаваше пеперудката, която след няколко неспокойни раздвижвания почна да утихва. Но в този момент се случи нещо друго, неочаквано. Един скок в живота, едно връщане в приказния живот и в света на детската фантазия. Списъкът съдържаеше едно име, което беше се стопило в годините на миналото... което беше изчезнало завинаги от паметта и езика на Мельос. Едно късче само беше се спасило от пълната забрава... и винаги, когато той четеше някоя страница с нежности, то идваше да кацне като прелитаща птица на брега на сърцето му и отново отлиташе, като загадъчно размахваше криле. Закъде... за колко време? Той не знаеше. Едно име... И това име сега беше в списъка. Изглежда, че то си имаше своя особена мелодичност, затуй всички притаиха дъх да го чуят. Хареса се дори и на учителя и той го произнесе с по-звучен глас.

— Аграмбели Стамири...

— Тук...

Гласът беше по-звучен от името. Коя ли беше от всички тези момичета? Мельос подскочи неочаквано, сякаш го жегнаха с нажежено желязо, и се извърна назад. Едно лице, което две големи очи засенчваха, стоеше там зад него плахо, миловидно, послушно и... — о боже! — гледаше него!... Косенце... Да, тя беше. И само тя трябваше да бъде. Но кои богове се бяха пошегували тъй! Коя сляпа случайност беше нагласила това?

Аграмбели Стамири. Девоичето от приказката. Очите им веднага си казаха:

„Значи *тази* е?“

„Значи *този* е?“

Той ли? Той сега знаеше какъв беше. Беше щастлив... щастлив... А девойката, оная бърза и нетърпелива девойка, го бе чакала! Не се беше още... оженила? И самият той се чудеше как е могла да се овладее, след като толкова бързаше. И какъв ангел само беше тя, какъв

невиждан ангел! Носеше както всички девойки синя престилка с набори. Една тънка, много тънка верижка на шията си, черен колан и нищо повече... Но и нищо друго не ѝ трябваше. Имаше черна, много черна буйна коса и къдрите ѝ падаха върху рамената. Тя хапеше — както в онзи миг, когато минаваше край него — устните си и ситните капчици изчезваха от челото ѝ... И всичко, което беше на нея, беше фино и изваяно. Просто — краснопис.

Какви имена следваха по-нататък в списъка? Дали не бяха прочетени вече всички? Дали урокът не бе започнал? Мельос не разбра... Нещо говореха. Нещо разправяха. Може би по география. Може би по старогръцки. Може би да не беше още приключено с прочитането на списъка. Или пък учителят бе почнал да чете списъка пак отначало. Но Мельос не помнеше друго име. Не знаеше друг урок. Не виждаше друг образ.

„Значи тази е?“

„Значи този е?“

Аграмбели Стамири...

— Деца, вървете — междучасие...

---

[1] Страната на Лот (библейско) — страна на грешници. Б.пр. ↑

[2] Гоморска (библейско) — Содом и Гомор — страна на разврат. Б.пр. ↑

[3] На гръцки игрословие, което не се предава; гомари — магаре. Б.пр. ↑

[4] Жената на Лот, като бягала от Гоморската страна, погледнала назад, въпреки че ѝ било забранено, и станала на сол. Б.пр. ↑

ГЛАВА ШЕСТА

„Продължение от предишното...“

Бабата си имаше една приятелка връстница. Тя носеше дрехи от свила и старомодни обуца половинки. Всяка вечер те се събираха и си правеха „седенки“. Имаха скрити в един сандък ракия, смокини и орехи. Чупеха орехи с едно чукче и нареждаха ядките на масата. Ракията миришеше предателски навсякъде, но старицата казваше, че е „лекарство“. Попийваха си сладко-сладко с внимание и любов — не много. Само за да разчистят ръждата и да изгонят от душата сланата. Приятелката ѝ имаше съвсем бели коси и тъжни очи. Защо тъжни... Тя имаше свои причини. Хубавиците не трябва да се раждат на този свят, и ако се случи да се родят, не трябва да стареят. Тя беше хубава. Беше хубава и сега още, дето приказваме. Ръцете ѝ бяха възпълнички, с трапчинки и с гривни, която издаваха приятен звън. Косата ѝ беше прилично, добре вчесана. Годиците не си казваше, тя казваше „... е... с... ет“. Пееше с ясен глас любовни песни. Наричаше ги „нови“, защото нямаше намерение да остарее. Това поне можеше да стори.

*Ще замина, слънце мое, за чужбина,
ще се разделя завинаги със теб...*

Старецът ѝ живя с нея петдесет години. На петдесет и първата обаче той откри, че „няма да ѝ дойде умът“, и я напусна. Тогава тя реши да започне отново своя живот. Облече пъстри копринени момински дрехи, направи си прическа по вкус, купи си огледало... беше уверена в себе си. Нека смъртта дойде, когато пожелае, но на старостта тя нямаше да позволи това. Захвърли старостта заедно с тъмните си дрехи. Казваше, че е млада и хубава и действително беше все още много хубава. Очите ѝ бяха още съвсем бистри — макар че бяха тъжни. Бузите ѝ бяха свежи. Песента ѝ ехтеше чисто по момински и изпълваше къщата с младост.

Често пъти вечерта вместо ракия пиеха кафе... и тогава вместо песни си разказваха истории. Тя разправяше безброй подобрани истории, които продължаваха по цели нощи.

— ... И тъй, „продължение от предишното“... Оставяме Янко да страда в къщурката на Халки и се връщаме отново при Еванто. Тя се тръшка и ридае... „Или Янко, или смърт“. Господин Аристидакис бей поема към Сен Жорж, среща господин Сгуридеос и... „Докторе, казва му, дойдох да те помоля...“

Кафето на бабичката беше прясно смляно и къщата ухаеше като черква. Когато нямаше да подготвя уроци, Мельос им правеше компания.

Обичаше да ги слуша.

И начинът, по който те пиеха кафето, беше много приятен. И начинът, по който Еразмо пееше „ах, младост... ах, младост...“ си имаше своя тъга. Имаше и една песен („Когато далеч бъдеш“), от която, като я пееше, очите ѝ се наливаха с горещи сълзи. Късно нощем Мельос я придружаваше с един фенер — тя не живееше много далече, само на две крачки. Домът ѝ беше една студена къщичка, където всичко беше остаряло. Всичко там старееше полека-полека, само тя се съпротивяваше.

*В Запион^[1] един ден се разхождах
и срещнах една девойка русокоса.*

— Познаваш ли някоя девойка с руса коса, момченце?

— Да... има една в класа ни. „Свети Георги“ я наричат.

— Наричаха ме „Горгона“^[2]... Ах, младост... младост...

На Мельос му ставаше много мъчно, когато я чуваше да въздиша така. И когато му казваше „лека нощ, любезно момченце“, струваше му се, че внезапно изчезваше всякаква светлина и че само фосфорът на очите ѝ оставаше да мъждука в тъмнината.

— Имах си едно детенце... свое дете, едно момиченце. Знаеш ли как изглеждаше? Ето... Представи си слънцето!... И тъй лека нощ, мило момче. Лека нощ.

Мельос не си отиваше веднага, връщаше се отново обратно и се заслушваше. Сега домът се изпълваше с жалби и въздишки. Щом Еразмо оставаше съвсем сама, старостта връхлиташе върху нея и я завладяваше.

Мельос се сприятели неусетно с тази наранена жена. Харесваше му, така както седеше, и я слушаше с отворени уста; и той също ѝ се харесваше, като го слушаше да свири песните ѝ с уста. „Имах си едно момиченце...“ Нищо нямаше, лъжеше. Кира Матула се кълнеше. „Бездетна е, ялова...“, уверяваше го тя. „Самозалъгва се, за да ѝ минава мъката. Но трябваше бог да ѝ даде едно момиченце. Нямаше да пропадне светът я!...“

Една вечер Мельос пак я придружаваше до дома ѝ... Луната грееше, опиянена от сладостта на вечерния час. Тя го запита дали му се е харесала историята, която му разказа тази вечер, дали му се е харесала обаче изключително.

— Да, много. И... от нея ще напиша книга. Заклевам се. И после ще стана писател.

— Тимфростос^[3] обаче! Гледай Тимфростос, момчето ми, да станеш, нищо друго. „Хубавицата от Пера“^[4]... Тогава живееш там.

— Дали не сте вие това?

— Не знам...

И тази вечер историята ѝ беше много хубава. Тя я разказа с много подробности.

— Не забравяй лунната нощ. Не забравяй опаловите води на Босфора...

— Няма да я забравя.

— Имам една „дубля“... ще ти я дам. И една „махмудия“. Стигат ли ти?

— Казаха ми, че книгите стрували много пари.

Тя се спря и нежно хвана медальона, който висеше на шията ѝ.

— Имам и този „Птоломей“. Ако не ти стигат „махмудиите“... Името ѝ обаче искам да бъде Еразмия.

— Така ще бъде.

Поспря се и сякаш се мъчеше да изтръгне от луната тайните ѝ. Една бегла усмивка засия в очите и. От устата ѝ се отрони бавно-бавно горчива въздишка.

— Какво прави... Свети Георги?

— Добре е, благодаря.
— Храни ли симпатии към теб?
— Не знам. Но защо... За какво ми трябва?
— А!...
— Тя е слаба ученичка.
— А!...

Беше готова да се изсмее, а се изкашля.

— Я ми кажи: ревнува ли по малко? Ревнува ли?

— Защо?... Какво да ревнува?...

— Какво да ревнува ли? Всичко, моето момче! „Ревнувам цветето, което умира на бутонията ми“. Мечтаеш ли въобще, момченце? Имаш ли тайни? „Ма-ма... малки тайни.“ Обичаш ли и обичан ли си? „Страстно...“ Какво е мнението ви за собственицата? „Тя е привлекателна като *пролетта*...“ Момченце... я ми кажи... какво желаш да станеш?

— Поет.

— Поет... Да, но защо? Защо именно?...

— Искам да стана поет.

— Да, но... защо именно? Защо?

Мельос се засрами. Не знаеше какво да каже. Това беше нещо, което знаеше много добре. Обаче да го каже — не беше в състояние.

— Колко ще печелиш?

— Нищо... Не, не знам... Ще печеля... Е, много...

— Много... Я ме погледни... Сама ще открия защо: зная защо пишеш стихотворения. Искаш да ги чете „Свети Георги“... нали? Затова ли? Затова ли пишеш стихотворения?

— Не. Не съм помислил. Не пиша затова.

— Значи не затова?

Минаваха край една ограда и се опряха на нея.

— Ти си особено момче... Боже господи!... Какво особено момче си ти! Знаеш ли какво е любов!

— Не.

Лек ветрец отвея кичур коси в очите ѝ и изведнъж тя се почувствува обхваната от някаква мъка. Сякаш се разби самият ѝ живот.

— Знаеш ли!...

Напразно се измъчваше. Искаше да отвори една далечна врата. Вратата на младостта си, за да погледне какво беше останало. Искаше да открадне малко самозаблуда. Момчето обаче трудно се поддаваше, беше недостъпно.

— Кажи ми... Искаш ли всички да четат стихотворенията ти? Всички? Всички без изключение?

— Да.

— Всички наравно...

— Да.

— И никой повече? Хайде... не крий, момченце. Кажи ми. Сигурно има някой, който, ако не ги прочете, ще се почувствува много нещастен, нали? Ще бъдеш нещастен, нали?

— Да...

— А!... И кой е този някой? Не го крий от мен сега. Съжали ме... Хайде... Тя има име... Кажи ми го... Не го крий от мене, защото... какво ще стане с мене после, момчето ми?

— Добре...

Но внезапно Еразмо, развълнувана като дете, се вкопчи в него.

— Ах! Коя е? Коя... Не веднага! Почакай! Недей ми казва! Почакай. Малко да се съвзема. Да се съвзема малко по-напред...

Изминаха се три минути. Тя беше притиснала с ръка сърцето си. Почакай, докато се успокоя. След малко обаче розовият цвят, който обгаряше бузите ѝ, изчезна. Обхвана я страх.

— Каза ли ми го? — запита тя развълнувана.

— Не.

— Благодаря... Не, не искам. Не, върви си. Заведи ме в къщи. Не искам да чуя името ѝ. Страх ме е...

— Но то е хубаво... — каза момчето, сякаш казваше това на луната.

— Заведи ме в къщи... Бързо... Бързо... Бързо... Тичешком!

— Аграмбели... — прошепна Мельос, като че ли беше съвсем сам.

Еразмо седна на прага.

Сякаш беше се спасила от удар на сабя, която беше изсвистяла току над самата ѝ глава. Беше премаляла.

— Благодаря... — прошепна тя. — Благодаря ти, момченце. Аграмбели... Не, друго име не приляга за теб. Никое, никое друго име

не приляга за теб. Благодаря.

Тя се опря на ръцете си и стана.

— А сега лека нощ. Лека нощ, любезно момченце. Утре... продължението от предишното.

Тя не светна лампата в дома си. Сякаш проби нощта и се пъкна в нея.

Аграмбели... той знаеше. По-хубаво име от това не можеше и да има. И ако щеше да стане поет, и ако нямаше да стане някакъв въобще... само задето името ѝ съществуваше, щеше да има поезия в света. И никаква книга дори да не напишеше, и никакво стихотворение, и нито един стих да не излееше... все пак достатъчно беше името ѝ. Животът си имаше своята поема.

Къщата остана тъмна и той си тръгна, стараяйки се да долови стъпките си... Но нищо не чуваше. Но как тъй забрави, че върви върху облаци.

Фенерчето беше изгаснало... и сякаш държеше в ръка едно малко око, което беше ослепяло.

Мельос влезе в къщи, стъпвайки тихо. Бальос го бе подушил още отдалеч и дойде да му каже добър вечер, удряйки го приятелски с опашка.

— Бальос, тя се казва Аграмбели... Знам, че не би повярвал, че на света има момиче с толкова сладко име... И аз също не го вярвах. Но е истина... истина... истина... Аграмбели!

И тъй, лека нощ, момченце. Лека нощ, бленуващо момченце...

---

[1] Запион — парк в центъра на Атина. Б.пр. ↑

[2] Горгона — митическо същество. Б.пр. ↑

[3] Тимфристос — гръцки сантиментален романист. Б.пр. ↑

[4] „Хубавицата от Пера“ — роман, в който се разказва за нещастна, идилична любов. Пера — квартал в Цариград. Б.пр. ↑

ГЛАВА СЕДМА

„Музиката на водите“. Свободно съчинение. Седнете на някой мост и послушайте музиката на водите. Внимавайте само да не паднете в реката. Господин Скамвурас дава с любов тази тема, с любов, но веднага се огорчава. Тази тема му харесва. Харесва му всяка тема, в която се говори за река. Но идва преподавателската колегия със своя суров глас и разрушава безмилостно поезията в сърцето на един беден учител.

Избери си, казва тя, каквато тема искаш — твое право, но относно езика — внимавай! „Що се отнася до езика“. И ето вратата се отваря и директорът на гимназията влиза. Очите му са толкова сурови, че и малкото син цвят в тях е изчезнал, избелял е съвсем.

— И тъй искам за няколко минути пълна тишина. Една препоръка. Обърнете внимание на езика. Свободни сте относно всичко останало. Но що се отнася до езика, в никакъв случай не може да се търпи какъвто и да е досег с разните варварски идиоми^[1], които завличат традиционното ни езиково средство в уличната тиня. И тъй налага се педантично отбягване от подобен допир и ревностно придържане към правилата на официалния език, придържане, значи, към официалния държавен език, тоест, катаревуса. Предупреждавам ви, значи, и заплашвам. Нарушителя ще накажем безпощадно! А сега продължете работата си.

Можеш ли ти, учителят, и то, ако си млад учител, който обожава тези „варварски идиоми“, да не се огорчиш... Децата обаче никак не чувствуват мъката на своя преподавател. Чувствуват само, че това съчинение няма да бъде като другите. Че е „свободна тема“, как да го кажем... Могат да развият своята тема, както си искат. Че няма да си блъскат главата, за да си припомнят как учителят разказа съдържанието, с какви думи и какви образи. Пишете, каквото ви харесва. Достатъчно е да изразите това с ваши думи. Само че... нали знаете... варвар... т.е. що се отнася до диалекта, нали знаете? О, разбира се, „знаем“, господин учителю! Ние вече сме образовани хора, а един образован човек трябва да уважава своето образование! Ами че,

разбира се, как не, особено сега... разбира се, господин учителю, всичко е ясно.

— Имате на разположение два часа. Надявам се, че са ви достатъчни. Подчертавам, че не се поставя никакво ограничение относно дължината на съчинението. И още нещо — продължаваше да обяснява учителят, но Мельос не го слушаше вече.

Заби брадичка в юмука си и се заслуша в тополата. (Нима тя говореше?) Той се понесе с ветреца, който появяваше сред листата ѝ. Носеше се... А долу шумеше реката.

„Тече... носейки тъмносините си води надолу, все надолу, дето ги очакват моретата в своите неизследвани гълбини... Понякога водната повърхност се набраздява. Понякога става гладка, но пак тече...“

Мельос смачка листа в шепата си и го направи на топче. Не. Това беше едно мъртво съчинение! Той не можеше повече. И тогава го обхвана някаква дързост. Да каже всичко на майчиния си език. Пречеше ли това? Защо да пречи? С реката го свързваше приятелство. Той беше стар приятел с нея. И тъй ще разкаже всичко на езика, който и двамата знаеха, тъй както някога си приказваха лице с лице. И знаеше, че лицата им си приличаха. Колкото пъти се бе навеждал над водите ѝ, беше виждал, че си приличат с реката като двама братя! Как обаче сега ще се разберат на този плесенясал език? Срам го беше дори. Почна да мечтае. Рекичке... вярна, незабравима моя дружке. Къде отиваш? Помниш ли един Йован? И върбата, от която скачахме и се гмуркахме в твоите води? Нали знаеш? Върбата отиде, Йован я насече на дърва. Това се случи през една дъждовна нощ, когато всички мръзнеха, а едно момче беше болно. Течи... течи... там, по-надолу, при един вир тръстиките са се хванали на хоро. Като минеш край тях, грабни си някоя песен. Някои птички, които обичат музиката, отиват там и вземат уроци по пеене. Чучулиги ли ги казват? Не, не зная. Те са малки като юмручета. Не, не. Те са като камъчета, които, чуруликайки, летят нагоре-надолу из небето. Тези птици много обичат музиката. И са свикнали да пеят много рано сутрин и затова имат на главата си качулки, за да не мръзнат. Някои чичовци потъркват брадичката си и казват: „Не разбирам нищо. Чучулиги ли? Не. Това са качулатки“.

Тече, тече водата; тя е като погребение — никога не се връща назад. Тя е като барабан, който не променя ритъма си. Върви, тече и не знае какво ще срещне по пътя си. Тревички и дива мента, риби, жаби

или водни змии... Понякога преминава и през някоя пробита планина и скрито рони сълзи. По-нататък се разсърдва, но по-после пак запява своята незабравима песен... Чуй, рекичке, ти, която носиш вода... ако минеш край някой бостан, напой го, защото се заинатява, като не го напоиш, и не дава дини. Почерпи малко и някои царевици, почерпи ги, горките, защото тъкмо сега са станали млечни. Почерпи и жътваря, чието сърце гори. Спри се и край онези гладки камъни, където девойките перат мъхестите си покривки, и им направи пяна, защото си нямат сапун...

По-нататък е полето. Децата цамбуркат и пускат хартиени корабчета. Те пеят и песнички... нестройно, с неукрепнали още гласчета. По-надолу реката среща едни гробища и плаче. После се гали о корените на един стар явор, който разправя приказки на дребните рожби на цветята.

Музиката на водите — песента на реката — никога не свършва. Само когато стигне до морето, омайната ѝ музика спира, защото няма накъде да отиде, и се удавя в рева на океана. Тук долу реката загубва своята музика. Загубва и своя цвят. Когато се влива в морето, водите ѝ са тъмносини. Кой знае защо... И по-нататък златистосини. Пак кой знае защо.

Тя знае добре, че в началото водите ѝ са сладки, но полека-лека стават солени. По целия си път тя събира всичката пот и всички сълзи. А светът лее много... А още повече лее бедният народец по полето.

Музиката на водите е тъжна. Такава музика е слушало от брега едно момче, което често е говорило с реката.

Мечтата свърши. Мельос премина към друга мечта... Той си спомни за къщата, където живя по-миналата година, за реката, която течеше край нея... после за една тежка нощ, когато умря старицата Севдо... И почна да описва всичко. Това беше темата му. И взе да пише. Перото му летеше като насекомо, което бърза, да не го превари нощта...

По едно време спря. Беше свършил.

Написа четливо, ясно датата и името си и затвори тетрадката. Да. Съчинението беше готово. Мельос се загледа пак в листата на тополата. На върха ѝ един кичур се вееше, сякаш реката го поздравяваше с кърпичка. „Поздрави от приятелката ти“. Тогава внезапно почувствува желание да погледне назад. Аграмбели седеше и

го гледаше с очи, пълни с нежност и покорство... Те бяха съвсем зелени. Как не беше забелязал по-рано това? Я виж ти, очите ѝ бяха станали зелени. Те плаваха в листата на тополата!

— Госпожица Стамири защо не пише? — запита учителят.

— Пиша... — рече тя. — И после... — Свърших!

— Всички сме свършили, господин учителю! — обадиха се отвсякъде.

Привършили бяха. Тогава един ученик стана да събере тетрадките. Дебелата тетрадка на Мельос излезе топла от ръцете му. Тя имаше портокалов цвят. Виждаше я от чина си как му прави знак, различавайки се от всички други. Той знаеше, че ще получи двойка. Но беше спокоен. Не можеше другояче. Училището щеше да се дигне на крак — и това знаеше. А учителят му щеше да се поболее и да се натъжи, щеше да стане по-тъжен и от Христа. Всичко беше преценил. Но не можеше да постъпи иначе. Не можеше да говори на друг език на своята приятелка реката. След малко удари звънецът. Учителят взе тетрадките и излезе. Децата, бавейки се, останаха малко по-назад.

— Писах за една река, която влачи магарета и умрели котки — каза Хамоляс. — Ти какво писа, бе, Торис?

— Писах за бабината ми трънкина!

Куркулос поддържаше, че реките са, за да напояват бостаните.

Едно момче от задните чинове казваше, че реките са, за да плува човек в тях, а едно друго — че са, за да пускаш в тях корабчетата си.

— Глупости!... — каза Дакридзикос. — Реките са, за да изпразват бабоците нощните си гърнета.

Той плюна и даде знак на бандата да го последва. Край чина на Мельос литна оная... очилатата, която Мельос познаваше още от поминалата година.

— Кадрас... — каза му тя — друг не знае да ни каже как се нарича цветът, който е смесица от черно и зелено?

— Тъмносин... — рече Мельос, изчервявайки се.

Очилатата се върна назад.

— Тъмносин... — обясни тя на една друга, която беше зад нея.

— Благодаря... — рече оная.

Мельос се стопи. Другата беше Аграмбели...

Но тя беше толкова смутена, че сякаш косата ѝ трепереше.

— Ех... Кадрас — продължи очилатата, — представям си колко хубаво съчинение си написал... Нали си написал?

Мельос усети, че езикът му пресъхва.

— Двойка ще получа... — рече той.

— Боже! Какъв лъжец! — извика Калъндзи (Калъндзи се казваше тя). Ти? Ти двойка? Тогава какво ли ще стане с нас, дръвниците?

Тя си тръгна, защото отзад бяха почнали да я блъскат да върви напред.

— Отивам долу да се смея! — рече Калъндзи и отмина. След нея вървеше Аграмбели. Тя не го погледна. Само наведе глава още повече, толкова много, че брадичката ѝ докосна верижката.

И това беше достатъчно. Мельос слезе за междучасието, сякаш носеше обувки, пълни с жар, сякаш стъпалата на стълбата бяха гумени... Долу ставаше нещо. Чуваше се голям шум вън и вътре в мазето. Бай Тодос обикаляше като замаяна кокошка, напоена с ракия.

Някакви хлапета пъхаха главите си сред другите и се късаха от смях.

— Проклетници... — викаше старецът. — Какво е това зло, дете ми се стовари сега, на края на живота ми?

Обикаляше нагоре-надолу, пускайки газове — същински мотоциклет. Ругаеше, скубеше се, мъчеше се да се сдържи... но невъзможно. Червото му работеше като картеница. Мельос стана бял като платно от яд.

— Какво са ти направили, дядо? — запита той загрижено стареца.

— Корк, сине... Овъглили корк и ми пуснали в кафето.

Червото му работеше непрекъснато като циганско „духало“. Мельос пообиколи сред децата и сграбчи за яката едно от тях.

— Кой те накара? — запита го той.

— Не беше мой коркът!... — каза Фолос.

— Кой ти го даде? Казвай, че главата ти ще строша о стълба!

Малкият трепереше. Тогава Мельос забеляза едни наконтени момчета да правят знак на Фолос да не ги обажда.

— Разбрах... — каза Мельос.

В този момент отвън се появи сянката на Дакридзикос.

— Торис! Искан да ме бие! — извика малкият и изведнъж се отскубна от ръцете на Мельос и се затече към Дакридзикос.

„Главатарят“ с готовност му даде своето покровителство. После го изтегли със себе си навън. Всички следяха да видят какво ще стане по-нататък. Дакридзикос го заведе настрани и двамата изчезнаха зад една стена. Минутка по-късно се чуха три плесника. Главатарят се появи отново намръщен и се запъти към тополите, отдето след малко се чу да си подсвирква песента „изгоро ле“, която много му харесваше.

Мельос проследи всичко, без да проговори. Познаваше типа на „главатаря“. Той не искаше да му се противопостави. Знаеше, че има работа с едно особено момче, нещо между уличник и ангел. Знаеше, че „главатарят“ е един нетърпим гамен, без милост, без възпитание, без стремеж да стане нещо... Един покварен характер. В глъбините му обаче се виждаше, че беше честолюбиво момче с дива гордост, каквато никой друг не притежаваше!

Мельос усещаше, че в него бликаше чувство на обич към този нехранимайко, към този уличник — това не му подходеше, не биваше да бъде тъй, но той не можеше да го скрие.

---

[1] Варварски идиоми — народни говори — димотики. Б.пр. ↑

ГЛАВА ОСМА

Вечерта Мелъос премисли още веднъж дързостта си. Ами ако го изпъдеха от гимназията? Това беше бунт! Кой си ти, младежо, който се осмеляваш да нарушиш по такъв начин наредбите на училището? Господин директорът на гимназията наричаше себе си „пазител“. Който не се съобразяваше с това, трябваше да напусне.

Господин Скамвурас дойде сутринта бледен, сякаш цяла нощ е бил трескав. С кого трябваше да се съгласи? С правилника ли, или със съвестта си? Първият поглед, който той хвърли, беше отправен към „бунтовника“. Погледът му беше объркан... „браво и горко“ казваше едновременно.

— Въобще... — каза той на учениците. — Работата ви беше интересна. Чувствувам се задължен да простя дори и известни вулгарности, господин Дакридзикос. Общо взето, никой не е прахосал времето си. Само че... наскърбен съм поради един случай, собствено не наскърбен... по-скоро съм в недоумение. Предоставям на вас да прецените. От гледна точка на строгия професионален дълг дължен съм да порица една постъпка, която, преценена от гледището на ограничените училищни рамки, представлява едно явно отклонение. Тоест, дължен съм да напомня тук на вас възгледи, които произтичат от наредбите на училището. Съчинението, за което искам да ви говоря... за да съм по-точен, не бе преценено за лошо, но за неприемливо. Знаете, че в училището се спазват известни уставни правила, пред които няма място за никаква снизходителност. Всичко това, естествено, са идеи и понятия, задължителни за всички, дори и за онези, които са на противно мнение — казал бих, дори и за онези, които изпитват чувство на мъка. Не става въпрос за лоша бележка. Училището не дава лоша бележка, просто отказва да даде бележка. Да сме наясно, училището обаче... Но не и аз.

— За какво става въпрос, господин учителю? — обаждат се децата. — Не разбрахме.

Скамвурас ги погледна скръбно... Въздъхна.

— Ще се помъча да се изясня — рече той.

Натисна с пръст върху катедрата, като полагаше големи усилия да подбере думите си. Всички го гледаха с пламнали очи. Внезапно откъм последните чинове се чу шум. Скамвурас запита с поглед. Някакъв дрезгав, неясен глас започна да говори нещо. Скамвурас сложи ръка на ухото си.

— Виновен съм... — каза гласът. — Признавам цялата истина.

— Какво има, Дакридзикос? — запита учуден Скамвурас.

— Не можех иначе, господин учителю. Разказах, каквото видях. Едни баби изляха нощните си гърнета. В какво съм аз виновен? И как трябваше да го кажа? „Една стара жена се появи с нощно гърне в ръка“. Ако не струва, нека не струва. Видях и едно магаре, в тумбака на което бяха забили знаме. Видях и един пиан, който повръщаше в реката и казваше: „На добър час, бобче, на добър час, царевичке... Предайте много поздрави на нужника... И на тебе, винце, приятно пътуване.“ Че какво съм аз виновен, господин учителю?

Скамвурас се учуди.

— Христидис... — каза му с топъл глас той. — Благодаря ти! Аз съм... аз съм... Но не, не става въпрос за тебе, момчето ми. Разбира се, съгласен съм, че всичко, което си казал, не е красиво. Радвам се обаче, просто аз съм трогнат... че го признаваш... Благодаря ти. Обаче не става въпрос за това. Но те моля, продължавай и в бъдеще да си винаги искрен.

— Че какво съм аз виновен?... — обади се сега пък друг един глас.

(Що за ден беше това!)

— И ти ли, Хамоляс?

— Какво съм аз виновен? Щом като отиват и хвърлят умрели кокошки в реката... И дори пикаят... „Уринират по малка нужда!“ Ако други са луди и отиват да ловят в реката обувки, какво съм виновен аз? Един ден видях и един стол в реката — да не би някой да е накарал кафеджията да го постави до самата река? Аз само го докоснах... ето тъй само... с малкия си пръст... Отде да зная, че беше... куц и ще падне във водата? Ето... това е всичко.

Учителят го изслуша мълчаливо.

— Не те упреквам... — каза му той накрая. — Напротив, старая се да ви освободя от вашите угризения. Не, не става въпрос за това, деца. Съчинението, което имам предвид, не съдържа такива крайности.

То е една образцова писмена работа, един истински училищен шедьовър. Вината му се състои, ако това може да се сметне за вина, в това, че е написано на идиом, който учителската колегия начело с господин директора отхвърля. За да стана по-ясен — това съчинение е написано на общонародния език... тоест на димотики... тоест на гръцки език.

— Извинете, господин учителю, но тогава става въпрос за мене!
— извика Мельос и се изправи.

Очите му, преди да се изправи, бяха се извърнали като светкавица назад и бяха се изпълнили със светлина.

— Да, Кадрас... За тебе става дума, момчето ми. Няма да скрия душевното си вълнение. Но както и да е... Аз лично... въобще... и напук на всичко ще поставя бележка според... съвестта си.

Мельос тръгна, за да си получи тетрадката.

— Не... — рече Скамвурас. — Трябва да изпълня едно лично задължение както спрямо вашия клас, така и спрямо моята съвест. Седни впрочем, момчето ми, на чина си.

Мельос се спря посред пътеката и не знаеше накъде да отиде. Децата го дръпнаха за сакото. Той се обърна и тръгна. Насреща му сред черни коси очите ѝ горяха като два пожара в нощта. Погледна ги... „Не... Няма друг човек, няма друг човек в живота ми...“ — казваха искрите ѝ и го ръсеха като божество, което е слязло от небето.

Учителят избърса с кърпа слепите си очи. После погледна всички с кротка молба.

— Моля ви... — рече той — не дигайте никакъв шум.

После отвори тетрадката, поглади я с длан и почна да чете внимателно и с обич:

„Там далече от пурпурните, извисяващи се до небето планини извира реката, която минава край нашето село. Тя има да измине път, изпълнен с многобройни стъпала, за да се влее долу в нетърпеливото море. Някакви птици хвърчат след нея и после уморени спират. Но тя не спира. Тича и пее, тича и бълбука, тича и напява. Тя минава край една къща... Къщата е стара и с посивели стени. И край едно дърво. Тя напява дървото и къщата. Дървото иска водата, но къщата не я иска. Понеже в нея има една болна. Една болна, която привечер иска да умре, а сутринта вика «спасете ме». Казва се Севдо. Картината е такава. Отвън има едно дървено мостче. Един петел отива всеки ден на

моста и измерва своя ръст и проверява дали би могъл да падне. От десет дни насам болната псува и ругае смъртта. Тя ѝ се усмихва... «Да я оставим, казва си, тя ще дойде и ще ме моли даже».

Старицата прикова погледа си в тавана... «Ела, ангелче... на тебе казвам, милостиви, вземи ме». Ангелът разтваря крила навън, но не пристъпва вътре. Горката старица... а има и много мъчно име. Тя дойде на света да пие вода, но пи отрова. Вместо дъщеря тя роди един пъкъл, който я измъчи, както воденицата — житното зърно. Кръсти я Урана — жалко за името. Във вътрешната стаичка живее един малък гимназист. Той има малария. Никой не го лекува, нито пък някой се интересува за него. Той заболя повече поради болестта на старицата. Слуша жалбите ѝ и не знае какво да прави. Тя му е най-добрата приятелка. Иска да я спаси, но не знае как.

Урана казва, че най-хубавите лекарства се продават на гробищата. Момчето чува това и му идва да пъхне главня в устата ѝ. То иска да спаси своята приятелка, но как да стори това? Как да направи това, като няма нито счупена пара? То обикаля и продава с кошница гевреци, за да събере малко драхми и да ѝ купи лекарство. Обикаля тъжно из улиците, викайки «взимайте гевреци... пресни гевреци». Гласът му е ридание, децата обаче му се подиграват. Те не разбират какво значи да умира приятелката му. Защо е толкова грозен светът? Прибира се и се затваря в стаичката си, а гласът му продължава да ридае по пътя глухо «вземете едно геврече, защото старицата умира...»

Към обед се чувства притеснен до пръсване. Слиза на улицата. Върви край самия бряг на реката. Едно куче минава по моста с траур на крака си. То го има от рождение. Защо трябва да умират хората? То напразно пита реката. Тя тече, тече отчаяна и вика: «Давя се, давя се, давя се!» И с пълно право. По-нататък се сгромолясва от една скала и от устата ѝ излиза пяна. Но хората не разбират нищо от това и го наричат «водопад». Смеят се. «Ех, че хубава река!...» — казват те. Кога ще станат по-добри хората? Кога ще станат малко по-състрадателни към другите? Защо сега не са никак милостиви?

Целият град е една Урана. Не ти дава поне спокойно да си умреш. Това, което наричат град, представлява едно безредие. Един тук копае ровове за умрели. А малко по-нататък друг копае ровове за кромид. По-нагоре на един харман омъжват една срамежлива девойка и я карат да свежда очи още по-ниско. А през това време стрелят, за да

го узнаят всички. Край града минава и обедният влак. Целият влак трака като сандък, пълен със стъклария. Някакви търговци плюят през прозорците.

Защо е толкова лошо на този свят да продаваш гевреци. Това никой не му го е обяснил напълно.

«Музиката на водите» — казва учителят. Музиката няма вода! Умира Севдо. Това знаем. А водите плачат като малки внучета, които не знаят защо плачат и затова плачат още повече. «Бабо... само един лимон можах да купя»... — казва момчето натъжено на старицата. Не купуват гевреци. Както пеленачето търси да суче, така Севдо търси лимона, за да го смуче. Ах... защо да умира човек с толкова отрова в устата си?... Отново минава кучето с траура на крака си. Дали не служи в гробището — да изпълнява поръчки?

В дома на Севдо светна лампата. Урана се сърди на смъртта, задето се бави. Момчето се покрива презглава и плаче. Една камбана бие, сякаш страда. Севдо не може да се прекръсти и момчето направлява ръката ѝ. В името на отца, на сина и на светия дух, амин. После момчето се вкопчава за дрехата ѝ. «Не, не искам, Севдо... Недей! Не искам да умреш!»... Севдо чува и го моли да млъкне, «за да се послуша». Урана обаче се сърди. Непрекъснато се сърди на смъртта. Кучето с траура отново минава за последен път през моста. Очите на момчето се зачервиха. Кой създаде тези Урани? А също и смъртта? И жестокостта? Кой създаде жестокостта? Смъртта е зла, щом като се споразумява с Урана. Лъжа е, че реките пеят. Реките са сълзите на планините. Те са капчици от сълзите на хората, които са изгубили своята радост. В полунощ дойде попът със своята кадилница.

— Какво е това? — запита Севдо и подскочи.

— Нищо, Севдо. Това е светото причастие.

— Лимон искам! Няма ли момчето друг лимон? Не искам причастие!

— Това е светото тайнство, Севдо... — рече отново попът.

— Лимон искам! Къде е момчето да ми даде лимон? Това искам. Изпрати твоето причастие на другия свят. Не искам!

Попът я причести без повече приказки, поръси малко свежест с розмарина и си отиде. Момчето се вкопчи в хлътналите ѝ гърди и заплака така, сякаш го биеха. Сутринта Севдо тръгна полека-лека за другия свят; вкочани се. Момчето излезе гологлаво навън да плаче. То

искаше да зареве. Да протегне ръце в тъмнината. Защо са направили всичко толкова грозно, толкова несправедливо, толкова горчиво? Попипа с ръце и намери тревата край реката. После коленичи. Наведе се към старата си приятелка и се помъчи да чуе песента ѝ... Тя беше мътна, дълбока, същинска пустиня, самата смърт. И тогава то разбра, че това беше музиката на водите. Музиката, която издават нощно време тръстиките... песните, които майките пеят нощно време на болните си деца... гласовете, които издават в негостоприемния свят самотните деца...“

Гласът на учителя млъкна натъжен. Момичетата плачеха. Плачеха и момчетата. Само „персите“ ритаха, защото не знаят да плачат. Аграмбели е едно малко цветенце, което трепти от ветреца. Дребничкото ѝ телце плаваше сред един топъл облак без ръце, без крака. Аграмбели... една мечта, обсипана с пролет. Мельос мечтае изправен. Мечтае за череша, песни с тънки гласове, лодки, които плават в злато. Внезапно отвсякъде избухват ръкопляскания. Учителят отпуска ръцете си. Звънецът удари. Класната стая се опразва бавно, тържествено. Фолос се измъква тайно и се запътва към стаята на директора. Скамвурас отива до вратата, заключва се отвътре и отново се връща на катедрата си. Той иска да остане сам, съвсем сам...

ГЛАВА ДЕВЕТА

Покривката на масата от тъмна дамаска чака заседанието. Едно звънче като човка на птица гледа към тавана. Три пепелника са поставени на равни разстояния един от друг. А в средата има една ваза с намусени цветя. Бай Тодос хвърли още един поглед, избърса сълзите си с полата и си отиде. „Убийци... Убийци... Убийци...“ — ругаеше през зъби той. После се поразходи два пъти нагоре-надолу из големия коридор и слезе в мазето си.

— Ами това пък!... — продължаваше той да бърбори сам на себе си. — Та това дете ли е? Ученик ли е? Къде си тръгнал, бе, щиглец, с твоите клечици срещу тях? А и оня с широките ръкави, попът, който се преструваше, че те благославя, а ти копае гроба. Разбрахме те! Пепелянката имала една роза на устата си и я подарявала на всекиго, но никой не я приемал... Ще го изгорят пак гуцърчето, като „полски плевел“ ще го изгорят! О, о, познавам ги добре! Хайде, Скамвурас, пак вади сам кестените от огъня. Я виж ти дяволчето какво е пощръкляло! Я виж ти! Такава ли послушност ми обеща ти? Ами че те са зверове, бе... Побеснели вълци. Накъде си тръгнал, а! На тебе казвам! Накъде си тръгнал бос по трънака?

Бай Тодос се отправи към мангала и поразрови жарта. Сложи кафеничето. Мустаците му заиграха като на заек.

— Какво си бръщолевещ, старо? — запита го отвътре старицата.

— Нищо, Зумбулке... Нарещдам дяволчето. Онова дребосъче — нашата стока.

— Е, какво?

— Пак ги паникьосал. Скамвурас ми каза поверително.

— Боже, пази го!... А какво е направил?...

— Навири брадичката си до челото. Накарали го да каже „амин“, а той „господи помилуй“.

— Видиш ли!... А защо?

— Каж ми, да ти кажа. Още няма нищо, но Скамвурас се досеща от погледите им.

Старецът сложи кафе в кафеничето и го забърка с една дървена лъжица. След това седна на ниско столче и почна да пие кафето глътка

по глътка, пъшкайки, сякаш пиеше отрова.

През това време горе един по един всички заемаха местата си край масата. Директорът беше облечен чисто, толкова чисто, сякаш беше мъртвец. Всички бяха закопчали всички копчета на саката си. Скамвурас беше бледен, но изглеждаше решителен. Вените по ръцете му се очертаваха като черни линии. Видът на прическата му беше сериозен, почти сърдит. Господин Анахоридис го гледеше право в очите, за да се окуражава. Коремът на математика изпъваше безсрамно жилетката му, като заплашваше да скъса копчетата ѝ. Попът си играеше с космите на брадата си, мъчейки се да ги преброи слепешком. Заседанието започна сред ледена атмосфера. Директорът дръпна към себе си звънчето, което се изкикоти, сякаш им се изплези.

— Преглед на случилото се през седмицата. Препоръчвам както винаги да сте кратки в изказванията си. Госпожа Раул...

Учителката задвижи пръста си нагоре-надолу по дължината на молива. Това беше едно упражнение, което тя правеше ловко и с удоволствие.

— Нищо особено, господин директоре.

Безцветният поглед на директора се премести към учителката по гимнастика.

— Повтарям отново молбата си за поправка на лостовете... — рече с бързия си говор Аглаица. — Завчера една от ученичките ми едва не си изкълчи ръката.

— Препоръчвайте им да са внимателни. Във всеки случай вземам си бележка. Вие, господин Карлафтис?

— Мм... да... — измънка Карумбалос, натискайки с пръст затлъстялата си гуша. — Обръщам вниманието на колегията върху следното явление. От време на време в коридора се носи уханието на някакъв парфюм. Полагам големи усилия да не бъда обладан от изкушението да проуча от кого произлиза. И обещавам, че и в бъдеще ще продължавам да полагам тези усилия... Нищо друго.

Започна да се чува някакъв глух тътен. Директорът удари звънеца.

— Стига. Всичко това е излишно. Не става въпрос за това, господа. Днешното ни заседание цели нещо друго, нещо, което, мога да кажа, е крайно сериозно. Нали е тъй, господин Скамвурас?

Скамвурас се изправи смутен. Той беше подушил. И очакваше това.

— Щастлив съм, колеги — така започна той. — Щастлив и едновременно много нещастен. Щастлив, защото между учениците си открих едно поразително дарование, един богат талант... талант, господо, който...

— Тогава защо сте нещастен, колега? — прекъсна го, поглаждайки брадата си, попът.

Скамвурас сбърчи сурово вежди.

— Моето нещастие, господине, се дължи на това, че докато класът ми издигна един такъв рядък ученик... от друга страна, в него се оказа и един отвратителен доносчик.

— Моля!... Моля!... — чуха се гласове отвсякъде.

— Това е плесник за един толкова добросъвестен ученик!... — изкряска Карлафтис.

Скамвурас повиши тон.

— Господин директоре...

— Позор!... И нищо повече... Само позор... — извика посинял богословът.

— Господин директоре, настоявам да си доизкажа думата, която ми дадохте! — рече отново повелително Скамвурас.

— Думата има господин Скамвурас. Правото да се защитава е неотменно за всекиго. Защищавайте се, господине!

— Не се защитавам! — извика натъртено Скамвурас. — Обвинявам!

— Сам поставихте себе си в положението на обвиняем — заяви директорът. — Във всеки случай продължете...

— Протестирам! — извика Аглаица. — Вие се впускате в неприемливи характеристики.

— Успокойте се, мила колежке... — рече язвително попът.

— Ще се успокоя само след като добиете съзнание за думите си.

— Хладнокръвие... — измънка страхливо господин Анахоридис.

Скамвурас извади от джоба си една жълта тетрадка.

— Ето в кой джоб е намерило убежище вещественото доказателство на престъплението... — рече Карлафтис.

— Ако притежавахте дарбата на търпението, бихте избягнали много неправди спрямо един престъпник като мене... Господа, не

изисквам снизхождение, изисквам внимание. Изслушайте ме най-напред и после съдете.

— Превърнал съм се целият на уши... — рече флегматично Карумбалос.

Аглаица го погледна. Действително. Той беше само уши.

— Съгласна съм... — рече тя. — Но слушайте.

— Слушам! Но и душа! Душа даже, госпожице... особено когато минавам по коридорите...

— Моля — извика директорът.

Гимнастичката стана бледа като сянка. Приятелката ѝ стисна успокоително ръка. Скамвурас се наведе над тетрадката си.

— Зная — рече той, — че е възможно този идиом да предизвика ужас у някои.

— У всички, господине, у всички — извика богословът.

— Укротете вашия гняв... — рече Скамвурас. — Накрая имате право да направите всякакви изказвания.

— Много сте любезен... — отговори злобно учителят по физика.

— Уверен съм, господа... — продължи Скамвурас — че накрая на краищата цялата ваша суровост ще се смекчи. Духът на тези страници е толкова топъл и от тях лъха толкова хуманност, че...

— Да не се отклоняваме... господине! Да не се отклоняваме...

— Хладнокръвие... моля... — измънка Алберт. — Преди всичко хладнокръвие.

— ... От тях лъха, подчертавам, толкова човечност, че душата ви ще се трогне и заедно с мене ще поздравите една утрешна звезда...

Директорът удари звънеца.

— Без увещания моля! Да не се прибегва към чувствата!...

Богословът се съгласи.

— Оставете на мира небесните тела... — каза той сурово — и се върнете към земния позор на вашия ученик.

— Хладнокръвие моля! Хладнокръвие!... — измънка отново Алберт.

— Престанете най-после! Грамофонче! — изрева пламнал попът.

— Но няма ли тук някакъв ред! — запротестира госпожа Раул.

— Каква джунгла! — изчурулика Аглаица.

— Почвам... — каза студено Скамвурас.

Зацари тишина. Възбудените месица на Карлафтис заиграха един особен спазмодичен танц. Гласът на Скамвурас звучеше спокойно и трогателно. Но не за дълго. Изведнъж се дигнаха резове и стаята заприлича напълно на зверилник.

— Ругатня! — изкрещя попът.

— Достатъчно — изръмжа директорът.

— Той е привърженик на малярисите^[1]! — изрева с цяло гърло Карлафтис.

— Това е шедьовър!... — извика с насълзени очи гимнастичката.

— На същото мнение съм и аз... — рече тихо госпожа Раул.

— И аз също — чу се като отзвук разтрепераният от вълнение глас на Анахоридис.

Скамвурас дигна пламнали от яд и гордост очи.

— Настоявам да ме изслушате докрай.

— Не съм склонен да позволя това! — изписка попът. — Той хули светото причастие.

— Той предпочита лимонада... Позор!... — изрева Карлафтис.

— Предлагам изключването на безбожника! — изписка попът.

— Поддържам същото! — извика Карлафтис.

— Снизхождение, господа... — промърмори Алберт.

Подвижната фигура на Аглаица се изправи.

— Палачи! — извика тя.

Звънецът биеше лудо.

— Дайте ми думата, господин директоре... — помоли плахо госпожа Раул.

— Заповядайте...

— Имам едно предложение за процедурата. Преди изключването не би било вредно, ако се покани тук ученикът, нали? Допустимо е да даде някакво обяснение. Не виждам основание да го изключим от училището и да го лишим от възможност да се разкае и да се образова, ако осъди деянието си и обещае, че няма да го повтори. Хайде приемете...

— Добре... — рече директорът кисело.

— Във всеки случай... — рече Карлафтис.

— Да бъде... — рече богословът. — Но...

Духовете се успокоиха. С топло задоволство се изпълни и погледът на госпожа Раул. Всички извърнаха очи към господин

Скамвурас. Чертите на лицето му бяха каменни.

— Господа... — рече им той. — Имам предимството да познавам издълбоко душата на това дете. То притежава толкова гордост и такъв плам, че за пръв път срещам такова нещо. И мога да ви уверя предварително, че всичко ще е напразно. То няма да приеме вашите условия.

— Как? — настръхна директорът.

— Тогава да си чупи главата! (Карлафтис.)

— Да се махат светотатците! — извика и попът.

Аглаица разтърси косата си, сякаш пламъци заиграха.

— Au-to-da-fe^[2] — извика тя.

Скамвурас протегна ръце, за да успокои колегите си.

— Моля, господа. За жалост между нас се създаде дълбока пропаст. Сега вече зная как ще се свърши всичко това. Няма да упорствувам да наложя моите възгледи. Във всеки случай в живота си съм се старал моите убеждения да имат винаги някакви нравствени устои. Ще ми позволите обаче да ви направя *grosso modo*^[3] кратка характеристика на въпросния ученик. Трябва да имате предвид, че това гордо момче се бори съвсем само в един свят, пълен с ужас и озвереност. Съвсем само. Намираме се пред един от най-редките случаи на младеж, който си проправя път сред едно общество, изпълнено с безчувствие и коравосърдечие.

— Дотук. Стига!... — извика директорът.

— Приключвайте... — рече нервно Карлафтис.

Аглаица го погледна с поглед, изпълнен с ярост.

— Не продължавайте... — каза тя на Сотиракис (Скамвурас). — Не виждате ли на какви врати хлопате?

— Безбожието се шири! Като масло!... — изрева попът.

— Ледени хора! — изстена Аглаица.

Скамвурас повиши още повече тон. Сега той беше станал още по-блед.

— Не! Няма да завърша по начина, по който вие желаете!

Той бръкна в джоба си.

— Понеже знаех какво несломимо упорство щях да срещна, предварително взех някои мерки. В ръката си държа две писмено направени предложения. С първото упорито настоявам за изключването на предателя.

— Нахалство!

— Дързост!

— ... С другото правя доклад до министерството с всички подробности и накрая моля то да приеме оставката ми в случай, че не одобри мнението ми. С други думи, господа, се солидаризирам както със съвестта си, така и с онеправдания ученик. Сбогом!...

Нещастният Алберт... през цялото това време, миг след миг, припадеше по малко.

— И аз също... — промърмори и той и излезе.

Всички опулиха очи.

Аглаица се изправи, бледа и сериозна, и като постави настрана стола си, за да се оттегли, и тя рече отсечено:

— Поставям и моята оставка на ваше разположение, господа!

Наберете отново, любовници, блажени нарциси...

Издекламира грубо и блудкаво Карлафтис.

Аглаица не беше още излязла. Както беше още на прага, с бързина на антилопа тя се намери пред грубияна и с цялата сила на калената си ръка му зашлеви здрав плесник.

Карлафтис не можа да запази равновесие... и тялото му се намери като безформена маса на пода заедно със стола, вдигайки страшен трясък. Аглаица излезе навън изправена, опиянена като прекрасна девойка, която напуска Помпей...

---

[1] Малярис — привърженик на народния говор. Б.пр. ↑

[2] Autodafe (порт.) — „акт на вярата“, основен атрибут на инквизицията, публично изгаряне на еретици или еретически произведения (книги, картини и други вещи). Бел. ladyofthesea. ↑

[3] Grosso modo (итал.) — повърхностно, отгоре-отгоре. Б.р. ↑

ГЛАВА ДЕСЕТА

На другата сутрин училището приличаше на бурно море. Момчетата сновяха насам-натам с разярени погледи. Раменете им бяха се извили като дъги. Случката беше напълно известна с всичките ѝ подробности. Дори и момичетата бяха узнали за нея и сновяха неспокойни насам-натам в малкия си двор като сърдити кадънки.

По едно време Аграмбели сви юмруците си и се изправи пред другарката си с вирната глава, сякаш се молеше на слънцето.

— Аз ще пиша на димотики!

— Какво каза? — опули се смаяна Калъндзи. — Ах... ето една луда.

— Казах, че ще пиша на димотики!

— Е, ти си луда... Ясно е вече...

— Луда съм.

— Да обадя ли на момичетата?

— Кажу го, на когото искаш.

Калъндзи следеше объркано капризите ѝ.

— Ама че глава си имала...

— Какво да правя?

— Просто насила търсиш да те изпъдят. Или си въобразяваш, че ще ти простят?

— Искам да ме изпъдят. Че за какво ми е гимназията вече?...

— Какво?

— Не искам нищо вече... Нищо...

— Ах... ето... тази вече полудя и е за връзване.

Аграмбели остави Калъндзи, отиде тичешком към една топола край реката, прегърна я и почна да плаче. Тя плачеше горчиво и безутешно, опряла лице на дървото.

— Тази ще се обеси — помнете ми думата! — рече на себе си Калъндзи. Тя се отправи към тополата и ѝ каза: — Не те ли е срам?

После я съжали.

— На, вземи, хапни си фъстъчета... — рече ѝ тя.

— Ти само за ядене... Само за ядене мислиш. А аз искам да се хвърля в реката.

— Я виж ти, не те ли е срам? Гледат те.

— Много ме интересува.

— Ами ако усетят?

Аграмбели избърса скришом със синята престилка очите си.

— Какво да усетят? — запита я спокойно тя.

— Че това... какво друго?

— Кое това?

— Кое това ли? Ох... това, което знаеш. Че... че си полудяла...

— Зная това... — отговори тя трагично.

— И не те ли е срам?

— Срам ме е, че още живея.

— Нещастнице, само, само ако усетят...

— Кой да усетят? Какво?... Какво да усетят?! А?... Защо не говориш?

— Че си ето... от главата до петите...

— Какво?...

— Нищо...

Аграмбели прегърна отново тополата и почна да плаче. После внезапно я пусна, завтече се и се скри зад стената. „Свършено... Сега вече ще се изложи!“ — каза си на ум Калъндзи и отиде към група ученички от трети клас, които шумно разговаряха.

— Знаете ли, момичета? — извика тя. — Стамири отсега нататък ще пише на димотики!

— Ех! Да ми беше тук да я разцелувам! — извика Вурахмани.

— Защо? — запита глупаво Калъндзи.

— Защо ли? Ами че ние какво ще правим?

— Та и вие ли?

— Вече взехме решение и свършено.

— Тогава да съобщим и на момчетата! А?

— Добре, че дойде — рече Вурахмани. — Ти поддържаш приятелство с тях. Върви и им кажи. Но внимавай да не те види Карумбалос.

— Много ме е грижа от него.

— Хайде, хайде, върви!

Калъндзи се приближи към двора на момчетата. Но не можеше да намери никого от трети клас. Само Дакридзикос с компанията си обикаляше там край реката и риташе камъни във водата.

— Хей, Христидис... — извика му тя.
Главатарят я погледна студено.
— Я запитай тая какво иска? — каза той на Хамоляс.
Адютантът се извърна.
— Какво има, мари? — каза ѝ той.
— Вие ще пишете ли на димотики?
Хамоляс погледна главатаря си.
— Ще пишеш ли, бе, Торис?
Дакридзикос погледна накриво.
— Че какво, по дяволите, ще правим, та няма да пишем!
— Ще пишем... — предаде ѝ Хамоляс. — Върви да събщиш и на другите.
Кальондзи почна да подскача като папуняк.
— И те се присъединиха към партията ни! — пискаше тя, тичайки.
— Ура!... — изчуруликаха всички и се прегърнаха.
Дакридзикос чоплеше една пъпчица, която беше му излязла на брадичката.
— Шугави кози!... — рече той.
Както крачеха тъй рамо до рамо, Куркулос се озова до главатаря.
— Торис, я ги погледни, бе...
— Какво има?
— Как да не ги обичаш?
— Кои? Тези ли?
— Да.
— Не мога да ги понасям...
Устните на Куркулос увиснаха огорчено.
— Защо, бе, Торис?
Дакридзикос най-после успя да отчопли коричката на пъпчицата си и я хвърли.
— Ще ми кажеш ли защо? — настояваше Куркулос.
— Няма „защо“ — отговори сурово главатарят. — Отвращавам се от всички тези гъски. Хайде сега върви си!
Всички бяха обърнали погледи към улицата. Мельос го нямаше никакъв. За пръв път закъсняваше. След малко щеше да бие и звънецът.
Но ето не е ли този, който се подаде иззад ъгъла? Да, той е.

Мельос се отправи направо към мазето. В миг всички се завтекоха след него. И веднага, без някой да извика „шт“, всички млъкнаха.

— Изключват ли те? — запита го някой.

— Не ме интересува. Друго по-голямо зло има. Напускат и трима от нашите учители.

— Няма да позволим! Всичко знаем.

— За мене не ми е толкова грижа... — рече той отново.

В това време едно момче от шести клас се изправи пред тях.

— Кадрас — каза му той, — не ме познаваш, но нищо. Аз те познавам. Казвам се Сикалос. Ако те изпъдят, ще сринем цялата тази сграда.

Той беше облечен в стари износени дрехи, нямаше палто и зъзнеше.

— Ние не сме съгласни!... — обадиха се страхливо няколко гласа.

Сред тези гласове Мельос можа да долови и гласа на някогашния си приятел Стамирис. Заболя го. Оттогава те не си бяха проговорили. Но сега, когато чу да се съгласява с „мамните синчета“, го заболя.

— Ще видим това! — обадиха се двама от „персите“.

— Какво ще направите? — запита сериозно Мельос.

— Ще изпотрошим прозорците — обадиха се два-три гласа.

— Ще удавим Карумбалос и компанията му в развалени яйца.

— Не съм съгласен... — рече Мельос. — Не. Предпочитам да ме изпъдят.

— Намерих! — извика Хамоляс. — Да окачим отзад на Карумбалос една карантия, та да тръгнат след него всички кучета и котки от пазара. Нали е хубаво?

— Пукни! — рече Дакридзикос.

— Имаш ли нещо по-хубаво? — запитаха го всички.

— Имам.

— Да чуем.

— Няма сега. Най-напред да дойде „Юдата“ да го нашаря и после.

— Тук е! — обадиха се двама от трети клас.

Фолос подуши опасността и побягна през вратата. Но „персите“ бяха бързоноги като стрели. С два скока го настигнаха, довякоха го с

ритници до реката и го хвърлиха във водата.

Главатарят се върна отново в мазето, бършейки ръцете си.

— Сега слушайте — рече той. — Да... виждам... тук са и „мамините“, но реката е много студена... попитайте Фолос да ви каже.

— Какво ще правим впрочем? — питат момчетата.

— Ще дойдем през нощта и ще зазидаме вратата. Ето това.

— Ще полудея! — извика Хамоляс въодушевено.

— Аз ще открадна мистрията на баща си! — обади се един.

— А ние ще носим камъни.

Мельос не отронваше ни дума.

— И това пак не му хареса... — рече Хамоляс отчаян. — Е, какво да правим? Казвай.

— Най-напред... Още не са ме изпъдили.

— Ами Песпес? Ами Алберт? Ами Аглаица?

— Всички остават по местата си. Ще чакаме отговор от министерството.

— Говори де!... — извика Хамоляс на Дакридзикос.

— Слушай, бе!... — намеси се Дакридзикос. — *Тези* са взели решение да пишат на димотики. Та тези чавки ли ще ни водят за носа?

— И ние ще направим същото? — извикаха всички.

Хамоляс се приближи към Мельос.

— Кадрас, всички се присъединихме към твоята партия, всички, всички, също и *тези*. Харесваш ли ги? Говори... Говори, бе!

Мельос беше нажален.

— Говори, де!...

— Не мога... не мога... да говоря... — рече Мельос.

— Нищо не разбрахме... — рекоха момчетата. — Какво каза, бе, Дакридзикос?

— Бабината ви трънкина каза! Щом като всички сте телета и не ви сече главата! Какво да ви правя аз? Хай по дяволите! С никого тук не мога да се разбере!

Той плюна и си отиде.

— Да живее димотики! — изреваха всички в един глас.

Аграмбели се разхождаше нагоре-надолу под тополите с широко отворени очи и разплетени коси като Геновева. Кальондзи, която сновеше непрекъснато до „предела“ и обратно и душеше като хрътка

да долови нещо ново, по едно време пристигна при нея, тичайки в „галоп“.

— Аграмбели! — почна да вика тя отдалече. — Ах. Да знаеш какво ти нося.

— Какво?

Кальондзи стигна до нея задъхана и я улови за рамената.

— Какво има? — запита Аграмбели обезпокоена.

— Облегни се добре на тополата и не припадай.

— Казвай какво се е случило?

— Пристигна.

— Кой? — запита тя, мъчейки се да направи гласа си колкото се може по-студен. — Кой?... — повтори тя.

Кальондзи затаи дъх и почна да я опипва с поглед. „Лисица — рече тя в себе си. — Ах, каква лисица! Почакай, ще видиш ти!“

— Кой ли? — рече тя лукаво... — Песпес, кой друг?

— Не те ли е срам да го наричаш така? — рече Аграмбели с отчаян глас. — Какво ти е направил? Не е ли добър човек?

— Добър е. И именно затова искам да го наричам така. Виждаш ли ги? На мене никой не ми обръща внимание. Онези там образуват „банди“ за димотики, а нас ни оставят да гледаме като телета. Цялата гимназия е пълна с банди. А ти спиш... Узнах и нещо друго. Те искали да зазидат входната врата. Уговорили и за камъните. Но някой им казал „не“ и работата така останала по средата. И други неща зная. Изпратили писма в Атина. Ако оттам кажат, че Песпес имал право, добре. Песпес щял да остане. Ако кажат, че Песпес нямал право, тогава Песпес щял да си върви. Щял да си върви и мосю Алберт, и Аглаица.

— Нещо друго... не знаеш ли?

— Не... Не зная ли, казах? Зная, но няма да ти кажа... Виждала ли си бухал?

— Не...

— Е, не съм виждала! Нищо, че съм дръвник в ученето. Нека съм си. Това е мое право. Но не... нямам нищо друго да ти кажа.

Аграмбели я гледаше с молеци очи.

— Добре... — каза ѝ тя. — Не искам нищо да ми кажеш.

Можеш ли да изядеш един мангал огън? Не. Обзалагам се, че ако сега ей тъй те духна, ще паднеш. Но те обичам. Никоя друга не съм

обичала така... Моята майка е кинкалеристка и никое момиче не ме е приемало за приятелка. А нося и очила. Виждала ли си момиче с очила? Ти си по-друга. Имах сестра с очи като твоите. Ожени се тя вече. Когато я излъжех, гледаше ме... ето тъй, както ти сега ме гледаш, и не можех да издържа погледа ѝ. Почвах да плача... „Прости ми...“ — ѝ казах аз.

— Добре... Но защо сега плачеш?

— Ще ми простиш ли?... А, Стамирче?

— Защо плачеш?

— Искам да ми простиш. Каж ми... прощаваш ли ми? И недей ме гледа с такъв поглед... Недей, моля ти се... Няма нищо вече да крия от тебе... Нито дори, че Кадрас е тук. Не търси, няма топола... Ето ела, подпри се тук на рамото ми... Стамирче!...

ГЛАВА ЕДИНАДЕСЕТА

На другата сутрин стана нещо неочаквано. Цяло земетресение... Дори и попът, който се представяше за пророк, не очакваше такова нещо. Очите на директора изгубиха и малкото син цвят, който имаха. Алберт връзваше пеперудката си, когато чу това нещо — ръцете му отмаляха и се смъкнаха надолу с пеперудката. Някои само потъркаха ръце.

— Навреме идва! — рече Карлафтис. — Да бяхме поръчали, нямаше така да дойде.

— Бог ни го изпрати! — рече попът и поглади брадата си. — Нечестивите бог поразява, преди да са успели да се разкаят.

Какво беше се случило? Новината беше донесъл бай Тодос.

Тъкмо бил сложил, казва, да си свари чай, не бил отворил още външната врата — било много рано. На гарата изсвирил някакъв влак. Старецът налял, казва, чай в чашата, за да го поднесе на Зумбуля... и в това време пред вратата се изправил някакъв господин.

„Ти ли си училищният слуга?“ — пита ме той.

„Ако е рекъл бог... — му казвам — може да бъде... Дори и през идущата година!“

„Лаиос, инспектор...“ — казва ми той. Хванах се за рамката на вратата.

„Срам ме е... — му казвам — господин инспекторе, че ме завари в това положение... но извинявай.“

„Минавам оттук на път за хотела... — казва ми той — и рекох да ти кажа добро утро.“

„Добро и благословено да ти е, господин инспекторе... — му казвам. — Няма ли да вземеш един градински чай?“

„По-късно...“ — казва ми той.

„Както намираш за удобно...“ — му казвам аз.

„Довиждане“ — ми казва той.

„Та дойдох да ви предупредя, да не би да ви изненада, както се случи с моя милост...“ — така завършил бай Тодос.

— Действително ни изненадва... — рече директорът и захапа преbledнялата си устна... — Наистина ни изненадва, господин

Теодулос.

След това старецът въпреки годините си тръгнал да съобщи и на другите по домовете.

— Защо да не знаят хората... Инспектор е това, да не би да е някакво си там даскалче.

В дома на попа бай Тодос подхвърли и някоя дума.

— Нещо радостен те гледам, попе даскале... — каза му той.

— В радост и блаженство съм!

— Бре... Ами по каква причина, ако е позволено да зная?

— Позволено е. Затуй че нечестивците ще бъдат разпръснати като пушек.

Бай Тодос си отиде, мърморейки си под мустак.

— Я ми кажи, боже господи... ако твоите хора са такива усойници, кой знае тогава какви са твоите врагове? Ами че как, бе, боже всемогъщи, си наредил така нещата?

В десет часа инспекторът прекрачи усмихнат прага на външната врата и влезе в канцеларията.

Всички го очакваха, застанали прави като вдървени, зъзнейки в черните си дрехи.

Директорът пристъпи пръв и го посрещна. После един по един представя своите „сътрудници“.

Инспекторът не се отказа от усмивката си. Изглежда, че някога, когато се е усмихнал, я намерил много сладка, и си я запазил за през целия си живот.

Той погледна змийската мутра на директора, дарявайки го с една усмивка, сякаш му казваше: „Поопитайте я и вие, много е сладка“. Напразен съвет! Лицето на директора беше една страна, над която никога не бе прелитала такава птица. Поръчаха на инспектора кафе. Като отпи една глътка, той каза на бай Тодос, който му го поднесе:

— Браво! Правиш го като академик!

Старецът му се усмихна като стар аркадаш.

— Ще прием двамата още по едно — каза му инспекторът. — Щом като свърша тук... нали? Съгласен ли си?

— Я виж ти!... — каза му старецът. — Защо не? И ще покажа цялото си изкуство!

Като слезе долу при бабичката си, старецът започна отново да се хвали.

— Ето... дай ми един такъв „мосю“, пък оскуби косъм по косъм косата ми! А бе защо, боже господи, си направил толкова малко разбрани хора?

— Какво си баеш пак сам? — обади се отвътре Зумбуля.

— Нищо... пообличам се малко, за да съм готов за компанията.

— Какви са пак тия „компани“ , задето се готвиш?

— Нищо... с господин инспектора...

— Много нависоко хвърчиш...

— Бабо! Остави да си нареждам сам работите. Може да станем малко и приятели, та да му кажа някоя дума за онова вироглаво момче и да го спася от ударите им. Остави ме на мира по тези работи. Все нещо разбирам.

— Направи, каквото бог те осени... — каза старицата накрая.

Горе инспекторът им обясняваше нещо за ненадейното си посещение. Казваше, че минавал случайно и... тъй като бил вече тук, моли ги да му дадат възможност да поздрави учениците.

Това не беше трудно. Салонът за тържества побираше всички. След малко там се събраха всички класове. Инспекторът се изкачи с усмивка на катедрата.

— Добър ден, деца... — каза им той. — Минавам през града ви и рекох да остана няколко часа, за да се запознаем. Много ми е приятно, че насреща си виждам усмихнати лица. Само един час ми беше достатъчен, за да обикна града ви... Как може човек да не е усмихнат в такъв един град? Обещавам, че през ваканцията ще дойда при вас да прекарам лятото. И тогава ще ни се удаде случай да се запознаем по-добре и да станем по-добри приятели. Бих желал, деца, ей тъй, да се поразходим малко дружно, но коя улица би ни побрала всички наедно? Във всеки случай за краткото време, откакто съм с вас, разбрах едно нещо и то ми стига. Че вие сте деца с вдигнати чела. И как да не ви го кажа? Зарадвах се... Какъвто и ръст да има човек на този свят, той трябва да го покаже с дигнато чело. Нека да си е дребничък. В света няма джуджета. Джуджета са само малодушните и смазаните. В такава стойка човек не може нищо да постигне... защото му липсва гордостта. Жив човек... това значи горд човек! Най-кратката история на света е историята на малодушните хора. Гордите хора се уважават дори и мъртви, от малодушните се отвращават и докато са живи. От националния ни поет Костис Паламас има една поема в този дух, която

бих желал да прочетем и да ѝ се наслаждаваме заедно. Чакайте да я извадя от джоба си. Трябва да ви кажа по този случай, деца, че истинската поезия е моя настолна книга.

Той поглади малко с длан книгата, намери поемата и почна да декламира:

Смъртта води на кон Дигенис^[1] в ада...

Инспекторът прочете поемата и почна да я декламира отначало:

Смъртта води на кон Дигенис в ада.

— Защо, деца, смъртта води Дигенис на кон в ада? — запитва инспекторът. — Кой може да ни каже защо поетът е поставил един мъртвец да язди на кон? Кой ще ни обясни? Хайде... Кураж!... Хайде, деца... Хайде, много е просто.

Някъде в дъното най-после някой дигна ръка.

— Браво! — рече инспекторът. — Как се казвате?

— Пастрас.

— Какво ще кажете вие, драги Пастрас, защо смъртта води Дигенис на кон?

— Защото... Понеже бил умрял и не е могъл да ходи... затова. И тя го поставила на коня — да язди.

Инспекторът се усмихна.

— Хм... много практично обяснение, но мене ми се струва, че поетът няма да се съгласи с тебе. Някой друг, деца. Хайде...

Сега обаче никой не се помръдна. Инспекторът помоли, отново помоли... Нищо... Най-после се обърна към директора.

— Няма ли вие да ми посочите някого, господин директоре? Изглежда, че учениците са завладени от един вид... скромност. Нима никой от господа учителите не може да ми посочи някой от своите ученици?

Никой не се обади.

— Жалко... — рече той. — Но въпреки това все още имам скрита надежда дали няма някой... Я си помислете...

Тогава господин Скамвурас се помръдна срамежливо, изчервявайки се като ученик.

— Извинете, господин инспекторе... — рече той — ще ми позволите ли да посоча... Разбира се, малко се колебая, не поради евентуално незнание на ученика — не... аз съм сигурен в неговите знания!

— А за какво?... — запита заинтригуван инспекторът.

— Страхувам се да не би да се сблъскам с честолубието на останалите ученици, понеже въпросният ученик е от сравнително по-долните класове... Кадрас! — развълнувано почна да вика той на всички страни. — Стани, момчето ми, Кадрас... Кадрас! Кадрас! Да не би да отсъства?

— Не, господин учителю, тук е! — обади се някои от момчетата.

— Оставете на мене, аз ще го намеря... — каза инспекторът. — Драги Кадрас... — рече той и се отправя към чиновете. — Драги Кадрас... много е просто... Защо не ставате? Браво! Кажете ни сега вие, Кадрас, защо смъртта водеше Дигенис на кон в ада?

— Защото... Защото и мъртъв, ѝ внушаваше страх, както всички действителни герои.

— Браво!! Браво още един път! Поздравявам те, драги. Доказателство за това е, че другите... кажи!

— ... Доказателство за това е, че другите, които не бяха герои, ги влачеше като тълпа след коня си, като безволево стадо.

— Тъй! Много съм доволен, драги Кадрас. Искаш ли да продължим по-нататък заедно?

— С удоволствие...

Малко след това инспекторът се обърна към Скамвурас, който трепереше от смущение и вълнение:

— Господин...

— Скамвурас...

— Господин Скамвурас... ако не съм жертва на някакво моментно вдъхновение...

— Надявам се, че не, господин инспекторе...

— ... Тогава този ученик е надарен с някакъв — не с някакъв — а с рядък талант! Той възбужда до крайна степен любопитството ми. Бих желал извънредно много да хвърля един поглед на някое негово съчинение.

— Тъкмо последното му съчинение... — промърмори Скамвурас... (Зад гърба му започнаха да съскат някакви змии.)

— Времето ми е разчетено, но бих желал да хвърля бегъл поглед на това съчинение. Пише ли четливо?

— Доста.

— Кадрас! Дай, момчето ми, последното си съчинение.

— Не... Не го нося със себе си... господин инспекторе... извинете, но не мог...

— У него е, господин инспекторе!! — обади се някои от съучениците му.

Инспекторът погледна Скамвурас.

— Той е скромен и се вълнува. Дай го, момчето ми!

От ръка на ръка тетрадата след малко стигна до ръцете на инспектора.

В началото господин Лаиос четеше прав. След малко обаче той поиска стол. Оная скромна тетрадка с портокалов цвят беше го завладяла изцяло.

И когато след малко завърши, той потърси с блеснали от радост очи „виновника“.

— Къде е този ученик?

Той се разтича из салона... и почна да го търси.

Приятелите ма Мельос, блъскайки го с юмруци, го избутаха навън.

— Тук е, господин инспекторе!

— Къде е?... Момчето ми... — каза му той и го прегърна. — Благодаря ти. Бих желал и ти някога да изпиташ такава радост... От години нищо не ме е развълнувало толкова много. Кадрас, този град е много малък, момчето ми... Господин Скамвурас... — рече той след това и отиде при него. — Поздравявам ви от все сърце... — и стисна и двете му ръце. — Господа!... — каза после и на другите. — Поздравявам ви всички! — И започна да се ръкува поред с всички.

Внезапно в салона гръмват неудържими ръкопляскания. Инспекторът бърше очите си.

Аграмбели плаче лудо в скута на Кальондзи.

— Глупачка... защо правиш тъй, ма? — казва й „автомобилът“, бършейки скришом големите си очи.

— Не чу ли какво каза? „Градът ни е много малък“. И сега ще ни напусне...

Попът излезе вънка... хвана една ръкойка от брадата си и я пъхна в устата си. Директорът чезнеше бавно-бавно, пръскайки последните зелени искри на злобата си. Алберт забрави своя френски, своя гръцки, всичко... и говореше на един нечуван досега език!

Незабравим... Велик... Покъртителен ден!...

---

[1] Дигенис — легендарен герой от византийския епос (X в.).
Б.пр. ↑

ГЛАВА ДВНАДЕСЕТА

Беше дошла страстната седмица. Улиците благоухаеха на умрял бог. Всички момичета бяха хубави със своите сведени очи. Държаха цветя, но те благоухаеха повече от цветята. Компанията на Дакридзикос се готвеше да гърми с малки бомбички. Правеха и един Юда, за да го изгорят в горната махала и да изплашат бабичките.

Главатарят лично, собственоръчно написа присъдата на Юда Искарיותски: „Запалват ме, понеже предадох Исуса“.

— Вярваш ли, бе, Торис, на това? — запита Хамоляс.

— Гледай си кефа.

— Е, тогава защо го правиш?

— Защото Карумбалос ни забрани! Затова!

— Затова ли?... Ааа... затова ли?

— Ааа... Затова, ами за какво!

Куркулос открадна от техния обор слама, за да натъпчат панталоните на Юда. Тогава острият ум на главатаря измисли и нещо друго.

— Аз мисля да го залеем и с газ, за да пламне и светне още повече.

По улицата мина едно старче с мръсна колосана яка. Брадата му издаваше учудване.

— Какво правите, ваша милост, тук? — запита той.

Главатарят притвори едното си око и го погледна подигравателно.

— Да не би образ и подобие на Искарיותа? — продължи старчето.

Хамоляс побутна главатаря.

— Какво разправя тоя, бе, Торис?

— Бабината му трънкина разправя! Той говори попски, бе. Къде мога да му разбера?

— ... Понеже... — продължи старчето — защото, ако искате да направите образа и подобие на Искарיותа, тогава допускате една сериозна историческа неточност.

— Защо, бе, дядка?

— Защото Юда Искаротски не е носел панталони...

— Какво?

— Не, не е носел панталони.

— Аман, изгоряхме! Ами какво е носел, бе, дядка? Рокля ли?

— Нещо подобно...

(В очите на Куркулос нещо светна.)

— А бе, вий! — извика той на другите. — Не искате ли да е „кавадията“ и да се пукне от яд!

Но още в същия миг Дакридзикос го блъсна и Куркулос падна, като навири крака нагоре.

— Глупак! Изпили са ти чавки акъла, та приказваш глупости! Кавадията е *по-справедлив* и от самия Христос, бе! Може ли да стане Юда?

Куркулос се поотдръпна, за да не отнесе и друг юмрук.

Тогава главатарят се обърна към стареца с брадичката.

— А бе, чичо... — рече му той — вреди ли, като е с панталони. Да ти е жива брадата, кажи ми.

— Ти ми напомняш историята на влаха с художника, който, волю-неволю, нарисувал на Христа червени ботуши...

— Не те разбирам какво приказваш. Но дали не би могъл да ми кажеш нещо друго? На колко години е бил Юда?

— Около... четиридесет.

— Добре. Каква работа е вършел?

— Дали не е бил надзирател? — обади се Куркулос.

— Пукни, бе! Казвай, чичо. Каква работа е вършел?

Старецът не се затрудни да отговори. Поглади брадичката си и с готовност отговори.

— Ученик...

Дакридзикос подскочи, сякаш го заляха с горещо масло.

— А бе, дядка... — каза му той с отвращение — няма ли да вървиш на гърнето си!... А? Хайде, хайде, че ще се нацвъкаш прав.

— Съжалявам за твоите изрази.

— Какво да те правя, като разправяш такива глупости?

Тогава се намеси Хамоляс.

— Чакай бе, Торис... може би Юда е повтарял много години. Я ми кажи бе, дядо... Лош ученик ли е бил Юда... А?...

— Много лош.

— Виждаш ли... „Персиец“ е бил той. Разбра ли? Все бързаш...
Старецът обаче възрази.

— Никакъв персиец...

— Какво каза?

— Казвам, че не е бил никакъв персиец, младежо. Той беше
евреин...

— Сега го обърка.

Бандата се намери натясно. Всичко вървеше чудесно допреди
малко. Какво му скимна сега на този старец да се меси?

Настроението им за Юда вече се изпари. Хамоляс беше на
мнение да се откажат от Юда и да си вървят. Главатарят обаче имаше
възражения.

— Чакай. Ще хванем някое куче и ще вържем Юда на опашката.

— Недей, бе, Торис... — обади се умолително Хамоляс. — Ще
пометнат нещастните бременни жени.

— По-добре. Ще се отървем от копелетата. Хайде! Мърдайте!

— Ами къде ще намерим куче, бе, Торис?

— Улиците са пълни. Хванете някое безстопанствено и го
донесете.

Бандата се пръсна по улиците. След малко домъкнаха едно
червеникаво куче, което скимтеше, и вързаха Юда за опашката му.

След това главатарят му тегли един ритник и кучето тръгна.

Момчетата също тръгнаха и се заскитаха без настроение из
града. Очите им бяха помътнели... замъгляваше ги една особена скръб.
Не, това не беше поради страстната седмица. Нещо чезнеше бавно-
бавно в тях. Ами я си представи, че не е имало никакъв Юда?
Главатарят беше като попарен. Я си представи да е истина това... Ами
цялата тази патърдия?... Ставаше значи за тоя, дето духа! За какво ни е
тогава Великден? Само за да подпалваме плитките на момичетата ли?
Е добре де! Нищо не казвам... и това е хубаво. Но само за това ли пък?

Преуморен и болен беше мозъкът на главатаря.

— Да бяхме хванали някоя котка... — рече Хамоляс.

— За какво ти е дотрябвала? — запита студено Дакридзикос.

— За да я убием. Но както виждаш, всички мачки са изчезнали!

А бе, Торис... вие нали имахте една сива? Ха да я вземем.

— Не... — рече отсечено и без настроение главатарят.

Я си помисли, ако Юда не е съществувал!... Но тогава поповете за какво носят онези златни одежди и ни се перчат? По-добре да ни кажат ясно това. Така и така — Юда няма. Какво му споменават името така високо в черквата?

Куркулос прекъсна дълбокия размисъл на главатаря.

— А бе, Торис... дали не знаеш прякора на Христа?

— Все глупости ли ще разправяш ти, бе? Не.

— Няма... — рече Хамоляс.

— Все на умник се правиш. Чух го на два пъти от попа.

— Е, как се казва?

— Арматиас! Все на умници ми се правите. Псалтовете го дрънкат всеки ден като кречетала.

— Ще отнесеш пак някой! Така ми се струва...

— А на бас?

— Я си гледай работата...

На Куркулос му идваше да се пръсне. Насмалко щеше да се разплаче. Главатарят вървеше все напред и плюеше... Той беше онемял. По едно време се намериха пред черквата. Навред ухаеше на тамян. Псалтовете пицяха, сякаш ги бодяха с игла. Куркулос се сети за нещо и дръпна Дакридзикос за ръката.

— Сега ще видиш! — каза му той.

— Какво ти стана?

— Познавам клисаря. Идва да пие ракия в кафенето на вуйчо ми.

— Та какво?

— Как какво? Ще го извикам скришом да излезе навън и ще го запитаме.

Главатарят не възрази.

— Виждам, че имаш намерение да отнесеш и други... — рече му той. — Хайде, извикай го.

Куркулос се шмугна през вратичката на олтара и направи знак на клисаря да излезе за малко, че му трябвал.

— Веднага ще дойде... — обади той на другите. — Сега ще видим кой има право.

През вратичката се подаде като омазнена мишка клисарят на черквата. Очите му ронеха сълзи заради страданията, които Христос понасяше вътре.

— Бай Инатие... — рече му Куркулос.

— Игнатиос!

— Чичо ми те нарича иначе.

— Чичо ти си е чичо ти, а името ми е Игнатиос.

— Че какво съм аз виновен?

— Добре, не си виновен. Казвай. Оставих литургията по средата.

— Има ли прякор Христос?

— Бабината ти трънкина има посред страстната седмица. Песове недни! Нямаме друга работа! Седнали сте прякори да измисляте на този и на онзи!

— Ами тогава Арматиас какво е? А?... Само да ругаеш знаеш пък ти. Кажи де! Какво е Арматиас?...

— Един момент... — рече клисарят и се почеса. — Арматиас ли каза? Не. Такова име няма вътре в черквата. А ако искаш да кажеш *Ариматиас*, то друг въпрос.

— Ами че какво казвам аз!

— Защо не го казваш правилно?

— Казвам го: какво е Ариматиас?

— Ариматиас ли?...

— Да.

Клисарят се намери в затруднено положение. Почна да се чеше по косата, която лъщеше на мазни фитили. Позаглади я горе-долу с дългите си пръсти и рече, но без да е сигурен.

— Гробар...

Главатарят плюна гръмко на земята.

— Я драсни една клечка кибрит и се самозапали бе, бай Игнатие, или как се казваше?

Игнатиос се засегна. Я виж ти, да го нарекат неграмотен тези хапльовци!

— Я почакайте малко... — каза им той. — След миг пристигам!

Влезе вътре и затвори вратичката.

— Дали не офейка! — рече Хамоляс.

— Щом като е бързлив — каза главатарят.

Но не излязоха прави! След половин минутка омазнената мишка се появи отново и им направи знак да отидат при него.

— Е?... Какво става? — запита Куркулос. — Какъв е Ариматиас? Казвай!

— Село... — каза повелително клисарят и веднага влезе вътре, като затвори вратичката.

Куркулос получи по мутрата си плесник от главатаря.

— Ето ти! За да се научиш друг път да не разправяш глупости!
— каза му той и плюна.

Бандата сега вървеше с още по-кљумнали уши. Боже, колко тежък беше денят! Христос нямаше никакъв прякор... А Юда беше без гащи и никой не можеше да ги увери дали е съществувал. Как да прекарат цялата страстна седмица тримата унили „перси“? Дакридзикос намери на пътя един кош и почна да го рита, докато го счупи. Щастлив беше той. Но другите какво да правят? Хамоляс ритна една-две врати, но кракът го заболя и той се отказа. По едно време Куркулос се досети пак нещо и им го изтърси.

— Слушайте, бе! — извика им той.

Дакридзикос го погледна като вкиснато ядене.

— Какво има?

— В кафенето на чичо ми един каза, че нямало бог!

Настроението на всички се развали.

— Много ме интересува!... — рече главатарят. — Друго нещо ме мъчи мене. Има ли Юда? Ето какво ме мъчи. Защото, ако няма, загубени сме.

— Загубени сме... и аз съм на същото мнение... — рече Хамоляс.

— А защо?

— Защо пита телето! А бе, глупчо!... Юда можеш да натъпчеш със слама. Можеш да го запалиш. Можеш да го вържеш на дървото и да стреляш по него. Тъй ли е? Тъй. А Христос можеш ли, бе?

— Не...

— Не, я!

— Е, та какво казах и аз? Нима казах, че можеш?

— А като не можеш, какво ще го правиш тогава? Христос е добро момче, „мирно“, как се казва, какво ще го правиш, а?

— Не ми е по кефа... — каза Хамоляс.

— На мене ми харесва... Има и брадичка... Много ми харесва.

Главатарят го погледна подозрително.

— Ти както си тръгнал... струва ми се, че скоро ще чупиш крак от бандата! Така ми се струва...

Хамоляс се съгласи с него.

— Почна да се разваляш... — каза му и той.

— Е, какво направих?

— Почна да се разваляш, бе! Как да ти го кажа? Почна да ставаш кротък, ставаш добро момче.

— Е, какво да правя?

— Кажи ми ясно: с Христос ли си, или с Юда?

— С Юда.

— Да, но... оня, брадатият пес, разправя, че „няма Юда“. И хайде сега да те видя как ще отидеш пак на черква.

— А и възкресението не идва, та да отидем да запалим някоя плитка...

— Да, и то се бави...

Куркулос почна да си тананика нещо под носа си. Тананикаше го като черковен тропар.

Велики понеделник — голям нож, велики вторник — Христос е скръбен, велика сряда — Христос се изгуби, велики четвъртък — Христос се намери, велики петък — Христос на пирона, велика събота — Христос умря, велика неделя — бам — тук, бум — там!

— Пукни, бе!...

— Майка ми ме научи.

— Че какво ме интересува мене?

— Казах ли аз, че те интересува?

Дакридзикос дръпна за ръкава Хамоляс.

— Пст!... Изпъди го! — каза му той с помътнял поглед. — Изпъди го, преди да съм те изпъдил и тебе. Изключвам го.

— Значи?

— Махам го от бандата. Изгони го.

Хамоляс се помъчи да позаглади нещата.

— Остави бе, Торис... — каза му той. — Почакай най-напред да отворят училищата и после ще видим... ако направи и други глупости, ще го изпъдим.

— Я виж ти, бам — тук, бум — там... — каза Дакридзикос.

— Не трябваше да кажеш бам — тук, бум — там... — рече Хамоляс на Куркулос.

— А какво трябваше да кажа?... — промълви изтръпнал Куркулос.

— Нищо. Дойде ли възкресение? Не. Още е велика сабо...

— Събота... — поправи го Куркулос.

И тогава бурята, която от дълго време тихомълком тлееше, избухна с все сила.

Главатарят, който кипеше от яд, го сграбчи за сакото, откъсна му яката и го изпъди.

Когато останаха двамата, Хамоляс започна кротко да му приказва нещо.

— Махна се шкартото... Съгласен съм. Но бандата не трябваше да се разтури. Лесно се дразниш...

Тогава главатарят пламна като огън, нахвърли се върху него и го хвана с две ръце за яката. Очите му бяха изпълнени с бяс и отчаяние.

— Има ли, бе, Юда? Или няма? А?

— Не зная!...

— Ето това е злото!... Хайде... Махай се сега и ти!...

Хамоляс се откопчи от ръцете на своя главатар и потъна безмълвно в нощта.

Сега Дакридзикос, съвсем сам и натъжен, с огромна тежест в обърканата си душа поема пътя към градините.

Нощните птици прелитат, сякаш е ден. Едно поточе пее „Всичките родове“^[1]. Всички празнуват страстната седмица. Главатарят беше скръбен като Христос в Гетсиманската градина. Той губеше полека-лека своята слава. Не искаше да го признае, но се страхуваше от това. Нощта беше топла от безветрието. Но кой знае... може би и от запалените свещи, които бяха пръснати като месечинки навсякъде.

Дакридзикос забеляза, че една свещ се движеше в мрака.

Един едър мъж идваше към него, като пазеше свещта си, за да не угасне.

— Какво търсиш по тъмно тук? — запита той Дакридзикос, като се приближи до него. — Крадеш ли? Крадеш ли?

— Какво да открадна? Жълъди ли?

— А какво търсиш тогава? Всички добри хора са на черква.

— Аз не съм добър човек.

— Това се вижда. А какво търсиш, ако е позволено да запитам?

— Мъчно ми е.

— Какво ти се е случило?

Дакридзикос го измери мълчаливо с поглед.

— Ти, който си голям... я ми кажи защо няма Юда?

— Няма ли? За първи път чувам това. Добре де... Я почакай...
Ти как узна това?

— Има ли? Какво те интересува как съм узнал това?

— А защо да няма? Има!

— Е, тогава върви да го кажеш на баба ми. Аз зная с положителност, че няма!

— Я почакай! Ти знаеш ли, че сега почнаха да ми се мотаят някакви мисли в главата... Бог да ни е на помощ, ако няма. Защото без Юда сложи кръст на всичко. И на предателството, и на разпятието, и на възкресението... Сложи кръст на всичко!

— Никак не ме е грижа мен за това. Мен Юда ме интересува за друго нещо. За да мога да го изгарям, да стрелям по него, да дигам врява. Ако е за да възкръсва и за всичко друго, дето ми каза, да се пръждосва.

— Познаваш ли лекаря Кардамитис?

— Не.

— Запитай къде живее и върви да го намериш.

— Защо?

— Върви... върви... Ще ти потрябва.

Дакридзикос остана съвсем сам. Никой не го разбираше.

В душата му беше тиня. Той не можеше да се спогоди с никого на този свят. Друг свят не съществуваше. Разбира се, баба му казваше, че имало, но такива неща той не признаваше.

Един влак изсвири... За миг... сякаш само за да изпъди съня си. Изглежда, че свирката му бе сбъркала, бе изсвирила сама и после пак бе потънала в сън. Ако можеше да избяга... Но където и да отидеше, и там щеше да бъде страстна седмица и нямаше да има Юда. Не, никъде. Тази вечер не искаше дори бандата си. Какво му беше впрочем? Какво му беше?... Нещо приятно замириса там наблизо. Той протегна ръка, напипа храст аграмбели^[2]. Сега ноще уханието му беше по-силно. Аграмбели... той ухапа яростно и разплакан ръката си. Аграмбели... никой не трябва да узнае. Беше готов да се хвърли във водопада. Погледът ѝ пресичаше дъха ти! Аграмбели... Не, никой няма да узнае това. Хвърли се на земята и почна да хапе тревата. Тя беше солена и топла от сълзите му. След това ухапа още по-яроствно ръката си. Не,

никой няма да го узнае! Но защо... защо да мисли за нея? А тя нищо не знаеше... Но и той не се досещаше. Как се случи пък това проклето цвете тука? Тю, по дяволите... Какъв живот е този! Да не можеш да обичаш, без да знаеш това? Не. Тя не трябваше да узнае това. Той можеше да се влачи тъй... без да усети какво бе станало... А сега... се изпречи това проклето цвете и откри сърцето му! Нужно ли беше, значи, да съществува в него тази дрънкалка? Нужно ли беше в този кучешки живот да съществува и любов... и да се лепва тъкмо върху тази дрънкалка? Нима не можеше да обичаме... да речем, с краката? И когато те назори много, отрязваш го и се успокояваш... Или пък даваш му един ритник и го пращаш там, отдето е дошъл!... Ха, по дяволите! Да няма нито един камък пък тук да го ритнеш!

---

[1] Песен, която се пее през страстната седмица. Б.пр. ↑

[2] Аграмбели — благоухаещ храст. Б.пр. ↑

ГЛАВА ТРИНАДЕСЕТА

Този град е като някаква картина, нарисувана от безумен художник. Там дето е подхождало да нарисува къща, е нарисувал работилница за точене на ножове. И там дето е трябвало да нарисува черква, е нарисувал някакъв явор, под който патките се надпреварват в песни с щурците.

А има много — ах, боже, колко много! — явори. И са много сенчести. Толкова много, че като седнеш под тях, слънцето е принудено да се наведе, за да те намери.

През тази лека пролет всичко тук беше разцъфтяло, за да мине бог, но любовта го изпревари и му пресече пътя. Всичко беше разцъфтяло, за да влее аромати в пролетта... Но тогава би било безполезно, ако не дойдеше любовта.

Дворчета, нивя и малки градинки, всичко... Полета, нивя и слогове бяха изпъстрени с червени, зелени и сини цветя. Светът цъфтеше. Сърцето на Мельос трептеше като росна капка. Благоухае дори и възглавницата му — макар че е сламена.

Там към края на всяка нощ пламват огньовете на изтока и го подлудяват. Ще издържи ли и днешния огън? Светът се е издигнал високо, на хиляди метра... И сега Мельос, вместо да ходи, плува във въздуха. Той знае... че щом очите на Аграмбели кажат „не“, ще падне и ще се разбие на хиляди парчета. Вчера тя носеше една жълта якичка — колко хубав е класът с жълта якичка!... Сякаш са ѝ сложили венец, около шията. Никоя, никоя, никоя не е така хубава като нея. Чинът ѝ сигурно благоухае. Той е уверен в това. Но все пак да го усети. Един ден той се престори, че е забравил нещо, и се върна в класа, за да го вземе. Всичко беше тихо. И сляп да беше, пак щеше да намери чина ѝ... защото наистина — да, благоухаеше. Но нито на един от познатите му аромати. Той ухаеше на нея... изцяло на нея. Той се спря до чина, сякаш там беше място за молитва, и затвори очи. Отвън се чу леко тичане. Той отвори очи. В коридора изчезваше роклята на „Свети Георги“.

Изгоря. Защото на света „Свети Георги“ — макар че имаше огненоруси коси и бледи ланити, не можеше да ѝ имаш доверие за

такива работи. Ако искаше да те издаде, нямаше да ѝ попречи бледостта.

Освен това Мельос може би не ѝ беше много приятен. Допускаше това, защото само той не се кръстеше, когато тя минаваше край неговия чин. А на нея се харесваха такива неща.

Той слезе за междучасието с подкосени крака. Близко до тополите имаше една група момичета, които си бърбеха. Не. „Свети Георги“ не беше при тях. Видя я да дъвче спокойно някакви бонбони, да ги смуче и после да си мие ръцете в реката. После той потърси с поглед Аграмбели. Забеляза я до една топола — беше облегнала глава на нея и следеше някакви плуващи облаци. О, небеса!... Колко хубава беше тя!...

Мельос искаше всички да узнаят, че беше хубава. И че тя, най-хубавата, беше негова. Някакви байовци строяха с камъни една къща, а на него му се стори, че я строят с цветя. Големи чудеса ставаха в природата през това лято. Я си представи!... Ястребите... тези хищници, му се струваха като пеперуди! Една малка колкото кутия къщичка можеше да го побере... стига да имаше малък отвор, отдето можеше да я зърне, когато минава.

Дакридзикос гледаше отдалече с разстроен поглед към тополите, които момичетата бяха прегърнали. Много го бяха ударили на прегръщания през тази година. Главатарят искаше да знае какво приказваха... Хамоляс се кълнеше, че говорят за момчета. Краставици на търкалета! Нима можеше да знае този хапльо какво приказваха помежду си момичетата!... И тъкмо по това време ето и негова милост се приближава до главатаря.

— Виждаш ли ги? — каза му той. — Говорят за момчетата.

— Кои? Те ли?

— Че кой друг?

— Откъде знаеш това?

— Главата си режа.

— Отрежи я, защото почна да се разваля, бе, хищнико! Те гледат водата!

— Гледат водата и говорят за момчета. Ако искаш, да запитаме Калъндзи да ни каже.

— Тя прилича на кутре, на което са турили очила.

— Нека си прилича. Ако я запитам, ще ми каже.

— Тя мома ли е?

— Че какво е!

— Е, щом като я смяташ за мома, върви да я питаш, какво ме интересува мене?

Хамоляс се промъкна към границата, която делеше двата двора. Калъндзи, чиито късогледни очи не търсеха нищо друго, веднага се промъкна неусетно към него.

— Ей мари!... — каза ѝ Хамоляс.

— Ще ме наругаеш ли? — запита го тя.

— Ако искам... какво, не мога ли?

— Да, но има и камъни.

— Какво приказват там тези кози, мари?

— Кои?

— Къорава ли си? Ето тези, дето примират да прегръщат дърветата.

Калъндзи присви очите си и те станаха като юмручета.

— Кадрас те изпрати, нали? — каза му тя.

— Я ме остави на мира, да ти не кажа нещо! Всички се попикахте за него!

— А, такъв ли си? Чакай тогава и аз да ти кажа...

— Казвай!

— Приказвай ми така и ще има да чакаш да ти кажа!

— Те говорят за момчета! Ето аз че ти го казах. Греша ли?

— Няма да ти кажа...

— Патка!... Облекли са ти рокля и си въобразяваш, че си станала мома!

— Ти си гамен! Ще те обадя на господин учителя и ще видиш...

— Ех... къде такъв късмет!... Хайде върви да му кажеш... Хайде, мари, върви да му кажеш, та да ме изпъди и да се отърва!

Калъндзи го погледна объркана. Как да се оправи сега с този „персиец“?

Реши да обърне листа. Взе една пръчица и се престори, че рисува лодки.

Хамоляс плюна. По едно време Калъндзи насочи към него кръглите лещи на очилата си.

— А бе, Хамоляс... — каза му тя.

— А... сега почваш с добро? Хайде казвай. Какво искаш да кажеш?

— Защо вие, „персите“, го мразите толкова много? Аз зная с положителност, че той ви обича.

Хамоляс се позамисли. После ѝ каза:

— Вие обичате ли го? Нали знаеш за кого казвам?

— Че как може да не зная. Разбира се, че го обичаме!

— Кози! А после искате да го обичаме и ние. Знаете ли какъв горделивец келеш е той? А!

— Не ми се вярва.

— „Не ми се вярва“, казва... Какво разбирате вие от неговите номера! Я ми кажи... твоята приятелка също ли го обича?

— Коя моя приятелка?

— Хайде!... Теле ли си? Имаш ли много първи приятелки?

— Защо не кажеш името ѝ? Кажи го. За коя искаш да кажеш?

— Аз няма да се унижа да го кажа. Ти знаеш много добре за коя искам да кажа. Защо криеш?

— За Стамири ли?... За нея ли искаш да кажеш?

— Ами ти за коя мислиш?

— Друга първа приятелка нямам.

— Добре... нека да е за нея... Е, тя какво? Обича ли го? Казвай, мари! Помръдни езичето си!

Калъндзи се мъчеше да печели време.

— Тя ли?

— Да. За другите не ме интересува. Нека всички го обичат и да мрат, ако щат, за него, нека се попикават за него... счупена пара не даваме. Ние искаме тя да не го обича.

— Защо?

— Тъй!...

— Как тъй!...

— Как „тъй“?

— Какво общо има Стамири с вас?

— Ти, мари, искаш да ни преметнеш, а? Все изклинчваш. Кажи ми ясно: обича ли го, или не?

— Това мога да ти кажа: не.

Хамоляс изгуби ума и дума.

— Истина ли казваш? — рече ѝ той с ококорени очи.

— Че тя за Кадрас ли е, бе? Чакай да се посмея! Ха-ха-ха! Полудели ли сте! Хайде сега си отивам, че „фустата“ ни гледа заканително.

Разделиха се. Хамоляс отиде, като подритваше ту едната, ту другата си пета, при главатаря. Дакридзикос все извиваше очи към тополите, дето бяха момичетата.

— Не го обичала... казва тя.

— Какво каза?

— Пукната пара не давала за него. „Та за него ли е тя — казва. — Чакай да се посмея — ха-ха-ха-ха!“

— А, бе, за какво те изпратих? Какво ми блееш сега?

— Нали така ми каза? Върви и питай, така ми каза, за какво говорят момичетата? Понеже ми каза, че говорят за момчета...

— Е, какво ти каза оня влак с фаровете?...

— Никак не го обича... — каза ми тя. — Нито пък я интересува.

Главатарят пламна.

— Пукни, бе! Хай по дяволите! Я се махай, да не нацапам пак някоя от ръцете си!...

Хамоляс се сви и се оттегли към стената. Той сам почувствува, че не му обясни добре. Главатарят се почеса, почеса... и след това тръгна, като тътреше краката си.

— Значи „не“... Тъй ли каза, бе?

— Пукната пара не давала... каза тя. Че за какво да го обича?

— Каза ли ясно това?

— Разбира се!...

— Ами ти... за коя искаш да кажеш, бе? Приказваш, приказваш... и нищо ясно не казваш?

— За коя ли? Ох!... Добре де, така само на вятъра ли питаш? Не знаеш ли?...

— Бабината ти трънкина зная!

— Тогава да ти кажа.

— Не, недей ми казва! Я си отвори гърнето и кажи, да видим как ще го кажеш. Хайде да не видя мутрата ти подута...

— А, бе, Торис...

— Какво ме интересува мене, бе, коя е тази и какво прави?

— Нали каза, че искаш да знаеш дали...

— Какво станахме ние, бе, да се месим с тези патки?

— Че какво, не сме ли мъже?

— Как да не сме! И затова... каква работа имаме ние да се бъркаме с тях?

— И аз казвам същото... Да ги оставим да умрат от мъка по нас и ние да си подсвиркваме. Нали е добре така?

— Добре е. Пукни сега, защото идва оня октопод.

Куркулос с вирнати като на заек уши пристигаше, като се пръскаше от любопитство да узнае какво се бе случило.

— Какво има, бе?... — запита ги той със сопотив нос.

— Сополи в носа ти, това има. Я върви да се измиеш.

— Добре де... не сме казали да се сърдиш.

— Не се сърдя, но върви да се измиеш.

Калъндзи тичаше като бекас, за да пресрещне приятелката си.

— Те искат само ти да не го обичаш... каза ми той. Всички други момичета, ако щат, да умират за него (и ми рече едни мръсни думи). Само ти да не го обичаш, а другите нека правят, каквото искат.

Аграмбели изтръпна като птица, която вятър отнася обратно. Тя не продума нищо. Стоеше и гледаше зашеметена приятелката си.

— А аз им казах „какво ви интересува вас?... Каквото си иска, това ще направи“. Нали добре им казах?

— Да...

— А, не, ще ги оставя да си пъхат гагата в тайните ни! Нали добре го наредих?

— Да...

— Само „да“ казваш и не разбираш какво ти приказвам. Лисиците да ме изядат, ако си разбрала какво ти казах. Аз съм бухал, но все нещо разбирам. Те искат да узнаят дали го обичаш. Железа ще изядат! Цял час ме разпитваха да им кажа. Но не успяха. Няма ли... да кажеш нещо?

— Защо правят това?

— Обявили са му война. Не могат да го търпят. Щом чуят името му, и плюят. Искат и да го убият.

— Кого?

Калъндзи се обърка, просто й идваше да си оскубе косите.

— Ех, такава ли си гъба ти, ма? И аз съм... не отказвам... Казали са ми го. Мухи лапам, когато ми говорят. Но все нещо ми сече главата. Разбрах, че ми говореха за Кадрас. И разбрах, че не искат да го

обичаш. И аз им казах „не, не го обича“. „Тя ли, им казах, тя ли с Кадрас? Чакай да се посмея! Ха-ха-ха-ха!“

— Тъй ли си казала?

— Казах истината.

— Истината ли?

— Да... Какво? Не е ли истината това? Нима го обичаш, мари, и хабер си нямаш? Стамирче... кажи ми го с добро. Аз не разбирам какво е любов... но ако любов е да ти кажат: „Ще го убием“ и ти да почнеш да плачеш... тогава... го обичам. Чух това с ушите си. „Ще го убием!“ — казаха те и се разплаках... Но... — заклевам се в очите си! — не плаках за себе си. Разплаках се, защото се уплаших да не би да узнаеш и ти и да почнеш да плачеш... а аз после как ще понеса това? Ето!... Сега аз как да се сдържа? На... вземи кърпата ми... Ех, мръсницата, пълна е със сополи! Извинявай, че говоря като „персите“, но те са виновни, защото ме заразиха... Да ти кажа ли нещо? Върви в клозета... Там няма никой. Наплачи се спокойно и като удари звънецът, ще дойда да ти обадя. На, вземи и кърпата ми. Тю, да му се не види!... Пълна е със сополи!...

ГЛАВА ЧЕТИРИНАДЕСЕТА

Когато си гладен, знаеш това. Червата ти викат. Когато ти е студено, също знаеш това. Но когато обичаш, как да узнаеш това? Защото: какво е любов? Някой се е опитал да каже нещо и нищо не е казал. Казал, че била нещо като огън. Но така ли е? Някой си друг казал, че любовта е росна капка, а трети пък, че била като звук, изтръгнат от цигулка. Но какво е най-сетне... И ако любов е онова нещо, което наричат „любов“, това ли е любовта?

Представи си залез и лодка, която потъва в залеза. Красота! Но ако няма око да види това нещо — красота ли е тогава то?

Някаква птица чурулика съвсем сама в някоя пуста гора... Ако никой не я чуе... чуруликане ли е това? И възможно ли е да чурулика сладко една съвсем самотна птичка, ако зад някакъв лист не се е скрило ухото на някоя друга птица?

Заеха се и учените да кажат нещо и се объркаха. Те ще ми говорят за любов!... Децата знаят повече от тях.

Едно цвете е казало: „Любов ли? Това съм аз“. Просто да пощурееш от подобни приказки. Някой „персиец“ ще каже — това е „трици“. Някой лодкар ще пусне веслата, ще избърше челото си и няма да може да каже нищо. Може би тъкмо това е любов. Но дали това е любов. Кой да му каже?

Докато имаш нещо в себе си и не е нужно да го кажеш, пазиш си го и си спокоен. Гориш... Топиш се... Ти виждаш това. И вместо да плачеш, удряш го на песен. Ти си пиан, макар да не си пил дори вода!

За това „нещо“ трябва да издълбаеш в себе си една яма, да го заровиш. И каквото ще да става. Никому нищо не обаждай. Остави го да те изгори. Ще знаеш, че чезнеш полека-лека от болест, чието име не знаеш. Но ще знаеш, че е болест, която те прави хубав. Разхубавяваш се и умираш... И когато ще мислиш, че умираш, болестта ще е минала. Ще бъдеш жив, но ще бъдеш и грозен. Ти ще си погрознял ужасно. Наистина... това ли е любовта? Който люби, не може да го каже. А който не люби, не знае това.

Мельос само едно знае: че иска нещо да каже. И само едно иска той: да каже това нещо на нея.

Тя се казва Аграмбели, но това, което той иска да ѝ каже, как се казва?

Нощно време пламъкът на светилничето трепти като пеперуда. Мельос се заема отново да мисли за нея. Трябва да ѝ го каже. Но как? Мисълта му се върти все около нея, докато му се завива свят. След това сяда да ѝ пише: „Аграмбели“. Колко хубаво би било да можеше да спре дотук... „В село сега е пролет... тревата е избуяла високо“. Защо пък каза сега това? Какво значение има, че тревата е високо избуяла? Да обичаш и тревата да е висока... „Искам да ти говоря за луната. Оттук е много хубава. Знаеш ли?...“

Един ден в селото пристигна един човек с цигулка. Вечерта той свири в кафенето. Селяните пиеха и казваха „ах“... Даже пееха с натъжени очи. Накрая музикантът прегърна цигулката си, почна да я целува и се разплака. „Поликсени... Ах, Поликсени...“ — казваше той и после заспа на стола. Но устните му продължаваха да произнасят сами... „Поликсени... Поликсени... Поликсени...“

На сутринта го запитаха какво беше му направила тази Поликсени, която споменаваше. Той отвърнал: „Тя ми открадна нещо“. За пръв път виждаха човек, когото са обрели, и той да обича крадеца.

Селяните се задоволиха от отговора му и не го разпитваха повече. Аз обаче горях от любопитство. Издебнах да го заваря сам. — „Чичо... какво ти открадна?“ — казвам му. — „Кой, Поликсени ли?“ — „Да, какво ти открадна, та правеше така?“ — „Какво ми открадна ли?... Една нишка?“ — „Че каква душа има една нишка“ — „Има, момчето ми, има... Почакай да пораснеш и ще узнаеш. Пушиш ли?“ — „Не“. — „Забелязал ли си пушекът да прави нещо?“ — „Да, кашлица...“ — „Почакай да пораснеш и ще разбереш...“ — „Не разбирам какво значи всичко това... но имам намерение, като порасна, да си купя цигулка. Кафенетата са пълни със селяни, които викат «ах... ах...»

Аграмбели... не знаех какво да правя. Но не можех да не ти пиша. Помня един Мърморко. Онази приказка сега е много далече, а навсякъде има толкова момчета... Не искам да ти напомня за брака ни, но аз никога няма да го забравя. Пиши ми дали още ти харесват конете... защото съм решил да купя кон. Ще напиша една книга и ще спечеля много пари и всичко това ще стане. Много те моля обаче не казвай на никого нищо. Искам да си имаме тайна, която ще знаем само

ние двамата. Сега вече знаеш всичко. Каквото имам, всичко ще ти казвам.

Имам и друг голям план. През лятото, когато затворят училищата, ще отида в планината и ще даскалувам при децата на власите. Това е уредено вече и сега чакам само твоето мнение. Всичко ти разказах, Аграмбели... Завчера бях готов да сторя на един човек някакво зло. Но тогава си спомних за тебе и се засрамах. Искам да ми простиш, Аграмбели, за това, което направих, и аз ще върша, каквото кажеш ти. Искам да завърша писмото си, но не мога.

Само едно знай — че нямам никой друг на света... и че каквото зло и да ми направят, няма да се сърдя, защото ще си спомням за тебе. Няма да заспя през цялата нощ. Ще чакам отговора ти.“

Мельос сгъна писмото и го допря до сърцето си. Да става, каквото ще! Той щеше да ѝ го даде, та ако ще всичко да рухне. Да ѝ го даде, но как? Как?

Да я спре на улицата и да ѝ каже: „Вземи го, това е за теб“, а тя ще се изчерви, ще стане божур, ще се объркат и двамата и няма да знаят какво да правят...

Невъзможно. Но тогава как? Нищо. Тук беше необходимо твърдо и бързо решение. Ще напише с едри букви името ѝ върху плика и ще го пхне скришом между книгите ѝ... а оттук нататък нека бог и ангелите решат какво ще става, те, дето се преструват, че не знаят нищо, а всичко знаят. Така и стана. Обаче, след като нагласи всичко и слезе долу за междучасието, страхът започна да го преследва. Ако писмото се загубеше? Ако преди тя да го получи, преди да го вземе в ръцете си, преди да го види, го открие някой друг? Страхът сега започна да го бодне като нажежен ръжен. Я си представи... Съкровенията му „тайни“, за които не искаше дори да се досетят, да попаднат в чужди ръце, да ги разнасят зли езици, да ги оскверняват по улиците. Ето... сега онези момичета, дето са се събрали там, могат ли да правят нещо друго?... Те даже подготвят конспирацията си. Щеше да бъде невъзможно вече да продължи да учи в това училище. Трябваше да напусне непременно и града.

Сбогом... мило учение. Но не можеше да не ѝ пише това писмо. Как се казва! Не можеше да не ѝ го прати... Невъзможно беше цветята да благоухаят така приятно, реката да тече така бистра, той да възнамерява да напише книга, да купи кон, да си вземе цигулка... а тя

да не знае нищо... Как може такава неща? Не, по-добре, че се случи така. По-добре да го узнаят и всички други, отколкото и тя да не знае нищо.

В този момент тя не знае нищо. Разхожда се под ръка с Калъндзи и говори с нея много тихо. Какво ли ѝ разправя, че приятелката ѝ пули така очите си, та чак очилата ѝ сякаш ще изхвъркнат? Ах... ако знаеше! Щеше да изтича още сега горе и щеше да се спусне към чина си като жадно агне на вода. Щеше ли да направи наистина това — я почакай! Щеше ли да направи това оная птичка за него? Защо? Какъв ѝ беше той?

„Виждате ли този с шаячната дреха? Той ми изпрати писмо и ми предложи женитба. Аз да се омъжа за него! Чакай да се посмея — ха-ха-ха...“ Това беше трагедията му... Ти, господине, си мислиш, че тя има толкова хубави очи, за да гледат тебе ли? Класът е пълен с хубави момчета. Джобовете им звънтят като черква. Това не е лъжа. Черпят целия клас и понякога хвърлят през прозореца някоя паста ей тъй, за да покажат, че не ги е грижа за парите.

Има един с хубав алаброс, руси коси, сиви очи и уста... на, сякаш червена череша. Той знае, че всички говорят за него. Остава всяко момиче да го смята тайно за свой избраник, но той не избира никоя. Съзнава силата си и затова върви с вирнат нос и си подсвирква. Ако пожелае само ей тъй да направи... и ще накара Стамири да тича подир него като вързано с верига кутре.

Тя ще отиде да покаже писмото най-напред на него. „Я виж какво ми пише тоя. За какво се мисли тази мутра? Това искам да зная“. Контолеон ще прояви някакво надутото съжаление към него и ще го накара да разреде дрехите си от яд. Голямо нещастие сполетя горкия Мельос. Идваше му да се пръсне... Но бай Тодос го съжали и удари звънеца.

Докато стигна в класа, едва не му прилоша по стълбата. Седна на чина си като обвиняем. След малко дойде време да влязат и момичетата. Това беше най-важният миг в живота му. Погледът, който те щяха да си разменят при бързото ѝ минаване, му стигаше за през целия ден и за през цялата нощ. Можеше да си легне гладен и да спи блажено като бог.

Тя мина... Напред вървеше нежното ѝ ухание, а след него тя. Но... боже... погледна ли го? Какво стана? Как така се обърка днес

той? Погледна ли го или не? Блъскаше си главата, мъчеше се да разбере. Как не забеляза това толкова важно нещо? Как така му се изплъзна като светкавица?

Той се извърна и я погледна развълнувано. Тя беше съвсем бледа и гледаше упорито и замислено отсрещната стена. Той се сви в яката си. Сега щеше да вдигне ръка и да го обади. Мельос я погледна отново. Тъкмо тогава Кальондзи се беше навела да й каже нещо, но Аграмбели я блъсна ядосано с лакътя. Не беше вече бледа. Сега беше станала червена като нар. Ех, да свършеше по-скоро и този час... Приятелят му бай Тодос гледа само да налива Зумбуля с чай и никак не помисля колко страда горе неговият приятел. Ех, да свършеше часът! Кога най-после ще свърши и този час? Как тъй всичко се отпусна и замря така внезапно? Колко странен стана светът? Ето сега би трябвало бай Тодос да стане, да отърси кавадията си, да пооглади мустаците си и да грабне звънеца. Виновен е Алберт... Откри! Той е виновен, дето протака урока си като кречетало. По едно време малките му очи се спряха върху него... „Какво ти е, топ амі^[1]?“ „Побързай... Побързай... Побързай...“ — викаха очите на Мельос. „Побързай! Нищо повече“.

Очичките гледаха все тъй неспокойно и съчувствено. Жалко... толкова братски очи, а да не знаят добре гръцки.

Най-после звънецът издрънка с най-суровия си глас.

— Entract! — рече Алберт. — Излезте тихо за антракта.

„Персите“ се изсипаха навън като чакъл.

— Сладко... — извика Алберт. — Вървете сладко...

Никой не можеше да разбере какво значи това „сладко“.

Но всички се досещаха.

— Да... — рече Аграмбели, като минаваше.

Гласът ѝ трептеше като струна. Мельос погледна да не би да казва това на Кальондзи. Не. Кальондзи беше далече... На него ли? Не. Не го казваше и на него. Класът се опразваше. Какво искаше да каже тя с това си „да“.

Той вървеше по улицата като сянка. Погледна очите си в огледало. Колко отпаднало гледаха те... Някога беше видял да колят една овца. Нейните очи дори не гледаха така отпаднало.

Мельос се скита цял ден като ослепена птица. Не хапна и троха дори, само се отби да се напие с вода на една-две чешми. Градските чешми течаха щедро за всички. Ледена беше водата им сега през

пролетта. Някои от тях дори пееха някакви планински песнички. А през нощта пък бълбукаха като водни змии. Той се познаваше с тях... Още оттогава, когато вървеше ден и нощ, обременен преждевременно с грижите на живота.

Още оттогава, когато съдбата го беше принудила да се нагърби отрано с тегла, когато се мъчеше да отхвърли от себе си камъка, който го притискаше.

А сега беше дошла и любовта. Тя беше по-тежка. По-непоносима. Нещо като нажежен нож и като милувка на жълтуга и карамфили. Силна като буря, нежна като пяна. Песен, удар с нож и объркване. Несигурна като вълна, сигурна като изгрева на слънцето. Всичко, каквото ще кажеш и каквото няма да кажеш... Близка като ръката ти и далечна като звезда.

Старицата в къщи взе да му бае за „уроки“. По-добре човек да загине от куршум, отколкото от уроки. Така казваше тя. Наля в чиния чиста вода, прошепна нещо с мъка, после потопа пръста си в олио и капна от него в чинията. Очите ѝ се опулиха изведнъж и тя почна да се кръсти и да благодари на бога.

— Слава тебе, боже!... Слава тебе, боже!... Слава тебе, боже!... — казваше тя. — Бре, бре, бре, я виж какво око! Тю, като мида да окъоравее, която и да те е урочасала — боже, прости ми!

— Какво има, бабо?

— Какво има ли... пита. Ами че не виждаш ли? Олиото се разпръсна като барут. Добре, че навреме взехме мерки, иначе щеше да „хвърлиш петалата“, виждала съм подобни случаи.

Довтаса и Еразмия като неспокойна птица и се наведе над него.

— Какво ти се е случило, милото ми? Ще ти направим нещо да оздравееш. Ти вече си пораснал. И такъв дживалия^[2], какъвто си станал, „привличаш“. Ами че може ли да те отмине лошото око? Че как да те отмине я!...

Мельос не за пръв път чуваше за „лошо око“, но самият той не беше пострадал дотогава. В селото юници умираха, жени помятаха, момичета като капки заболяваха. Казваха, че една вдовица, чийто род смъртта беше покосила изцяло, имала лошо око. Никой не позволяваше на вдовицата да стъпи в дома му. Обаче окото ѝ работеше навън, на улицата.

След като свършиха с „баенето“, двете жени го подкадиха с христови цветя, взети от епитафията, и после го накараха да легне на миндера и почнаха да го милват.

— До утре сутринта ще си здрав като копринен конец — рече му Еразмо.

— Ами ако не оздравея?

Тогава Еразмо наведе главата си ниско.

— Тогава ще е севда, милото ми, севда, севда...

— Какво значи това?

— Любов, момчето ми... Любов... Любов... Ах...

---

[1] Mon ami (фр.) — приятелю. Бел. ladyofthesea. ↑

[2] Дживалия (тур.) — хубавец. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ПЕТНАДЕСЕТА

Денят слезе смело от планината и обля града със светлина... Пеперудите летяха като парцалчета, откъснати от дрехата на пролетта. Ветрецът нахлуваше през прозорците на къщите и развяваше косите на момичетата. Колко хубави са сега през пролетта косите на момичетата... особено когато ветрецът ги развява...

Мельос не се събуди. Беше разтревожен още от снощи. Мъка го потискаше. Той беше изпълнен със страх и любов към една чернокоса девойка, която можеше да накара човека да си изгуби ума само като я видеше.

Какво ли е направила писмото му? На кого ли го е показала? Къде ли го е захвърлила? Или пък го е прибрала и го е скрила? И може би сега, след като е задоволила напълно злобата си, спи (колко ли хубава е със затворени очи!...). Но как може да е толкова злобна и пак да е хубава?

Колко си несправедлив, о, боже! Направи я поне грозна, та да заприлича на себе си!

Грозна ли каза той? Не грозна, не! Нека прави с него, каквото си иска, нека го разкъса, нека го унищожи. Но грозна да не я направи. Той не иска това. Предпочита бог да го направи ням или да го превърне на таралеж. Само като си мисли, че тя е хубава, и ще се утешава.

И тъй, Аграмбели... (боже, какви големи очи има тя!) Знаеш ли, че си аромат? Знаеш ли, че си като мед, о, ангелоподобна? Знаеш ли това?... Знаеш ли това?... Сигурно са те кръстили през месец май, не може иначе. Защото, като вървиш, от тебе се сипе цветен прашец. Ти си като вишна. Не се крий. Устните ти те издават...

Мельос лежи на леглото си като наранен. Хубостта и отчаянието могат да се понесат поотделно. Но как би могъл да надвиеш и двете заедно? Отиваш да убиеш отчаянието, а хубостта те хваща за ръката: „Ей! Ти какво мислиш да правиш?“... „Прощавай...“ — казваш и свеждаш глава и двете заедно те убиват.

Но беше се съмнало вече съвсем и трябваше да стане, да се измие и да тръгне на училище. Да, беше се съмнало. Денят беше слязъл в града, хванал слънцето за ръка.

Кокона Стаматия му свари чая и му го поднесе с триста молби. Той не искаше да я наскърби. Каза ѝ: „Добре, ще го изпия“, но когато тя излезе, плисна го през прозореца. После пъхна книгите в пазвата си и тръгна. Вървеше по улиците като чужденец, попаднал в непознат град. Обърка улиците, оплете се. Най-после влезе в училището тъкмо в момента, когато звънецът биеше. Бай Тодос си рече: „Слава богу... слава богу...“, а после се престори на сърдит и го нахока.

— Очите ми изтекоха да гледам по улицата... А знаеш, че не виждат вече надалеч. Не гледай ти твоите, те са полилеи, а моите — кандилце... Къде беше досега, бре, че жлъчката ми щеше да се пукне, а? За пръв път закъсняваш. Какво стана?

— Нищо...

— Виж го ти. „Нищо“ казва и се успокоява. Щях да те наредя аз тебе, но се благодари, че почва урокът. Кажи ми само едно: добре ли си?

— Добре...

— Хайде върви, върви... Свършено вече, и ти стана лъжец...

Мельос влезе запъхтян в класа и отправи веднага поглед към чина на Аграмбели. Нищо не можа да открие. Птичката гледаше пред себе си със замечтани очи.

Защо си толкова сладка и неразгадаема?

Злоба ли? Не, такава нещо нямаше в тези открити очи. Тогава какво? Да не би да има любов в тях? О, това не може да се прочете. О, очи на любимата... защо сте толкова непроницаеми? Знаят всички езици, а се преструват, че не говорят нито един. Пеят всички песни, а ги държат заключени в гнезденцата им.

Този урок продължи сякаш цели векове. Минутките се влачеха като гаменчета, които майка им е изпратила по работа. Звънец!... Убий и този час! Скамвурас го следеше неспокоен от катедрата. Защо беше толкова разсеян днес, толкова много разсеян, този негов ученик? Но ето звънецът удари! Добре, де... хубаво... чухме те.

Удари... Е, и сега? Какво ще стане сега? Птицата продължава да е загадъчна. През междучасието пак ще отиде да се облегне на своята топола и ще гледа водата. И той напразно ще чака една дума, един знак. Дотолкова се беше унесъл, че щеше да остане на чина си... но една ръка го дръпна за ръката.

— А, бе, Кадрас...

Пред него беше застанала най-нахално грозната мутра на Калъндзи.

— А, бе, ти... — каза му „автомобилът“. — Все на умен ни се правиш, всичко знаеш, всичко четеш... Прочел ли си обаче тази книга?

Тя измъкна иззад гърба си една книга и му я показа тържествено. Мельос прочете: Октав Фьойе. „Историята на едно бедно момче“. Посегна да я вземе.

— Я виж ти!... Мислиш, че ще ти я дам ли? Полека да не ти я дам. Добре, добре... ето, вземи я. Но внимавай да не я изгубиш... Чу ли? Виж го ти, нито „благодаря“ не каза. Аз съм виновна, че ти я дадох. Хайде, Стамири, да си вървим...

Мельос гледаше книгата, сякаш пеперудка бе кацнала на ръката му. След малко класната стая се опразни. И тогава нашият герой, без да се пита защо, без да му мисли, грабна книгите си и изхвъркна на улицата. Той знаеше какво има в тази книга. Досещаше се. Листата ѝ пареха! Имаше писмо. Но къде да го прочете? Всички щяха да го видят. Голям шум щеше да се вдигне. Но къде пък да го прочете? Страхуваше се да не би да го изтърве, докато си отиде. Освен това добре би било, ако писмото беше лошо, да има до него легло да се тръшне. Да, ще отиде на полето. Там сянката е тежка и черна. Би могъл да потъне в нея, ако стане нужда.

Внезапно, както си вървеше, насреща му лъхна прохлада. Дигна очи... Дърветата бяха го засенчили напълно. И бяха го закрили от очите на слънцето. Земята беше като зелен килим. Наблизо пееше водопадът. Мельос извади от пазвата си писмото. Ръцете му трепереха толкова много, че го отвори от опаката страна.

Буквичките бяха дребни, красиво нанизани като лястовички, накацали по телеграфни жици.

„Писмото ти ме накара да не спя — казваше косчето. — От вчера го чета непрекъснато. Колко хубаво! Аз не умея да пиша добре и затова се срамувам. Пишеш ми за нашата женитба. Как е възможно да забравя това нещо!... Но ти защо хвърляш погледи към Яламбука? Наричат я «Свети Георги». Аз бих се срамувала да стъпя вече в училище. Какво толкова намират в нея? Спокойна съм само, понеже ти не се кръстиш, когато тя минава.

Истина ли е, че ще си купиш цигулка? Колко се зарадвах... Но я ми кажи, нима и ти ще казваш: «Поликсени... Поликсени...» Пиши ми

дали това е истина... И ако е истина, не зная какво ще стане с мене. Прочел ли си книгата, която ти пращам? Ако знаеш само колко плаках... особено там, дето героят се хвърля през прозореца. А за женитбата ни, за която пишеш, треперя... Три години вече се изминаха оттогава, откакто ти каза: «Тя да си гледа работата, нямам намерение да се женя, защото ако се оженя, ще се оженя само по любов, за какво ми е женитба без любов?» Нали така беше казал? И сега искам да зная. Държиш ли на това? Ах!... Колко хубаво би било, ако държиш още на това! Искам да държиш на това, дори и да не можем да се оженим. Аз вече не се занимавам с нищо друго. Ще получавам само двойки. Ех, да знаех, че поне малко ме съжаливаш. Ето толкова малко... Виждаш ли, че не мога да пиша хубаво като тебе? Не ме карай да се срамувам. Каж ми, че това няма значение и че няма да ми се смееш.

Моля ти се. Слушай, не искам никой да узнае тайните ни. Ще умра, ако някой узнае нещо. Обади ми, че нямаш вече малария, защото бях чула, че си заболял и си треперел. Господи, какво ще правя, ако отново заболееш? Съжали ме и обеща ми, че ще се пазиш. Ще чакам ден и нощ писмо. Сега вече съм луда.“

Тя луда!... Но тогава той какъв е? Разумен ли? Разумен, който целува тревата, притиска очите си, сякаш иска да потънат навътре? И говори несвързано като развалено грамофонче. И таз хубава... да си разумен и да ядеш пръст, легнал по корем!

Всички се учудиха, когато той не се яви на училище този ден. Кадрас да отсъствува?... Аграмбели впи нокти в дланите си, за да не се разреве. Ето че болестта пак дойде. Девојката седеше и се чудеше, че още не е умряла. Карлафтис запита:

— Какво му се е случило на този селски младеж?

Никой не отговори нищо.

— Нима никой от многоуважаемите господа „персите“ не може да ни осведоми? Е? Какво ще кажеш, почтени Дакридзикос?

— Пукнах от скука... — рече главатарят.

— Език на гамени и свини. Млък, магарешки сине! Магаре! Петниш името ученик.

— Господине... — рече Хамоляс. — На обед той беше като сварен домати. Откъде да зная какво му се е случило? Може би се е разболял... Какво ме интересува?

— Кой?

- Кадрас, че кой друг?
- Рожба на тинята... Седни!
- Седнах.
- Седни, казах!
- Седнах! Ами че какво правя, нали седя?

Аграмбели притискаше блузичката си точно върху сърцето, за да не изписка.

В ушите ѝ виеха някакви пронизителни звуци. Тъкмо сега ли, когато му каза всичко, когато му отдаде цялата си душа, тъкмо сега ли... намери да се разболее. Защо — боже! — да е толкова нещастна? Кой ще го лекува сега, като си няма никого на този свят?

След часовете, когато тръгнаха да си ходят, Кальондзи я прихвана през кръста. Разпитвахме я кротко какво ѝ се беше случило? Какво ѝ беше станало? Да не би да има някаква болчица?...

— На мене си кажи всичко. Какво криеш? Зная, че го...

— Мълчи...

— Добре, ще мълча... Само че ти дръж сърцето си. Дръж го, мила! Толкова ли е мъчно?

— Ти не знаеш!

— Аз ли не зная? Един ден, когато ти беше болна, щях да открадна хинина на баба си и да се отровя!

— Това не е едно и също.

— Никоя не знае по-добре от мене какво значи любов!

— Мълчи...

— Сега ли?... Сега вече тръгнах и не можеш да ме спреш.

Аграмбели запуши ушите си.

— Да... това е любовта — рече Кальондзи и се почувствува нещастна. — Имаш право. Аз не зная. Аз съм „автомобил“. Как мога да бъда залюбена? Успокой се... Ще отида да видя, да узная нещо. И утре ще ти кажа.

Аграмбели погледна страдалчески към небето.

— Аз дотогава няма да съм жива... Но какво ме интересува вече? Аз искам да умра.

Кальондзи почна да плаче.

— Стамирче... Ами за мене... За мене не мислиш ли? Я ме погледни...

— Защо ме създаде бог... — рече Аграмбели, потънала в сълзи, и кротко скръсти ръце, така както скръстват в ковчега ръцете на умрелите...

ГЛАВА ШЕСТНАДЕСЕТА

Ето там на чина сред страниците на книгата си ги държеше. Как са изчезнали? Да не би да са им израснали крака и да са избягали! Не бяха нещо живо! Пари бяха това. Очилата на Калъндзи едва не паднаха от носа ѝ.

На катедрата попът спря да омотава и размотава брадата си, хвърли остър поглед към „крилото“ на момичетата:

— Какво се е случило там в колонията на „Изкушенията“? — запита той.

Никоя не се обади.

— Какво казва там очилатата Ева?

— Господин учителю — рече Калъндзи, — парите...

— Полезно нещо са парите, но какво са пострадали?

— Изгубиха се.

— Виж ти! А как са решили да направят такова нещо... Дали не са се превърнали на пасти и в различни други наслади за гърлото?

— Господин учителю, бяха сто драхми.

— О! И коя е тази потомка на Крез^[1], която ги е притежавала?

— Господин учителю, бяха на Стамири.

Попът сви устни.

— Гангстерство посред бял ден. Тихо! Случката ще се изясни. Престъпникът трябва да се открие. И то веднага. Станете! Ще се извърши обиск.

Бузите на Мельос внезапно пламнаха. Той почна да трепери. Устните му пребледняха.

— Срамно е, господин учителю! — извика той от място, преди да успее да прецени последиците от дързостта си.

Расото на попа промени своя цвят... Очите му се изпълниха с ужас.

— Оргия нечувана! Оргия на оргиите! Как се намери в училището тази улична измет! Веднага да излезе вън! Излез, непрокопсанико! За да видим отблизо гнусната му мутра! Излез вън! Тук на катедрата!

Мельос се изправи спокоен на мястото си и се приближи. Попът опули очи, за да го види. И после каза с отмъстително смирение.

— Нине отпущаеши раба твоего.^[2] Очите ми видяха чудовището на дъбравата. Я ела тук! Хей, ти, смрад. Откога си присвоил правото да налагаш свой ред в училището?

Мельос устоя спокоен пред този порой.

— Не вярвам да съществува някакъв закон, който да позволява да се тъпче така достойнството на ученика. Вие сам завчера ни разправяхте, че такива обиски са правели гонителите на християнството.

— Идолопоклонник! Ако не те изключа още днес, ще окача расото си на първото срещнато дърво на улицата. — Попът протегна ръцете си като винчове, сграбчи го за самото и го изхвърли навън. После, изтърсвайки ръцете си, каза на един от първия чин.

— А сега отворете прозорците, за да нахлуде животворният полъх на очищението. Хубаво. Чудесно. И сега, като останахме само оглашените, да пристъпим към работа! Почва претърсването. Заповядайте. Най-напред да мине това крило. Бързо. Какво? Всички ли сте оглушали? Добре... нека ви извиквам по избор. Излез ти, скромни Дакридзикос.

— За какво ти трябвавам? — каза с много лошо настроение главатарят.

— Да те претърся, дяволе...

— Нямам джобове... — отговори презрително главатарят. — Майка ми, несклопосницата, не ми е ушила джобове на панталона.

— Очаквана съпротива на улично куче. Вие, господин Хамоляс?

— Аз няма да изляза.

— А защо?

— Панталонът ми е продупчен и ще се види задникът ми!

— Би трябвало в училището да има лопата, с която да изхвърлим утайките. Излез вънка сам и затвори добре вратата, за да не влезе смрадта ти!

И в този момент отвсякъде се чу един и същ вик.

— Господин учителю, не искаме да ни претърсите. Срамно е!

Ако расото му се беше подпалило, попът би подскочил по-малко.

— Успя значи той! Успя Саул да ви зарази с езическата си смрад? Това е ужасно и същевременно подло. Ще дигна ръка над всеки, който

не се подчини. Нека впрочем да действваме внимателно. Стани ти, Стамири. Кога забеляза загубата?

Аграмбели се изправи, червена като утринна роза.

— През... сега... през последното междучасие, господин учителю.

— Добре. А съмняваш ли се в някого?

Птичката не се поколеба.

— Не, в никого, господин учителю.

— Не си ли виждала някой да се върти около чина ти?

— Не.

— За пръв път ли въобще губиш пари?

— Не.

— Значи и друг път си загубила... А защо не си обаждала?

— Защото... не ми харесва, господин учителю.

— Престъпна небрежност. Подобна снизходителност не ми се нрави.

Попът почна пак да играе с брадата си.

— Друг някой да е виждал съмнителни движения около чина й? Я си спомнете; всички!

Внезапно „Свети Георги“ сложи пръст в устата си и после дигна високо ръка.

Очите на попа блеснаха.

— Ти там долу със страшните къдрици имаш нещо да ни кажеш. Нека чуем.

— Господин учителю... — каза „Свети Георги“. — Господин учителю, аз видях веднъж един да обикаля около чина на Стамири!

Брадата на попа се отпусна като знаме от козина, което „се свежда“.

— А! Интересно. И кого?

— Ка...

(„Свети Георги“ се поколеба.)

— Хайде! Хайде... Кураж... Необходим е кураж!

— Кадрас, господине...

Из цялата стая ечна едно „а-а-а-а-а“, изпълнено с учудване и скръб.

— Хммм! — изрева попят. — Сега ми е ясно какво е било „достоинството“, което му пречеше да приеме претърсването.

Аграмбели скочи от мястото си като луда.

— Не, господин учителю! — изписка тя. — Не беше той! Не, не беше той!

— А-а-а... Че как тъй знаеш това? И откога си придобила навика да избираш крадците си?

— Не е той, господин учителю. Изключено е!

— Много невъзможни неща се случват, защото станалото не може да се измени. По-важно е мнението на Яламбука, която... в края на краищата няма основание да лъже. Нали е така, Яламбука?

— Господин учителю — каза „Свети Георги“, попарена от хода на нещата... — аз не казах, че го видях да краде, казах, че го видях да гледа натам.

— Излишна поправка. Отказът на престъпника да бъде подложен на претърсване потвърждава със сигурност вината му.

— Господин учителю! — скочи като воин от чина си Калъндзи. — Тя лъже!

— Ето един доброволец лъжесвидетел... И защо, очилати сатана, защо е лъжкиня?

— Защото Яламбука, господин учителю, не може да търпи Кадрас, защото Кадрас, господин учителю, не се кръсти, когато Яламбука минава. Ето затова е!...

— Как?... Как?... Как?... Нови данни излизат наяве във вреда на младия нарушител. Я се изясни! Заповядвам ти! За какъв кръст ми говориш?

Калъндзи преглътна.

— Господин учителю... те се кръстят, когато тя минава.

— Кои „те“, коя „тя“!... Какви са тези неразбрани думи? Изясни се! Заповядвам ти!

— Това е, което зная. Нищо друго.

Попът обърна поглед към вратата.

— Да влезе крадецът. Двама здравеняци да изтичат да ми го доведат. Стани, царю!

Дакридзикос направи кисело лице, сякаш му дадоха неузряло грозде.

— Не ми се подчиняват, господин учителю... ръцете... значи...

— Защо?

— Изкълчих ги и се осакатих... понеже, като играех на „луд заек“, други ме научиха на тази игра. Слагаш глава под чатала си и гледаш небето. Ако успееш да преброиш тридесет звезди, без да си изкълчиш врата, ставал си цар!

— Стига, Баязид! Бич божи! Стани ти, Хамоляс!

— Господин учителю, и аз съм така... понеже... „лудият заек“ осакати и моите ръце...

— Добре тогава! Аз ще го доведа!

С два скока попът отвори вратата и извика в коридора:

— Наказаният да се върне! Заповядвам!

Мельос влезе вътре бледен, без да има представа за това, което го очаква.

Попът веднага изхрани страшна ругатня.

— Господин моралисте... Ти си...

Аграмбели скочи разплакана от чина си като сирена сред разпенени вълни.

— Господин учителю... Грешка съм направила! Не съм загубила никакви пари. Така ми се е сторило...

— Така й се е сторило, господин учителю! — обади се и Калъндзи. — И на двете ни така ни се е сторило.

— Вашата снизходителност буди страшни съмнения в мене...

— Господин учителю... — каза Кадрас...

— Господине!... — прекъсна го богословът. — Бил си забелязан да оглеждаш чужд чин. Свидетелката Яламбука е достойна за доверие. Невъзможно е това нещо да не е в тясна връзка с изгубването на въпросните сто драхми. Ако жертвата на кражбата се мъчи да те прикрие, това е още по-съмнително, защото свидетелствува, че си обикалял заради други, още по-неморални цели около чина на твоята съученичка, като слънцето около медената луна. Страх ме е и не искам да си спомня за „Клетниците“ — „Проклетниците“, би трябвало да кажа на оня вреден Виктор Юго, който безсрамно поучава младежите как да си разменят престъпните си писма в съчинението „Сърце под камък“ и в други подобни пошлости... Обвиняеми! Призоваваш се на съд! Стани и се защитавай!

Мельос с преbledняло като сира лице едва успя да каже едно „Да...“ с отпаднал глас.

— Какво да? На кого принадлежи това „Да...“? На крадеца или на любовника? Казвай! Спаси честта си. Признанието ти ще бъде сметнато като полуизкупление. Казвай и ще ти помогна. И вече съм склонен да повярвам, че оная глупачка Стамири и още по-глупавата Калъндзи, които са се усъмнили, че си откраднал, са изпаднали в заблуждение. Отхвърлям това нещо! Една ученичка, колкото и да е богата, невъзможно е, казвам, една ученичка... да носи в джобовете си такива големи суми. Казвай значи самата истина и само истината. Жертва на Юго ли си? Да?

— Господин учителю... — отговори Мельос и впи нокти в чина, за да не падне.

— Казвай. Друго предположение не може да се допусне. Или едното, или другото. Аз обаче отказвам да приема страшното подозрение, че един такъв ученик... образец на прилежност, може да се подхлъзне и да извърши ужасното деяние кражба. Казвай, Кадрас. Хайде имай смелостта и да си признаеш! Ще бъда снизходителен. Мога даже да ти обещаая, че ще се застъпя за снизхождение и пред господин директора.

— Господин учителю... — каза Кадрас — защо ме измъчвате така?...

Там на последните чинове Аграмбели беше станала бяла като платно. Калъндзи плачеше и скимтеше като кутре.

— Защо?... — продължи с болка в гласа Кадрас. — Добре, ще напусна. Напускам сам училището. Оставете ме да си вървя...

— Да си вървиш ли? — изкрещя попът, черен като опушен параход. — Да си вървиш ли? И ти си въобразяваш, че човек може току-тъй да опетнява честта на едно момиче от почтено семейство и да изпросва милост само с едно обикновено напускане ли? И си въобразяваш, подлецо, че мога да позволя въпросът да приключи с едно напускане на училището ли? Лъжеш се! Ще те предам с вързани ръце на правосъдието, където пред много повече хора ще бъдеш заставен да направиш мръсното си признание!

— Аз съм виновна... Аз съм виновна... — хленчеше безутешно Яламбука и проливаше горчиви сълзи.

Попът се разпени като Черното море.

— Млъкни ти, светотатецо... „Свети Георги“! Скоро ще отговаряш за това си светотатство.

— Други ме кръстиха така, господин учителю...

— Ще наредим и кръстниците!... Спри сега с крокодилските си сълзи. Връщаме се на въпроса. Казвай, Кадрас. Бързо и кратко. Да или не? Крадец ли си, или любовник? Всичко е казано.

— Господин учителю... — произнесе съвсем блед Мельос.

— Казвай!... Кураж! Какво взе от чина? Стотарка ли, нещо, което не допускам... или писмо? Защото ще бъдеш претърсен и за едното, и за другото. Освен ако си признаеш...

Мельос събра сетните си сили. Той мислеше за писмото, което имаше в джоба си... Да бъде претърсен ли?

— ... Стотарка, господин учителю.

И се тръшна на чина си съвсем отмалял. Попът го погледна крайно разочарован. Учениците, които седяха на задните чинове, дишаха тежко. „Персите“ почнаха да плюят от огорчение. Целият клас гледаше Мельос, като че ли беше смъртник. Стаята беше тиха като гробница. Едно мъртво море. И внезапно над това море се издигна като мачта в буря една мръсна ръка.

— Чия е оная ужасна сопа? — запита попът.

— Моя, господин учителю... — рече главатарят.

— Каква е тази неуместна постъпка? Какво искаш?

— Господин учителю, хванаха ме дяволите... изядох цяла кошница сливи и едва се стискам... и искам сега да отида замалко в нужника!

— Да, там е най-подходящото ти жилище. Върви и веднага се връщай.

Дакридзикос се изпари. Настъпилото мълчание в стаята ставаше все по-тежко. И то би продължило, ако не беше се завърнал Дакридзикос... Главатарят отиде на мястото си. И внезапно в царството на „персите“ започна кратко съвещание, което приключи за две минути. По мутрите им се четеше решителност и единодушие.

Като се окопити от разочарованието си, попът каза на Мельос:

— Тогава, крадецо... хайде... предай откраднатото.

— Я почакай, господин учителю! — прекъсна попа като с нож един неприятен глас.

— Какво иска пак този простак.

— Я почакай, господин учителю... — рече главатарят с още по-неприятен глас. — Ако този е крадецът, чакай — той се обърна

внезапно към Калъндзи и каза спокойно, — кажи, мари, колко стотака загуби тая?

— Ох, да пукнеш дано, гамен! Един.

— Защото... Ако той — продължи главатарят, — ако той е откраднал стотака, какво е това, което аз намерих? А?...

— Стотарка ли си намерил? — запита попът смаян.

— Ами че, разбира се, стотак намерих!

— Къде?

— Ето тук под чина на тази — къде!... Бях тръгнал да излизам навън. И вървах превит, понеже щях да се надрискам...

— Млък!...

— Правя така... бре! Какво е това! — казвам си. — Гледам — стотакът се влачи полекичка като гущер...

— По-накратко!

— Я ела тук — му казвам, — ти ли си? И лява ръка — десен джоб!

— Млък! Това са думи на уличник!

— И откъде да зная, че той бил на тая, господин учителю.

— А ако си знаел, какво би направил?

— Нямаше да ѝ ги дам, че какво друго щях да направя? Тя е богата.

— А къде са намерените пари?

— Какво?

— Къде е стотарката?

— Ето я! Напълно новичка е.

— Действително... — каза замислено попът. — Тъй трябва да стои въпросът. Иначе къде би намерил този голтак сто драхми?

Аграмбели се намери в ужасно положение. Тя погледна Мельос в очите. „Недей“ — казваха ѝ те, изпълнени с мъка.

— Лъже, господин учителю! — извика тя. — Христидис лъже. Парите не са мои.

— (Виждаш ли каква си мръсница!) Нейни са, господин учителю!

— А ти откъде знаеш, Дакридзикос, та настояваш?

— Нейни са, господин учителю! Къде може да се намери друга толкова богата, че да ги загуби? Нейни са.

Аграмбели стоеше като прикована.

— Я й ги дай, бе — рече той на адютанта си.

Хамоляс ги пое и побутна Кальондзи.

— Вземи ги, мари. Пст! Кальондзи. Вземи ги и й ги дай.

Попът извади сива кърпа и избърса челото си.

— Вземи ги — рече той. — Наистина той не може да бъде обвинен в кражба... Аз го подозирам в нещо по-сериозно... Значи... господин Дакридзикос... — продължи попът, обръщайки се към главатаря... — Кадрас не е крадец... А?... Или е такъв?

— Щеше да бъде, господин учителю, че как нямаше да бъде, ако не бях ги намерил. Но както виждаш... дявол да ги вземе, намерих ги.

Попът отново избърса потта си. Всички откъм крайните чинове си отдъхнаха. Звънецът удари.

— Междучасие. Махайте се!

— Ах... — рече целият клас като човек, който се съвзема от припадък и поема първия си дъх.

Като излизаше, Дакридзикос се приближи тайно до „автомобила“.

— Я, мари... дай веднага стотака!

— Ами нали каза, че го намери?

— Бабината ти трънкина намерих! Взех го назаем за половин час от „фустата“. Дай го веднага!

— Лъжеш. Вземи го.

— Защо се преструвах на дрисльо, мари, толкова време? За да ми остане само вонята ли?

— Като не можеш да търпиш Кадрас, защо правиш това?

— Така, за кеф.

— Ти си гамен...

— Много ти здраве.

— Да пукнеш дано!

— Както кажеш.

Дакридзикос слезе, пъхнал ръце в джобовете си, като си подсвиркуваше една неприлична песничка.

— Защо направи това, бе, Торис? — запита го и заместник — главатарят.

Дакридзикос прекъсна подсвиркуването си и изпадна в дълбок размисъл.

— Не знам... — рече той, пуфкайки. И след малко добави: — Няма ли да пукнеш.

— Добре, добре, млъквам.

Двамата гамени слязоха на улицата, гледайки с притворени очи като котки сред някой сокак децата, които излизаха и си отиваха в къщи...

---

[1] Крез (VI век пр.н.е.) — пословично богатият последен цар на малоазиатската държава Лидия. Бел. ladyofthesea. ↑

[2] „Нине отпущаеши раба твоего“ (църк.слав.) — св. Симеон Богоприемец превежда Стария завет, стигнал до думите „девица ще зачене и ще роди син“ и поиска да ги поправи, но ангел го спря, казвайки му, че писаното е точно и той няма да умре, докато не види с очите си изпълнението на тези думи; щом видял младенца Исус Христос в храма, изрекъл: „Сега отпускаш раба си, Господи“. Бел. ladyofthesea. ↑

ГЛАВА СЕДЕМНАДЕСЕТА

Пролетта замая и опияни всичко. Тя окичи вратите на къщите, нахлу и през прозорците на училището и очарова очите на момичетата. Обаче за „персите“ пролетта беше неприятна. И нищо повече.

Дакридзикос откачи венеца от входната врата и го понесе на едно магаре. Той не можеше да търпи подобни „лигавщини“. Но към една роза прояви милост. Тя беше толкова аленочервена, сякаш розово сладко, че сам той я изяде.

Учителката по пеене си върза червена кърпа на врата. Някакви птички скачаха от клон на клон като ноти.

Пролет. Бандата обаче си имаше свой начин за определяне на годишните времена.

Бос ли си? Тогава е пролет. Кестени ли ядеш? Тогава е зима. Плодове ли крадеш? Тогава е есен. Това, което разправяха учителите за „годишни времена“ и тям подобни, са сапунени мехури и празни приказки. Никой сериозен „перс“, който уважава себе си, не чака календарът да му каже кога настъпва пролетта. Самата му кожа усеща това. Горещо ли му е? Тогава е пролет. Настръхва ли? Тогава е зима.

Мельос обаче усети пролетта по благоуханието. Но най-добре прочете това в очите на Аграмбели. В тези очи беше цъфнала най-очарователната пролет в света. Той усети това и по много други неща. По водата... която стана като огледало. По вълните на реката, които бяха укротили своя гняв. И много други неща показваха, че пролетта е дошла. Химните, които се носеха из горите. И къпинаците. И пръстите, които лепнеха от плодовете. И приглушеният смях на царевиците по нивите в полето. Това беше пролетта.

Един ден привечер Мельос се разхождаше и си бърбеше „Аграмбели... Аграмбели...“ и без да иска, налетя точно на бандата. Дакридзикос го погледна намусено право в очите.

— Я ела тук, бе!... — каза му той. — На сгода си ми дошъл. Защо пишеш такива съчинения? Какви са тия сапунени мехури, бе, дете си седнал да пишеш?

Мельос освободи ръката си и го погледна кротко.

— Не съм ви засегнал... — каза му той.

— Мене ме засягаш... — извика главатарят.

— Всички ни засягаш... — допълни неговият адютант.

— С бълхи ни напълни, бе! — извика отново Дакридзикос.

Само Куркулос стоеше спокойно до стената.

— Ти защо не говориш, бе? — запита го главатарят. — Все на улав ли ще се правиш?

— Бълхи... — повтори Куркулос без настроение като ехо.

Вечерният ветреца развяваше косата на главатаря; един мръсен кичур падаше върху челото му. Дакридзикос гледаше диво и косите му бяха разрошени като козината на куче след сдавяне.

— Дотегна ни, бе! Как да ти го кажа? Някой ден Песпес ще си плати за това.

— Защо? — запита Мельос. — Какво ви прави той?

— Какво ни прави ли? Ами че четете ни съчиненията ти, бе, та ни се повръща. Умира да те хвали. Ето това ни прави. Но пази се! Предупреждавам те. Той ще падне някой ден в някоя яма... и ти ще си виновен за това. Значи... ела на себе си. Няма какво да кажа повече. Ти, Хамоляс, имаш ли нещо да кажеш?

— Ела на себе си... — рече заместник — главатарят.

Мельос ги погледна, без да трепне.

— Ще пиша... — отговори той кротко и тръгна да си върви.

— Ах!... — изпъшка главатарят и му идваше да се разплаче. — Кажете му и вие, бе. Кажете му нещо и ти, бе, теле!

— Прави му сметката... — рече Куркулос — Какво ще сме виновни, дете ще те хвърлим в реката?

Мельос не се и обърна да ги погледне.

— Да му сложа ли една марка? — запита Хамоляс.

Главатарят го мацна по мутрата с длан.

— Пукни, бе. Ние сме мъже. Безчестия не вършим. Ще го хвърлим в реката честно.

— Да... но... — каза през зъби адютантът му.

— Какво но?

— Право ли е, като сме трима срещу един?

— Право е... — избърза да се обади Куркулос — Ами той със съчинението си защо се заяжда с целия клас? Право е.

— Кой каза, че е „право“? — запита ядосан главатарят.

— Аз... — каза Куркулос с отпаднал глас.

— Не се ли гнусиш още от мутрата си ти, бе? А? Кой ти каза, че тримата ще го хвърлим? Един ще го хвърли. Доблест, бе! На какво ни учеше „фустата“? А?

— Така е... — рече смирено Куркулос. — Това е доблест първа класа.

— Бабината ти трънкина е...

Другите „перси“ се изненадаха. За първи път виждаха главатаря си такъв. Той отиде и седна на една каменна пейка и почна да чопли полека мазилката на стената.

После мушна мръсния си пръст в ухото си.

— Ние сме негодници... — рече той с отвращение.

Другите се оттеглиха настрана и почнаха да си приказват тихо.

— Разбираш ли нещо? — рече Куркулос. — Аз — нищо.

— И аз нищо...

— Едно искам да зная. Ще го хвърлим ли или не?

— Сега той казва „не“.

— Защо?

— Върви да го попиташ, де! Отде да зная аз. Да не съм телеграф.

— Свършено е с бандата... Това виждам аз...

Върнаха се отчаяни при главатаря. След малко всички тръгнаха и заскитаха безцелно. Не си продумваха нито дума. Само от време на време плюеха. Минаха край хубава висока къща. Сините ѝ завеси я правеха да изглежда като приказна. Дакридзикос се спря и я загледа като болник.

— Да я замеря ли с камък? — рече Хамоляс.

— Пукни... — отговори главатарят, но веднага се разколеба.

Наведе се, взе един голям камък и бясно го запрати срещу къщата. Вратата изстена.

— Да си вървим!... — рече той ядосано на другите.

Отдалечиха се. След малко пак заскитаха по улиците като отчаяни бездомни кучета. Беше хладно. Никой не носеше горна дреха. И тримата бяха дигнали яки до ушите си и бяха пъхнали ръце дълбоко в джобовете на панталоните си.

— Доволен съм... — рече по едно време Хамоляс, така само, за да каже нещо.

— От какво, бе? — запита го главатарят.

— За камъка.

— Пукни!

Стигнаха пред една каменна пейка. Седнаха и тримата и почнаха да замерват с малки камъчета един курник, който беше точно насреща им. При всеки удар кокошките изкряхваха отвътре като тълпа от деца и жени. Но „персите“ се наситиха и на това.

— Торис... — промърмори по едно време Хамоляс, за да наруши мълчанието.

— Е... — обади му се без настроение главатарят. — Какво искаш?

— Знаеш ли чия беше оная къща, дето я удари с камъка?

— Пукни!

— Нали не съм ти казал още чия е? Казах ли ти?

— Ще кажеш.

— Откъде знаеш какво ще кажа?

— Зная.

— Виж... аз щях да кажа... — започна да го усуква Хамоляс. — Щях да кажа... ето... Вместо да я замерим с камък, да се изпикаем на прага ѝ.

— Пукни!

Отново почнаха полека да замерват курника.

Куркулос побутна с лакът в ребрата заместник главатаря.

— Като не си знаел чия е тази къща, защо почна да разправяш?

Главатарят понечи да го сграбчи за шията. Хамоляс обаче се намеси.

— Остави го, бе Торис... — после се обърна към Куркулос и каза:

— А бе, глупчо, ти ли ще му кажеш, че къщата е на Аграмбели? Та Торис не го знае ли?

— Запуши си и своята, бе! — нахвърли му се главатарят с кървясали очи. — Пукнете всички, бе! Махнете се! Не искам банда. Разтурвам я! Още ли сте тук?

Хамоляс хвана Куркулос под ръка.

— Да си вървим... — каза му тихо той. — Нито „гък“. Хайде.

Изтърсиха прахта от панталоните си и станаха. И тъй, хванати под ръка, те се отправиха към околните улици.

— Брей! Какво щяхме да си изпатим... — рече по едно време Хамоляс.

— Разбираш ли го въобще? Във всеки случай аз — не.
— Нито пък аз. Разваля се.
— Някой ден ще убие някого и ще го тикнат в дранголника.
— Все повече и повече се разваля.
— Да не би да е болна майка му?
— Преди малко я оставихме съвсем добре в дома ѝ. Кърпеше, без да дигне глава.
— Да не му е излязъл някой цирей под мишницата?... Или пък някакви пъпчици в носа му и го дразнят.
— Пукни, бе! Все глупости разправяш, добре казваше главатарят.
— Е, добре, де, какво става с него?
— Характерът му се развали, бе! Нищо друго не виждам.
— Нито пък и аз... Хайде тогава лека нощ!
— Къде отиваш?
— Отивам да прочета малко... по геометрия.
Хамоляс кипна.
— А, бе, дръвник! Добре те наричаше така главатарят. Откога си станал примерен и почна да четеш?
— Краставици на търкалета ще чета...
— Ами тогава защо казваш?
— Всички така казват. „Отивам да чета по геометрия“.
— Те от бандата ли са, бе?
— Не.
— Тогава остави ги да казват, каквото си щат.
— А, бе, знаеш ли? В една къща играят куклен театър, хайде да идем!
— С пари ли е?
— Не.
— Тогава за какво да отидем? Виж... ако беше с пари, това е друго вече.
— Че как „друго е вече“? — запита телето.
— Ако е гратис, ще отидем, ще седнем и никой няма да ни закачи. А ако беше с пари, щеше да дойде някое копеле да ни изпъди, щяхме да го хванем за шията и щеше да стане бой... щяхме да се повеселим... А така гратис — мъртвило. Не, няма да отидем.
— Правилно... Я ми кажи. Идват ли в кафенето на чичо ти едни такива старчета, дето дремят?

— Да, идват. Но те дремят, за какво ни са?

— Ще им грабнем някоя броеница и ще я хвърлим в реката. Те дремят. Няма и да усетят, че сме им я грабнали. Ще вървим ли?

— Добре, да вървим.

Като остана сам, главатарят затвори очи и млъкна. Той беше като болно куче. След малко ги отвори отново и загледа студено луната. В сърцето му нямаше нито следа от радост. Денят му беше протекъл безполезно. Един беден ден. Празен откъм лудории. Няколко замервания с камъни, едно-две измъчвания на беззащитни кучета, малко плюене, малко псувни и това беше всичко. Той си спомни входната врата на дома й... как прокълтня, когато я удари с камък.

Защо стори това? Сега го измъчваше нещо друго: чувствуваше ли болка вратата? Дали пък и самата Аграмбели не се бе пробудила от страх и сега не можеше да заспи... На какви ли бели чаршафи лежи...

Торис, ти ще умреш от любов по нея, а тя ще помисли, че си умрял от треска или от далак. Всички подушиха, че има любов с друг, а тя и хабер си няма. Преструва се, че нищо не знае. А ти искаш да я направиш своя другарка. Да я дигнеш до небесата, да я направиш богиня, каквото пожелае. Нищо, че няма да има образование. Стига само тя да пожелае. Ще се казва Христиди... Хай по дяволите! Такова глупаво име ли ще носи? Защо?... Нима Дакридзикос е лошо презиме? Да-кри-дзи-кос. Като картина е.

Той ще се постарее да стане ловец, ездач или нещо друго... Това са мъжествени професии, пък и не изискват особено образование. Ще минава край вратата й „раван“ и от калдъръма ще изскачат искри.

Тя обаче не го и поглежда. Кадрас й открадва цял стотак, а тя казва: „Не, не е той“. Защо го прикрива сега? Нека го каже открито! Той е крадец! Ако не беше крадец, за какво обикаляше около чина й? Мръсник, Кадрас! Ти си крадец, бе! А тя го обича... Виждаш ли каква мръсница е? Презира него и предпочита крал... я помисли, бе, я си помисли, бе, Торис! Вярваш ли — ама така, мъжката, че Кадрас е крадец? Бабината ти трънкина вярвам! Та тъкмо той ли, бе, може да е крадец? Е, тогава светът е лудница, бе, един мръсен свят, от който няма нищо по-лошо! Имай доблест, бе! Кажи го без страх! За друго нещо отиде Кадрас до чина й. За какво отиде? Да... За какво отиде? За какво друго, бе! Нима не можеше да отиде за... друго нещо?

Ето нима не можеше да отиде, за да... за да вдъхне малко благоуханието му? За това, я, говедо недно? Защо си ми заразправял тогава „крадец“. Какво, ще станеш като Карумбалос ли? Да... Както го каза, така е. Отиде да вдъхне благоуханието му. Ето... както правиш сега... и ти...

Но какво прави той там? Къде се намира? Какво правиш, бе, Торис? Допираш се до вратата ѝ и вдъхваш благоуханието ѝ. Дръвник! Но кога, по дяволите, е дошъл тук? Виж ти до какъв хал е стигнал! Като Кадрас ли стана и ти, проклетнико, та си тръгнал да душиш вратите?

Беше готов да се изплюе. Тогава внезапно забеляза белега, който камъкът му беше оставил върху вратата. Недей... Ръката му се плъзна по раната върху боядисаната дъска... гальовно... нежно... Долу ръката! Какви са тия безсрамия, бе! Долу ръчището ти оттам! Върви, да го пъкнеш в нужника! Келеш! По дяволите!...

Той удари с юмрук върху стената и очите му се напълниха с пращинки. После се опита да ги махне с ръка... Но забеляза, че тя се намокри... А, по дяволите!

ГЛАВА ОСЕМНАДЕСЕТА

Бай Тодос тъпчеше лулата си с готов тютюн и ругаеше „бащите и майките“ на онези, които бяха забранили да се пуши домашно приготвеният. Човек си го береше от нивата, окачваше си го да се суши и той ставаше жълт като злато. После си взимаше от него, напълваше устата си с вода, напръскваше го, сядаше със скръстени крака и го нарязваше с кеф, а сетне запалваше от него и стаята му благоухаше като черква.

— Кожодери! Говеда! Луцифери. Какво им пречи, ако изпуша цигарата си направо от божия лист? Не, кажи де!...

Внезапно той дигна ръка.

— А ти пък какво търсиш, та отнемаш слънцето на стареца? Око за око и зъб за зъб... Нали добре го казах? Ела, седни. Не се оправдавай. Научих всичко. Досега дяволът се е показвал всякак — и с рога, и с опашка... Но с расо... за пръв път го виждам. Очите ми видяха... как го казваха това учените, бе, пакостнико? Но хайде остави. По-удобно ми е така. Всички божии слова са добри. Само пази да не попаднат в устата на поповете. Лошо ли казвам? Един ден Исус вървял край една река и срещнал едно жабче. „Бре... казал си, я виж колко е меко...“ и го настъпил. Но жабчето изведнъж надало такъв крясък, сякаш стомахът му бил пълен с железария. „О, боже господи, колко мъдро си направил всичко — рекъл Исус. — Ако това жабче не притежаваше такъв глас, и мравките дори щяха да го изядат!“... Няма ли да влезеш вътре да кажеш добър ден на баба си?

— Казах й.

— Ето такъв глух кон съм станал. Седнал съм тук и си бърря и не виждам кой влиза и кой излиза да види болната. Как я намираш?

— Добре е.

— Добре е, за да тръгне. И двамата си поставяме нещата в ред. Гласим се да не би смъртта да ни завари неподготвени и ни върне обратно без такса в света на муките. Добре ли го казах?

— На мъките.

— Нищо, злото е малко! Ела сега, седни да си поговорим по нашите работи. Научих, че Еразмо събира поздравии за другия свят.

Истина ли е?

— Така разправят.

— Със същия кораб ще отпътуваме. Какво казва тя?

— Въздиша и търси жених.

— Виждаш ли каква проскубана кокошка е! Седи и мухлясва в собствената си кожа и щом се появи смъртта, „жених“ вика. Ама че безобразие е човекът.

— Но и преди все жених търсеше... — каза Мельос.

— Бре!... Тъй значи, а? А защо не си е взела? Ха-ха-ха. Добре казват, че лудостта и крастата са братовчедки. И двете все по човека ходят. Познаваш ли оня вдовец, дето продава трици тук малко по-нагоре, до лимонадената фабрика?

— Да.

— Не може да си помръдне краката: та и той търси булка. Я ми кажи... я ела по-насам. Това, което се разправя за тебе, истина ли е?

— Какво?

— Слушай! Какво става с твоята доблест? Напразно ли отиде толкова учение? Казвай сега, но... погледни ме, искрено ще ми кажеш: истина ли е, че си се влюбил? Защо, бе, пиленето ми? Не знаеш ли какво казва и песента? „За мъката на любовта си малък още“. Или не си? Няма ли да ми отговориш? Е, добре, нека стане твоето. Но... погледни ме, каквото и да правиш, аз ще ти изтръгна тайната. Затова разправи ми всичко, преди да съм ти я откраднал. Кажи си я доброволно: влюбен ли си, или не?

Мельос беше ядосан и смутен.

Не знаеше какво да отговори. Нито пък искаше. Изръмжа нещо.

— И в мравя дупка да се скриеш, пак ще те намеря. Я ела тук! Закъде си тръгнал?

— Не искам да говоря за такива неща.

— А... Ами ако беше жив покойният ти чичо, щеше ли да скриеш и от него? А?

— Не зная. Пусни ме сега да си вървя.

— Да ти кажа ли аз какво щеше да направиш? Всичко щеше да си признаеш на него. И тъй, казвай! Нали знаеш, че той ме остави на негово място? Къде си тръгнал съвсем самичък в огъня, без да се обадиш на чичо си?

— Ти какво разбираш от тези работи?

— А! Та ти, вчерашният, ли знаеш по-добре? Я попитай леля си Зумбуля! Сега лежи и охка, но попитай я ти какво беше преди години... Севдата я подхвърляше като зрънце в сито. А-ах... Направи ме, боже, само мъничко по-млад. Не за нещо друго, но ей тъй, за да погоря още малко. Ето това е всичко на всичко, което липсва на дъртия. Сега съм угаснало огнище. Виждаш ли колко е лошо сега? Не ме е грижа, момчето ми, че толкова рано си навлязъл в мъките на любовта. Не. Мъчно ми е, че си залюбил една грозотия, една черна като тиган... една...

— Лъжа!

— Ех! Улових те! Виждаш ли? Нали ти казах? И в дупката на дявола да беше се скрил, пак щях да те намеря. Ах, боже, боже, защо така добре познавам пустите сърца? Видя ли! Докато кажа едно-две-три, и той се издаде. Накъде сега? Защо се дърпаш? Трябваш ми. Не се инати! За друга работа ми трябваш. Ела... Ето седни тук като добър ученик да ти кажа какво ми се случи и на мен. Не ми се подигравай. Сгреших. Какво да се прави. Нали сме хора. Преди някое време дойде тук един влах кехая, с когото се бях запознал по-миналата година в дома на един мой земляк. Запомнил ме, пръчът му с пръч. Дойде тук, сви цигара и ми разправи подробно. Там горе, казва, по планинските пасбища, дето отиваме с цялата си челяд, влачим и цяло стадо дребни деца, които остават неграмотни. „Ти — казва ми той, — дето управляваш това голямо школо, дали нямаш някое начетено момче, да го вземем горе, да дойде да учи дребосъчетата ни? С пари ще е“. Е, на, ето тук сглупих... Помислих си, че твоя милост ще се съгласи и ми казах... „Бре, я виж ти късмет! Имам едно, дето е огън и пламък, и може и на владиката уроци да дава! Но е болнаво и чичо му няма да го пусне.“ — „Недей, бе сватанак! — казва ми той. — Ще му плащаме като на голям учител и ще има да яде масло и каймак, там ще стане като топка!“ — „Какво да те правя? — казвам му аз. — Болнаво е.“ Виждаш ли каква глупост направих?... Мислех, че не искаш...

Мельос тръгна да си върви с насълзени очи от яд и мъка.

— Я ела тук! — повика го старецът.

— Ти си лъжец! Кога съм ти казвал, че не ща?

— А? Искаш ли? Слава богу! Тогава работата е наред.

— Ами че нали каза, че си го изпъдил?

— Изпъдих ли го? Така ли казах? Я виж ти колко е изветрял умът ми! Че как може да съм го изпъдил, щом като се чукнахме и му взех аванс. Ела! Прекръсти се и вземи заплатата си. Я виж ти, изпъдил съм го! Ами ако бях го изпъдил, откъде щях да имам тази хилядарка в джоба?

Хилядарка! А, свършено, ако старецът не се е побъркал, тогава — влахът. Хилядарка ли? Ами какво ще прави с такова състояние? За да му я откраднат ли? Досега му беше мирна главата. Можеше спокойно да си спи. Сега щеше час по час да се събужда, за да проверява дали хилядарката си е на мястото. Ето ти главоболие!

— Хайде вземи я, вземи я. И я скътай на сигурно място. Уф! Вземи я, та и аз да се успокоя. Цяла нощ ме пареше като мангал. Хубаво нещо е парата, но трябва да имаш и един стражар да ти я пази.

Мельос взе хилядарката и я мушна в джоба си, но постоянно пъхаше ръка в него да проверява дали не е скъсан.

През нощта, и дума да не става, не можа да заспи — нито пък и на следващата. Но след няколко дни той свикна с хилядарката, както човек свиква полека-лека дори и със змия.

Беше чувал за тези власи, които взимаха учители за децата си. Веднъж беше отишъл един от шести клас и през есента се бе завърнал угоен като теленце.

Власите разправяха, че водата била „ледена“ и въздухът „балсам“. Мельос не вярваше на такива неща. На друг да разправят това. Приказват тъй, докато подмамят даскала и го отвлекат в планината. Но никой редовен учител не се е качвал досега там горе. И тъй власите се спираха на някои от по-големите гимназисти със зла съдба под слънцето... които нямаха „къде глава да подслонят“, както казваше кира Матула, която беше лапнала този израз бог знае откъде...

Но какво го интересуваше него това? Той имаше вяра в себе си. Освен туй, както казал влахът, всички деца били „дребосъчета“.

Свършено. Сега беше вече даскал! Само връзката му липсваше. Той си блъскаше главата и се питаше как ще може да бъде даскал без връзка. Бай Тодос му каза, че видял някога в селото си даскал без връзка, но лъжеше. Отдалеч се виждаше, че лъже, за да го утеши. Добре, нека оставим сега това. Дотогава, докато свърши с изпитите и поеме пътя за планината, можеха да се случат много неща. По-спешно сега беше нещо друго. Аграмбели трябваше да узнае това. Нощта го

плашеше. Как ще прекара цяла нощ, без тя да го знае? Тук не ставаше въпрос за дребна работа. Връзката, колкото и да беше важна, не можеше да бъде пречка. „Аграмбели, да знаеш как ухае горе планината... Казаха ми го с положителност. И няма на света дървета, по чиито клони да има повече птици. Откакто ми казаха това, не мога да спя. Планината е близо до слънцето. И няма нито една овца без звънец. Всеки ден ще бъде като Великден. Влахът казал, че всички деца са дребосъчета. Но какво... Не съм ли ти казал, Аграмбели! Ще стана учител! Това не трябва да те тревожи. През зимата ще бъда пак в училище, отново ще стана ученик. Бъди спокойна. Всичко върви добре. Само не зная какво да правя с хилядарката. Защото — казах ли ти? — тя е вече в джоба ми. Имам една истинска хилядарка! Каквото си поискам, това мога да я направя. Но искам да я запазя за цигулката, за която ти говорих. Искаш ли още отсега да я купя? Питам те затуй, защото може да ми потрябва, за да си купим кон. Аграмбели, сега мисля колко е хубаво, дете дойдох на училище. Ако не бях дошъл, щяхме да се загубим завинаги. И животът щеше да бъде толкова грозен без тебе. И тополите при училището, и рекичката, и малкото мостче, което все пътува... и никъде не отива. Един дядо ми каза, че и тогава, когато и той е бил дете, все там го намерил. Не е имало обаче нито една топола край реката. Голямо щастие е за нас, че не сме се родили по онова време, нали? Какво ще кажеш, Аграмбели... Нямахте да си никак хубава, ако не беше се облегнала на тополата тогава, когато чакаше моето писмо. Аз ти го казвам. Щях да бъда много нещастен, ако бях се родил, преди да израстат тополите. Аграмбели, нищо още не съм ти казал. Чудно нещо. Когато взех перото в ръката си, бях сигурен, че имам толкова много неща да ти кажа, че просто ума си щеше да загубиш. През всички тези дни живеех с това, което исках да ти разправам, а сега, Аграмбели, перото ми пресъхна... Какво да правя? Прости на сърцето ми... то е опиянено... не зная сън... И тъй там, където отивам, Аграмбели, ти ще ми бъдеш и богинята, и цветето, и всичко. Само мисли и ти малко за мене, Аграмбели... Мисли... а аз няма да завърша това писмо, ще го продължа в ума си, когато няма да съм вече тук, когато ще бъда високо горе в планините... близо до небето и до птиците му... птичко моя, Аграмбели... Лека нощ...“

ЧАСТ ВТОРА

ГЛАВА ПЪРВА

— Ще ядеш впрочем... мляко, впрочем... и ще наедрее впрочем
търбуха ти... Харесва ли ти?

— Какво?

— О-о-о-о-ох... Аз ти говоря впрочем, а ти, впрочем гаргаленки
броиш... Тъй ми се струва. Така ли село ще градим?

— Извинявай, кехая.

— Извинявам те... Извинявам те впрочем, дето казваш, но
слушай ме малко и ти. Най-напред... с този ялелейли, който носиш на
гърба си, ще умреш впрочем от студ.

— Кой ялелейли?

— Ох... Почна да се майтапиш ли с мене?

— Отде да зная аз какво значи „ялелейли“...

— Ето това, дрехата, която носиш... Как се казва?

— А, това ли е ялелейли?

— Ами че кое?

— Е, какво да се прави тогава, кехая.

— Най-напред впрочем... не искам да ме наричаш кехая. Ще ме
наричаш с кръщелното ми име.

— А как е кръщелното ти име?

— От старинните имена е... Алкистос... Най-напред впрочем
попът щял да го сбърка с Алкивиадис и тям подобни, но баща ми
впрочем се намесил и го оправил впрочем.

— И така впрочем?

— И сега ме викат впрочем Кицос.

— Браво.

— Знаеш ли колко ученици ще учиш?

— Не. Колко казваш?

— Осемнадесет... Осемнадесет и нещо.

Мулетата сами намираха пътеките. Умни животни, с такава памет, че да се смаеш. Алкистос яздеше до него и си свиваше цигара.

— Да ти свия ли и на теб една? — рече той на Мельос.

— Не те ли преследват стражарите?

— Къде ще ме намерят? И да ги търся впрочем, няма да мога да ги намеря.

— Защо не си вземеш готови цигари?

— Те вонят впрочем на пръдня.

Добичетата почнаха да навлизат в пазвите на планината. Мулето на Мельос вървеше като влакче по релси. Време беше да подхване някоя песенчица. Когато песента свърши, Алкистос изцъка един-два пъти с език.

— Май не ти харесва, виждам, Кицос.

— Ммм... не мога да разбера... какво по дяволите има в гръкляна ви впрочем, та пеете песните си така впрочем, сякаш топчета има в него.

— Не си ли чувал друг път такава песен?

— И друг път впрочем слушах един, който клоkochеше впрочем... и голям мерак имам да хвана някого за челюстта и да видя има ли в гръкляна му топче или няма?

— С други думи, песента не ти харесва, а?

— Цъ...

Хареса му се доблестта на Кицос. Думите му бяха по-груби и от обущата му, но бяха искрени.

— Я ми кажи, Кицос, вие кога пеете?

— Ка... като си попийнем впрочем...

— Хм... Не ми се вярва да е така. Защото, дето казваш, виждал съм някои овчари да пеят в пусти места, без да са пили дори и вода.

— А... те впрочем... са лапнали впрочем, дето казваш, кривака.

— Нищо не разбирам.

— Хайде де!

— Е какво, ще те лъжа ли? Не разбирам.

— Нещо... впрочем... гори, впрочем в сърцето им.

— Много те разбрах.

— Любов, де! Е, да му се не видяло! Аз ли впрочем ще ви уча вас отраканите? Там впрочем в града започвате да закачате женските още от майчината им люлка. Еее... на много незнаещ ми се правиш?

Я ми кажи... твоя милост оставил ли си някоя Мелеменя в града? Но искрено ще ми кажеш!

— Ммм... да. Тоест... да...

— А, бе, какво ги дъвчеш впрочем думите си впрочем? Срамно нещо ли е? Казвай.

— Е, да.

— А как се казва?

— Аграмбели.

— Аман!

— Какво аман?

— Ох, майчице! Че име на мома ли е това?

— Ами че какво е?

— Е, свършено е със света — каквото си търсеше, това си намери... Трябваше да пропадне и пропадна. Че аз нали го казвах това... Ох!... Добре да си пати...

— Слушай, Кицос. Ако искаш да сме добре, първо ще прекръстваш устата си с босилек и после ще произнесяш това име. Чу ли?

На Кицос му стана тясно около врата.

— Чакай, де... Чакай, де... Недей така... Тъкмо впрочем... бяхме почнали впрочем, да се побратимяваме... а сега какво, искаш да се скараме ли? Пошегувах се.

— Не искам такива шеги!

— Добре.

Кицос остана като попарен. Извади кесията си с тютюн и сви една дебела като луканка цигара. После я запали и напълни устата си с пушек.

— Пошегувах се... — рече той разкаяно. — Понякога впрочем... не меря впрочем... думите си. Хайде ела да се сдобрим. Не искам впрочем да ми се сърдиш.

Той сви и за Мельос цигара. Мельос я запали и насмалко не се задави.

— Ясно... Още си новак... Не си се научил да пушиш... Впрочем.

Смрачаваше се, когато се изкачиха на върха на планината. Враните майки викаха своите малки за спане. Направиха един-два кръга над скалите и след това нощта ги погълна. Всичко утихна.

Нощният ветрец пронизваше. Под дрехите на Мельос пролазваха съвсем леки тръпки. Добре му казваше Алкистос, че ще измръзне с този „ялелейли“. Мельос се облегна на една скала. Тя беше още топла от слънчевите лъчи, но след малко и тя изстина. Алкистос се погрижи за него...

— След малко впрочем... устата ти ще затрака като кречетало. Но не се страхувай. Ще те наглася. Ти върви да събереш съчки. Аз ще потърся впрочем някоя суха фъшкия.

— Какво ще я правиш?

Алкистос го загледа отчаяно.

— Не знам впрочем... Може би да бъркам, но ми се струва, че онези там долу в училищата ви оставят слепи.

— Не мога да си спомня да са ни говорили нещо за фъшкии.

— Добре впрочем направих... че не се учих впрочем на писмо и четмо.

— Ами тогава това... образование, което имаш, искам да кажа думата „впрочем“, която употребяваш, откъде си я научил?

— А... научих я от моя ефрейтор, впрочем във войската, когато бях войник. Не е ли добра?

— Как не!... Но за фъшкията не ми каза нищо.

— Събери първо дърва и после ще видим.

След малко Алкистос се завърна с една много голяма фъшкия, като я поглаждаше, сякаш беше от велур.

— Готови ли са дървата? Наклади ги впрочем и ще ти кажа. Почакай... Най-отдолу впрочем ще сложиш подпалки. Тъй, гледай сега.

Той взе фъшкията и проби дупка в средата ѝ. После извади от джоба на жилетката си прахан, откъсна парченце от нея, запали го с огнивото си, пъхна го в дупката на фъшкията, почна да я размахва насам-натам като кандилница. След малко от фъшкията почна да се дига пушек, а сетне се появи и пламък. Тогава той пъхна изведнъж запалената фъшкия под подпалките и огънят се подхвана.

След това те седнаха с кръстосани крака и вечеряха, с каквото имаха — какво друго? — хляб и сирене. Нима овчар яде друго нещо!

Като се нахраниха, удариха го на приказки.

— Я ми кажи впрочем... — рече Кицос по едно време... — искам да зная има ли край въобще писмото?

— Не.

— Тц-тц-тц-тц, какво разправяш, бе, момче... Я виж ти... Ама колко са, бе, тези дяволски букви, че не се свършват.

— Безброй.

— Какво? Ох, майчице, ама ме наредиха!

— Какво те наредиха?

— Знаеш ли колко ми беше казал, че са, да прощаваш, един мръсник?

— Колко?

— Двадесет и четири! Ах, че попара!

— Чакай, правилно ти казал. Буквите са толкова, но писмото, тоест... образованието.

— Я ме заплуей, че да се оправя. Остави. Чувал съм, че тези, които учат, се учат клас след клас. Истина ли е това?

— Вярно е.

— А ти за кой клас си сега?

— За четвърти.

— Разбрах. След това — пети, нали? Правилно ги казвам, а? Ето впрочем, че и аз нещо научих. А след това шести, нали? Ето... че другаруването ни не отиде напразно...

Полека-лека огънят се разгоря и камъните се нагряха. Щяха да прекарат нощта на топло. Мулетата пасяха край тях мирно и безгрижно. Докато каже: „Хайде лека нощ“, Алкистос почна да хърка. Щурците наоколо почнаха да го подиграват. Мельос не се ядоса. Огънят и мулетата го успокояваха. Присъствието им му вдъхваше сила. Нека планината си е огромна и дива и нека исполинските дървета издават тези пронизителни звуци, които никак не приличат на нежното шумолене на полето. Казват, че в такава доба излизали „таласъми“, изскачали всички духове — бродели и ръсели... Отнемали ти гласа, отнемали ти разсъдъка и тям подобни... Мельос, разбира се, не вярваше много на тези неща. Но все пак не можеше всичко да е лъжа. Това са му го казвали големи умове. Бай Тодос, Пердикопулос, Еразмо. Все нещо повече знаеха те от онзи педя — човек, Дакридзикос, който твърдеше, че всичко това са „бабини деветини“.

Нощта протичаше леко по върхарите на дърветата и пееше тихо. Алкистос ѝ пригласяше с хъркането си. Мельос си спомни за нея. Цялата беше очи, светлина... благоухание. И той се наведе и ороси

планинската тревица. Аграмбели! Ако не я обичаше, всичко би било безполезно. Хубавият свят нямаше да има някаква красота. И пролетта щеше да бъде пълна с плесен. И морето би било една локва. Аграмбели, благодаря ти, задето те обикнах сега, когато светът погрозня... защото какво щях да правя сред един грозен свят без Аграмбели...

Всевъзможни планове се мяркат и отминават един след друг. Мечти с мечти се сменят... и огънят приятно пращи. Ще ѝ поиска една снимка и ще поръча да я оградят наоколо със златна рамка, както са направили с иконата на Богородицата. Че защо, нима тя беше похубава?... Само гледай си добре даскалъка... Кадрас, момчето ми, гледай си го добре, защото за много неща си създаден. „Нашият град“ — ще каже някой ден господин кметът. Само се постегни и не се отпускай. „Не прави другиму това, което не искаш да ти правят“... Защо са те учили добрите старчета? Значи така... „нашият град“ — ще му каже кметът... Да... Но каква радост би било това за него, ако и тя не е наблизо, за да го чуе? Ние вече, Аграмбели, сме едно цяло. Добре му казваше някога Еразмо, а той не разбираше тогава: „една плът и една душа“. Да, но сега тя си спи сладко в пухеното легло, а той бодърствува край един огън на две хиляди метра над света.

Изглежда, че нещо се пъкна в ноздрата на някое от мулетата, защото то изпръхтя.

Алкистос скочи и се огледа объркано. После се обърна към бодърстващия си приятел.

— Не спиш ли?... — запита го той.

— Сънят бяга от очите ми.

— Ти впрочем... още от сутринта впрочем те следя... много песни... малко сън. Ха... ха... сещам се!

— Какво се сещаш?

— Щом искаш... няма да те издам на никого. Но аз във всеки случай впрочем зная!

— Какво знаеш?

— Това, което знаеш впрочем и ти.

— Недей така, кажи ми ясно!

— Тези неща впрочем, дето казваш, не се изясняват впрочем повече.

Потърка ръцете си, протегна се шумно и измъкна кесията си с тютюн. Сви си цигара и я запали, без да проговори. После взе да рови огъня.

— Това впрочем, което и аз не зная, впрочем и ти не знаеш... — Той помълча и захвърли главнята.

— Е, какво?

— Е, ето това ще ни изяде главата на всички! Хайде ставай сега, защото се съмва!

Стегнаха отново подпругите, яхнаха и потеглиха. Мулетата вървяха сами, без да ги подканват.

Почна да се зазорява. Тих ветреца гонеше нощта и отваряше път на слънцето.

Косовете се ободриха и почнаха сладко да пеят утринните си мелодии.

Сега ездачите навлязоха в тъмна гора от буки и ели. Слънцето се промъкваше на редки снопчета, както прониква в мазетата.

— Сега впрочем, като стигнем на височината...

— Е... какво?

— Ще видим насреща впрочем къщите.

— Е, как изглеждат?

— И това ли не знаеш?... Ах, даскале... Та съвсем напусто ли отиде впрочем толкова учене?

Една коза, която се спускаше бързо надолу, се изпречи на пътя им, спря се за миг изненадана, после ритна във въздуха и изчезна.

— Ех, отиде един куршум... — рече Кицос.

— Защо?

— А, не разбра ли? Дива коза впрочем беше гостенката.

Казват, че месото ѝ било кисело... а?

— Кисел е езикът им, защото не са го вкусили. Като локум е... Но ние го направихме кисело, защото не можахме впрочем да я ударим.

Е, тогава какво ми баеш за „куршум“ и „отиде“.

— Хм... Затова защото не нося със себе си пушка, затова.

След малко изминаха ската на планината и стигнаха пред нов гребен.

— Ето конаците! — извика му Кицос.

Там далече в седловината се появиха като някакви селски кошери колибите на „селото“.

Това бяха около десетина, сякаш обърнати наопаки, кошници, пръснати сред една нива. Около тях се издигаше тъмна гора...

Мельос се намери внезапно сред жива приказка.

ГЛАВА ВТОРА

Утро. Планината се пробужда като цвете. Небето е ясно. Само едно малко облаче като щрих се поспира над колибите и после и то изчезва заедно с птиците. Мельос се събужда в учителския „конак“ и вдишва ненаситно планинските благоухания.

Колибата училище се намираше малко по-настрани от другите. Тя е по-голяма, със здрави „стени“, за да може да издържи на „бури“ и лошо време. Училището приличаше на преобърнатата фуния, изплетена от букови клони. Всичко ухаеше на планина, на лек ветрец и прохлада.

Едно овчарче откряна вратата и му поднесе мляко, вода и кърпа, за да се измие.

— Да бия ли хлопката, господине? — запита го то.

— Каква хлопка... как се казваш?

— Дросос.

— Какво е това „хлопка“, Дросос?

— Ами... хлопката, дето е окачена на вилата, и я бием, за да се съберат учениците, да ги учиш.

— Ето една чудесна работа! Ще я биеш, разбира се...

Дросос обаче не си тръгна... Поспира се пред входа, измерва с очи Мельос и се подсмива.

— Защо се смееш... Дросос? Какво има?

— Ха... казаха ми на мене!

— Какво ти казаха?

— Казаха ми, че си малък.

— Малък ли? Какво значи това?

— Ами... малък, дребосъче, дете... как да ти го кажа?

— Аха... и къде бяхте вчера сутринта, когато пристигнах, та не ме видяхте?

— Всички бяхме с овцете! И сега се върнахме, за да учим... Да бия ли впрочем хлопката?

— (И този „впрочем“?) Добре, бий я.

Звънецът започна да вика децата с дрезгав глас и някак си без настроение. Някакви агнета пробляха там горе на рида. Държаха ги отделно, защото майките им бяха измрели при агненето.

Минута по-късно колибата се изпълни с някакви обгорели от слънцето момчета и намръщени момичета, които го гледаха с нетърпима насмешка. Мельос се изпоти. Пак добре, че не му се изплезиха. Бедни Мельос... прибързал си да станеш даскал. Не си втасал още, „малък“ си. Как ще се справиш с тези зверчета?

Той извади кърпата си и избърса ситната пот, избила по лицето му. Най-последно реши да се престори, че нищо не е усетил, че всичко върви просто и тихо.

— Седнете, деца!...

Никой не се помръдна.

Принуди се да повтори подканата. Никой не мръдна. Тогава Мельос пристъпи към едно разрошено момче, което беше най-близо до него.

— Как се казваш? — запита го той.

— Както искам, ме казват... Теб как те казват?

— Къде отиваш?

— Където искам.

— Я се върни!

— А-ха! Не, няма да се върна! Отивам по малка нужда.

И то прекрачи прага и си излезе.

Още по-гъста пот изби по лицето на Мельос.

— Я ела ти, добро момченце... — каза той на друго дете.

— Не. Няма да дойда. Отивам по голяма нужда.

И изведнъж всички се юрнаха навън, спуснаха се към седловината и почнаха да си играят.

На Мельос му идваше да скрие лице в ръцете си и да се разплаче. Но тогава внезапно откри, че не е сам. Беше останало едно момче. Само едно-едничко момче. Това беше Дросос. Мельос не можеше да повярва на очите си. Нима си имаше съюзник?

— Ти защо не си отиваш, Дросос?

— А... защото... господин учител... защото на мен не ми се пикае.

— Добре, Дросос... Тогава... ако искаш, можем да вземем урока ние двамата. А? Какво ще кажеш... Може ли?

— Може.

Седнаха и двамата и взеха урока цели два часа. Дросос беше огън. Научи се да чете на глас и възприемаше всичко. Когато свършиха

урока, Мельос каза на Дросос:

— Бий сега хлопката!

Дросос удари хлопката веднъж, дважд. Нищо. Нито едно дете от седловината не изтича насам. Тогава Мельос му каза да отиде и да им каже, че са свободни и да дойдат да си вземат „книгите“. Само за минутка цялото стадо нахлу като облак и излезе, без да каже „довиждане“. Последен си тръгна Дросос... Той стигна смутен до вратата, каза „довиждане“... понечи отново да си тръгне... но накрая наведе поглед и почна да дращи с ноктите на краката си земята.

— Какво има, Дросос? — запита го обезпокоен Мельос.

— Господине... — рече момчето. — Господин учител...

— Какво има, момчето ми?

— Нищо. Довиждане.

Но не беше се изминала и минутка и отвън се чу гласът му.

— Господин учител... Обичам те!... — извика му то, след това побягна и бърже се завря в колибата си.

Мельос хапна от сухарчетата, които беше си донесъл, постегна се и тръгна да търси Алкистос.

Щом го видяха пред входа, жените се отдръпнаха настрани в потъмната част на колибата и го запитаха дали не търси Алкистос.

— Ела, даскале... — извика откъм огнището приятелят му — заповядай! Я сложи джезвето, мари, майко!

Мельос не се впусна в дълги обяснения.

— Кицос! — каза му той веднага. — Тук става нещо... Така и така. Някой е подучил тези деца. Не могат сами да измислят това. Нали е тъй?

— Мм... даскале, впрочем ти си значи... дребен като гъбичка.

— Казвай! Така ли е?

— Така е. Не се тревожи. Главният кехая ги е подучил.

— А защо?

— Като те видя впрочем такова дребосъче... стана впрочем кисел като оцет. „Доведе ли го?“ — запита ме той. „Доведох го“ — отговорих. „Постави го сега на чина, каза ми той, и върви да доведеш учител.“

Мельос се изправи.

— Къде?

— Отивам да се поразходя.

— Почакай да дойда и аз.

— Не. Искам да съм сам.

Мельос изчезна в гората и се прибра за следобедните занятия. Дросос го очакваше пред училището.

— Бий хлопката! — каза му той.

В гласа му прозвуча твърда решителност.

Дросос заби силно хлопката. След малко децата наизлязоха и се изправиха пред него като зловещи мумии. Мельос пристъпи и затули с тялото си вратата.

— Седнете... — каза им той.

Всички се закашляха дрезгаво и упорито. Мельос повика при себе си първия.

— Как се казваш, момчето ми?... — запита го той кротко.

— Както искам, така се казвам!

Момчето не беше още доизрекло думата си, когато силен плесник го повали пред първобитния чин. Косата на Мельос беше настръхнала и очите му светеха.

— Друг! — извика той. — Ти! Как се казваш! Казвай!

— Ка... ка... — започна овчарчето.

И то на свой ред залитна, блъсна се в плетената стена и се строполи на пода.

— Ти!!... — извика Мельос на третото.

— Я... Анос... — рече то и дигна ръка да се предпази.

— А ти!!!

— Митракос...

— Седнете по местата си! Всички!

Мельос не беше още доизрекъл думата си, и всички бяха вече насядали и трепереха като изплашени зайци. Настана тишина. Мельос седна и хвана главата си с ръце.

Тогава той каза бавно, с разстроен глас:

— Мене ме заболя повече... И няма да ме боли само днес. А ще ме боли и утре, и през цялото лято, докато ще бъда с вас. Трябва да ви кажа, деца, че досега не съм ударил никого. Но трябва да знаете едно. Не съм дошъл тук, за да ми се подигравате. Никой няма да приеме това! Дойдох да ви науча на малко от това, което знам. И дойдох да ви уча не със заплашвания, а с добро. А вие какво направихте? Подиграхте ми се, сякаш съм някакъв смешник. Ако не ви харесах,

можехте да ми го кажете... Щях да си отида. Казали са ви, че съм малък и не струвам за даскал. Нима всички големи са даскали? Но ако е така, тогава виене се нуждаете от даскал. Нека ви станат даскали бащите и дядовците ви. Взехме ли някакъв урок, който да не ви е харесал?

— Аз, господин учител — скочи Дросос, — взех един и много ми хареса.

— ... Когато възседнах мулето, за да дойда във вашата планина, бях изпълнен само с радост. Ще намеря, казах си, двадесетина приятели и през време на заниманията ще се учим, а в неделни дни ще излизаме всички дружно... ето...

— Господин учителю, има ягоди! — обади се едно слабо по-голямо момче.

— Щяхме да берем ягоди, щяхме да пеем и щяхме така хубаво да прекараме, че през есента нямаше да ми се иска да си вървя... но сега не ща да остана нито час при вас...

— Не, господин учителю, не искаме да си отидеш... — молеха с насълзени очи всички деца. — Каквото ни кажеш, това ще правим... Кажете ни, господин учителю, че няма да си вървиш.

— Добре... ще си помисля.

Привечер Мельос отиде и намери Алкистос.

— Хайде да вървим на разходка... — каза му той. — Искам да си поговорим.

Приятелият му сложи опинците си, взе тютюн, прахан, огниво и се запътиха към конака на Мельос. Щом седнаха, Кицос извади шапката си и я удари с все сила върху коляното си.

— Вълци ги яли! — извика той.

— Случило ли се е нещо?

— Случи се и е свършено вече! Утре те освобождават.

Мельос се смръзна.

— Преди малко ги оставих впрочем под чардака. Решиха впрочем да забранят на децата да дойдат впрочем утре. На вятъра впрочем ще бие хлопката утре. Те впрочем ще се преструват на глухи.

— Отде знаеш това?

— Преди малко родителите взеха това решение. И аз, горкият, бях там. Опитах се да ги отклоня. Но не съм женен и думата ми не

минава.

Мельос прехапа устните си. Внезапно той се почувствува силен.

— Слушай, Кицос... — каза му той. — Искам да ми направиш една услуга.

— Какво!

— Обиколи от конак на конак и узнай дали някое от децата е обадило, че съм го бил.

— А... Бил ли си ги? Е, тогава сам си изкопал впрочем гроба си. Сега нищо не може да се направи.

— Моля ти се, направи ми тази услуга и после ще видим.

— Впрочем... Добре, отивам.

Кицос си сложи шапката, изплю цигарата и тръгна. Мельос не яде и тази вечер. Бяха му донесли още отрано малко точена баница със сирене, но той не посегна към нея. Навън из кошарите скимтяха някакви кучета. Алкистос се завърна мрачен.

— Не, не те е издало никое дете впрочем, никое... Но от това няма никаква файда. Утре си заминаваш. Няма да позволят на нито едно малчуганче да дойде.

Очите на Мельос блеснаха.

— Гледам те впрочем... — продължи Кицос — че хич не ти е грижа.

— Това няма да стане, Кицос!

— Ай! Какво няма да стане? Няма да им забранят ли, впрочем?

— Ще им забранят. Но те ще дойдат!

— Ето! Имахме впрочем по миналата година, дето казваш, едно мързеливо куче... Едно черно куче... кой го знае отде се домъкна, и дойде то, дето казваш, и се спря в конака ни впрочем... В това време майка ми впрочем месеше. Дигна впрочем точилката и му тупна един по главата, та цял ден квича. Но не се разкара. А от всички други конаци го викаха впрочем и му даваха впрочем хляб... Брей!... Но то — нищо! На другия ден друг бой, камъни, тояги... Но то — нищо! Най-послед се отказахме. Хайде, бе, остани, рече му майка ми... Един комат хляб ще ми струваш. Хе-хе-хе!... И сега впрочем, като те гледах впрочем така заинатен, ха-ха-ха!... си спомних за него... впрочем, за кучето!... Ха-ха-ха!...

— А къде е сега това куче?

— Яде... яде... впрочем около месец и си отиде и тръгна по друмищата. Куче просяк беше то.

Мельос избухна.

— И с това куче ли ме сравняваш?

— Ха-ха-ха!... Нарочно ти разправих това... ха-ха-ха! Не! Не ни напусна, стана пазач, дето казваш, пустият му пес, и сега пази овците... Ха-ха-ха! Гледам впрочем, че пламваш като прахан!

После почнаха да приказват за друго. Навън свиреше хладен ветрец. От време на време някакви кучета се сдавяха горе по егреците.

— Писа ли на... Мелеменя?

Мельос се разсърди.

— Не се казва Мелеменя! Нали знаеш.

— Забравям... Я почакай малко... А! Сетих се! Агри... Агри!... Не!... Агриеля!... Не!... Открих! Агриамбели! Ха-ха-ха... Я да му се не види, ама име са измислили.

— Защо? Да не би на твоята да е по-хубаво?

— Шът! Че изгорях. Я почакай да погледна дали не са ни чули. Свети Илия! Запази ни!

Кицос изплашен излезе и направи една обиколка около колибата, послуша се веднъж, дважд и зацъка от безпокойство...

Когато влезе отново вътре, беше го избило пот.

— Аман... Е, свършено е вече впрочем, няма спасение за мене през тази година... не.

— Защо?...

— Какво защо... бе... Ако се узнае впрочем, пиши ме загубен. Ех, майчице, от какво се спасих! Шът!... Нито думица! Аз сега си отивам. Хайде лека нощ. Нищо повече! Каквото имахме да си кажем, впрочем казахме си го. Ако на някое момиче „излезе“ име, никой няма да се ожени за него. Нито пък аз. Разбираш ли?

— Ами ако от тебе „излезе“ име за нея?

— Не... няма да я взема. Къде ще взема мома с „име“!

Кицос си тръгна, стъпвайки шумно с грубите си обуца. Насред пътя той се спря, изсекна се и пак продължи да върви. Мельос почна да се досеща коя може да бъде момата му. Сигурно беше една черноока, бяла като мляко девойка, която живееше на отсрещния конак близо до училището. Беше я виждал един-два пъти ту да преде, ту да пече хляб. Беше хубаво момиче. Имаше право бедният Алкистос.

Цяла нощ даскалът не можа да мигне. Стори му се, че това беше най-дългата нощ през живота му. Да, той беше казал на Кицос онова решително „ще дойдат“. Но вярваше ли сам той напълно в това? Не. Колкото и да беше успял да влезе в душите на онези зверчета, той беше разполагал с много късо време.

Сутринта Мельос отиде да бие хлопката, а ръката му трепереше. Но той удари звънеца решително и силно. Внезапно из всички конаци избухнаха някакви караници... ругатни, плачове. И след малко едно по едно децата започнаха да изскачат от домовете си и се запътват тичешком към училището...

След минута всички хлапета се бяха събрали там усмихнати и радостни.

— Добър ден!

— Добър ден!

— Добър ден!

— Добър ден!

— Добър ден!

Как можеше да не е „добър денят“? Очите на Мельос се наляха със сълзи.

ГЛАВА ТРЕТА

Лятото възлизаше нагоре, натоварено със звънци, кавали и бистри бълбукащи води. Всичко ухаеше на прясна шума от бук и ела. Хората, които от време на време пристигаха от полето, бяха за окайване. Повехнали... пожълтели... подпухнали. Там долу маларията косеше. А тук всички дни са прохладни, сякаш навлизаме в месец май. А сме в август.

Мельос седи пред колибата си и се рови в книжата си. Едва преди малко се завърна от гората. Там откри един планински поток с кристална вода и се напи до насита. Той иска да пише на Аграмбели за голямата си любов. Да, но как ще ѝ прати писмото? Не е така лесно. Ами ако писмото попадне в чужди ръце? Да, но и да мълчи не може. Той не остави долу само Аграмбели... Там с нея остави всичко. И сега тук, горе, му се струва, че е умрял и се е качил на небето. Хубаво щеше да бъде да се качи на небето умрял, защото когато си умрял, не носиш нищо. Живите измислиха красотата за себе си, а не за да я дадат на умрелите. Може, разбира се, да искаш, но само на един умрял, да дадеш много, да дадеш всичко. Умрелите обаче толкова си приличат помежду си, че човек не би могъл да ги различи.

Толкова много неща иска да ѝ пише, че не знае откъде да почне. Първо, иска да ѝ разкаже за планината. Тя благоухае така силно, че сигурно Аграмбели е минала някога оттук... После иска да ѝ разкаже за едно особено откритие, което той направи тук. Че планината не е нещо, което щом изкачиш веднъж, и се успокояваш... че планината не е нещо, което свършва на върха. Не. Стигаш дотам и продължаваш да се качваш... Нещо те издига нагоре заедно с върха.

Къде ще стигнеш?

Един ден Алкистос му каза „ти стана впрочем мъж великан...“ И сега той иска да ѝ напише това. Защото беше истина, и не само защото му го каза Алкистос, но защото сам го чувствуваше. Беше пораснал и напълнял.

Той иска да ѝ разкаже и за ветреца, който упоява като дъха ѝ... После за водите. Завчера, като отиде да пие вода от един извор и се

наведе, стори му се, че чува гласа ѝ, и пи... пи... и не му се искаше да стане.

Искаше да ѝ каже още, че откакто я остави в града, мисълта му обикаля като просяк из улиците около тях с надежда да я зърне.

Сега е обед и всичко е много мило, макар че той се намира сред негостоприемни, диви канари и тъмни планини. Сега се сприятели вече с всички, дори и с кехаите, които искат да го изпъдят. Разбира се, не беше така лесно да се справи с тях. Всички са инатчии, вироглави, сурови и мнителни души.

Не беше се изминала и седмица от оная случка и една вечер ето ти ги пристигат бавно-бавно като тежки галери трима кехаи — главатарите на общината.

— Даскале... — казаха му те, — добър вечер...

— Добър вечер...

— Даскале... — взе думата главният кехая, — много думи няма да ти кажем, защото... не сме много учени, пък имаме и много работа. Носим тук една торба с храна за теб.

— Какво да я правя?

— Да си вървиш със здраве.

Мельос се смрази.

— Ще преспиш тази нощ и утре сутринта... измиваш се и си отиваш.

— Но... децата... — едва можа да промълви Мельос. — Децата... ме искат.

— Та кой тунейдец не искат децата? Даскале! Не сме те довели да учиш децата на чальми и пехливанлъци и на някакви песнички! Стотинка по стотинка одираме от кожата си, за да ти платим! Чуваш ли?

— Но...

— Ще кажеш, че в „градовете...“ Плюя аз на градовете! Те изкарват все дармоеди.

— Слушай, кехая...

— Почакай, не съм свършил още... Цялата оная пасмина... адвокати, контета, попове, кожодери и душевадци... всички се събраха и се юрнаха наведнъж нагоре към овчаря, работния човек, да го доят... И ние си казваме... потърпи, душо, още малко и научи детето си на четмо и писмо и после никой няма да може да те излъже. А ти! Дошъл

си, байно, да ги учиш на чалъми и някакви песнички! Не те искаме. Върви си с добро. Утре аз сам ще сляза да доведа учител. Сега свърших. Ако искаш, оправдавай се.

— Нямам какво да кажа... — рече с потъмняло лице Мельос. — Отивам си. Само ви моля... ако можете, да ми намерите един кон.

— Ще те сваля аз сам с мулето си, за да доведа и другия горе. Но... слушай. Не искаме никой нищо да узнае... Ще дойда призори.

Какъв ден беше този ден за Мельос! Той замина като мъртъв. И се закле никога вече да не мечтае. Никога вече да не вярва така много на себе си. Слизаше победен, смазан завинаги. Завря се в къщи и четири дни не излезе и не проговори на никого.

На петия ден някакъв дивак чукаше с ритници на външната врата и искаше да го види. Кира Матула го смъмри и му каза „най-напред да отиде да се научи на обноси и после да дойде да почука отново“.

Той пообиколи около къщата и пак дойде и почна да рита вратата още по-силно. Кира Матула разбра, че гостът е решен да събори дома ѝ, затова слезе и му отвори. Отвори му, но го забра здравата. Мельос, изпаднал в летаргията си, не можа да разбере добре какво става. Успя само да долови, че човекът, който се караше със старата, повтаряше много често думата *впрочем*. Мельос ритна покривката и изскочи на прозореца. Светът беше такъв, какъвто го беше оставил преди четири дни.

Само до оградата на двора два черни коня се бранеха от мухите.

— Кицос!... — извика той.

— Ха-ха! Старицата *впрочем* хапе *впрочем* като усойница.

— Кога пристига, бе, Кицос?

— Ето сега. Свалих даскала... Добър човек, умна глава!...

— Ами тогава защо си го свалил?

— Подгониха го врабчетата с камъни. Разсипа се да бие хлопката... но нито едно не си подаде носа *впрочем* от конака. А после хванаха баирите. Ако не доведете нашия даскал, казаха те, няма да се върнем в къщи. Нямаше как... „Хайде, даскале, му казват, не е било късмет, догодина... Ще отидем да доведем оня дембел“. Но този даскал не беше никакъв пън. Беше глава. „Я почакайте... — каза той. — Така и така си отивам, но я ми кажете... какво става, та не ме искат децата?“ „Ааа... те обичат оня нехранимайковец, когото изпъдихме“ — му казаха. „Почакайте... — каза им той. — Учител, когото децата

обичат, никога не е лош учител... Послушайте и мене, дето остарях по чиновете.“ „Прави им чалъми и театри — му казаха, — затова го обичат.“ „Да, но обичат и уроците му. Я ми доведете едно дете! Трябва ми. Искам да видя на какво ги е учил.“ Успяха да накарат впрочем едно врабче да отиде с книгите си. И след час „Докарайте ми муле — каза им той — да вървя да си гледам работата и вървете да доведете вашия даскал...“ Той е много умен, буден... почакай, каза и една друга дума... която прилича... на женско име.

— ... София^[1]!... — рече Мельос.

— Да пукнеш впрочем... Всичко знаеш впрочем! Хайде... сега! Ставай, да не замръкнем. Облечи се, обуй се и хоп! А ти стрино, сега като се сдобрихме впрочем, можеш ли впрочем да ни свариш по едно сладко кафенце?

Припомни си сега всичко това и се чуди как успя да се справи с онези зверчета. Сега минават край него и му казват добър вечер, даскале, и мед капе от устата им.

И тъй... Светът е сякаш от пух, когато ти си в него и в сърцето си имаш нещо, което се казва Аграмбели... „Вчера отидох да бера някакви цветя... не, че не знаях, че не мога да ти ги изпратя, но ей тъй... само колкото да кажа, че бера цветя... «И това за Аграмбели... И това за Аграмбели...» Но не намерих нито едно... Каква ужасна планина! Щом като узна, че ще бера цветя за тебе, взе, че ги скри всичките. Алкистос обаче ми разправи други неща. «Не виреят впрочем толкова високо впрочем цветята, дето казваш». Ти знаеше ли досега, Аграмбели, че «не виреят впрочем» тук горе цветята? Не идвай никога тук горе, Аграмбели, никога, никога, защото тук горе цветята не виреят!... Мисля за реката, която минава край къщата ви. Един ден се бях спрял на по-горната махала и пусках оттам лодчици в реката. Не знаех какво да правя, Аграмбели. Все ще види, казвах си на ум, някоя лодчица и тя. Все ще зърне някоя, като ще се носят надолу. В училище ни учеха, че реките слизали от планините. Истина ли е впрочем това? Истина ли е сега, че в този момент се намирам там, отдето извира реката, която минава край вашата къща! Сега вече разбирам защо обичам така много водата на тази планина. Може да няма цветя, Аграмбели, тук горе, но всичко благоухае. Повечето треви имат приятна миризма. И буките дори благоухаят много хубаво. Отсега

нататък ще обичам през целия си живот планините. И когато ще бъда в полето и ще ги гледам, ще казвам: «Ей там на онези планини мислех много за нея. И там горе разбрах колко велико нещо е любовта...» Сега вече е невъзможно да не ти изпратя това писмо. И ако не мога да ти го изпратя оттук, сам ще ти го дам, като сляза. Спомняш ли си, че...“

— Оп! Какво дракваш там? Ами че остави ги да си отпочинат малко тези пусти хартии!... Все кръц-кръц... Не се ли изморяваш?

Алкистос беше дошъл с буков лист в устата... Мельос го очакваше. Още отпреди беше забелязал съседката си да преде, седнала на пейката пред своята колиба.

— Защо дъвчеш този лист, Кицос? Нима си свършил тютюна?

— Ами! Имам. Листа впрочем държа за мерак!

— Я ми кажи!... Погледна ли те?

— Че на какво ще го обърнем тук? Не!

— Ами ти погледна ли я?

— Нали ти казах: не!

— Ами тогава каква е ползата, че мина край нея и каква е ползата, че тя седи на пейката?

— Хората знаят... че нито съм я погледнал, нито ме е погледнала.

— Е? Та?

— Хората ли сега ще гледаме? Ние във всеки случай сме се погледнали!

— И никой ли не ви видя?

— Нито господ. Ха-ха-ха-ха! Ха-ха-ха-ха-ха!

— Как се казва? Няма ли да ми кажеш?

— Ха-ха! Мислиш впрочем, че има някакво име като твоята Мелеменя?

— Защо... нима е по-добро нейното?

— Дали е по-добро!... Майчице, разбира се, че е!

— Е, как се казва?

— Агоро... — рече той и си облиза устните. — Видя ли, нали ти казах! Това е име!

— А какво значи Агоро^[2]? Име на момиче ли е това?

— Ами че на какво? На коза ли?

— А какво значи?

— Какво значело, пита? Ами... Агоро... Агорасти!... Как да ти кажа?

— И докъде ще стигнете с тази любов? А, Алкистос?

— И аз не зная... Дето бог ни изведе.

— А няма ли да й кажеш?

— Да не си полудял?

— Ами тогава какво ще стане?

— Дето бог ни изведе...

Агоро. (Ама име! Наистина как са могли да й го измислят! Жалко за момичето...) Агоро впрочем гледаше само във вретеното, а умът й беше зает само с преденето. Клепките й дори не потрепваха.

Внезапно Алкистос въздъхна.

— Защо въздъхна така тежко, Кицос?

— Ааах... погледна ме... затова...

— Толкова време я гледам право в очите! Не е помръднала и клепките си дори! Я остави настрани лъжите.

— Какво разбираш ти от тези неща... Ааах... пак ме погледна...

— Хайде ставай да вървим, защото, както си почнал, ще събориш колибата ми от въздишки.

— А къде ще вървим?

— Ще отидем към височината да погледаме полето!

— Ами тогава впрочем ще трябва впрочем да отидем с атовете. (Колко добре беше толкова време без това *впрочем*, но за жалост, много рядко го забравяше...)

Запътиха се към по-горната ливада, където пасяха конете, и оседлаха два. После ги пришпориха и полетяха в галоп.

— Както виждаш впрочем... станал си вече баш ездач впрочем. Аз дори впрочем не мога да те настигна, дето съм джамбазин.

Малко по-нататък се чу думкането на тъпан. Мельос се зачуди.

— Какво става там, Алкистос? Мечки ли се женят?

— Ха-ха-ха... Там са впрочем мандрите, дето правят сиренето.

Бият маслото.

— Хайде да отидем да видим!

— Па да отидем...

На сто метра по-нагоре се виждаше една пътечка. Двамата ездачи свиха по нея и се намериха пред сиренарницата. Там имаше пет-шест души, които смърдяха като кучета.

— Добре дошли — рече един небръснат старик, който вонеше най-много от всички. — С какво да ви нагостим?

— Нищо — рече Мельос. — Благодарим.

Старикът беше толкова мръсен, че на Мельос му се повръщаше, като го гледаше.

— Ааа!... Мене впрочем ще ме гостите... — рече Кицос.

— Какво иска душата ти? — запита го старикът.

— Душата ми иска впрочем кисело мляко с надробен хляб в него... Освен ако искаш да ме гостиш и с каймак от бъчвата си.

— На драго сърце... — рече старецът и веднага изпълни желанието му.

Алкистос изяде каймака, облиза пръстите си, оригна се и хвана юздата.

— Хайде, кехаи... Лека нощ и да ви даде бог добро здраве и добър берекет.

— Амин, да си жив и здрав... — рекоха сиренарите.

Ездачите се намериха отново на седлата си. Конете препуснаха напред. Една чешма ромолеше малко по-нататък в малка ладийка. Мельос слезе и лепна устата си на чучура.

— Зъбите ти ще се пукнат впрочем... — извика Алкистос.

Действително водата беше ледена. След малко те стигнаха на височината.

Полето беше истинска приказка...

Над селцата бавно се носеха изпарения. Всичко изглеждаше фантастично като мираж. Една сребърна линия прерязваше полето като лъскав нож.

— Ето... — рече Кицос. — Реката. Оттук извира.

Сребърната линия се проточваше надолу и се губеше сред първите къщи на града... И в една синкава къщичка с червени капаци на прозорците, в която се носеше най-благоуханният дъх в града.

— Как се казва? — запита Кицос.

— Кой?... Дъхът ли? Аграмбели!

— Не. Градът.

— А... градът ли? Градът, Кицос, се казва...

— Какво? Да не би и той да се казва Аграмбели? Ха... ха... ха...

— Може, Кицос... Може... Може...

[1] София (гр.) — мъдрост. Б.пр. ↑

[2] Игра на думи: „агори“ на гръцки значи „момче“. Б.р. ↑

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

Есен в планината. Когато е есен, няма планина. Мъглата я заличава. Протягаш ръката си и половината от нея изчезва. Всичко е овлажнено, отвсякъде капят малки тежки сълзи. Душата на Мельос е потисната. Отникъде не поява ни лъх, за да вдигне този саван.

Той не си спомня да е виждал някъде толкова скреж. Седи мълчалив в конака си като човек, откъснат от света, като самотен корабокрушенец върху блуждаеща лодка.

Мельос няма желание за нищо; в колибата е тъмно. Опита се да запали лампата, но на светло той почувствува още по-тежко самотата си и духна пламъка. Колко е часът? Той знае с положителност, че е неделя, но за да знае часа, трябва да има часовник... Един съсед има часовник и Мельос може да отиде при него да го запита, но се страхува да не би съседът му да каже, че е рано, защото ще се отчае още повече.

Отвън се чуват стъпки. Земята се е размекнала и стъпките се чуват по-глухо.

— Еее!... Как сме тук с мъглата! — чу се отвън басовият глас на Кицос. (Това се казва приятел!...)

— Ела, Кицос.

Кицос отвори шумно вратата и влезе с тежки стъпки вътре.

— Тежко ти се вижда, а? Не си свикнал, затова! Утре сутринта впрочем ще свикнеш. И после... още някой и друг ден и ще свършиш и ще си вървиш.

— Ами как ще намеря пътя, за да слеза, Кицос?

— Не се страхувай. Мулетата ще го намерят сами.

Той извади кърпа и избърса влагата от лицето си.

— Ох! Без огън ли стоиш? Ще се схванеш. Виждал ли си как гегата гледа надолу като заклана овца? Така ще станеш.

— Нищо, нищо...

— А бре, няма да те оставя да станеш зян, не. Ще ти донеса дърва.

Мельос не се противопостави. Искаше му се огънец. Както щеш го кажи, но в такива мигове все вдъхва бодрост. Той отново запали лампата си. Сега му се стори, че тя свети по-силно. Отвън отново се

чуха стъпки. Този път не бяха на Кицос. Едно момче му донесе пита. Трябва да е станало вече обед.

Чуха се и други стъпки. Тежки, неравномерни. Това беше Кицос с дървата си. Строполи ги на пръстения под и си съблече сакото.

— Сега ще видиш впрочем какъв огън ще запалим впрочем. Довечера ще видиш впрочем джумбуш... Ще нападнат значи „проклетниците“... нали разбираш?

— Какво е пък това „проклетниците“?

— Вълците...

— Оле... Я кажи, Алкистос... ядат ли хора?

— Че защо хора? Да не би да са се свършили агнетата? Ехе-е-е!... Не пасат трева те! Овчарите впрочем носят със себе си карабинки. Освен това и огъня впрочем не оставят. Вълците се плашат от огън. Ехеее! Добре сме ги научили тези неща.

— Истина ли е, Кицос, че вълците вървят на глутници?

— Че разбира се! Какво мислиш, че е лъжа ли?

— А защо? От страх ли?

— Ой, майчице... Не. Понеже „ограбват“, затова. По-добре да не попаднеш на тях тогава. Ще те разкъсат.

След малко огънят се разгоря. Пат... пат... взеха да пращят дървета.

— Знаеш ли защо пука огънят така? — запита го Кицос.

— Не.

— Ха! Искат кестени!... Почакай, ей сега ще дойда.

Облече си сакото и излезе. След малко пристигна с пълни джобове. Опразни ги и почна да захапва един по един кестените и да ги мята в огъня. Ако не ги захапеш, ще ти проглушат ушите с пукотевницата си.

След малко съвсем развързаха приказките. Алкистос не приличаше никак на другите от своя еснаф — подли, мнителни, вода под рогозка... Никога не приемаха думата ти така, както им я казваше. Душеха я, пресявах я, опитвах я с език. Кицос беше доверчив човек. Те отново подхванаха разговора си.

— Та да знаеш... — продължи Алкистос — ако само те разкъсат, злото не е голямо.

— Нима има и по-голямо зло?

— Дали има, казва?... Повечето от вълците са бесни. И ако само те ухапят, оплачи ме, майко! Спомням си по-миналата година впрочем, като ухапаха впрочем Христос Гавоянис. Събудил се една сутрин впрочем и щял да изяде впрочем пеленачето си в люлката... Остави...

— Е, какво станало после?

— После го хванаха, заведоха го ето тук наблизко и го вързаха с въже за едно дърво. Цяла нощ лаеше. Сутринта, като отидоха да го видят, беше вече изял месата си. И още продължаваше да лае...

— И след това?

— Пинело впрочем на Спатулас каза да донесат едно сито. Донесоха впрочем ситото, поставиха го над побеснелия, изляха вода върху него и бог да го прости. Велики са делата впрочем на бога... нали? Ти какво ще кажеш?

Прекараха целия следобед така, като ядяха кестени и си разправяха случки из планината. Мельос се притесняваше, че мъглата му развали плановете. Той възнамеряваше, преди да си тръгне, да проведе изпити. Но такива изпити, че да ги помнят до второ... „пиршествие“, както казваше Алкистос.

— Не се притеснявай обаче — успокояваше го приятелят му. — Голямата мъгла впрочем е по-нататък. Слънцето впрочем дебне зад хълма. Щом подухне малко вятър, и ще пристигне веднага. На края на краищата не е олово, я! Мъгла е впрочем, пустата да опустее!...

Разговорът им продължи така до полунощ. Приключиха въпроса за вълците и почнаха приказки за „дъртовете на сърцето“. После Алкистос се зае да си изясни каква е тази мания на Мельос, дето постоянно пише.

— Добре — каза той, — зная впрочем, че буквите нямат край. Те и без туй са много, а като пишеш и ти още върху тях, докъде ще стигнем. Искам да знам впрочем за Мелеменя ли пишеш всичко? Ще удавиш момичето, бе!

Мельос се усмихна...

— Не... Виж, мъча се... дето казваш, Алкистос, да пиша книги.

— Книги ли... Я почакай. Да не би да искаш да кажеш „учебници“, искам да кажа, книги за малките деца?

— Не, книги за големите.

Алкистос поклати глава натъжено.

— Виждаш ли? Вдетинили са се впрочем... онези там долу в градовете, това е, и детинщини вършат впрочем. Като не ги е срам! Но я почакай впрочем, бе, драги даскале. За каква книга ми говориш? Ами че листата ти са разпръснати! Да не би по-късно впрочем да събереш всички листа заедно и да ги натрупаш накуп?

— Така е!

— Виждаш ли? Може да съм впрочем неграмотен, но не съм впрочем пък и хептен!... А... Ха-ха!... Хайде лека нощ.

Мельос угаси лампата и легна да спи. Беше се покрил с черга. Над нея беше покривът на колибата и над покрива на колибата мъглата и над нея — мътната небесна покривка, която полека-лека беше почнала да се изяснява... И тъй тази зора беше същинско извезано със звезди наметало!

Сутринта слънцето дойде и огря и най-потайните кътчета на гората.

Алкистос му съобщи това, като стовари гегата си върху колибата.

— Не се надявай на много... — каза му той — слънцето скоро ще мине... мусафир... Ще си отиде. Каквото мислиш да направиш — изпити и тям подобни, за които ми разправяше, побързай. Хайде... А аз ще подкова и ще изчистя с чесалото мулето, та да е готово за път.

Мельос не се забави. Щом се изми, веднага удари хлопката.

— Днес, деца, ще направим последната репетиция. Значи напрегнете всичките си сили, та да се смаят.

Щяха да декламират стихотворения, да пеят... В програмата бяха предвидени и разни състезания, а накрая и една комедия, която сам Мельос беше написал на техен език и със сюжет из техния живот.

Щом се съмна добре, още рано-рано всички донесоха по една черга, за да направят сцената, завесата и парапетите.

Всички се чудеха много... какво ли им готвеше този пощурял даскал?

На определения час дойдоха на „театър“ дори и пеленачетата заедно с люлките си. Докато стана време да почне представлението, зрителите си изкривиха вратовете, за да открият какво става там в тази къща от черги, която учителят беше построил посред полянката. Най-после в определения час удари някакъв звънец и внезапно — боже, какво е това! — голямата черга на кира Мицена почна сама да се движи! И изведнъж пред тях се появи стая с канапета и посред нея

маса, върху която имаше чаша със зеленина. Веднага след това излезе даскалът и им държа слово. Но такова слово, че всички се разплакаха безутешно. Кицос им пошушна тайно, че вместо да плачат, по-леко е да „пляскаш с длани“... И те след това, като почнаха, не спряха вече.

Но най-големият джумбуш стана... когато коремите им заиграха от смях и зрителите принудиха учителя да спре играта по средата на представлението.

— Даскале!... — викаха те, легнали по гръб, и държаха коремите си... — Недей! Чакай!... Да си поемем най-напред дъх и после пак продължавай...

— А-а-а-й... Гривос! — викаха те... — Недей, Гривос!

Гривос беше „комикът“ на представлението — със сиви мустаци, сиви коси и сиви дрехи.

— Проклетнико, даскале! Дяволе! — викаха те. — И мустаци дори си посадил на децата!... Майчице... Гривос!... Гривос!... Ето го... Отново излиза! Синее! Пожалете ме, че умирам.

— Спри, даскале!... Съсипа ни!...

— Спри, даскале! Да си поотдъхнем мъничко и ще продължиш!... Ой-й-й!...

Този незабравим ден завърши с триумф на даскала.

— Я виж ти какъв даскал щяхме да изгоним... — казваха си те.

— Брей!... От какво зло се спасихме.

— Нищо!... И за догодина те наемаме, даскале, да не би да ни оставиш и отидеш другаде!...

— Даскале, дай дума, че няма да ни излъжеш.

На другата сутрин Мельос се приготви за път.

— Не! — извикаха родителите. — Ще те придружим всички до височината!

Така и стана. Всички яхнаха конете си, взеха кримките си и го изпратиха до височината. Децата го придружаваха, плачейки. Всички тези хора почнаха да стрелят, сякаш обявиха война на ястребите и облаците.

Плачът на децата се засилваше. Мельос извади кърпата си и почна да я размахва. Не виждаше нищо. Само чуваше изстрелите.

Алкистос ругаше.

— Телета значи... Сега впрочем ми стрелят...

— Защо ги ругаш?

— Остави ме!... Копаят ти гроба впрочем, бият толкова път надолу впрочем за друг даскал, а после бляят като овце.

— А защо ги ругаеш?...

— Защо ли... Защото и аз впрочем бляя... като овца... Ето виж!

Изстрелите там горе се разреждаха. Гората ечеше. Пътниците заслизаха по лъкатушещите пътеки.

Алкистос си спомни за представлението и почна да подскача от смях на самара.

— Дявол да го вземе този Гривос! А ха-ха-ха-ха! Коремът ни заболя, бе, даскале. Знаеш ли впрочем каква беда впрочем щеше да ми направиш?

— Не. Какво?

— Видя ли я?

— Коя?

— Еее! Така ли се уговорихме? Нали казахме впрочем, че за такива впрочем неща... ще се досещаме?

— Разбрах...

— Ха така, да си ми жив!... Е, впрочем знаеш ли какво щеше да ми направиш с твоя Гривос?

— Какво?... Казвай!

— Насмалко впрочем да ѝ пръснеш корема, а после с какво щеше да прави деца? Ха-ха-ха-ха ааа! Ех, този дявол Гривос!... Аман, от какво се спасих!... Ах!

ГЛАВА ПЕТА

Смутната страница на това лято се затвори. Това беше страница, изпълнена с чар и горчивина... самота... и лудории. Лятото жари и хора, и насекоми едновременно. Слънцето не пита за имена. То жари като неграмотно. Небето го е учило само аритметика. Ще изгряваш в еди-колко си часа и ще залязваш в толкова часа... Не ти позволявам да се занимаваш с този, когото си подлудил, или с онзи, когото си ожарил. След това идва есента с тежката си походка, подкажда света с леки ветрове и благоухания и изчезва отвъд планините... отдето се задава зимата с мразовития си дъх — зимата с недодяланите си обноси, която прегазва всичко, каквото се изпречи пред нея — цветете, листи или плод. В училищата обаче е още есен. През вратите им влизат и излизат възбудени деца; те ядат кестени и плюят люспите, където сварят. Бай Тодос ги гони с метлата. Че за какво смятат те тук „училището“!

— Къде да ги хвърлим? В джобовете си ли?

— Разбира се. Нима вонят и горят? Вън, рожби и мръсотии на сатаната, дете поглъщате камилата и разкъсвате комара! Вън, поколение невярно!

Когато го чуе да приказва така, попът пламва:

— Светотатецо! — вика той. — Отвратителният ти и гнусен език осквернява всички свещени писания!

— Тези списания, за които говориш, попе, може езикът ми да ги бърка, но умът ми ги разбира правилно.

— Ето и друго осквернение!

— Недей си разваля обеда, ами я по-добре ми обясни нещо. Как може те да не възприемат това, което ти всеки ден правилно им разправяш, а да попиват като гъби това, което аз им казвам погрешно. А? Ето това исках да ми обясниш!

— Ставаш сто пъти по-голям светотатец! Защото сравняваш свещения урок по вероучение с шегите, която правиш за развлечение на учениците. Но стига вече! Това безобразие ще бъде наказано!

— Бог да ме убие, ако разбрах нещо от това, което каза. Но понеже и моята тиква все нещо сече и понеже познавам сърцето си,

разбирам, че искаш да кажеш, че трябва да си дам оставката. Нали е така?

— Ти водиш учащата се младеж към гибел!

— Хоп! Чакай, попе! Към гибел я водят някои други... някакви настървени кръвници, някакви безчувствени хора, които обикалят тук като вълци и разкъсват сърцата на децата. Както искаш ме наречи. Говедо, дръвник, камък, но не ме наричай безсърдечен. Всичко честно съм почел и всичко безчестно съм потъпкал. Почитай баща си и майка си, за да... така е. Не, няма да си играем!...

— Спри!

— Сега, като казах вече всичко, ще спра, защо да не спра? Аз вече всичко си казах.

На попа му идваше да раздере расото си. Бай Тодос се наведе да събере люспите.

— Я виж ти дяволчета. На „боклукчийница“ са превърнали училището! Не че забравят... Не! Мерак им е да ме измъчват, да ме наскърбяват. Махай се, поколение невярно!

— Неверующо поколение — поправи го попът.

— Ти го кажи по попски, а мене остави да го кажа по човешки... Така го разбирам по-добре.

— Антихрист такъв!

— Аз съм виждал господата Исуса... той не носи расо... нито пък дрехите му са черни като твоите. Не. Христос носи сини дрехи и върху тях червена полушубка. Върви и виж по всички черкви. Ако видиш някъде, че носи расо, заплюй ме!

— Ако не се приеме предложението ми, ще подам оставката си — рече попът, повдигна полите на расото си и се изпари като черен пушек.

— Дано си подадеш оставката — промърмори старецът под мустак. — Тогава може би бихме успели да се разберем с бога.

Наведе се още един-два пъти, събра последните люспи, после се хвана за кръста, сякаш го връзваше, въздъхна и почна да слиза по стълбата.

— Да отидем сега за звънеца... — рече той, решейки с пръсти брадата си. — Бог да дава разум на поповете, на пашите и на псалтовете. Амин.

Мельос се запъти към училището; сърцето му беше изпълнено с топлота и нетърпение. Ризата му трепереше, сякаш беше скрил в пазвата си някакво птиче. Очите му пресъхваха от жажда да я зърне. Как ли ще бъде? Какво ще прави, когато тя го види след толкова време? Онези очи... как ще го посрещнат... онези очи? С колко нежност? С колко блясък? Ами ако са студени, ако са чужди, сърдити? Как ще издържи той?

Училище с чужда Аграмбели...

Бай Тодос не разбра нищо. Стисна го в прегръдките си... склони глава към него и замря. „Смокварчето“ беше добре заякнало. Това му беше достатъчно. Дертовете на сърцето са преходни като водите. Остави то. Ще се поопари... а после ще му мине. Но като го видя и му заговори... разбра, че огънят, който беше обхванал това бръмбарче, го изгаряше вече и отвътре, и отвън. Нови грижи легнаха на гърба на стареца. А той е вече стар и прегърбен.

— Разбрах... — каза му той — не ми казвай нищо. Всичко чета по лицето ти като на книга. Главата ми не знае и буквата „а“ дори, но душата ми е грамотна. Ще те оставя да се справиш сам. Какво войниче ще станеш ти? Излез на мегдана и замервай с камъни оня, който ти се противопостави. Любовта и смъртта се страхуват само от едно нещо: от себе си. Нищо няма да ти кажа.

Русалке от брега, не обиквай друго.

Чакай. Сигурен ли си, че сърцето ѝ ти принадлежи? Чакай! Не бързай да отговориш с „да“. Носи ли тя твоя лик в себе си? Какво е? Овен ли е? Момиче ли е? Не искам да лашкаш сърцето си насам-натам. Ти трябва да го пазиш като дископотир^[1]. Поискат ли ти го? Почакай, разпитай, проучи. В каква градина ще пратиш сърцето си да се поразходи. На какви гърди ще се облегне то. Сърцето не е някаква мръсна паница, в която ядат случайни псета! То е „благоухаещо полско цвете...“ ето какво значи да си учен! Ако бях учил, нямаше сега да ги въртя и да ги суча. Щях направо да ти кажа така и така. Ето това е редно и правилно, това е добро и умно.

— Не разбирам за какво приказваш.

— Какво ме гледаш като птиче под капчук? Ако думите ми не ти харесват, върни ми ги обратно, да си ги запазя. Знаеш ли какво е любов? Веднъж две птички се бяха скарали. Кълвали се, кълвали се... и най-после легнали една до друга върху постелката, която си направили от собствения пух. Какво е любов? Откъде да зная аз? Нима съм птица, та да ти кажа. Но и ако бях птица, щях ли да мога да ти кажа? Какво било любов, казва? Я ела тук! Пак ли искаш да ми се изплъзнеш! Знаеш ли какво приказват помежду си говедата, като са две по две?... И какво приказват змиите помежду си, като са на двойки? Дума не продумваш. А искаш да го знаят хората. Да ти кажа ли аз какво си приказват? Нищо. Но думите пет пари не струват — пред това „нищо“. Свърши се този урок. Свърши ли се, казах? Много разбирам и аз. Може ли да свърши някога този урок? Но както и да е. Какво исках да кажа? Взе ли всичките си книги? Тетрадки — метрадки, всичко?

— Да.

— И оная... алгерата, взе ли я и нея?

— Каква алгера... Искаш да кажеш алгебра? Взех я.

— Кажи я, както искаш. Мене ми е по-удобно така да я казвам. И нещо друго... Я ми кажи... момичето... съученичка ли ти е?

— Какво значи това?

— Искам да кажа в същия... клас ли е?

— Кое... момиче?

— Това, което е под ризата ти и я надига като квас... Чакай, не бягай! Пак си готов да се измъкнеш!

— Не разбирам какво ми разправяш...

— Я остави, нищо, аз зная. Смяташ, че съм се вдетинил. Аз зная коя е. Онова, дето е като тъмна нафора; все търси нещо около тополите, но не знае какво е загубила. Нали е тя? Виж го ти, пак иска да бяга. Помня я още от миналата година; мъкне със себе си една „очилата“, за да ѝ помага при търсенето. Какво търсят? Загубила е нещо и непрекъснато го търси, но не може да го намери, защото не знае какво е... Лудост...

Мельос се отскубна и побягна. Думите на бай Тодос го смутиха още повече. Жегнаха ума му... Сега вече не знаеше къде да се спре и какво да прави. Отправи се към рекичката... Насреща се зеленееха тополите, но там нямаше нито една ученичка. Всички се бяха събрали

на мястото за гимнастика. Навесът гъмжеше като курник. Какво толкова си приказваха, та проглушаваха света с писъците си?

По едно време очилата на Калъндзи блеснаха на слънцето. Мельос забеляза как тя подръпна за престилката една от ученичките. Едно пламнало лице се мярна за миг, погледна с такива едни светнали очи... и изчезна зад навеса. То беше изпълнено с щастие и уплаха. Сякаш дрехите ѝ се бяха подпалили. „Автомобилчето“ се спря и го загледа: „Виждаш ли я? Луда е от любов. Затова не знае какво прави и къде отива.“

Звънецът удари. Той удари малко по-силно от миналата година. Но ясно беше, че познаваше добре ръцете, които го държаха, и че старо приятелство го свързваше с тях.

Гласът на звънеца трепереше, сякаш зъзнеше... но канеше децата с любов. Мельос седна на чина си и зачака. В стаята влязоха момчетата. Беше рано още, имаше време. Удари вторият звънец. И веднага музиката на токчетата изпълни коридора. След малко две-три мушици затулиха вратата. След това на вратата се изправи „автомобила“ и зад нея — о, мили и прекрасни, боже! — класът се заля в светлина! На вратата се появи Аграмбели.

---

[1] Дискототир — чашата, която съдържа виното за причастие.
Б.р. ↑

ГЛАВА ШЕСТА

Живот, изпълнен с пролет и безкрайни лудории. И нощи — с бляскави мечти. Училището пее като двуетажен кафез. Настъпва есента, но никой не я усеща. Ветрецьт, който ще стане северняк, е още пеленаче. Той се носи над тревата, която още не е увехнала. През тази година няма да се зазими... Стига ти да пожелаеш това, Аграмбели. Всичко ще бъде, както сърцето ти пожелае. Стига да поискаш това. Само ако поискаш, и реката — същата тази река, която зиме беснее и реве като змей — е готова да обвие като небесносиня панделка косите на града. Само ако поискаш това. И всичко ще стане весело. Само Дакридзикос е тъжен. Дакридзикос е пораснал още повече и сакото, което той носи още от по-миналата година, е сякаш един протест. Мельос го поглежда и радостта му изчезва. Лицето на главатаря е кисело и напрегнато. Той мълчи и гледа студено света. Няма настроение дори да плюе, нещо, което толкова много обичаше да прави. Седи на чина си, изпълнен с черни мисли. Прилича на петле, пренощувало на открито под дъжда. И другите „перси“ седят също намусени, като виждат лошото настроение на своя цар.

На Мельос му стана мъчно. Сега, когато Аграмбели се усмихваше, никой не трябваше да е намусен. Ето дори и облаците се разпръснаха. Торис... как можеш да издържиш пред такава нежна светлина? Аграмбели се смее... Като порасне, той ще напише една книга, която ще нарече: „Аграмбели се смее...“

Дакридзикос обаче става още по-мрачен. Някакви черни птици летят в главата му.

През междучасието Мельос отиде при адютанта и го дръпна настрана. Хамоляс го погледна подозрително.

— Слушай... — каза му Мельос.

— Чувам... Какво казах? Ако искам, няма да чувам! Сега си вирнал нос чак до камбанарията! Как се унижаваш да говориш с нас, гаменарията, бе? Но... ха-ха! Свършено с вирнатия ти нос... Хе-е!... Видя ли оня хубавец, дето седи на първия чин?

— Кого?

— Не се преструвай, че не разбираш, защото не ти прилича... Кого пък пита? Атинянина, бе, оня с къдравите коси, о когото се лепнаха като пеперуди очите на *тези*...

— Е, какво?

— Е, какво ли... Почакай и ще видиш. Знаеш ли какви съчинения пише той? Ще те сложи под подметката си, бе, и ще те смачка... Ха-ха! Искаше да се представиш за коч водач в класа ни, а? Е, хайде сега. Контолеон ще ти оправи носа...

— Контолеон ли се казва?

— Ами че... как се казва... Малко късно си намери ти майстора, но го намери с пискюл. Сега ще дойдеш да хленчиш да те приемем в бандата. Но на да те вземем... Торис не иска да те види дори. Като те погледне, и му се повръща.

Мельос погледна Хамоляс с любов.

— Не е прав. Нищо не съм му направил. Завчера му подадох ръка, а той плю на нея. Ако не станяхме приятели, какво съм аз виновен?

— А, бе, лъжльо! А, бе, ние сами не ти ли предложихме да влезеш в бандата ни, а ти не пожела да се унижиш?

— В бандата няма да вляза. Но не казах, че не искам да ви бъда приятел.

— Е... да речем, че станеш... Какво ще спечелиш от това? А, бе, я ми кажи, върви ли риба да прави приятелство със заек? Ти си от примерните момчета...

— Мери си думите...

— Да не ме биеш нещо?...

— Не знам какво ще направя, но мери си думите. Не дойдох да се карам с тебе. Нещо се е случило на Торис и дойдох да те питам. Да не би да е болен?

— Не.

— А какво му има?

— Каквото иска, това има. Да не би да си станал и лекар? Каквото му има, негово си е.

Мельос се пръскаше от яд, че не може да укроти този „перс“. Затова почна да му говори още по-любезно.

— Слушай... — каза му той братски.

— Слушам... Не е нужно да ме дърпаш за сакото! Да не съм глух? Чувам.

— Стаматис...

— Я виж ти... Сега почна да ми вика и Стаматис. Досега ме разсипа с „Хамоляс“, а сега „Стаматис“!... Какво искаш, бе? Казвай. Слушам.

— Най-напред обаче искам да си подадем ръце.

— Глупости... За какво са ти дотрябвали сега тези лигавщини? Ако искаш да кажеш нещо, кажи го като мъж. За какво са ти тези подмазвания?

— Настоявам... — рече Мельос с протегнатата ръка.

— Уф!... Е, добре де! Ето подавам ти я! Ти изглежда си се заел да ме скараш с главатаря. Знаеш ли как ще ме накастри, ако ме види? Отвращава се от подобни гевезлъци... Нали го знаеш. Хайде да свършваме, докато не ни е забелязал. Свърши ли? Казвай сега!

Мельос го хвана под ръка. „Персът“ се ядоса, но не си дръпна ръката.

— Той никога не е бил така... — каза му Мельос. — Не рита вече камъни, не псува. Нито пък плюе.

— Да, виждам го... — рече натъжен Хамоляс. — И аз виждам, че става нещо с него... Не съм кьорав я? Но нищо не казва.

— Запита ли го?

— Оха-а-а!... А, бе, Кадрас, не го ли знаеш какъв е? Казва ли ти нещо, ако сам не поиска да каже?

— Като не го питаш, защо искаш да ти каже? Така ли, без никакъв повод, ще те извика и ще ти каже: „Хей, Хамоляс, слушай това и това“?

— Да. Ти не го познаваш...

— Добре де, той не ти казва нищо. Но... ти не подозираш ли нещо? Ще ми кажеш ли?

— Не, нищо...

Мельос се замисли. Потърси с поглед главатаря. Видя го седнал на един камък да гледа унесено някъде.

— Аз мисля, Стаматис, да направиш за пръв път един опит. Да отидеш да го запиташ.

— Ти, изглежда, днес си решил да ме вкараш в някоя беля. Виждам го. Но няма да ти разваля хатъра. Ще отида, та каквото ще да

стане.

— Каквото и да стане, все по-добре ще е от нищото.

— Добре. Отивам.

Главатарят видя, че адютантът му се приближи към него, но не помръдна и окото си дори.

— Кодошът му неден — рече Хамоляс.

Главатарят подигна очи.

— Ето той... добре, де, не се ли досещаш?

Погледът на главатаря запита „кой“.

— Кадрас. Какво му е хрумнало? Обхванало го е сега състрадание.

— Какво става, бе? — запитаха отново очите на главатаря.

— Тревожи се за тебе. Я го остави, бе, Торис. Какво общо имаме ние с тях? Нали е така?

Главатарят сви езика си и го захапа.

— Мутра... — продължи Хамоляс. — Виж го ти, келеш такъв! Самият аз дори не зная нищо, а той иска да узнае причината! Но си получи заслуженото и млъкна... „А, бе, щом като той, му казвам, на мен не казва нищо, та на тебе ли ще каже, бе, мръсник!“ Нали добре му казах?

— Краставици... — рече главатарят и се изплю.

Хамоляс полудя от радост. От толкова дни насам главатарят му не беше плюл.

— Нищо... — казах му. — Нищо му няма на Торис. Ако имаше нещо, той веднага щеше да го каже на мене. Нямахме така да ме остави. Нали добре му казах, а, Торис? Че разбира се... какво... така ли щеше да ме оставиш? Право ли казвам?

— Пукни... — рече навъсено главатарят и се сви още по-дълбоко в самото си.

То беше късо, много късо и закърпено. Дългите му ръце висяха голи навън. Горкият главатар... колко жалко изглеждаше самото му...

— Я ми кажи, бе, Торис?... Какво ти е? Какво ти е?

Главатарят вдигна поглед — той беше зъл и измъчен.

— Бабината ти трънкина ми е! — каза му той и отново се сви в самото си.

Хамоляс отиде при Мельос.

— Нали ти казах... — рече му той. — Но ти още рано сутрин търсеше ругатни.

— Е, какво ти каза.

— И ти ли искаш да го чуеш? Слушай тогава! „Бабината ти трънкина ми е!“ — отговори ми той. Аз си знаех, но нали и ти искаше да знаеш. Е, доволен ли си сега?

Мельос се обърна и погледна Дакридзикос. Той седеше на камъка като някое поругано величие на стъпалата на двореца си.

— Трябва да се подхване с добро... — рече Мельос.

— Да, но мене пращаш! Хайде върви ти, де! Защо не отиваш ти?

— Ще отида.

Хамоляс се вдърви от учудване.

— Виж го ти, той ще върви... — рече през зъби.

— Не „да отида ли“, а ще отида!

— Отивай.

Мельос не му мисли много. С две крачки се намери пред главатаря.

— Торис! — каза му той. — Не зная какво ще направиш? Както искаш ме наречи, но не мога да те гледам така. Ако нещо съм те засегнал, вземам си думата обратно. Ако ли пък си болен, да вървя за лекар. Ако пък имаш нещо друго, кажи го, та да се помъчим всички заедно да го поправим. Все нещо ще направим. Чуваш ли?... Чуваш ли ме, Торис? Торис, слушай... макар че никога досега не съм ти го казвал. Аз те смятам за мой приятел. Макар че не съм в бандата. Какво значение има, че не съм в бандата? Освен това... защо я наричате банда? Вие не сте бандити. Вие сте добри момчета. Нищо, че сте малко слаби в ученето. Нима другите, „галените“, не са и те? Значи... тъй, Торис, аз съм ти приятел и трябва да ми повярваш. Ако искаш, сега можеш да ме напсуваш. Но аз ще съм ти пак приятел. Е, ще ми кажеш ли сега?

Мельос млъкна. Главатарят не се и помръдна. Беше пъхнал глава в ръцете си и стоеше безмълвен. Приличаше на статуя на някой „перс“, вкаменил се в момента, когато е псувал и зъзвел.

— Ще ми кажеш ли, Торис?

Статуята се помръдна.

— Върви по дяволите, бе!... — рече той, без да дигне глава, и пак млъкна.

Мельос погледна към тополите. Полата на Аграмбели се вееше като синьо знаменце.

— Торис! — извика развълнувано Кадрас.

Дакридзикос се изправи като хипнотизиран и тръгна бавно, спокойно... излезе от двора на училището и навлезе в улицата. Вървеше тежко, приведен... като че ли беше съвсем сам на света.

Под тополата Аграмбели продължаваше да залива с блясъка си този свят, който сигурно му изглеждаше сив и безрадостен като някоя страна, отнесена и потопена в тъмни гълбини. Аграмбели...

Звънецът удари. Мельос не отиде на чина си. Той седна до Хамоляс на мястото на отсъстващия главатар. Не си казаха нищо. Всичко беше тъжно. След малко влезе Карумбалос.

— Е-е!... — рече той и посочи с пръст чина им. — Къде е уважаемият владетел?

Мельос кипна.

— Ученикът Христидис... — рече той — заболя внезапно и си отиде.

— Тъй ли? А ваше превъзходителство какво търси там? Веднага се върни на мястото си!

Мельос преглътна с големи усилия отговора, който дойде на езика му като стрела.

— Добре... — рече той. — Връщам се.

След това Карумбалос се усмихна приятелски на един ученик, който седеше на първия чин.

— Как сме?

— Благодаря... Добре... — отговори ученикът Контолеон.

— Приятно ли беше лятото в столицата?

— Много приятно. Благодаря.

Мельос го погледна. Хамоляс имаше право. Контолеон беше истински красавец и беше станал още по-хубав от миналата година. А носеше и такива дрехи... Мельос погледна момичетата. Очите им бяха приковани върху атинянина. Тази година всички бяха полудели по него. Дори и „автомобила“ беше насочил фаровете си нататък. Ами Аграмбели! Как се държеше тя? Той не смееше да погледне. Ако и тя го гледеше така, Мельос щеше да умре. Трябваше обаче да узнае това, ако ще светът да пропадне: трябваше да узнае това! И то още сега! Затвори очи и извърна лице към нея. И ги отвори изведнъж. Бездна...

Сладките, безкрайно любимите очи гледаха също нататък. Как ще свърши сега този час? Кой ще изтегли часа и него от бездната, в която се бяха сгромолясали? Горчилка изпълни устата му. И тя ли значи? Че тогава какво е любовта? Муха, която вятърът отнася, където си пожелае? Или някакво пощуряло насекомо, което каца и върху цветя, и върху рани, и върху кал? Любовта... за него беше гибел. И плач, който не искаше да се излее. И ругатня, която не искаше да изскочи. Кой можеше да го убеди, че имаше грешка? Че Аграмбели не гледаше нататък? Той вече никога нямаше да я погледне, никога нямаше да ѝ обърне внимание! Никога нямаше да ѝ каже ни дума!

Няма да мине никога край дома ѝ. Нито ще се усмихне отново на реката, която тече край вратата ѝ. Ясно видя всичко. Улови я точно в момента, когато тя гледаше красавеца. Очите ѝ бяха мили, както когато поглеждаше самия него. Че какво толкова имаше най-после този столичанин, та обърка умовете на всички момичета? Мельос се извърна и го погледна. Да, той беше много добре сложен. Как не беше забелязал това нещо още в първия момент? Дрехите му бяха ушити от най-хубав плат. Имаха право тези кози, но от къде на къде пък и тя? Беше вече, така да се каже, женена! Отде накъде ще гледа друго? Че Мельос за какво беше тук? За да я гледа, когато тя гледа друго ли? А, не! Той не беше от тия, които могат да бъдат отритнати така лесно! Ще я накара да се разкае горчиво за злото, което му направи. Ще я накара да страда. Не! Не може да се обиждат така сърцата. Щеше да види тя...

Хубавецът се извърна отново и я погледна. Мельос захапа дъската на чина си, за да не се обърне да види. Сякаш зад гърба му имаше някакъв нож, който щеше да се забие в него, щом се извърне. Убиецо! Часът минаваше бавно. Мельос искаше да се мръкне по-скоро, за да избяга в къщи и да се завие презглава...

Не искаше да има очи. Искаше да отиде да изскубне всички цветя, които носеха нейното име. Да изтръгне даже и езика си, който беше произнасял толкова пъти това име. Звънецът удари. Той излезе измежду първите. Друг път я чакаше да мине край него, да го докосне с престилката си, с дъха си... да му подхвърли някоя плаха дума, някой опияняващ поглед. Сега той излезе пръв, без да погледне назад. Слезе по стълбите, сякаш го гонеха. Искаше да намери някое тъмно място и да се свре в него, да не вижда нищо и никой да не го вижда. Изтича в мазето. Старецът поправяше нещо, приведен на прозореца. Не го

усети, като влезе; продължаваше работата си, като тананикаше някаква песен или псувня, във всеки случай бръщолевеше си нещо, което приличаше и на песен, и на псувня и не беше нито едното, нито другото.

По едно време привърши работата си и се обърна. И едва тогава забеляза Мельос да седи в най-тъмния ъгъл на мазето. Той приличаше на угаснала свещ в мрачна черква. Старецът отиде при него, като влачеше крака, и го докосна.

— Маларията ли?... — запита го той.

Мельос не му отговори нищо. И старецът разбра, че не е това. Помисли да го запита отново, но се отказа. Беше разбрал вече.

— Жените... Знаеш ли защо бог е дал дълги коси на жените? За да се давят сами. Но никоя не се е удавила досега. Направиха от косите си въжета и с тях ту те възнасят, ту те смъкват надолу... ту в рая, ту в пъкъла. Заряза ли те?

Мельос не каза нищо. Нито пък чу добре, какво го питаха.

— Добре. Нищо няма да ти кажа... — продължи старецът. — Ако щеш, онемей, ако щеш, разплачи се... но чуй и от мене една истина. Ти сам притежаваш лекарството. Покажи се твърд! Презри я! Това му е лекарството... Ще отида сега да хвърля един поглед на стълбището. Струва ми се, че онези дяволи горе нещо готвят.

Старецът се измъкна навън, влачейки краката си като пречупени.

— Затворен кръг... — бърбеше си той. — Всичко стана затворен кръг... Зарежи!

Горе коридорът шумеше, сякаш пържеха нещо.

— Виж ти!... — продължаваше той да си бърбри. — Това не е училище. Това е хавра юдейска! Свършено, това е...

ГЛАВА СЕДМА

Докато в сърцето на Мельос ставаше всичко това, училището вървеше по своя път. „Всичко вървеше добре“ — както казваше попът. Животът нямаше да спре да диша, за да чуе как тупти измаменото сърце на едно момче. И да се приказва само за това. Ако на света нямаше безсърдечие, нямаше да има и живот. Животът трябва да се преструва на глух, ако иска да продължи своя път. Иначе... ако се спира ту тук, за да ободри някого, ту там, за да изрази съчувствие към друго, няма да е живот, а някаква оплаквачка.

И тъй животът минаваше, бъррейки като унесена монахиня, която безспирно реди молитвите си.

Времето почна да скрибуца. Зимата настъпваше и дивите гъски крещяха като клюкарки. Скоро ловците щяха да почнат да излизат нощем и да улучват по три на всеки изстрел. И тъй зимата настъпваше. Нека си настъпва. В сърцето на Мельос времето беше станало мрачно, още преди да настъпи зимата. Сърцето му беше заключено... тежък, затворен ковчег.

Стипчиви и блудкави бяха дните. Духът му убит. Напразно кира Матула му „баеше“, за да го излекува. Не беше от уроки — то се виждаше. Еразмо обаче откри причината. „Любовна мъка“ — рече тя и очите ѝ светнаха мило.

— Какво са направили със сърцето ти, момченцето ми? Разкъсаха ли ти го? Зная аз. Никоя друга мъка не е като любовната мъка.

Мельос си запуши ушите. Не искаше даже да чуе тази дума. Любов... Аграмбели... Гледаше само гърба ѝ! И книгите дори не искаше да погледне. Струваха му се като листа, оплутти от мухи.

Един ден той погледна Дакридзикос в очите — божичко!... Нима беше вече толкова болен? Толкова излишен, толкова изпаднал ли изглеждаше, че дори и Дакридзикос го съжаляваше!... Дакридзикос... чиито очи пробождаха като ножове... и чиято уста се изпълваше с хрочки, само като го срещнеш...

— А, бе Кадрас... — рече му той — я ми кажи, би ли дошъл да те почерпя куркубини^[1]? Разболя се и оня дръвник Куркулос и ме е

хванал съклет. Няма да откажеш, нали?

Хамоляс дръпна Мельос за ръкава.

— Торис черпи... — рече той. — Продам е чекръка на майка си.

— С откраднати пари!... Не, няма да дойда.

— Хапльо! — нахвърли му се Хамоляс. — Научил си една песен и все нея ми пееш... Кога е бил крадец Торис? Не, кажи, де, сега! Няма да те оставя да ми ги извърташ!

— Не го закачай... — рече главатарят. — Той не искаше това да каже. Нали е така, бе, Кадрас?

— Да... така е... — рече смаян Мельос.

— Ще дойдеш ли значи?

— Ще дойда... нищо не ми се яде... но ще дойда.

— Сладки са!

— За куркубините няма да дойда... Но за компания ще дойда.

— Рекох и аз веднъж да те почерпя... Защо ми разваляш хатъра, бе, Кадрас?

— Добре... Да вървим. Ако мога, ще ям. Ако пък не мога... нищо... Ще дойда за компания.

— Сладки са... — повтори сега и Хамоляс и се облиза.

— Да вървим. Ако мога...

— У-у-у-у! Ще можеш! Даже си готов!

Хванаха го и двамата „под ръка“ и тръгнаха най-приятелски, ритайки камъни. Мельос беше като разглобен, не можеше да стои на краката си.

— Тези гивендийчета! — рече главатарят и се изхрачи върху обувката си, а после ритна, за да махне хрчката.

Мельос го погледна умолително, отчаяно.

— Казах ли нещо?... — рече главатарят. — Нищо не казах. Има едни надути атиняни... това зная аз...

— Плюй на тях, бе, Кадрас... — рече и Хамоляс. — Имат там някакъв костюм и си въобразяват, че другите са въшки пред тях. Аз казах, но Торис не ми дава. Има една старица на горната махала, която... не, по-добре да мълча!

— Не, кажи!

— Тя ми казваше...

— Е, какво ти разправяше? Кажи!

— Взимаш пикоч от костенурка, плисваш я в лицето на хубавеца и го правиш на нищо. Но ти не позволяваш...

— Кога съм ти казал такова нещо, бе? Друга работа е, че не искам.

— Е, тогава защо не ми позволяваш?

— Защото... Защото... Не ти позволявам заради него! Кадрас е горд, бе! И не търпи такива неща. И освен това няма да влезе никога в бандата ни.

Хамоляс се намуси.

— Така ли е, бе, Кадрас?

Мельос потвърди с кимване на глава.

— По дяволите! — рече адютантът. — Тъкмо си намерил някакъв начин... И... Ето защо не ми харесваш, бе, Кадрас. Защото ми приличаш на тези, които се описват в книгите. Правиш се малко на... Христос! Отвращавам се от такива неща. Също и Торис. Не го гледай, че мълчи. Какво толкова ни тъпчат главите с него, бе! Бактисах... Плюеха го, а той все „прости им“ и шамари, и краставици на търкалета! Един истински мъж, бе, не се оставя да му надянат рокли; вместо да се ядоса и да ги почне с юмруци... взема и тояжка и се прави на цар уж... Хай по дяволите! Съгласен ли си, бе, Торис, с това?

— Ами че какво, по дяволите, правя?

— Тогава защо не му го кажеш?

— Аз днес дойдох за куркубини!... И ако не приеме да яде, да не ми се мерне вече пред очите. Казвам ти го, за да знаеш и ти това. Но на оня с „пеперудката“ искам да му направя мутрата като вкисната мамалига! Да го гледат онези мръсници и да повръщат от погнуса!

Мельос погали братски главатаря по гърба.

— Това няма да е от полза... — рече той с унил поглед. — Ако те го обичат истински...

— Тъкмо затова ще му наредя мутрата.

— ... Тогава ще го обикнат още повече.

— Зарежи тогава. Да вървим за куркубини, а той нека си ги мъкне като патки. Да вървим за куркубини. Нямах представа колко са сладки!

След малко те влизаха в малката сладкарница, която едва побираше две-три маси. Сладкарят наведе очилатата си глава и ги погледна под вежди.

— Какво обичате? Не продавам, всичко е откупено... — рече той.

— Защо, бе, чичо, не ти ли хващаме око за мющерии?

— Не.

Главатарят се изправи.

— Тогава прави си ги туршия и си ги яж сам. Ставайте, бе!

Сладкарят излезе иззад тезгяха си.

— Я да ви видя!... — рече той. — Изглежда, че не ви видях добре. О, разбира се, че не съм ви видял добре. Така е. Я влезте вътре. О, вие сте баш мющерии!... Я минете вътре, моля! Бре, каква беля щях да направя! Заповядайте, челебии!

„Персите“ се спогледаха като белки, които проточват шия, за да им дадат кестени.

— Хайде да си жив... — рече главатарят на стареца. — Да влизаме, бе. Хайде, Кадрас. Ако обаче сладките ти не са сладки, ще ги дам на шапката ти да ги яде.

— Вие сте мъничко... Така...

— Какви сме, бе, старче?

— Мъничко закачливички... Но колкото за мющерии, мющерии сте. Няма дума. Значи куркубини, а? Три порцийки... нали? Хубаво, много хубаво. Значи имаме: три порцийки по две драхми едната правят всичко шест драхми. Нали? Сега я покажете какви челебии сте... понеже — нали? — един челебия трябва да показва това! — тропнете в ръката ми драхмите и да отида да ви приготвя куркубините... Нали тъй, аги?

Тримата „аги“ скочиха наведнъж на крака. Един истински челебия не би търпял такава обида.

— Значи... — рече главатарят — искаш парите си в предплата, нали? Добре ли те разбрах?

— Я виж ти колко отракано момче си бил! — рече сладкарят учудено. — Веднага схвана!

— Защо не отидеш по малка нужда, бе, чичо? Защото гащите ти капят и тук стана много влажно... разбираш ли? Хайде да си вървим! — рече той сурово на компанията.

След половин минутка два камъка изпотрошиха витрината на сладкаря.

— А яж сега стъклата си! — рече главатарят. — На никое шкембе не съм позволил да ме обижда! Песове! Щом те видят с малко поизносено сако, и „плащай предварително!“. Яж сега стъклата си предварително и кротувай. Да вървим, момчета. Днес няма куркубини. Ще дам парата на старата да си купи терлици за зимата. Но... накъде да вървим.

— Тук наблизко се намира къщата на Калъндзи... — рече Хамоляс.

— Че какво ме интересува?

— Хайде да отидем да нарисуваме с тебешир на вратата й едно автомобилче.

— Обидила ли те е? — запита намусено главатарят.

— Не.

— Е, тогава защо ще й направиш това нещо?

— Понеже... Защото...

— Пукни... — рече главатарят. — Нали ти казах: днес искам да си по-различен. С нас е Кадрас.

— Ами тогава ти защо преди малко счупи стъклата на сладкаря, а?

— Това е друго. Засегнаха честта ми. Нали е така, бе, Кадрас?

— Да... — рече Мельос.

— Виждаш ли?

„Почна да се оправя...“ — си каза със задоволство Хамоляс.

След малко те минаха край дома на съученичката си. Никой нямаше желание да нарисува автомобилче на вратата й. Но... след малко самото „автомобилче“ се затече след тях.

— А, бе, Христидис! — извика тя плахо.

Главатарят се поспря.

— Я иди да видиш какво иска тая!... — рече той на адютанта си.

— Ако ме назори, да я почерпя ли с някой плесник?

— Хайде! Върви да видиш какво иска!

— Добре... отивам...

„Автомобила“ го чакаше, като се клатушкаше наляво-надясно.

— А, бе, ти!... — каза тя на Хамоляс, когато той се приближи до нея.

— Какво искаш пак, мари?

— Я ми кажи... Но хайде... хайде... нищо!

— Ще кажеш ли?

— Нищо. Искях да запитам... Дали Кадрас не е сърдит?

— На кого? На тебе ли?... Я виж ти мутра!...

— Аз си зная за мене... Какво има да ми се сърди? Искях да зная дали се сърди на някоя друга?

— Много го е грижа. Че той е горд, мари... Счупена пара не дава за никоя. Знаеш ли колко е горд? Приказвахме му за една, която седи на твоя чин, а той цял час не можеше да се сети за коя става дума!... „А бе, я ми кажете — рече той, — да не би да искате да кажете за една... която се казва Стамири? Струва ми се, че се казва Аграмбели? Наистина какво става с нея?“ Та на мене ли ще ми разправяш за Кадрас?

— Жалко... — рече „Автомобила“.

— Жалко, не жалко, какво да те правя. Такъв си е той. Не гледай, че ходи с нас. Ние сме приятели с него, затова.

Фасонът на „Автомобила“ се смачка като при катастрофа.

— Жалко... — каза тя глупаво. — А трябваше да му предам нещо.

— А... това е друго. Можеш да го предадеш на мене.

— Но... ще стигне ли до неговите ръце?

— Я виж ти! Е, какво, та няма да си играем? Я го дай тук!

— Да не го загубиш, че те убивам!

— Ти ли? Аман, съжали ме... Хайде, мари! Я го дай тук! Нали е за Кадрас? Дай го!

— Да, но... чакам отговор.

— Кога? Сега ли?

— Да...

— Уф!...

— Не че ни е грижа за него... Кой, нас ли да ни е грижа? Хайде холан!

— Добре, добре... стига. Познавам те като лигите си. Та като не ви е грижа, мари, защо настоявате за отговор, и то веднага? А?

— Ами ето... тъй. Щом като веднъж го срещнах... казах си: „А, бе, защо да не получа и отговора?“

Хамоляс я погледна с отвращение.

— Чакай, мари!... Я ми кажи... Ти за атинянина ли смяташ Кадрас? Че той е бандит, мари! Ако искаш да сме добре, върви кажи на

приятелката си, че „не сме съгласни“.

— Жалко, бе, Хамоляс... А аз те смятах за добро момче.

— Кого? Мене ли?

— Че кого?

— Ниц, де... на друг разправяй това! Такива не ни минават. Ти, мари, не ме ли наричаше миналата година гамен?

— Аз ли? Да ослепея! Аз — гамен? Тебе? Тъкмо тебе... дето си от всички най... най-доблестният!

— Я виж ти! Че какво съм ти аз, ма, та да не ме наречеш така?

— Какво си ми ли? Ето... Уф! Ще вземеш ли сега писмото?

— Ще го взема, но не съм виждал по-подъл „автомобил“ от тебе!

— Гаменария!...

— Бой ли искаш да отнесеш сега?

— Ей, Христидис... той ме бие!

— Остави я, бе! — извика строго главатарят. — Глезльовци ли сме станали, та да бием „гъските“? Хайде, мари, свършвай си работата и се махай!

Кальондзи извади от джоба си писмото и му го даде.

— Гледай да не го загубиш... На ръка го дай. А отговора чакам тук.

— Нареди ни...

Хамоляс взе писмото, поразгледа го оттук-оттам... помириса го и го предаде на Мельос.

— Взимай го, бе... и влез в някоя врата да го прочетеш. Оная разправя, че ще чака отговор. Нека чака.

Мельос се отдръпна малко настрана и отвори писмото. Пръстите му трепереха... и сърцето му затуптя, сякаш се изкачваше на планина.

„Защо не искаш вече да ме погледнеш? Какво ти направих? Аз седя винаги на чина си и чакам да ме погледнеш. Не зная какво да мисля. Да не би да съм те обидила с нещо, без да съм искала? Много ми е тежко, че те загубих. Каквото и да стане, ние ще си останем добри приятели. Нали си съгласен? Кога ще мога да чета отново прекрасните ти писма? Никога няма да ги забравя. Когато се омъжа, ще ги сложа на иконостаса. Най-добрата ти приятелка: Аграмбели“.

Мельос смачка ядосано писмото в шепата си и продължи да стои мълчаливо. Очите му следяха някакви облаци, които се скитаха на воля

по небето. Колко мръсно беше то — небето!... Сякаш някакъв варварски крак беше стъпил в локва и го бе окалял.

„Бандитите“ забелязаха в какво състояние е приятелят им и се приближиха към него.

— Какво става, бе, Кадрас? — запита го обезпокоен Хамоляс.

Мельос дори не помръдна.

— Я го запитай ти, бе, Торис... — рече след това адютантът на главатаря си. — Не иска да каже на мене.

Дакридзикос пристъпи тежко и официално.

— Какво съдържа това мръсно писмо, бе, та си тъй?...

Мельос се беше вкаменил.

— От нея ли е? — запита главатарят.

Мельос пусна писмото на земята. След това го стъпка. Хамоляс се приближи до падналото писмо и се изплю върху него. След това се наведе и взе един камък.

— Хайде, мари! — извика той на Кальондзи. — Я се махай по дяволите! Я се пръждосвай, че главата ти ще разбия. Хайде, мари!

„Автомобила“ стоеше като замислена кукумявка.

— Още ли стоиш, мари!... Ще ти накълцам главата. Не чуваш ли?

— Нека Кадрас ми каже да си вървя... — рече Кальондзи. — Да си вървя ли, Кадрас?

Мельос я погледна, сякаш я виждаше за пръв път.

— Няма ли да ми дадеш отговор?

— Не!... — извикаха всички.

— Жалко...

„Автомобила“ наведе глава и си отиде. Беше изтръпнала и зъзнеше.

Двамата „перси“ се наведоха и погледнаха стъпканото писмо.

— Защо го захрачи, бе? — запита смутено главатарят.

— Та стигат ли му такива малки хрочки? За него трябва големи като юмруци!

— От нея ли беше?

— Да. Защо питаш, като знаеш?

Писмото лежеше на земята като победено знаме след битка. Главатарят мълчеше. После въздъхна продължително и хвана Мельос

през рамо. „Да вървим“ — каза му той. „Хайде, бе!“ — рече след това и на адютанта си.

Всички минаха над писмото и го стъпкаха.

Те вървяха към реката. В главата на Дакридзикос се въртеше непрекъснато една непоносима мисъл. Той се спря пред моста.

— Вие си вървете! — каза им той. — Аз ще остана тук.

— Какво ще правиш? — запита го Хамоляс.

— Каквото искам, бе! Не мога ли да си направя кефа?

— Добре... ще си вървим.

Хамоляс дръпна Мельос и двамата тръгнаха. Главатарят се върна обратно. Письмцето го чакаше в калта натъжено и безпомощно.

— Мръсница! — извика Торис и почна да го тъпче, стенойки. — Мръсница!... Мръсница!...

След това се облегна на една стена и го загледа с мъка. Но сетне се приближи към него и се наведе да го вземе. Хвана го внимателно, сякаш хващаше някаква ранена птица, пхна го в пазвата си... и тръгна към реката. Отиде на моста, покатери се на перилата и оброни глава.

— Мръсница!... — произнасяше отново той с копнеж и болка. — Мръсница!... Мръсница!...

Очите му ронеха в реката най-горещите и горчиви сълзи през нерадостния му живот...

---

[1] Куркубини — вид тестени сладкиши, залети със сироп. Б.пр.

ГЛАВА ОСМА

Това, което сполетя Мельос, беше по-силно и от свършека на света. Животът беше пълен с утешения, но липсваше само едно утешение. Тъкмо онова, което можеше да ободри душата на едно преждевременно зряло дете. Преждевременно зряло по ум, но не и на години... като пролетно грозде...

Нещо тежко беше легнало вътре в него и пъшкаше като животно, което са напоили с горчиви билки. Той вървеше към къщи съвсем самичък. По пътя си видя една птичка. Беше кацнала на една ограда и зъзнеше като просяче. По-нататък се сблъска с един свой съученик. Той носеше долнокачествено протъркано сако с разноцветни кръпки...

— Къде отиваш?... — запита го съученикът му.

Мельос се сви и понечи да го отмине. Момчето го погледна тежко.

— Направих ли ти нещо? — запита го то.

— Кой си ти? — каза Мельос без настроение.

Другият се скова и го погледна смутено.

— Сега... и аз не зная вече...

— Познах те. Ти си Сикалос. Ученик от шести клас.

— Сикалос се казвам. Но не съм вече ученик.

— Поради бедност ли?

— Не. Поради подлост. Но ще си отмъстя! Нямам дори трици за ядене... Обаче скъпо ще ми платят!

Мельос го гледаше съчувствено.

— Какво се е случило?

— Добре де! — рече Сикалос смаян. — Ти нищо ли не знаеш? Не живееш ли в този град? Не ходиш ли вече на училище?

— Ходя... но не зная нищо. Нито какво става, нито какво се приказва. Не настоявай. Не мога нищо да ти кажа. По-добре ме остави да си вървя.

— Ти имаш нещо... нещо те измъчва бясно. Но твоето не е нищо. Ако беше те сполетяла моята беда... щеше да тръгнеш направо за водопада.

— Да не са ти... да не са ти уловили нещо?...

— Доизкажи се... доизкажи се...

— Да не са ти уловили нещо... писма?

— Ето че знаеш. Как си узнал това?

— Сега си спомням, че се шушукаше... Нещо за писма се говореше...

— Истина е. Не можех да постъпя другояче. Ако не бях й писал, щях да умра. Ти не разбираш от тези работи, ти си още малък. А пък аз съм дръвник, задето съм седнал да ти ги разправам сега. Всякога, когато почвах да мисля за нея, загубвах представа за света. Ако ме запиташ сега: „Кой е написал тези писма?“ ще ти кажа: „Писалката ми... а не аз“. Но коя ръка, дано изсъхне, държеше перото!

— Любовта... — промърмори унесено Мельос.

— ... Бих искал да не разбираш тези неща още от толкова малък — рече му тъжно Сикалос. — Но това, което каза, е истина. Така е, обичах я... толкова много, че и перото ми узна това! Проклето перо!

Мельос го слушаше и му съчувствуваше. Слушаше го и сякаш не Сикалос говореше, а самият той приказваше на себе си.

— Какво е направила с писмата ти?

— Предала ги на Карумбалос. Как иначе са могли да попаднат в неговите ръце?

— Недей казва това. Не си сигурен.

— Твърдя го!

— Ами ако той й ги е взел насила?

Сикалос се позамисли.

— Може... — рече той. — Не зная. После... защо да не му ги е дала самата тя? Защото тя се отвращава от мен и само като ме гледа...

— Ами тогава защо си й писал? — запита го учудено Мельос.

— За да не се самоубия... — отговори отчаяно Сикалос. — Но ми се струва, че и сега няма да се спася. Но и мъртъв дори да ме види, тя няма да се трогне ни най-малко. И това зная... Но въпреки туй не мога да не се самоубия... Но пък и да живея не мога... Кажи ми тогава какво да правя? А и *оная* с вирнатия нос...

— Но за коя става дума? Аз се обърках.

Сикалос го погледна учудено.

— Впрочем... имаш право, дето казваш, че нищо не си знаял. Иначе щеше да знаеш коя е. Карумбалос го разтръби навсякъде. Мръсникът неден! Не стига, че ме заплюха, че ме изключиха от

училището... Но и разтръби всичко... Така принудиха и нея да напусне училището.

— Да, но още не си ми казал коя е.

— Най-хубавата, най...

— Е... добре, това зная.

— Откъде го знаеш?

— Щом като я обичаш!...

Сикалос пъкна пръст в ухото си. Очите му сега изглеждаха още по-отчаяни.

— Обичам я... — рече той. — Тоест... баба ми каза, че я обичам...

— Как? — запита го смаян Мельос и го докосна до слепоочието. — Не го ли почувствува сам, та си чакал баба ти да ти каже това?

— Аз усетих, че нещо става с мене, но откъде да зная, че това е любов? Беше дошла баба ми... Видя ме така като замаян керкenez... запита ме какво имам... И като ѝ обясних, „не се тревожи — каза ми тя. — Любов е и ще ти мине.“ И тогава разбрах, че това, което имах, беше любов или лудост.

— И после?

— Сега разбрах, че е и едното, и другото... Изглежда, че любовта се страхува да върви сама и води и лудостта със себе си, за да не се срамува. И това ми го каза баба ми.

— И не ти ли каза някакво лекарство?

— Не. А ти знаеш ли някакво?

— Не.

Не. И той не знаеше. Ако знаеше, би го употребил и за себе си. За маларията знаеше, против нея се взема хинин. Но против любовта какво се вземаше? Някой му беше казал „пий вино“. За пръв път чуваше, че виното е лекарство. Той знаеше, че виното е, за да пееш и чупиш прозорци. Други бяха му казали, че безсънните ноци са лекарството, обаче някои други пък го бяха объркали, като му казаха, че сънят е по-хубаво лекарство. На кое от всичко това да повярва? Сега и приятелят му страдаше... Тогава той се сети, че една старица му беше казала: „Замини за чужди земи, друг цяр няма“. Но Сикалос беше гол като тояга, с какви пари да замине?

— Сикалос... — рече му той и почувствува мъка само дето произнесе името му. — Цяр не се намира.

— Аз съм намерил!... — извика отчаяно Сикалос.

— Познавам един старец, който всичко знае — рече Мельос, сякаш не го чу. — Той ми каза: „Бъди твърд“, нищо друго не знаеше.

— Аз зная... — рече с още по-голямо отчаяние Сикалос.

Мельос се вкопчи в парцаливата му дреха.

— Сикалос! — рече му той. — Кажй го и на мене, за да се отърва. Кой е? И аз страдам от същото... Друг й завъртя главата... Сикалос... Сикалос... Отвърна тя очи от мене... Отвращава се и от чина, дето седя. Кажй!...

Сикалос хвана лицето му с ръце. После почна да му говори. Погледът му беше обърнат към водопада. Там наблизко бяха и гробищата, сред които се извисяваха грамадни дървета.

— Ти... — каза му той. — Ти говориш като голям. Кога си пораснал?

— Вчера...

— Какво ти сториха?

Мельос стисна клепачи, за да не капне нещо.

— Събориха ме от... да, събориха ме от небето... — рече той. — Какво повече можеха да ми направят? Отнеха ми очите й и ме накараха да гледам гърба й. Казваш, че съм пораснал ли... аз съм остарял!

— Ех, къде да бях остарял и аз!... — рече Сикалос. — Дядо ми казваше, че колкото повече се замъглява погледът ти, толкова по-ясно виждаш. Къде да беше така! Тогавя щях да виждам по-ясно и нямаше да я обичам.

— Толкова време говориш... а името й още не си ми казал.

— Да, нещастнико, не съм ти го казал още. Заплюй ме... Аглаица.

Мельос го прихвана, за да го закрепи на краката му... защото забеляза, че му се подкосяват.

— Нещастни Сикалос... — рече му той и погали измършавелия му гръб. — Уви, нищо няма да стане. За такива ние сме нищожества. Тя е и по-голяма от тебе... а и учителка ти е... Освен това има и нещо друго...

— Какво? — извика Сикалос, без да отвори очи.

— Подозирам... че обича друго лице... В началото не разбирах нищо. Но от деня, когато и аз се влюбих, научих се да разбирам.

— Ще те удуша!... — извика разярено Сикалос. — Ще те удуша, защото знаеш кой е и не искаш да ми го кажеш!

— Не, няма да ти го кажа. Имаш право. Ако искаш сега, удуши ме.

— Карумбалос ли е?

— В това мога да те уверя: не е той. И през ум дори да не ти минава, че тя му е дала писмата. Сигурно той ги е откраднал. Познавам го аз. Нищо не му се изплъзва от погледа. И няма нещо на този свят, дори и най-подлото, което той не би направил... И сега ето... Всичко ми разказа и аз с нищо не мога да ти помогна. Ти обаче ми говореше и за някакво лекарство. Какво лекарство е това? Защото, отде знаеш... може би се нуждая повече от тебе.

— Не искам да го опиташ... — рече той. — То е най-горчивото от всички лекарства. Дори и аз не съм се решил да го употребя.

— Но кое е това лекарство?

— Един мой чичо има пистолет. Ако не успея да го взема, ще отида да се хвърля във водопада...

— Недей, Сикалос! Недей това! Бъди твърд... Старецът, който ми каза това, е по-велик и от божество. Върви да я намериш. Говорил ли си въобще с нея?

— Не.

— Върви да я намериш.

Домът на Аглаица беше сгушен сред рози, чиито цветове завиваха на бузите ѝ. Той се намираще на тиха уличка. Околните къщи бяха потънали заедно с обитателите си в зеленина.

Аглаица всяка сутрин си правеше гимнастика, като се ловеше и увисваше по клоните на дърветата. След това отиваше на училище, аленочервена като цъфнала роза, която те кани да вдъхнеш благоуханието ѝ. Всички искаха да вдъхнат аромата ѝ с изключение само на един човек, който искаше да я изпие. А гимнастичката избягваше този човек както сърната ловеца. Но накрая тя не можа да се спаси. По някакви тъмни пътища този човек успя да тури ръка на кореспонденцията ѝ и в училището никой не осъди грозното деяние на крадеца, а всички заклеяха постъпката на учителката... „да получава и да приема любовни писма от учениците си“ — казаха те. Скамвурас, който се осмели да промълви нещо, бе грубо срязан и

млъкна. Аглаица си отиде наранена, с очи плувнали в горди сълзи, и се затвори в къщи. Не искаше нито да яде, нито да приеме някого. Тя седеше неподвижна като восъчна статуя на някоя нежна богиня, изпила биле за забрава и смърт. Цели две нощи не мигна. Беше сигурна, че никой няма да дойде да я поздрави, да ѝ поднесе цвете или малко храна. Никой. Само по едно време ѝ се стори, че долови навън пред прозореца си плахото покашлюване на Алберт, но като отвори прозореца, не забеляза никого в градината. Само розите се усмихваха под лунната светлина, зъбейки се като скелети. Изминаха се още часове...

По едно време някакви удари, прилични на редки, разпръснати изстрели, се чува в нощта. Аглаица, изтръпнала, се втурна към прозореца и го отвори. В светлината на лампата се появи съвсем бледото лице на Сикалос. Очите му бяха пълни с молба и... лудост...

— Сикалос... — извика сърцераздирателно гимнастичката — момчето ми... защо ми направи всичкото това зло?

— Обичам те!... — извика момчето, сякаш викаше „помощ“.

— Какво мога да направя, Сикалос, кажи ми... помогни ми... какво би направила сестра ти?

— Обичам те!... — извика с болка момчето още един път.

— Господи... кой ще ми помогне?... Помогни ми ти, Сикалос... Нуждая се от някого, който да ме защити. Съвсем сама съм в отчаянието си. Съвсем сама и отчаяна, а ти дойде, за да ме отчаеш още повече ли? Зная, Сикалос, че ние не сме виновни... Нито ти, че ме обикна... нито аз, че не трябва да те обичам. Но знай, че ти направи живота ми много труден. Не знаех как да постъпя с теб и загубих завинаги спокойствието си. Въпреки всичко аз ти благодаря... благодаря ти, мило момче, задето ме обикна. Благодаря ти, и дете дойде... Но кажи ми... какво мога да направя?

— Обичам те — извика със задавен глас момчето.

— Зная го и без да ми го кажеш... но само това не е достатъчно, Сикалос. Имам само едно сърце.

— Искам го!... — извика момчето. — То е мое!

— Да, но то е и мое! Защото — трябва да ти го кажа тази вечер, Сикалос, ти... ти си първият, който узнава това — отдавна вече, Сикалос, сърцето ми не принадлежи на мене... И аз, Сикалос, обичам и напълно те разбирам. Разбери ме и ти, щом ме обичаш.

— Обичам те! — извика Сикалос.

И гласът му сякаш казваше „спаси ме!“

— Как?... — изрече самото ѝ сърце... — Как да те спася, нещастно момче?

Внезапно нещо лъсна на колана на Сикалос.

— Какво е това? — изписка, обезумяла от тъмни предчувствия, Аглаица. — Сикалос!!! Хвърли веднага това, което държиш в ръцете си! Какво мислиш да направиш? Боже!... Помощ!...

— Не тебе...

— Не се страхувам за себе си. Зная. Умолявам те... недей. Пожали себе си. Дай ми веднага това оръжие!

— Не... — рече Сикалос. — Сега вече ми остана да обичам само него и го обичам още повече... защото... то ще ме спаси от любовта ми към тебе. Аглао... Аглао... Аглаица...

Той се хвърли върху едно дърво, обгърна клоните му и почна горчиво да плаче.

Аглаица плачеше тихо в светлата рамка на прозореца, подобно на „плачещата Богородица“ на черковния олтар.

И двамата плакаха дълго... По едно време лек ветрец полъхна през прозореца и загаси лампата.

Сега се чуваха само хълцания, сякаш плач на призраци, които ридаеха в пустата градина.

По едно време Аглаица долови някакъв лек шум. Хълцанията се отдалечиха.

— Сикалос!!! — изписка тя, сякаш я душеха.

— Обичам те! — се чу задъханият глас на Сикалос далече по пътя.

Някакви птици запърхаха с крила в нощта.

— Помощ!... — извика Аглаица.

Там към гробищата тежко, като далечен лай се чу изстрелът на ученика. Аглаица се хвана за косите си и се строполи на пода.

ГЛАВА ДЕВЕТА

Следващия ден за училището на този малък град не беше ден. Беше само тревога. Сикалос береше душа в болницата. Аглаица си даде оставката и взе влака... Скамвурас, Раул и Алберт се бяха затворили в къщи. Мельос, изправен на стълбището на училището, ръкомахаше.

— Ако не напусне... друг начин няма!

— Ще го убием! — извика със зачервени очи Дакридзикос.

— Долу Карумбалос! — изрева цялото училище.

Старецът държеше полите на антерията си.

— Боже всемогъщи! Свършено е, ще го пометат от училището. Какво зло ме сполетя? Слез, бе, бог да те убие. Погледни, господи Исусе Христе еднородни. Сине божий... какво да правя, като нямам сили да го спра? А, бре, ти! Свършено...

Множеството се люлееше долу като гора през буря.

— Смърт на престъпниците!

Старецът запуши ушите си и се пъхна в мазето.

— Пожарът вече пламна и гори. И онова, нещастното, бере душа в болницата. Искам да зная кой му даде пицова! А оня с широките ръкави — попът, и другият — Карумбалос, седнали да ми разправят за „грешници“. Грешници има, но кои са те? Сикалос и Аглао ли? Грешници сте вие, бе. Грешници и крадци! Да!...

Старицата, която лежеше вътре, се задави от кашлица.

— Какво кашляш пак, Зумбулчето ми?

— Добре съм. Вън какво става?

— Севернякът духа попътно на птичките. Нищо няма. Почивай си.

След това почна сам да си бърбри.

— Мравчицата ми... — забърбри си той.

— Какво се е случило пак с мравчицата? — запита заинтригувана старицата.

— Нищо. Когато бог поискал да погуби, казват, мравчицата, давал ѝ крила. Чуваш ли как се дере? Като гамен... по сокаците!...

В двора непрестанно ревяха „долу“! По едно време на балкона се появи мъртвешката глава на директора.

Той беше злобен и студен като змия.

— Да се маха! — извикаха децата. — Вън убийците!

Сега директорът се показва с цял ръст. В двора екна рев.

— Бесилка-а-а!!!

— Тишина! — заповяда той. Гласът му беше твърд като стомана.

— Надзирателят да се качи незабавно горе!

На балкона сега се появи и попът.

— Долу вестителите на смъртта! — ревяха децата.

— Семе на безбожници... Рожби на змията... — изсъска той през зъби и закри очи с широкия си ръкав. — Сганта беснее... — рече той на директора.

— Виждам.

— Проклетия на сатаната!... Млък! — изписка още по-строга сега директорът. — Надзирателят да се качи незабавно!

Бай Тодос стегна ремъка си.

— Добре... добре... качвам се, да те качат на бесилото дано, езуитин неден!

Старецът, влачейки крака, се изкачи в канцеларията.

— Тичай веднага в полицията! — извика му разтреперан Карлафтис.

— Да тичам ли? Хубава заповед. Но с какво? Дай ми краката си и ще тичам... иначе ще трябва да се влача като охлюв.

— Познавам те! — промърмори Карлафтис. — И ти си от онези, които наливат масло в огъня! Заповядвам ти! Чуваш ли?

— Старческите ми крака са глухи. И ако те послушам, каква полза ще имаш!

— Веднага да дойде полицията! И да арестува нарушителите на реда! Още сега!

— Ти казваш „още сега“, а аз ти казвам „лека нощ“... Докато дойде полицията, или те ще се изморят, или на вас ще ви мине... Защо се ядосваш?

Междувременно директорът се върна от балкона.

— Надзирателю! — извика му той. — Полицията! Бунтът се разширява.

— Тъкмо това казвах преди малко, господин директоре. Добре, ще доведем полицията. Но как ще я изпъдим? Там е трудността. Тези бръмбарчета не са зрели хора като твоя и моя милост. Те са още шира. Ако ти поразбъркаш, ще кипнат още повече. Аз зная добре тези неща, научил съм ги. Трябва да ги подхванеш со кротко, со благо... Послушайте стареца, чиято глава е побеляла от такива работи...

— Стига, съзаклятнико, и ти! Нихилист!

— Непонятни псувни... не ме засягат. Прощавам ти. Аз през живота си съм свикнал зле... да прощавам?

— Разбойник... — извика попът и изпъгна побледнялата си шия над яката на расото.

— Бог ме осени, попе, и тъкмо сега си спомних една думичка, която ще ти прилича като калимавка. „Блажени смирените“. Как си забравил това, попе?

— Млъкни. Ще употребя насилие — извика попът и дигна ръка.

Тогава старецът пристъпи две крачки, изправи се пред него и му обърна гордо бузата си.

— Употреби насилие! Употреби насилие, де! Вампир!... Служител на сатаната и пъкъла! Какво стоиш? Това искам. Друг начин, за да се спаси расото от тебе, няма. Употреби насилие, де!

Директорът се затече и го хвана за антерията.

— Твоята длъжност, надзирателю — рече му той, — не е да се заяждаш, а да се подчиняваш. Заповядвам ти за последен път да съобщиш на полицията!

— Няма да отида никъде! Чувате ли? Изпъдете ме!... Изхвърлете ме на улицата заедно с бабичката ми!

— Оставката ти е приета — рече директорът задъхано.

— Очаквах това. Няма да се моля. Ще варя парцалите си, за да ям, но няма да се моля! Не!...

И той се обърна, да си върви. В този момент обаче долу нещо се строполи с трясък и порой от стъпки се понесе по стълбата. Старецът бе повлечен като сламка. Децата се юрнаха към канцеларията.

Директорът се изплаши. Отиде до площадката на стълбището и простря ръце срещу тях.

— Полека... — рече той. — Внимание! Бих желал това безумие да ви струва колкото може по-малко. Какво искате?

— Да се махне Карумбалос!

— Покажете държание на ученици, ако искате да ви изслушам. И най-напред не дигайте шум. Един да вземе думата. Кой от всички ви желае да говори?

— Аз! — извика Мельос.

— Кадрас... винаги, вечният Кадрас. И преди всичко: знай, че си изключен винаги. Сега говори.

— Не искаме отмъщение... — рече спокойно Мельос — Но сме взели решение. Докато съученикът ни е жив, ще продължим занятията редовно. Ако обаче той умре...

— Е, какво?

— ... Няма да се завърнем в училище, докато не си отиде господин Карлафтис.

— Вашият съученик е жив!

— Още е жив.

— Какво значи „още е жив“? Щом като е жив, значи е жив. И тъй приберете се по класните си стаи.

Деца не се помръднаха.

— Какво сте зяпнали? — изгрухтя директорът. — Нали казах! Приберете се по класните си стаи!

Около десетина деца тръгнаха да влязат. Начело беше Контолеон. И тогава морето се развълнува и ги заля. Дакридзикос пръв сграбчи атинянина, стисна го за шията и го залюшка като кол.

— Ще те удуша, бе, пеперудко!... Не искам да си умириша ръцете с парфюмиран сапун, но ако не се върнеш обратно, ще ти изям ушите!

Контето се уплаши.

— Аз не си отивах... — рече му той, преглъщайки. — Бях тръгнал... да се изсекна.

— Изсекни се тук и си изяж сопола! Нужно ли е да отидеш вътре?

— Добре...

След малко всички се върнаха към стълбището.

— Хайде! — рече им директорът. — Какво ме гледате така втренчено? Заповядвам ви да се приберете в класните си стаи!

— Всички ли? — чу се изведнъж като тръба гласът на Дакридзикос.

Директорът отговори „разбира се“.

— И Кадрас ли? — запита с още по-грозен глас Дакридзикос.

Директорът се замисли за миг. Погледна още веднъж решителните им погледи.

— Тъй да бъде... — рече той. — Добре. Временно и Кадрас. Хайде сега! Приберете се по класните си стаи. Теодулос!...

— Хм... Какво?... — рече бай Тодос. — Какво обичаш?

— Да бие звънецът... — каза му той сега с приятелски тон.

— С удоволствие... — рече старецът и погали с умиление дръжката на звънца си. — Хайде вървете! Хайде всеки бързо на книгите си! И не стъпвайте така... сурлосано, защото ще ми срутите стълбата. Кротко.

След часовете неговите „съюзници“ чакаха Мельос долу пред стълбището.

— Махайте се, бе!... — рече им Дакридзикос. — Кадрас има работа. Да вървим, Кадрас. Имам нещо да ти кажа. — И като се наведе към ухото му, прошепна: — Имам харчлък за куркубини... — и се облиза.

— Да... — завря си носа и Хамоляс. — Искаш ли? Нямаш представа колко са сладки проклетите!...

— А терлици за майка му?

— Тя ще си ги направи от старо одеяло. Не се грижи ти, този харчлък е за куркубини. Въпросът е уреден. Хайде да вървим.

— Добре... щом е така... да вървим.

— Ех, бе, Кадрас! — рече с дрезгав глас Дакридзикос. — Как стана такъв, бе, а? Слушай. Виж... Слушай... чуваш ли... погледни... Ето: правя те... Правя те главатар! Вярваш ли ми? Не, искам да ми повярваш. Затова те извиках. Мене не ме интересуват куркубините! Кажу ми и ти, бе, Хамоляс... Нали заедно взехме решението? Ти си най-добрият, бе, Кадрас, от всички най-първият. Хайде, бе, говори и ти, де!

— Ти си първият... — рече трогнат Хамоляс и се изсекна. — Щом веднъж те признавам за пръв, свършено е вече. Кадрас... слушай: не отказвай. Който каже „не“, ще умре!

Очите на „перса“ пронизваха като ножове. Дакридзикос го сграбчи за косата.

— Келеш! Имаш ли разрешение от мене, за да говориш така?

— Искам да влезе и той, бе, Торис... — рече адютантът с очи, плувнали в сълзи. — Ах, ако знаеш колко много искам да влезе в бандата ни... Ако не влезе... Ето казвам ти го, Кадрас, ако не влезеш, не искам и да зная вече за бандата.

Мельос погледна и двамата с нежност.

— Ние сме братя... — рече им той с мил глас. — За какво ви е банда? Има ли нещо по-хубаво от братя? Бандите са за кражби.

— Никога не сме крали! — скочи ядосано Хамоляс.

— Зная... затова именно не ни трябва банда. Ние сме братя и туй то. Който посмее да ни закачи, ще го удушим с шест ръце! Нали?

— Тъй е, но... — рече главатарят и се изплю.

— Тъй е... — рече и Хамоляс — но обичам бандата си, бе, Кадрас! Защото, както виждаш, ние си нямаме никаква... Аграмбели, за да я обичаме... затова си обичаме нея...

— Пукни! — изрева разтреперан главатарят и го сграбчи за главата. — Кадрас... — каза той, обръщайки към Мельос обидените си очи. — Ако искаш да не удуша това теле някой ден... влез в бандата... за да се спаси...

Мельос погали и двамата по мършавите им гърбове.

— Нека отидем най-напред да ядем куркубини... — рече той — после пак ще поговорим по въпроса.

— Ти си влязъл вече! — извика Хамоляс. — Знаем го. Сега ти си наш главатар!... Ах, Куркулче... — рече той и си спомни с умиление за болния си другар. — Къде си да видиш новия ни главатар?

— Мръсни лекари!... — изсъска през зъби и Дакридзикос. — Два месеца разправят „няма му нищо“ и не му позволяват да дойде. Подлеци! Да вървим сега...

Те тръгнаха към своите свърталища. По пътя срещнаха една котка. Хамоляс се наведе да вземе камък... погледна Мельос и пъкна отново ръката си в джоба. „Ето това е лошото с този главатар... — рече на себе си той. — Но по-добре така — каза си пак след малко. — Какво са ни виновни тези нещастници?“

Влязоха в една млекарница, която вонеше на вкиснато. Държеше я един плешив албанец, който седеше зад тезгяха и събираше парите. Цялата работа вършеше слугата му — тичаше, поднасяше и викаше от време на време:

— Вземай две, майсторе.

„Майсторът“ отпушваше с пръст ухото си и запитваше още веднъж, за да разбере по-добре:

— Колко кажеш? Ай?

— Две!

— Дува!

— Пеки. Давай, господин... господин дува. Благодарите!

Главатарят винаги кипваше, когато ги чуваше да се разбират така помежду си. „Някой ден ще му тупна една по тиквата и ще му я направя на пихтия!“

Куркубините му обаче бяха много сладки. След като ометоха до сухо чиниите и облизаха и пръстите си, бандитите станаха да си вървят.

Не бяха обаче направили и десет крачки към техния мост и насреща им се зададе Калъндзи.

— Виж пак „Автомобила!“ Просто ни дебне. Търси си боя...

„Персите“ минаха край нея, без да покажат, че са я забелязали.

„Автомобила“ се поизкашля.

— Няма да се обръщаш, че ще ти направя мутрата на петмез! — закани се свирепо главатарят.

Ускориха крачките си.

— Ще има да чакате пък и аз да ви кажа какво се случи!... — извика след тях Калъндзи. — На куково лято ще ви кажа!

— Аман, умираме да узнаем!... — отвърна Хамоляс.

— Какво ме е грижа мене... — рече „Автомобила“. — Виете губите!

— Какво губим, мари! — рече разярено Хамоляс и се обърна — А? Или ще ни кажеш още сега, или ще те пратя да цопнеш... И знаеш ли колко е студена водата?

— Заминава си... — рече Калъндзи и почна да плаче.

— Кой, мари?... Виж я ти тая овца... плаче и не казва нищо. Ще кажеш ли?

— Стамири... Нали каза, че ще ме хвърлиш в реката... Хайде! Защо не ме хвърлиш?

Хамоляс плюна от смущение. После каза с още по-строг глас:

— Защо?

— Защо ли-и-и?... Всички отишли в дома й. И попът, и Карумбалос. Отишъл и чичо й, окръжният управител. Отде да зная

какво са й правили! Не излиза и да ми каже!

— Че тогава как си узнала?

— От нея.

— Нали казваш, че не излиза!

— Тя излезе през задния прозорец. Беше алена и плачеше... И нито можах да разбера какво й се е случило.

— Ами тогава как си узнала, че заминава?

— Това го каза ясно... И че не искала да замине... И това каза ясно... и той да знае, казва, че едва сега е разбрала, че само него, казва, е обичала... И никой друг... Едва сега... казва, разбрала това добре.

— Кого, мари?

— Няма да ти кажа!

— Виждаш ли реката?

— Хвърли ме... Нали сама те помолих? За какво ми е да живея вече? Хвърли ме, да се успокоя...

И „Автомобила“ почна отново да реве.

— Я виж ти очилатата!... И не се страхува, че ще се удави. Ще ми кажеш ли, мари, гъско?...

— Не.

— Добре де, ние пък го знаем. „Пеперудката“, Контолеон... Знаем ги вече тия...

— Краставици знаете...

— Е, кого друг? Кажи ми името му, де!

— Не мога да го търпя...

— Е, кой е той?

— Няма по-добър в класа ни. Никога не съм могла да го търпя... Нали го виждаш как ми обръща гръб...

— Той... — каза с опулени очи Хамоляс — Той ли? Той е горд, мари, затова.

— Затова не съм могла да го понасям.

— Я слушай — нахвърли се озверен „персът“. — Да не си посмяла да говориш вече така за главатаря ни, че ще те направя на кайма! Чу ли?

— Главатар ли в е станал? Станал и главатар! Ааах... Стамирче! Стамирче...

„Автомобила“ си тръгна разплакана, сякаш я бяха били с камъни.

Адютантът се завърна при бандата и направи своя „доклад“. Свечеряваше се необикновено. Слънцето потъваше бавно, опръскано с много кървави петна... сякаш бе минало през някаква сеч...

— И сега си отива... — завърши Хамоляс своя „доклад“ и погледна с мъка обувката си.

Един пръст, сякаш някакво измъчвано от жажда мръсно животинче, се показва през подметката му.

— И сега тя си заминава... — повтори той и не каза нищо друго. Нито пък някой от другите каза нещо. Заминава.

ГЛАВА ДЕСЕТА

Вътре у човека понякога се таят едни лъвчета, които не могат да се заситят само със сурово месо. Те искат да ядат и души, да развалят щастия, да разбият мечти.

Карумбалос сведе оръжието си, но не за да го сложи настрана, а за да се прицели по-добре. Душата му ревеше, задавена от бяс в бърлогата си. „Ще го направя на парчета!“ — ръмжеше той, поемайки въздух като разярен кон.

След училищните занятия Карумбалос се среща с попа.

— Трябва да се действува светкавично... — рече му той, като го хвана за расото.

— Напред!... — извика попът. — Нападателен и отбранителен съюз.

Оттеглиха се в един ъгъл и почнаха да си шушукат с часове. След това се отправиха с широки крачки към окръжното управление при управителя. Никой не знаеше какви престъпни дела замисляха. Вечерта мина мрачно. Някакви неми предчувствия се носеха в атмосферата. Подли хора остреха ножовете си в нощта.

Зората настъпи начумерена. Децата се събраха под навесите, за да са на завет.

Скамвурас се събуди намръщен. Докато лежеше в леглото си, той се замисли още веднъж върху живота си, върху усилията си, върху смелите си постъпки. Беше потънал в един безчовечен свят. Намразил беше училището. Всеки ден то го караше да изпада във все по-дълбоко униние. Чувствуваше горчиво, непоносимо самотата си. Колкото и да го беше засегнала някога гимнастичката, колкото и подигравателно да се бе държала с него и да го беше направила и шут дори... дълбоко в гърдите му биеше едно сърце, пълно с нежно чувство и надежда за нея. Това беше нещо неизлечимо. До миналата година малка утеха му даваха детските писма на Принола. През тази година обаче и те почнаха полека-лека да се разреждат и най-последно секнаха. Момичето, изглежда, си бе намерило друг идол. И така сърцето му остана да се бори съвсем само с един огън, който от ден на ден го обхващаше все по-отчайващо. На три пъти досега беше вземал решение да отиде рано

сутрин пред дома ѝ, да я спре и да ѝ каже: „Зная... че рискувам всичко... и унищожавам всичко... но ви обичам... А сега, сбогом, госпожице... сбогом завинаги...“ и да отиде направо да се качи на влака. Но се страхуваше от смеха ѝ.

Днес обаче отчаянието му беше толкова силно, че решението дойде само, неудържимо, неизбежно. Той се облече официално, нахлупи на главата си мека шапка и отвори вратата. Да, сега беше сигурен. Никой... и сам той дори, не би могъл да се спре. Затвори с трясък вратата след себе си и тръгна. Но в този момент някой слагаше ръка на звънеца.

— Какво желаш? — запита го учителят.

— Едно препоръчано... — рече скромно човекът.

— За кого? — запита учителят.

— „Скамвурас Сотириос“...

— Аз съм... — рече той живо и се върна.

— Един подпис, моля.

Учителят се подписа така небрежно, че и сам не позна подписа си. После стисна писмото и се върна обратно... Той не можа да познае от кого е... Но се досети. Обърна плика. „Подател... Аглаица Хлоиду“. Влезе в кабинета си и се заключи отвътре.

„... Боже мой — така започваше писмото. — Ако знаех как да започна! Моля милиони пъти за извинение... Сега вече разбрах... повярвах... и го изживях... По-честен, по-благороден човек от вас сред този жесток свят няма и няма и да има. В този миг ми е така болно... и споменът за оная някогашна моя повърхностност ме прави още поточаяна... Наистина ли сте ми простили? Тогава аз бях виновна. Но сега ми се иска да изкрещя, сега не, не съм виновна. Не съм насърчавала онова нещастно момче. Грешката ми е, че просто исках да попреча на отчаяната му постъпка, а би трябвало изглежда — за нещастие — да го разочаровам. И това направих именно, за да предотвратя онова, което, горко ми, не можах да предотвратя. Сега съм с разбито сърце. Онова момче ми го беше поискало... Но ми беше невъзможно да го подаря на друг, на някой друг. То беше вече дадено на оня, към когото съдбата го тласкаше. Любими мой, това сърце е толкова ваше, че ми се струва, че никога не съм го притежавала... че съм дошла в живота със сърце в друго тяло. Сега вече всичко знаете. Наистина, кога ли съм ви обичала повече? Дали тогава, когато ви

съчувствах? Но сега вече, независимо от всичко и преди всичко се нуждая от вашето съчувствие. Към вас протягам ръце за опора... за да се наплача... и да чакам. *Аглайя.*“

Бедният учител по гръцки език отново се намери във въздуха. Унижение, съмнение, сладка надежда и обърканост... всички заедно водеха борба като противни една на друга вълни в едно и също сърце.

Той сгъна писмото с благоговение и го сложи в джоба си. Погледът му плуваше в розови мечти. Любов... която дойде толкова късно.

Защо, о боже, толкова щастие и толкова ужас заедно?

Долу в училището омразата нагло дебнеше. Преди да се е свършило с една катастрофа, друга се подготвяше. Колегата по математика изглеждаше винаги като стрела на лък. Влезе попът, изсъхнал като омразата. След него директорът, бял и студен като скелет. Свали шапката си и я постави с педантична точност на определеното място. Понечи да се обърне, но изведнъж се поклони почтително. В стаята на преподавателите влизаше господин окръжният управител. Поклони и усмивки... Директорът се отправи към перилата.

— Веднага да дойде ученикът Кадрас! — извика той.

Старецът затътри обувките си и отиде, да го намери.

— Качи се горе — каза му той. — Касапите те викат... Стисни зъби и върви. Работата е трудна. Виждам го. Но дръж се гордо! Дръж се! Нали говорихме...

Докато Мельос се изкачваше по стълбата, един глас го прикова на място.

— Кадрас! Сикалос издъхна!...

Почувствува нещо като удар с нож. Но горе го очакваше неговата Голгота... Той я изкачи.

Директорът отново се наведе през перилата.

— Да се качи ученичката Стамири!...

Старецът се отправи към двора на момичетата.

— Пст!... Дъще! — рече той на Аграмбели. — Каква е тази уплаха в очите ти? Не се страхувай. Ти обичаш едно момченце!... То няма да позволи да те засрамят. Върви горе. Викат те онези разбойници! Горе главата! Дръж се!... Нали казахме...

Като ябълки... и нарове... бяха бузите ѝ. Аграмбели пристъпи вътре като девица върху огъня.

— Ела... всичко знаем... бог е с тебе... — рече великият инквизитор. — Подлъгал те е този мръсник и си приела гадните му писма. Ще ти бъде простено... Не се тревожи.

— Дайте ми ги! — изкрещя несдържано косчето. — Те са мои! Защо ми ги взехте?

— Какво иска тази безумница? — запита с опулени очи богословът и се приближи към нея като мрачна буря.

— Писмата си искам!... — извика момичето. — Защо ми ги откраднахте?

— Аграмбели!!! — изрева окръжният управител. — Ти ли посмя това?

— Искам писмата си, чичо!

— Ще те напляскам! Ще те напляскам, за да се опомниш и вразумиш! На ти!

И върху алените бузички се стовариха двете груби ръце на дивака. Веднага след това окръжният управител се обърна към Мельос.

— А ти! — изрева той... — Предай веднага нейните писма! Не се опитвай да ме измамиш! Тя сама ми призна.

— Нямам никакво писмо в себе си... — изрече спокойно Мельос. — Госпожица Стамири никога не ми е писала.

— Ти си лъжец и подлец! — нахвърли се върху него Карлафтис. Скамвурас се изправи изведнъж.

— Стига! — рече той. — Това е нечувано!

— Нечувано е това, което вършите вие, покровителю на безбожници и уличници! — изрева попът.

Скамвурас пребледня като мъртвец... Опита се да каже нещо, но не успя. Карлафтис изрева и гласът му заглуши всичко.

— А ти, дръзки човече, си страхливец... По-страхлив и от оня мизерен Сикалос, който уж се „самоубил“... Ха-ха! Който иска да се самоубие, стреля в гърдите си, а не в горната си дреха!

Мельос беше до него. Очите му помътняха. Той не знаеше какво прави... Гласът му проехтя дрезгаво, изпълнен с мъка.

— Звяр! — изрева той, хълцайки. — Съученикът ни почина... А вие го ругаете мъртъв!...

Карлафтис чу думата „мъртъв“ една секунда по-късно... след като ръката му се беше вече стоварила върху главата на Мельос. Когато се обърна и видя потъмнелите лица на другите, едва тогава чу със закъснение фаталната дума на Мельос... и се тръшна на най-близкия до него стол. Последва ужасно мълчание. След това директорът с бавни крачки, сякаш беше самата съдба, се приближи до Мельос, спря се пред него като изправен на краката си мъртвец и му каза тежко, студено и безвъзвратно.

— Участиа ти е решена окончателно. Ти си изключен завинаги от всички гимназии в страната. (Той се спря за малко, за да си поеме въздух.) Върви си!!! — изкрещя той и се тръшна на свой ред на стола си...

Докато се отдалечаваше като сомнамбул, Мельос чу зад себе си безутешния плач на Аграмбели, който го придружаваше като най-горчивата и най-сърцераздиращата траурна песен в живота му.

ГЛАВА ПОСЛЕДНА

Пътят, който води към пропасти и гибел, започва отвсякъде. Сега вече други избрах за него пътища и съдбини, и гибел, и всичко... Наука ли? Не, той не можеше да продължи учението си. Значи ти, момче, можеш да построиш живота си с тухли, но с книги не ти е позволено. Ороси книгите с отрова, но с мастило не можеш да ги оросиш.

Мельос се събуди рано. Трябваше да направи много приготовления, да каже „сбогом“ на много хора. Мисълта му литна към мазето на бай Тодос. Знаеше, че това сбогуване ще бъде последното, че тази прегръдка, която щеше да го обгърне, скоро щеше да изстине завинаги...

Старецът го позна по стъпките му и се дотътри в най-тъмния ъгъл на мазето. Той не искаше момчето да го види така съсипан. „Защо да му обременявам душичката и с други сълзи?... Дълъг път има да измине...“

— Тук ли си, дядо?... Не мога да те намеря!

Старецът се престори, че се смее. И го обърна на шега.

— Ха-ха... И твоите очи ли изтекоха от старост? Тук съм, настрани. Навън е божи ден, а? Хм... божи ден и скръбен ден за човека... Защото, сине, ти си отиваш... отиваш си и няма да те видя вече.

— Аз ще дойда пак, дядо.

— Недей идва! — изохка старецът с болка. — Не искам!... Сълзите са солени, чедо, и ще увехне тревницата, която ще е поникнала на гроба ми. Не искам да дойдеш отново!

— Няма да мога да издържа, дядо... Ще дойда, пак...

— Кого ще намериш? И Зумбуля, и аз няма да сме вече тук... И девойчето... тъмните хора го изпратиха на края на света. Хайде сега... не се оставяй скръбта да те налегне. Ще сложиш момичето в гълбините на душата си и ще го носиш със себе си навсякъде, дете ще странствува. Внимавай само, защото любовта е трошлива. И не минавай през места, обрали с тръни и бодили. Месцето на девойчето е много близо до кокала и лесно се разкъсва. И за много други неща

искам да ти говоря... Върви по своя път като жребец! Не се навеждай. Долу е пълно с нечистотии и лешове. Пази ръцете си. Пази ги чисти и ги протягай, колкото трябва. Бог ни е дал благословената ръка, за да казваме „наздраве“, а не да я опетняваме с това или онова. И на още едно нещо обърни внимание, сине. Клепките са дадени, за да покрива човек очите си, когато спи, а не когато е буден! Гледай хората с отворени очи... и те ще те обикнат. Защото ти, сине, се нуждаеш най-много от обич. А сега върви си, без да се бавиш, и не се обръщай назад да ме погледнеш!

— Ами баба?...

— Добре. Върви, сбогувай се, дано издържи... бог на помощ...

Мельос прекрачи прага и се приближи до постелката ѝ. Щом докосна старицата, тя се покри презглава и почна да плаче, хълцайки като момиченце, което големите са оставили самичко и са отишли на черква.

Мельос излезе навънка насълзен. Старецът седеше неподвижен на прага... замислен за нещо тъмно и неразгадаемо. Мельос не го обезпокои. Отдалечи се към тополите, прегърна една от тях и погали бузата си о нея. Струваше му се, че прегръща всички онези стари хора, които беше обикнал... всички самотни дървета... И още... че прегръща нежно, сърдечно оная, която изчезна завинаги от очите му.

После тръгна с провлечени стъпки край реката; водата и той вървяха заедно един до друг. Сега Мельос си имаше другар... Едно друго момче, съвсем подобно на него, вървеше в тайнствената стихия на водата... Той стигна в своя квартал и влезе в къщата, за да си вземе вързопчето. Очите на кира Матула бяха толкова подути, че изглеждаха като затворени и само кривогледото ѝ око от време на време се разтваряше... сякаш за да покаже колко грозен щеше да бъде светът тук от утре. Еразмо почна да въздиша, щом Мельос се приближи до нея.

— Ах, момченце... слънчице мое... защо си заминаваш... Защо?

— Пак ще се върна. Заклевам се.

— О, аз вече ще лежа дълбоко в студения гроб. — И тъй както стоеше, тя скръсти ръце... и със затворени очи започна да пее с тъжен глас любимата си песен.

*Ще замина, слънце мое, за чужбина,
завинаги ще се разделим*

Еразмо избърса очите си, въздъхна още по-дълбоко и продължи:

*Разделя хората съдбата, сменяват славеите
гнездата,
очите виждат други страни — сърцето, слънце мое,
не се мени.*

Мельос се оттегли бавно, съвсем бавно... Отдалечи се от тази къща, която го обикна толкова много, и навлезе в широкия път. Той стигна долу при кипарисите... И тук имаше познанства... големи сърца... които се бяха превърнали на пръст... И други познанства... но нямаше други сълзи. След това отново пое по широкия път. Беше оставил града зад себе си. Внезапно зад едно сакъзово дърво се мярна свенливо една глава на бялка.

— Торис!... — извика Мельос.

Главатарят дойде при него, като ритна най-големия камък през живота си.

— Защо си отиваш, бе?... — каза му той огорчен.

Очите на Мельос се насълзиха. Не знаеше какво да му отговори и подсмръкна.

— Няма да те забравя ни...

— Я остави сега това скимтене! — извика главатарят през сълзи.
— Ние сме мъже, бе! Само онова кутре, Хамоляс, не можа да издържи и отиде да плаче в мазето им. Но ние сме мъже, бе! Нали сме такива? Защо ни напускаш, бе, Кадрас? И *она* си заминала... Научи ли?

— Да...

Главатарят хвана едно копче от палтото си и го откъсна.

— Знаеш ли, бе! — извика той с променен глас. — *Обичах я!* Да... обичах я повече от кокалите на майка си. И ако беше някой друг, щях да го убия.

— Сега разбирам какъв приятел си бил...

— Приятел ли?... Ти нямаш представа какъв приятел съм ти бил. Аз съм мяукал като коте, бе, в деня, когато те хвърлих в реката.

— А защо не си ми казвал, бе, Торис?

— Срам ме беше, мръсникът неден!

Мельос го прегърна.

— Сбогом!...

Дакридзикос се хвърли върху него... прегърна го... и после...

— Тю, да му се не видяло!... — рече той, готов да потърка с юмрук очите си. — Какво сме заподсмърчали като баби?... Ха, по дяволите! — ритна един камък и се запъти към града, като псуваше и плачеше.

Сега Мельос остана съвсем сам. Съвсем сам със стария си приятел чичо Път. Полето мълчеше, за да слухти. Планината отсреща беше замислена, мъглива. Някакво мъртвило се носеше във въздуха. Една птица мина нервно над главата му и издаде две тъжни нотки. Последните лъчи на слънцето прорязаха вечерния здрач.

Стори му се, че нещо пуши, нещо, което гореше в далечината... Когато мечтите горят, те издават много тежка миризма.

Мельос пое пътя бързешком — стисна устни и закрочи упорито. Сега той се нуждаеше от упоритост, за да удави и заглуши мъката си. Той бягаше... А градът тичаше след него — един непоносим спомен, който го преследваше като вълчица. Бягаше... Докато навлезе в нощта, и потъна в мрака ѝ като писалка, която потъва в мастило. Нищо не чуваше вече. Само краката му му правеха компания...

По едно време — далече напред — Мельос забеляза да се издигат в нощта пламъците на някакви огньове. Сигурно някои прочистваха нивата си от бодили и тръни. Страшни бяха тези самотни огньове, които се открояваха в пустото поле, където не се чуваха ни гласове, ни стъпки. Но не... Някъде наблизко се чува стъпки. Те бяха редки и объркани.

— Пст!... Хей! — чу се един глас, който прониза нощта като ръжен.

Мельос се спря. Човекът закрочи по-бързо с неравни стъпки.

— Е!... — чу се сега гласът отново на крачка от него. — Къде скиташ, бе, такъв педя — човек в нощта? Сега е часът на дявола!

Мельос не му отговори. Човекът вонеше на силна селска ракия. Той се помръдна малко, за да излезе на светлината на луната! Беше

дълъг и сух като морски нос. Мельос нямаше настроение за приказки.

— Какво е това там? — запита го само и показа огньовете.

— Това там ли?... Хм... Сякаш... приличат ми много на огньовете и затова... мисля, че са огньовете...

— А кой ги запалва?

— Хъм... Рожбата на дявола. Циганите... Мръсниците!... Цял ден крадат, а нощно време вампирясват. Но тебе няма да те окрадат... Върви при тях да се постоплиш. Какво има да откраднат от тебе? Ти не струваш нито един рожков.

— Добре. Запази си мнението за себе си. Отивам.

— Да, да... върви, върви... защото така, както си, до утре ще се вкочанясаш.

Мельос ускори крачките си, за да стигне при огньовете. Студено му беше. Но докато стигне до огньовете, те се смалиха и угаснаха. Само един от тях още гореше. Той се приближи към него, целият схванат. Един почернял и немит човек пушеше под лунната светлина и издихваше с наслада пушека.

— Добър вечер... — рече Мельос.

Човекът извърна погледа си към гласа и засенчи с ръка очите си.

— Хаирола!... — рече той. — Божи човек си... Седни! Седни да се размръзнеш.

При този глас Мельос внезапно почувствува как краката му се огъват като свещи.

— Битрос!... — извика Мельос с насълзени очи.

— Аман!... — извика циганинът и подскочи като някакъв дрипав дявол. — Махай се, бе!... Махай се, бе, привидение! Какво търси тук този глас?

— Битрос!... Аз съм...

— Душата ми изкара!... Мелос!... Мелос!... Ти ли си, бе? Ти?... Жено! Баялдисвам... Излез!...

Изпод една изтъркана палатка се изправи тъмната сянка на Дуду... И тогава двамата дрипави, мили, сърдечни хора... се хвърлиха върху него... и почнаха да го опипват... и да го обливат с горещи немити сълзи... Никой не можеше и дума да изрече... Всичко си казаха с ръцете... и със сълзите. След малко, като възвърна говора си, Битрос рече на Дуду...

— Джиерим... Свари кускус... Донеси ракия... Донеси смокини. Донеси черги, завивки, да му направим постеля... тук до огъня... да гледа божието небе и да се радва...

Дуду прекара отново ръка по очите си, за да отвори път на погледа си, и влезе в палатката.

— Мелос... — рече сега Битрос — Къде се скиташ? Какво търсиш из света?... Напусна ли училището?... Добре си направил! Даскалите знаят да правят само глави на зевзеци! Буквите са като оси, бе! Да... Пробиват главата ти и целият ти мозък изтича. Ха-ха-ха-ха-а-а! Нали е така?

— Не е така, Битрос. Не...

Пламъците на огъня се издигаха нагоре... високо... небето се изпълваше с искри... които ставаха звезди... съзвездия...

— Не, Битрос... От писмото няма да се откажа. Отказах се от даскалите... Но от писмото няма никога да се откажа. Ще изтръгна сам знанието от... книгите... от устата... от сърцата на хората... и отново ще го направя писмо... знание... Ще го върна отново на хората!...

— Не те разбирам, яврум, Мелос... Не те разбирам... Това са приказки неразбираеми. Ти знаеш... Аз имам сърце... вземи го, ето... вземи и кускус... вземи и ракия, вземи и черги да си легнеш... огън да стоплиш... кокалите си... Ето вземи — небе пълно с пари, да си ги броиш... Беден съм... чурук човек... голтак... Нищо си нямам.

— Ти си най-богатият човек, когото съм срещал... Много богат, Битрос... Толкова много богат, че не мога да изтърпя на толкова много богатство и затова ще си вървя. Ще се помъча... Ще се помъча и аз да забогатя... като тебе!

Циганинът се обърква и се смее като луд...

— Холан... — рече той и си избърса сълзите. — Защо ме вземаш на майтап?... Какъв ти „богат“ казваш, та объркваш и брата си Битрос?... Аз нямам дори гащи... обуца...

— Само това ти липсва, Битрос... само това...

— Таман... Сега изпълни сърцето ми с мед...

— Да, само това ти липсва... Защото ако имаше и това, Битрос... тогава ще трябваше да вземем едно въже... да го хвърлим към небето и да свалим бога долу!...

Битрос внезапно опулва очи, после ляга по гръб... и се хваща за корема от смях... и почва да рита към небето с немитите си крака... и

вика и жена си, та и тя да вземе участие в празника на смеха... и мълви „благодаря“... мълви... мълви... и плаче...

Благодаря ти и аз, Битрос. Благодаря ти много, от сърце и аз... Мельос... детето... мъжът... човекът... Благодаря ти, задето можеш да четеш по-дълбоко от всички учени... Да се смееш повече от всички щастливци... Да плачеш по-истински от всички скърбящи. И да обичаш... да обичаш, Битрос, както трябва да обичат един ден... всички хора. Амин!

Издание:

Менелаос Лундемис
Едно момче брой звездите
За средна и горна училищна възраст

Преведе от гръцки: А. А. Коджаев
Редактор: Георги Христов
Художествен редактор: Михаил Руев
Технически редактор: Лазар Христов
Коректор: Ана Ацева

Дадена за набор на 12.V.1959 г.
Излязла от печат на 30.VII.1959 г. Поръчка №127.
Тираж 10 000 Формат 1/16 50/84 Печатни коли 25.75
Издателство на ЦК на ДКМС „Народна младеж“
Държавен полиграфически комбинат „Димитър Благоев“
София, 1959

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.